

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

ВІСНИК

УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Заснований у 2007 році. Виходить тричі на рік.

№ 1 (34)

2019

К И Ї В 2 0 1 9

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21815-11715 від 31.12.2015.

Збірник наукових праць внесено до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (економічні науки):
Наказ МОН України № 374 від 13.03.2017.

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Університет банківської справи»
(Протокол № 9 від 23 квітня 2019 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор економічних наук, професор **Т. С. СМОВЖЕНКО**
(*головний редактор*);

доктор економічних наук, професор **Г. М. АЗАРЕНКОВА**
доктор економічних наук, професор **О. І. БАРАНОВСЬКИЙ**
доктор економічних наук, професор **О. Д. ВОВЧАК**
доктор економічних наук, професор **О. О. ДРУГОВ**
доктор технічних наук, професор **А. А. ЗАСЯДЬКО**
доктор економічних наук, професор **І. С. КРАВЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **А. Я. КУЗНЕЦОВА**
доктор економічних наук, професор **О. О. ЛАПКО**
доктор економічних наук, професор **Б. І. ПШИК**
доктор економічних наук, професор **В. С. РУДНИЦЬКИЙ**
доктор філософських наук, професор **З. Е. СКРИННИК**
доктор економічних наук, професор **Р. А. СЛАВ'ЮК**
доктор економічних наук, професор **Н. В. ТКАЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **Б. В. САМОРОДОВ**
доктор філософських наук, професор **Г. Ф. ХОРУЖИЙ**
доктор технічних наук, професор **В. М. ЧАПЛИГА**
доктор наук, професор **Еріх КЕЛЛЕР**
доктор габілітований, професор **Станіслав ОВСЯК**
доктор габілітований, професор **Гражина ВОЗНЄВСЬКА**
доктор економічних наук, професор **Арвідас ПАШКЕВІЧУС**
доктор технічних наук, професор **Ян МІНІСТР**
кандидат технічних наук, професор **Дімітер ВЕЛЄВ**
доктор економічних наук, професор **І. З. СТОРОНЯНСЬКА**
доктор економічних наук, професор **І. С. ГУЦАЛ**

доктор економічних наук, доцент **І. В. ТЯЖКОРОБ**
(*відповідальний секретар*)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Тел.: (044) 425-96-13, факс: (044) 462-53-41, (032) 297-72-37.
E-mail: visnuk_ubs@ukr.net (відповідальний секретар),
сайт видання: visnuk.ubsnbu.edu.ua.

*При передруку матеріалів, опублікованих у збірнику,
посилання на «Вісник Університету банківської справи» обов'язкове.*

УДК 336.01

РОЗВИТОК МОНЕТАРИСТСЬКИХ ТЕОРІЙ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА МОНЕТАРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Вовчак Ольга Дмитрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Мельник Тетяна Вікторівна,
аспірант,
Інститут банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: melnikwww@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6636-848X

Анотація. Розглянуто еволюцію монетаристських теорій і монетарного регулювання, розкрито основні постулати різних економічних шкіл, виокремлено основні ідеї та обґрунтовано їхній внесок у розвиток економічної теорії, визначено місце монетаристських теорій у теорії грошей, здійснено класифікацію теорій за еволюцією розвитку основних положень, визначено основні відмінності, переваги і недоліки окремих монетаристських теорій, розкрито вплив кожної з них на сучасну практику здійснення центральними банками монетарного регулювання.

Монетарними регуляторами усвідомлюється необхідність використання позитивного досвіду монетаристських теорій, оскільки прояви фінансових криз підкреслили доцільність внесення змін до чинних підходів монетарного регулювання, які базуються на монетаризмі та його сучасних течіях. Це змушує центральні банки багатьох країн шукати нестандартні інструменти монетарного регулювання і використовувати інноваційні методи поряд з історично перевіреними підходами до комбінування державного і ринкового регулювання економіки.

З урахуванням результатів проведеного дослідження запропоновано використання найбільш прийнятних постулатів різних економічних теорій і шкіл, які доцільно взяти до уваги при проведенні монетарної політики та монетарного регулювання центральними банками, у тому числі й Національним банком України.

Ключові слова: розвиток монетаристських теорій, класична кількісна теорія, монетаризм, кейнсіанство, розвиток економічної думки.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 13.

DEVELOPMENT OF MONETARIST THEORIES AND THEIR IMPACT ON MONETARY REGULATION

Vovchak Olha,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technologies and Business
SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Melnyk Tetiana,
Ph. D. student
Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: melnikwww@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6636-848X

Abstract. The article examines the history of the development of the monetarist theories and the monetary regulation, describes the characteristics of various economic schools, defines their contribution to the

development of economic theory and highlights the main ideas, defines the place of monetarist theories in the theory of money, classifies theories in accordance with the history of their emergence and the main provisions, defines the main differences between scientific approaches. The advantages and disadvantages of the main monetarist theories are considered, depending on certain stages of development of economic thought: from their historical origin to the present, because the achievements of each theory have a huge impact on our present and practice of monetary regulation by the central banks.

Monetary policy and monetary regulation of the central banks are largely based on monetarism and its modern interpretation. Therefore, the article focuses on the history of the development of these monetarist theories, in addition, theories preceding their emergence are considered. Monetary regulators are aware of the need to use the positive experience of other theories, since the manifestations of financial crises have highlighted the need for changes to existing monetarist monetary control approaches based on monetarism and its current trends. This forces the central banks of many countries to look for non-standard monetary regulation instruments and use innovative methods along with historically proven approaches to combining state and market regulation of the economy.

Based on the conducted research, it was suggested to use the most acceptable postulates of various economic theories and schools that should be taken into account when conducting monetary policy and monetary regulation by central banks and the National Bank of Ukraine.

Keywords: development of monetarist theories, classical quantitative theory, monetarism, Keynesian economics, development of economic thought.

JEL Classification B1, B20, B30

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 13.

РАЗВИТИЕ МОНЕТАРИСТСКИХ ТЕОРИЙ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА МОНЕТАРНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Вовчак Ольга Дмитриевна,

доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой финансов, банковского дела и страхования
Института банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: vovchak.olga@meta.ua; ORCID ID: 0000-0002-8858-5386

Мельник Татьяна Викторовна,

аспирант,
Институт банковских технологий и бизнеса
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: melnikwww@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-6636-848X

Аннотация. Рассмотрена эволюция монетаристских теорий и монетарного регулирования, раскрыты основные постулаты различных экономических школ, выделены основные идеи и обоснован их вклад в развитие экономической теории, определено место монетаристских теорий в теории денег, осуществлена классификация теорий за эволюцией развития основных положений, определены основные отличия, преимущества и недостатки отдельных монетаристских теорий в зависимости от определенных этапов развития экономической мысли, раскрыто влияние каждой из них на современную практику проведения центральными банками монетарного регулирования.

С учетом результатов проведенного исследования предложено использование наиболее приемлемых постулатов различных экономических теорий и школ, которые целесообразно учесть при проведении монетарной политики и монетарного регулирования центральными банками, в том числе и Национальным банком Украины.

Ключевые слова: развитие монетаристских теорий, классическая количественная теория, монетаризм, кейнсианство, развитие экономической мысли.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Події останніх років на міжнародному фінансовому ринку привернули до себе увагу багатьох науковців, адже глобальні фінансові кризи свідчать про те, що різноманітні інструменти регулювання фінансового ринку втратили свою актуальність і потре-

бують розроблення нових підходів до врегулювання нестабільної ситуації. Центральні банки світу постали перед викликом зміни пріоритетів монетарної політики і принципів монетарного регулювання. Це зумовило необхідність пошуку нестандартних підходів

до монетарного регулювання і вивчення історичного досвіду, який накопичувався століттями в різних країнах. Наразі необхідність вивчення історичних передумов розвитку монетарного регулювання не викликає сумнівів і вимагає більш детального їх дослідження з метою використання у майбутньому в діяльності монетарних регуляторів.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдання. Питаннями дослідження розвитку монетарної політики і монетарного регулювання займалися багато вчених, зокрема: О. І. Береславська, А. Гальчинський, М. В. Довбенко, А. Я. Лівшиц, В. І. Міщенко, П. І. Юхименко та інші.

Водночас з огляду на зміну підходів центральних банків до монетарного регулювання поглибленого вивчення вимагає дослідження еволюції розвитку використання інструментів монетарного регулювання та їхнього впливу на фінансову та економічну складові загальної політики держави.

Метою статті є дослідження можливостей застосування основних постулатів різних напрямів монетаристської теорії як основи вдосконалення монетарного регулювання з боку центральних банків.

Результати дослідження. Формування цілей монетарної політики і монетарного регулювання відбувалося під впливом різних економічних шкіл залежно від певних етапів розвитку економічної теорії. Монетаристська теорія грошей займає вагомe місце в теорії грошей і має багато різних напрямів (рис.). Відповідно до зазначеної мети, детально дослідимо основні постулати напрямів монетаристської теорії та визна-

чимо їхній подальший вплив на монетарну політику і монетарне регулювання.

Ідеї та головні поняття економічної думки почали зароджуватися ще в епоху меркантилізму. Загальне правило кількісної теорії ще було сформульоване Джоном Локком у його творі «Деякі думки про наслідки зниження процента і підвищення цінностей грошей»: якщо пропозиція грошей збільшується, то ціни на всі товари зростають [1, с. 48]. Також з'являється осмислення чинників внутрішнього попиту, що було викладено Д. Дефо в економічному трактаті «План англійської торгівлі»: «Якщо заробітна плата — низька і жалюгідна, таким буде і життя; якщо люди отримують мало, вони зможуть і мало витратити, а це відразу позначиться і на торгівлі; від того чи стають доходи вищими або нижчими, буде зростати чи зменшуватися багатство та могутність всього королівства» [2]. У XVIII столітті меркантилісти стверджували, що стимулювання випуску продукції та забезпечення високої купівельної спроможності грошової одиниці можливе завдяки збільшенню пропозиції грошей. Цим пояснюється їх намагання теоретично обґрунтувати ідею необхідності нагромадження товарів як можливість забезпечення багатства, переконання в перевагах повзучої інфляції.

На противагу меркантилістам, основні ідеї фізіократів щодо проведення монетарної політики стосувалися негативних наслідків від нагромадження (неінвестиційного збереження), що, на їхню думку, призводить до зменшення відтворювальних доходів і податків.

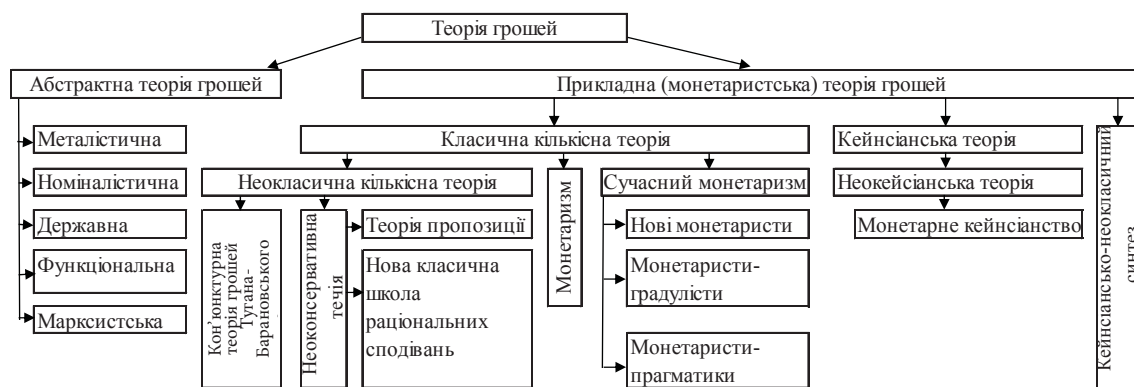

Рис. Види і напрями розвитку монетаристської теорії грошей

Примітка. Розроблено за [4].

Важливу роль у розвитку монетаристської теорії відігравали представники класичної школи. А. Сміт, на противагу меркантилістам і фізіократам, не поділяв їхніх побоювання щодо неінвестиційних нагромаджень, адже, на його думку: «У всіх країнах, де існує достатньо стійкий порядок, кожна людина, яка має здоровий глузд, намагається використати наявні в її розпорядженні запаси [заради]... задоволення своїх потреб у теперішній час або прибутку в майбутньому» [3].

І. Фішер виділив п'ять фундаментальних принципів кількісної теорії грошей: 1) еквіпропорційність грошей і цін; 2) причинно-наслідковий зв'язок «гроші — ціни»; 3) відсутність короткострокової нейтральності грошей та їхня довгострокова нейтральність; 4) незалежність попиту і пропозиції грошей; 5) незалежність відносних цін від змін абсолютного рівня цін, викликаного монетарними причинами [1, с. 6].

Неокласики в теорії грошей використовували мікроекономічний підхід, за якого враховується поведінка суб'єктів господарювання, зокрема намагання збереження активів у ліквідній формі.

Переосмислення кількісної теорії грошей відбувалося під впливом поглядів М. І. Тугана-Барановського, який ставив під сумнів постулат нейтральності грошей і зробив низку критичних зауважень до неї. Він визнає фундаментальність кількісної теорії, проте стверджує, що ціни не можуть залежати лише від одного чинника (кількості грошей) та ігнорування інших, навіть тих, які присутні в «рівнянні обміну», кількість товарів на ринку, кількість самих грошей, швидкість їх обороту, кількість інструментів кредиту та швидкість їх обороту. На його думку, різнонаправлений вплив зазначених чинників не дає права стверджувати про пропорційну залежність цін від кількості грошей. Він дослідив, що чинник швидкості може впливати на ціни у зворотному напрямку відносно дії чинника кількості, нейтралізуючи його. М. І. Туган-Барановський зазначав, що зміна кількості грошей впливає на ціни, але цей вплив не є прямим та однозначним і здійснюється за трьома основними напрямками впливу: через зміну дисконтного процента, зміну попиту на товар, зміну суспільного уявлення про вартість грошей (інфляційні очікування). Він робить висновок про те, що під впливом промислових циклів у фазі економічного пожвавлення загальний рівень цін зростає і вартість грошей знижується, тобто цінність грошей може змінюватися під впливом негрошових чинників [4, с. 378].

Значне місце в теорії грошей займає кейнсіанська теорія, відмінною рисою якої є тенденція не надавати суттєвого значення ціновим ефектам, а розглядати як пріоритет ефект доходу при визначенні випуску і зайнятості. Платоспроможний попит є головним чинником господарської активності. Його відсутність зумовлює скорочення випуску продукції та зростання безробіття.

Кейнсіансько-неокласичний синтез забезпечував підтримку ідей Кейнса щодо необхідності активної ролі держави у зв'язку з тим, що для підтримки повної зайнятості потрібна активна антициклічна політика, оскільки ціни і заробітна плата не приходили в рівновагу достатньо швидко.

Посткейнсіанство — напрям сучасного кейнсіанства. Деякі науковці в його структурі виділяють монетарне кейнсіанство. Представники посткейнсіанства намагаються вдосконалити державне регулювання ринкової економіки не тільки шляхом короткострокового планування, а й довгострокового, що зумовлено зростанням дефіциту базових ресурсів (енергії, сировини), проблем транспорту тощо. В основі дослідження монетарного кейнсіанства лежить проблема грошового чинника в економіці та невизначеність під час господарських процесів. Х. Мінські вважає, що фінансова нестабільність впливає на економіку через

систему грошово-фінансових інститутів, а фінансові кризи є основою економічних криз.

Узагальнюючи розвиток кейнсіанства, можна зробити висновок, що державне втручання залежить від орієнтації економічної системи країни, з урахуванням специфіки концепції державного регулювання [4, с. 110].

М. Фрідмен вважав, що кейнсіанські фінансові заходи з метою стабілізації попиту є менш ефективними, ніж контроль над пропозицією грошей. Він наголошував на необхідності фінансування бюджетного дефіциту шляхом випуску нових грошей, а в разі наявності бюджетного профіциту — вилучати гроші з обігу. «Обсяг грошової маси — це найкращий із доступних... безпосередніх критеріїв монетарної політики, і цей висновок важливіший за конкретний вибір того чи іншого грошового агрегату як орієнтації» [5].

К. Бруннер і А. Мелтцер порівнювали ефекти випуску урядом в обіг грошей та облігацій у 70-х рр. XX століття. Відповідно до їхніх досліджень фінансування дефіциту бюджету як за рахунок випуску грошей, так і за рахунок облігацій має ідентичний результат: зростання багатства і підвищення сукупних витрат — підвищення цін [6] (проте національний дохід зростає більше від випуску грошей). Також ці висновки були підтверджені Дж. Смізінім [7].

Дотримуючись думки, що монетаризм відомий сформульованим М. Фрідменом «золотим правилом», що «зростання суми готівки й усіх комерційних депозитів (на рік) має відповідати 3—5 %», Л. Герман дослідив це правило і зазначив, що «ні результат розрахунків», як стверджував сам М. Фрідмен, ні «зростання населення і робочої сили» не мають до цього ніякого стосунку. Виявилось, що саме таким темпом зростає добування золота [8]. Отже, монетаристи відтворювали кількісну теорію часів металевих грошей.

Якщо підсумувати ідеї М. Фрідмена щодо інфляції в різних його працях, то можна виділити такі ключові позиції [4, с. 130]:

- 1) «інфляція завжди і скрізь є грошовим феноменом» [5];
- 2) інфляція не є неминучістю в період розвитку;
- 3) інфляція погано сприяє розвитку і в нормальних умовах, і навіть якщо сприяє, то лише як тимчасова панацея;
- 4) інфляція за певних обставин може бути найменшим злом, але наслідки її непрості.

На наш погляд, якщо друга, третя і четверта тези мають місце за певних умов, то категоричність першої тези та її універсальність викликає певні сумніви щодо можливості використання в будь-якій країні, незалежно від ситуації в економіці. Ця теза виступила обґрунтуванням для застосування на практиці стискування грошової маси як засобу боротьби з інфляцією (у тому числі за рекомендаціями МВФ).

Водночас можна стверджувати, що прийняття урядами постсоціалістичних країн постулату про винятково монетарний характер інфляції призвело до негативних наслідків щодо корисного скорочення грошової маси і ліквідувало стимули до пошуку справжніх причин інфляції, особливо в період трансформації.

Монетаристи-градулісти вважають, що еластичність цінової структури є недостатньою, це спричиняє появу відповідного часового лагу між діями монетарного регулювання та відповідною реакцією в економічних процесах. Тому вважаємо, що зниження темпів інфляції має відбуватися «ступінчasto»: у період розвитку інфляційних процесів потрібне поступове зниження темпів зростання грошової маси, а не різке зниження, як у концепції монетаристів-неокласиків.

Монетаристи-прагматики дотримуються думки, що в боротьбі проти інфляції потрібно використовувати не лише контроль над кількістю грошей в обігу, а також і фінансові важелі стримування доходів, тобто доцільно поєднувати сувору монетарну політику з політикою в галузі доходів [9].

Теорія нового монетаризму ґрунтується на інституціональному аналізі і є близькою до інституціональної теорії. На противагу теоретикам ортодоксальної теорії, представники нового монетаризму зазначають, що функціонування ринкової системи значною мірою визначається процесами кредитування, а не грошовими транзакціями і грошовою масою. На їхню думку, «фокус монетарної політики слід змістити з транзакційної функції грошей на роль монетарної політики в її впливі на пропозицію кредиту» [1].

Головними ідеями нових монетаристів можна назвати:

1) суворість монетарної політики не завжди може вимірюватися лише реальною процентною ставкою, також важлива доступність кредитів, важливою є не попит, а пропозиція кредитів;

2) регулятивна політика має базуватися на теорії поведінки банків, оскільки чітке слідування стандартам достатності капіталу може бути непродуктивним, оскільки змушуватиме банки брати на себе підвищені ризики, пропонується альтернативний підхід, який базується на теорії портфеля активів;

3) небезпечність банкрутств, сувора монетарна політика здатна викликати збільшення кількості банків, які збанкрутували, що, у свою чергу, викликає вплив капіталу з країни і зміну валютного курсу. Крім того, значне підвищення процентних ставок може провокувати появу збанкрутілих банків, а зниження процентних ставок, зовсім не обов'язково, відновлює діяльність банків у стадії ліквідації.

Окремі позиції монетаристів були підтримані представниками «теорії пропозиції», представниками неокейнсіанської школи. Вони зосереджуються на вивченні чинників, які перешкоджають розширенню

пропозиції та більш ефективного використання чинників виробництва. Найбільшою перешкодою вважають негативний вплив податків на стимул до праці та інвестування. Головна відмінність від монетаристів — твердження щодо нетрошової природи інфляції, а також невизнання існування протиріччя між цілями боротьби з інфляцією і стимулюванням економічного зростання, тобто вважали, що досягнення цих цілей можливе шляхом зниження податків. М. Майлз стверджує, що «монетаризм» ніколи не зможе забезпечити стійкість цін [1]. Головною причиною цього він вважав, що існує багато різних форм фінансових активів, які можуть виконувати грошові функції, а також наявність фінансових нововведень, які можуть впливати на ефективність грошового обігу. Замість правила М. Фрідмена, М. Майлз запропонував як орієнтир цінове правило — забезпечення стабільних цін і стійкої купівельної спроможності грошей.

Щодо податків, то високі податки зменшують реальні доходи та в подальшому сприяють зменшенню власних вкладів, що зумовлює зниження нагромаджень. Також значної шкоди економічному зростанню завдає інфляція, шляхом підвищення номінальних процентних ставок, що ускладнює доступ до кредитів. А. Ауербах дослідив, що через постійне збільшення темпу зростання цін тривалість використання основного капіталу зростає, а це призводить до зростання частки морально застарілого обладнання і негативно впливає на економічне зростання [11, с. 55].

Загалом, представники теорії пропозиції пропонують урядам сприяти збільшенню вкладів через податкову реформу, скорочення державних суспільних витрат, дотримання політики бездефіцитних бюджетів, стимулювання виробництва шляхом проведення політики прискореної амортизації, на відміну від монетаристів не підтримують тривале грошове регулювання, вважають, що рушієм неінфляційного економічного зростання є податкові стимули за умов зниження темпу зростання грошової маси [11, с. 56].

«Нова класика», або теорія раціональних очікувань, стверджує, що економічні агенти функціонують з урахуванням не лише поточного стану ринку, а й ураховують і майбутній його стан, тому розробляють власні прогнози на базі доступної їм інформації, вірогідність яких залежить від рівня доступності та об'єктивності. Р. Лукас вважає, що очікування економічних суб'єктів «такі ж важливі для економіки, як і соціальна політика уряду» [10]. Отже, несподівані для економічних агентів заходи з боку держави (навіть ефективні) є негативним чинником, тому що зумовлюють додаткову невпевненість.

Представники «нової класики» зробили значний вклад в економічну теорію, зосередивши свою увагу на необхідності врахування ефекту зміни раціональних очікувань і наголошуючи на забезпеченні стабільності рішень і законів, наголосили на доцільності уникати

зміни фіскальних правил, виходячи з тимчасових потреб державного бюджету, а в разі потреби внесення певних змін до законодавства надавати достатній проміжок часу до їх адаптування.

Серед вищевикладених постулатів різних економічних теорій і шкіл при проведенні монетарної політики і монетарного регулювання центральними банками, у тому числі й Національним банком України, доцільно взяти до уваги найбільш важливі позиції, зокрема:

— *щодо інфляції*: постулат нейтральності грошей отримав критичні зауваження, викладені М. І. Туганом-Барановським. Кейнсіанська теорія не надає суттєвого значення ціновим ефектам, а розглядає як пріоритет ефект доходу при визначенні випуску та зайнятості. Прийняття урядами постсоціалістичних країн постулату про винятково монетарний характер інфляції призвело до шкідливих наслідків щодо корисного скорочення грошової маси. Представники теорії пропозиції підтримували твердження щодо негрошової природи інфляції, а також не визнавали існування протиріччя між цілями боротьби з інфляцією і стимулюванням економічного зростання та вважали, що досягнення цих цілей можливе шляхом зниження податків;

— *щодо фінансової стабільності*: нові монетаристи наголошують на небезпечності банкрутств, суворі монетарна політика здатна викликати збільшення кількості банків, які збанкрутували, що, у свою чергу, викликає вплив капіталу з країни і зміну валютного курсу. Важливість фінансової стабільності також під-

креслювалося монетарним кейнсіанством, яке вважає, що фінансова нестабільність впливає на економіку через систему грошово-фінансових інститутів, а фінансові кризи є основою економічних криз.

Як підсумок вищевикладених постулатів різних теорій, важливі висновки були зроблені Дж. Пушенджером у праці «Сутність теоретичних дискусій навколо монетаризму» (1981 р.), у якій ним було проаналізовано весь математичний апарат, що використовувався монетаристами і кейнсіанцями. Він зазначає, що «обидві школи застосовують практично одні й ті самі моделі, а при розрахунку за ними отримують різні результати» [13].

Отже, неможливо виділити лише одну економічно обґрунтовану теорію, яка виступить еталоном проведення монетарної політики центральним банком, водночас варто враховувати здобутки кожної з них при розробленні монетарним регулятором власної політики.

Висновки. Залежно від економічної ситуації у країні, а також, виходячи із узгодженості з економічною політикою держави, центральний банк здійснює вибір об'єкта монетарного регулювання та орієнтується на один чи декілька визначених об'єктів.

Еволюція поглядів на цілі монетарної політики і монетарного регулювання значно розширила можливість із проведення ефективнішої монетарної політики центральних банків, а також надала змогу виявити сильні і слабкі моменти кожної з монетаристських теорій.

Список використаної літератури

1. Голиченко О. Г. Денежная теория: основные идеи, проблемы и тенденции развития / О. Г. Голиченко // Экономическая наука современной России. — 2003. — № 2. — С. 47—60.
2. Pre-Classikal Economic Thought / W. J. Samuels (et al.) ; edited by S. T. Lowry // Springer. — Boston, 1987.
3. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; пер. з англ. О. Васильєв та ін. — Київ : Наш формат, 2018. — 735 с.
4. Юхименко П. І. Теорія монетаризму : навч. посібник / П. І. Юхименко. — Київ : Кондор, 2008. — 378 с.
5. Фридмен М. Если бы деньги заговорили... / М. Фридмен ; пер. с англ. А. М. Семенов, Л. С. Микша. — Москва : Дело, 1998. — 143 с.
6. Brunner K. An aggregative theory for a closed economy. In Studies in Monetarism / K. Brunner, F. Meltzer ; ed. J. Stei. — Amsterdam, 1976. — 103 p.
7. Smithin J. Controversies in Monetary Economics, Ideas, Issues and Policy / J. Smithin. — Cambridge : Cambridge University Press, 1994. — P. 32—38.
8. Найденов В. С. Инфляция и монетаризм. Уроки антикризисной политики / В. С. Найденов, А. Ю. Сменковский. — Белая Церковь : ОАО «Белоцерковская книжная фабрика», 2003. — 352 с.
9. Гальчинський А. Теорія грошей : навч.-метод. посібник / А. Гальчинський. — Київ : Основи, 2001. — 411 с.
10. Усоскин В. М. «Денежный мир» Милтона Фридмена / В. М. Усоскин. — Москва : Мысль, 2014. — 176 с.
11. Юхименко П. І. Історія новітніх економічних учень (від Кейнса до наших днів) / П. І. Юхименко. — Біла Церква : БДАУ, 2003. — 306 с.
12. Довбенко М. В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелелогія : навч. посібник / М. В. Довбенко. — Київ : Академія, 2005. — 336 с.
13. Лившиц А. Я. Монетаризм: концепция экономической политики: научно-аналитический обзор / А. Я. Лившиц. — Москва : ИНИОН, 1983. — 75 с.

References

1. Golichenko, O. G. (2003). Denezhnaya teoriya: osnovnye idei, problemy i tendencii razvitiya [Monetary theory: main ideas, problems and development trends]. *Ekonomicheskaya nauka sovremennoj Rossii — Economics of Modern Russia*, 2, 47—60 [in Russian].
2. Samuels, W. J. (et al.); Lowry, S. T. (Ed.). (1987). Pre-Classikal Economic Thought. Springer. Boston.
3. Smit, A. (2018). Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychyny dobrobutu natsii [The Wealth of Nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. (O. Vasyliiev, Trans.). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
4. Yukhymenko, P. I. (2008). Teoriia monetarizmu [The theory of monetarism]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
5. Fridmen, M. (1998). Esli by den'gi zagovorili... [If money started talking...]. (A. M. Semenov, L. S. Miksha, Trans.). Moscow: Delo [in Russian].
6. Brunner, K., & Meltzer, F., Stei, J. (Ed.). (1976). An aggregative theory for a closed economy. In Studies in Monetarism. Amsterdam.
7. Smithin, J. (1994). Controversies in Monetary Economics, Ideas, Issues and Policy. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Najdenov, V. S., & Smenkovskij, A. Yu. (2003). Inflyaciya i monetarizm. Uroki antikrizisnoj politiki [Inflation and monetarism. Lessons from anti-crisis policy]. Belaya Cerkov: OAO «Belocerkovskaya knizhnaya fabrika» [in Russian].
9. Halchynskyi, A. (2001). Teoriia hroshei [The theory of money]. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
10. Usoskin, V. M. (2014). «Denezhnyj mir» Milтона Fridmena [«The Monetary World» by Milton Friedman]. Moscow: Mysl' [in Russian].
11. Yukhymenko, P. I. (2003) Istoriiia novitnikh ekonomichnykh uchen (vid Keinsa do nashykh dniv) [History of the latest economic studies (from Keynes to the present)]. Bila Cerkva [in Ukrainian].
12. Dovbenko, M. V. (2005). Suchasna ekonomichna teoriia. Ekonomichna nobelelohiia [Contemporary Economic Theory. Economic Nobel Debt]. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
13. Livshic, A. Ya. (1983). Monetarizm: koncepciya ekonomicheskoy politiki [Monetarism: The concept of economic policy]. Moscow: INION [in Russian].

УДК 336.02

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ: НАУКОВИЙ АНАЛІЗ

Романчукевич Віталій Вікторович,
кандидат економічних наук, докторант
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: v707070v@gmail.com

Анотація. Розглянуто наукові підходи до визначення основних елементів державної фінансової політики. Виявлено, що більшість елементів державної фінансової політики повторюються у підходах різних науковців, однак окремі з них трапляються лише раз, демонструючи унікальність наукових поглядів на структуру фінансової політики держави. Доведено, що фінансова і монетарна політики є настільки важливими, що абсолютно всі науковці розглядають їх елементами фінансової політики, причому всі деталізують у розрізі таких складових, як грошова і кредитна (монетарна політика) та бюджетна і податкова (фінансова політика). Зауважено, що першочергову роль науковці віддають саме бюджетній політиці.

Виявлено, що всі підходи науковців можна поділити на три категорії: ті, що обмежують функціонал податкової політики власне податковою сферою; ті, що звертають увагу на функції, які виконує податкова політика в суспільстві, а також ті, що розглядають податкову політику глобально — через призму впливу на економічний розвиток у цілому.

Висвітлено, що вітчизняна наука приділяє значну увагу дослідженню питань інвестиційної політики. Проте визначено, що ці дослідження значною мірою є теоретизованими, обмежені у практичності застосування. Водночас питання доцільності та реалізації інвестиційної політики в розвинених економічно країнах світу значний акцент роблять на практичності її реалізації.

Узагальнено, що роль держави у бюджетно-податковій і грошово-кредитній сферах обмежується регуляторними заходами, водночас у дослідників немає єдиного спрямованого бачення шляхів їхньої взаємодії. Таким чином існує гостра потреба їхнього комплексного дослідження у взаємозв'язку з метою вироблення єдиного загального бачення розвитку держави в цьому напрямі. Це є необхідним для формування плацдарму для практичного втілення державної фінансової політики.

Ключові слова: економічний розвиток, фінансова політика, державна фінансова політика, елементи фінансової політики.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 44.

MAIN ELEMENTS OF THE STATE FINANCIAL POLICY: SCIENTIFIC ANALYSIS

Romanchukovich Vitaliy,
Ph. D. in Economics, Doctoral Student
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: v707070v@gmail.com

Abstract. The scientific approaches to the definition of the main elements of the state financial policy are considered. It has been revealed that most of the elements of public finance policy are repeated in the approaches of different scholars, but some of them occur only once, demonstrating the uniqueness of scientific views on the structure of the state's financial policy. It is proved that fiscal and monetary policies are so important that all scholars see all of their elements of financial policy, and all of them are detailed in terms of components such as monetary and credit (monetary policy) and budget and tax (fiscal policy). It is noted that the priority role of scientists is given to budget policy.

It was found that all approaches of scientists can be divided into three categories: those that limit the function of tax policy to the tax sector itself; those who pay attention to the functions performed by the tax policy in society, as well as those who consider the tax policy globally — through the prism of influence on economic development in general.

It is highlighted that domestic science pays considerable attention to the study of investment policy issues. However, it has been determined that these studies are largely theorized, limited in practical use. At the same time, the question of the expediency and implementation of investment policy in the developed economically

world countries makes a significant emphasis on the practicality of its implementation.

It is generalized that the role of the state in fiscal and monetary spheres is limited by regulatory measures, while researchers have no single directional vision of how they interact. Thus, there is an urgent need for their integrated research in the relationship and in order to develop a unified general vision of the state's development in this direction. This is necessary for the formation of a springboard for the practical implementation of the state financial policy.

Keywords: economic development, financial policy, public finance policy, elements of financial policy.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 44.

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ: НАУЧНЫЙ АНАЛИЗ

Романчукевич Виталий Викторович,

кандидат экономических наук, докторант

ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина

e-mail: v707070v@gmail.com

Аннотация. Рассмотрены научные подходы к определению основных элементов государственной финансовой политики. Выявлено, что большинство элементов государственной финансовой политики повторяются в подходах разных ученых, однако некоторые из них встречаются только раз, демонстрируя уникальность научных взглядов на структуру финансовой политики государства. Доказано, что фискальная и монетарная политики являются настолько важными, что абсолютно все ученые рассматривают их элементами финансовой политики, причем все детализируют в разрезе таких составляющих, как денежная и кредитная (монетарная политика) и бюджетная и налоговая (фискальная политика). Замечено, что первостепенную роль ученые отдают именно бюджетной политике.

Обобщено, что роль государства в бюджетно-налоговой и денежно-кредитной сферах ограничивается регуляторными мерами, одновременно у исследователей нет единого направленного видения путей их взаимодействия. Таким образом, существует острая необходимость их комплексного исследования во взаимосвязи и с целью выработки единого общего видения развития государства в этом направлении. Это необходимо для формирования плацдарма для практического воплощения государственной финансовой политики.

Ключевые слова: экономическое развитие, финансовая политика, государственная финансовая политика, элементы финансовой политики.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 44.

Вступ. У сучасних умовах розвитку економічних відносин основними завданнями функціонування держави, що дозволяють забезпечити стабільність соціального середовища, є забезпечення належного рівня добробуту населення і підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання (в конкурентному середовищі). Як зазначають О. М. Теліженко і В. Г. Боронос, ці показники суттєво впливають на розвиток територіальної громади і забезпечуються шляхом реалізації державної політики, у тому числі економічної, основною складовою якої є фінансова [39, с. 35].

Кожна складова фінансової політики суттєво впливає на економічний та відтак соціальний розвиток держави, а їх поєднання і взаємозв'язок визначають їхню ступінь. Зважаючи на зазначений, надзвичайно важливо здійснити науковий аналіз основних елементів фінансової політики держави та їхню взаємодію.

Свій внесок у дослідження елементів фінансової політики здійснили такі відомі науковці, як В. М. Федосов, С. І. Юрій, А. І. Даниленко, О. Д. Василик, О. М. Теліженко, В. Г. Боронос, Є. В. Ткач, Т. А. Вінник та інші. Проте складність умов функціонування

фінансової системи, а також динамізація всіх фінансових процесів на сучасному етапі вимагають подальшого наукового аналізу складових фінансової політики у їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності.

Зважаючи на складність і неоднозначність трактування поняття «фінансова політика, на сьогодні не існує єдиного підходу до структурування фінансової політики відповідно до її елементів. Так, одна група науковців поділяють фінансову політику на багато складових: В. М. Федосов і С. І. Юрій виділяють такі елементи фінансової політики, як бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова та інвестиційна, а також напрями державної діяльності в галузі страхування, соціальній сфері, сфері фінансового ринку [41]; О. Д. Василик вважає, що фінансова політика об'єднує такі складові як бюджетна, податкова, кредитна, грошова, валютна, інвестиційна політики, та певні напрями в галузі страхування, державного боргу, фондового ринку, співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями.

Більш узагальнюювальними є підходи іншої групи, до якої відносимо таких науковців, як А. І. Даниленко,

О. М. Теліженко, В. Г. Боронос і Є. В. Ткач Таким чином А. І. Даниленко елементами фінансової політики розглядає сфери бюджетної політики, податкової політики, сферу фінансів реального сектору і монетарну сферу [42]. О. М. Теліженко і В. Г. Боронос, а також В. В. Малишко і А. О. Пучко поділяють фінансову політику держави на бюджетно-податкову, грошово-кредитну політику і політику управління державним боргом, адже, на їхню думку, саме ці три елементи найкраще розкривають її суть [39, с. 18]. Є. В. Ткач, досліджуючи основні складові макроекономічної політики держави, узагалі зазначає, що основними її складовими є монетарна (грошово-кредитна) і фіскальна (бюджетно-податкова) політики [40, с. 230—231].

Багатоманітність наукових підходів до виділення у структурі фінансової політики держави окремих елементів представлено на *рис.* Більшість елементів державної фінансової політики повторюються в підходах різних науковців, однак окремі з них трапляються лише один раз, демонструючи унікальність наукових поглядів на структуру фінансової політики держави. Так, наприклад, тільки О. Д. Василик розглядає окремо грошову і кредитну політику (решта науковців розглядають грошово-кредитну / монетарну політику); митну політику виділяє у структурі фінансової політики тільки підхід С. І. Юрія і В. М. Федосова, валютну політику — О. Д. Василик, а сферу реального ринку — А. І. Даниленко.

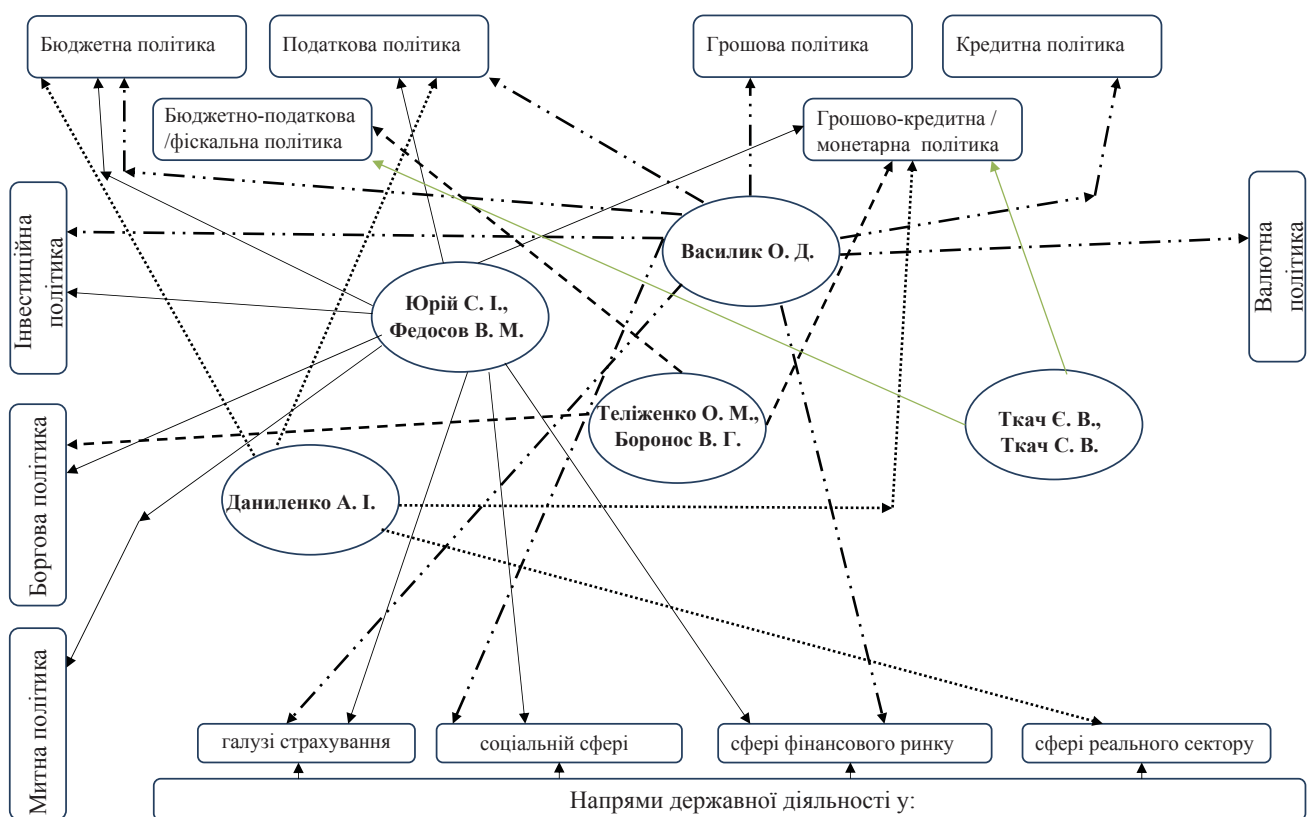

Рис. Підходи до структурування державної фінансової політики за окремими елементами

Інші складові фінансової політики розглядають щонайменше двоє науковців. До таких елементів фінансової політики відносимо такі, як: боргова політика (політика управління державним боргом); інвестиційна політика; бюджетно-податкова політика; а також діяльність держави в галузі страхування; у соціальній сфері, а також у сфері фінансового ринку. Розглядати окремо бюджетну і податкову вважають за доцільне троє науковців, а важливість виділення у структурі фінансової політики грошово-кредитної — четверо.

Зважаючи на вищезазначене, проведемо аналіз тих елементів фінансової політики, які трапляються у класифікації більш як двох науковців, але при цьому

хочемо зауважити, що фіскальна і монетарна політики є настільки важливими, що абсолютно всі науковці розглядають їх елементами фінансової політики, причому всі деталізують у розрізі таких складових, як грошова і кредитна (монетарна політика) та бюджетна і податкова (фіскальна політика). Тож почнімо наш аналіз із них.

Фіскальна (бюджетно-податкова) політика держави реалізовується у двох напрямках — податковій і бюджетній. Зазвичай, першочергову роль науковці віддають саме бюджетній політиці, проте, вважаємо, що для того, щоб визначити їхню залежність і взаємобумовленість, розберемося зі змістом кожної з них.

Як зазначає Т. Вінник, бюджетна політика вважається найбільш наближеною до фінансової політики, часто її навіть ототожнюють із фінансовою, проте суть бюд-

жетної політики відрізняється від фінансової. Існує велика кількість підходів до трактування сутності категорії «бюджетна політика», які представлено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Наукові підходи до трактування категорії «бюджетна політика»

Науковець	Трактування
Величко О. В., Петричко М. М., Басара М. М.	Сукупність економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми [6, с. 83; 24, с. 579]
Захарін С. В.	Основа для інвестиційної активності [11, с. 50—62]
Мироненко М. Ю.	Форма свідомої діяльності владних структур, але її основні засади формуються відповідно до того, яка модель економічної системи прийнята в даній державі і яку визначено кінцеву мету економічної діяльності [20, с. 88]
Мяковський А., Чугунов І.	Основа для підвищення ефективності національної економіки та стабілізації економічного середовища [21]
Опарін В. М.	Один із напрямів фінансової політики, що визначає засади бюджетного устрою країни і побудови її бюджетної системи [23]
Савка Т. М., Мінасян В. Л.	Основний фактор впливу на економічний розвиток держави і головний стимул соціально-економічних процесів у суспільстві [31]
Сергієнко Л. К.	Ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток як держави в цілому, так і її регіонів, вагомою складовою фінансової та економічної політики [33]

Примітка. Складено за [6; 11; 20; 21; 23; 24; 31; 33].

Як бачимо з *табл. 1*, частина науковців, даючи визначення категорії «бюджетна політика», називають її інструментом впливу / сукупністю заходів тощо, таким чином наголошуючи на тому, що вона належить до сфери впливу держави. Інша частина науковців звертають увагу на практичну значущість та об'єктивну зверненість цієї політики, зазначаючи, що вона є основою «інвестиційної активності» (С. В. Захарін), «підвищення ефективності національної економіки та стабілізації економічного середовища» (А. Мяковський, І. Чугунов), «головним стимулом соціально-економічних процесів у суспільстві» (Т. М. Савка, В. Л. Мінасян), «ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток держави» (Л. К. Сергієнко).

Основними напрямками бюджетної політики на сучасному етапі, на думку О. В. Величка, є:

- створення соціально орієнтованої ринкової економіки;
- стабілізація економічного середовища як передумови розвитку бізнесу;

- досягнення довготривалого економічного зростання;
- підвищення життєвого рівня населення [6].

При цьому розглядаються різноманітні інструменти бюджетної політики, серед яких основними є бюджетне законодавство, бюджетний процес, обсяги доходів, напрями видатків, межі розбалансованості бюджету, джерела фінансування дефіциту, дотації, субвенції, граничний розмір державного боргу.

Бюджетна політика, справді, посідає дуже важливе місце у фінансовій політиці, проте її реалізація не може бути повною і повноцінною без ще однієї складової фінансової політики, яка її доповнює, а саме без податкової політики.

Тому аналогічно проаналізуємо наявні підходи до трактування дефініції «податкова політика». Цікаво, що в закордонній науковій думці не поширене поняття податкової політики, а в основному вживається саме поняття «фінансова політика» (у розумінні податкової політики). Тим не менше, наявні підходи до трактування категорії «податкова політика» ми згрупували в *табл. 2*.

Таблиця 2

Наукові підходи до трактування категорії «податкова політика»

Науковець	Трактування
Арнолд Дж., Бріс Б., Хеді К.	Є одночасно інструментом стимулювання економічного зростання за умов рецесії і фундаментальним чинником забезпечення економічного розвитку в довгостроковій перспективі [1]
Василик О.	Політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету та одночасного стимулювання ділової активності [41]
Вінник Т.	Діяльність держави, у сфері встановлення і справляння податків, яка сприяє зростанню або спаду господарської активності, створенню умов для розвитку пріоритетних галузей економіки та забезпеченню збалансованої соціальної політики [7, с. 24]
Ісашина Г.	Система дій, які проводяться державою в галузі податків і оподаткування [27]
Крисоватий А.	Діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів, які є знаряддям розподілу і перерозподілу частини валового внутрішнього продукту та формування централізованих фондів грошових ресурсів держави [26]

Закінчення табл. 2

Науковець	Трактування
Литвиненко Я.	Система відносин, які складаються між платником податку і державою, а також стратегія їхній дій у різних умовах господарювання та економічних системах [25, с. 4]
Насипайко Д., Кузьмін Є., Буряк В.	Один із багатьох, але найважливіших важелів втручання держави у соціально-економічні процеси [25, с. 74]. Сукупність правових, економічних і організаційних заходів держави у сфері оподаткування щодо регулювання податкових відносин, за допомогою яких держава встановлює умови оподаткування та які направлені на забезпечення надходжень податків до централізованих фондів грошових ресурсів держави й стимулювання економічного зростання за допомогою податкової системи [25, с. 75]
Рубан М.	Відіграє суттєву роль у забезпеченні економічного розвитку, оскільки впливає на такі його фактори як інноваційна спроможність держави, технологічний уклад економіки, обсяг і тип залучених інвестицій, підприємницька активність, рівень людського капіталу, адміністративні бар'єри та якісний рівень фінансового регулювання економіки, економічна інфраструктура тощо [30, с. 105]
Соколовська А.	Полягає у встановленні та зміні елементів податкової системи (різновидів податків, ставок, структури, об'єктів, суб'єктів оподаткування, пільг тощо) для забезпечення надходжень до бюджету, достатніх для виконання державою покладених на неї функцій і стимулювання економічного зростання [36]
Федосов В., Опарін В., П'ятаченко Г.	Діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема з формування державних доходів за допомогою постійних і тимчасових джерел, установлення видів податків, платників, об'єктів, пільг, механізму зарахування [41]
Юрій С., Бескид Й.	Діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації збору податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів [26]

Примітка. Складено за [1; 7; 24—27; 30; 36; 41].

Як бачимо з табл. 2, усі підходи науковців можна поділити на три категорії: ті, що обмежують функціонал податкової політики власне податковою сферою; ті, що звертають увагу на функціях, які виконує податкова політика в суспільстві, а також ті, що розглядають податкову політику глобально — через призму впливу на економічний розвиток у цілому.

Основою для формування і реалізації податкової політики більшості держав світу стали постулати класичної економічної школи. Так, наприклад, А. Сміт виокремив такі принципи побудови податкової політики, як справедливість, визначеність, зручність, економія, господарська незалежність і свобода [35], а Дж. Стігліц — такі як економічна ефективність, соціальна справедливість, гнучкість, адміністративна простота, політична відповідальність, доцільність [38]. Ці принципи лягли в основу формування принципів побудови податкової політики більшості держав світу, в тому числі й в Україні. Так, Податковим кодексом України (ПКУ) визначено, що податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах, як: загальність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, невідворотність настання визначеної законом відповідальності в разі порушення податкового законодавства, презумпція правомірності рішень платника податку, фіскальна достатність, соціальна справедливість, економічність оподаткування, нейтральність оподаткування, стабільність, рівномірність і зручність сплати, єдиний підхід до встановлення податків і зборів [28, ст. 4].

Попри таку велику кількість підходів до трактування понять «бюджетна політика» і «податкова політика», існує немала кількість науковців, що зазначають, що ці дві політики потрібні розглядати і реалізовувати

у їхньому взаємозв'язку. Підтримуємо цю думку, тому розглянемо детально зміст власне бюджетно-податкової політики.

Бюджетно-податкова політика — це складова фінансової політики держави у сфері оподаткування, державних витрат і державного бюджету, спрямована на забезпечення зайнятості населення і стримування інфляційних процесів [39, с. 36]. Як зазначає Є. Ткач, зміст бюджетно-податкової політики полягає, насамперед, у тому, яким чином використовуючи інструменти податкової політики (зміну ставок оподаткування, зміну механізму адміністрування податків, надання податкових кредитів, введення нових чи скасування чинних податків, надання чи скасування податкових пільг, канікул чи інших преференцій) та інструменти бюджетної політики (бюджетний дефіцит, державні позики, міжбюджетні трансферти, політику державного замовлення, участі держави у власності, бюджетні видатки, а саме: фінансування соціальної сфери, трансферти, фінансування інфраструктурних та інвестиційно-інноваційних проектів, реалізації програм мікрокредитування з метою підтримки підприємницького сектору, застосування механізму часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитом, дотування і субсидування пріоритетних галузей, фінансування цільових програм, інші видатки на фінансування розвитку економіки) можна впливати на національну економіку, досягати тих чи інших економічних цілей [40, с. 231].

Основними завданнями фіскальної політики є перерозподіл національного доходу, фінансування заходів економічної і соціальної політики, стимулювання науково-технічного прогресу, створення таких суспільних благ, як оборона, охорона здоров'я, освіта

тощо, подолання негативних зовнішніх ефектів (унаслідок приватного споживання) [39, с. 37]. А її важливість пояснюється необхідністю подолання протиріч, що існують в економіці та суспільстві, адже заходи фінансової політики впливають на формування сукупного попиту і сукупної пропозиції.

Основними пріоритетами бюджетно-податкової політики є макроекономічна стабілізація, протистояння інфляції, а в довгостроковому — сприяння стійкому зростанню і сталому розвитку суспільства, децентралізація економіки, підвищення ефективності адміністрування податків, поліпшення демографічної ситуації, інфраструктури, освіти тощо [39, с. 37; 17, с. 30].

Грошова і кредитна політики держави є настільки пов'язаними, що більшість науковців розглядають їх, не розділяючи. Зважаючи на це, здійснимо науковий аналіз грошово-кредитної (монетарної) політики.

О. В. Метлушко, досліджуючи проблеми і перспективи грошово-кредитної політики в Україні, зазначає, що вивчення основних засад цієї політики особливо актуалізувалося останнім часом, що пов'язано зі зростанням її ролі в загальноекономічній політиці держави [19, с. 305]. А на думку В. В. Коваленка, грошово-кредитна політика є джерелом економічних зрушень, підвищення реальної заробітної плати, рівня життя населення; виступає засобом стримування інфляційних процесів [12, с. 445].

Однозначним твердженням, що застосовується більшістю дослідників грошово-кредитної політики, є те, що вона і бюджетно-податкова політика використовуються в тісній взаємодії. О. М. Теліженко і В. Г. Боронос дають монетарній політиці держави таке визначення: «Вид фінансової політики держави, за допомогою якої держава через уповноважені органи (найчастіше — центральний банк країни) регулює обсяг грошової маси в обігу з метою забезпечення стабільного економічного зростання, повної зайнятості, цінової стабільності, рівноваги платіжного балансу» [39, с. 40]. Це визначення має стратегічну спрямованість, тому важливо розуміти, що задля того, щоб досягти певних запланованих макроекономічних показників, повинні реалізовуватись визначені тактичні цілі, серед яких найважливішими є контроль за пропозицією грошей (грошової маси), контроль за рівнем відсоткових ставок, контроль за обмінним курсом національної валюти.

Погоджуємось із твердженням науковців, що завдяки регулюванню грошового обігу (пропозиції грошей і попиту на гроші) та кредитних відносин можна впливати на макроекономічну кон'юнктуру, а саме: рівень цін, валютний курс, рівень процентних ставок, цін активів, обсяг кредитування, а відтак на величину і динаміку інвестицій в економіці, експортно-імпорتنі операції, ефективність функціонування банківської системи, економічне зростання та ін.

Цікаво, що за однозначності трактування важливості реалізації грошово-кредитної політики науковці не зійшлися в однозначності визначення її трактуван-

ня. Так, одні науковці серед найважливіших інструментів виділяють установлення норм обов'язкового резервування для комерційних банків, операції з цінними паперами на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, процентну політику (регулювання облікової ставки), управління золотовалютними резервами, регулювання експорту та імпорту капіталу [39, с. 40], а інші додають до цих інструментів такі, як регулювання валютного курсу [40, с. 234], таргетування інфляції [16].

Як зазначалося раніше, трактування науковцями таких складових фінансової політики держави, як грошово-кредитна (монетарна) і бюджетно-податкова (фінансова), є однозначними, тоді як стосовно інших складових існують суттєві розбіжності. Таким чином, усі інші складові державної фінансової політики, що представлені на *рис.*, є дискусійними, адже їх можна представити як складові від попередніх політик або ж як їхні похідні.

Боргова політика держави є важливим елементом діяльності держави, що підтверджується розширеними підходами до трактування її суті окремими науковцями. Так, О. М. Теліженко і В. Г. Боронос вважають, що боргову політику держави варто розглядати в широкому і вузькому сенсах. У широкому сенсі під політикою управління державним боргом вони вбачають діяльність держави як позичальника і гаранта виконання зобов'язань її суб'єктів, що потребує комплексного підходу, включаючи узгодження цілей і методів інших видів фінансової політики (бюджетно-податкової та грошово-кредитної), дій уряду і центрального банку країни, розроблення заходів зі зниження боргового навантаження, активне управління державним боргом тощо. У вузькому розумінні — конкретні дії, спрямовані на підготовку, випуск, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, обслуговування і погашення боргу [39, с. 41]. Водночас Л. Я. Бенч і Р. М. Корнацька розглядають боргову політику як складову фінансово-бюджетної політики (варто зауважити, що назва «фінансово-бюджетна політика» ототожнює поняття фінансової та податкової політик) [5, с. 35], тим самим заперечуючи її незалежне провадження.

Г. В. Кучер вважає, що структурно боргова політика держави поділяється на систему державного кредиту і систему управління державним боргом [15], а Л. П. Сидельникова зазначає, що основну роль в управлінні державним боргом має відігравати зважена політика державних запозичень [34, с. 4].

Інвестиційна політика держави є тим елементом державної фінансової політики, про який дуже багато сказано і написано, але, однак, така пильна увага не призвела до існування єдиного пласту теоретичних поглядів на його трактування, а навпаки — до збільшення кількості підходів до його трактування. Вважаємо, що при цьому важливо окремо розглянути наукові підходи до трактування поняття «інвестиційна політика держави» (*табл. 3*).

Таблиця 3

Вітчизняні наукові підходи до трактування категорії «інвестиційна політика держави»

Автор	Трактування
Водянов У.	Складова фінансової політики та напрямок економічної політики, що здійснюється державою у вигляді становлення структури та масштабів інвестицій, джерел отримання інвестиційних ресурсів, напрямів їхнього використання [8, с. 94]
Загородній А. Г.	Загальнодержавні принципи рішення та заходи, що визначають напрями використання капітальних вкладень у сферах і галузях економіки з метою забезпечення ефективності та пропорційності її розвитку, усунення міжгалузевих і внутрішньогалузевих диспропорцій, досягнення оптимальних співвідношень між розвитком матеріального виробництва і невиробничої сфери [10, с. 685]
Кондрашова М. В.	Складову економічної політики, що здійснюється державою у вигляді становлення структури та масштабів інвестицій і напрямів їхнього використання [13, с. 120]
Коюда О., Гринова В.	Визначення структурних та кількісних потреб в інвестиційних ресурсах, збільшення джерел фінансування, вибір пріоритетних напрямків фінансування та формування ефективної пропозиції для залучення інвестицій [14]
Пшенична В. П.	Механізм, який є складовою економічної політики держави, що передбачає дію економічних інструментів, які забезпечують вплив на інвестиційний процес, в рамках чинних нормативно-правових актів країни, з метою досягнення соціального та економічного ефектів, при урахуванні ресурсних та інституційних обмежень [29, с. 32]
Сергеев І. В., Веретенікова І. І.	Комплекс правових, адміністративних, економічних методів держави, які направлені на розширення й активізацію інвестиційних процесів [32, с. 272]
Сокурєнко П., Кришан О.	Комплекс заходів і перспектив розвитку інвестиційної діяльності для залучення інвестиційного потенціалу до процесу відтворення, створення оптимальних умов для вкладення інвестицій, забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни [37]
Чистов С., Никифоров А., Куценко Т.	Комплекс правових, адміністративних та економічних заходів держави, спрямованих на поширення і активізацію інвестиційних процесів [9]
Шевєрдіна О.	Важлива складова економічної політики, яка виступає у вигляді комплексу взаємопов'язаних цілей і пріоритетів розвитку інвестиційної сфери, а також методів та інструментів їхньої реалізації [43]
Яценко А.	Система заходів, що визначають обсяг, структуру та основні напрямки усіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій на тих інвестиційних проектах, від яких залежать досягнення високих темпів розвитку виробництва, збалансованість та ефективність економіки, одержання максимального приросту продукції і доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища, яке відповідає вимогам суспільства щодо необхідної якості життя, належного рівня задоволення соціальних стандартів з урахуванням потреб майбутніх поколінь [44]

Примітка. Систематизовано за [8—10, 13; 14; 29; 32; 37; 43; 44].

Як бачимо з *табл. 3*, вітчизняна наука приділяє значну увагу дослідженню питань інвестиційної політики. Проте варто зауважити, що ці дослідження значною мірою є теоретизованими, обмежені у практичності застосування. Водночас питання доцільності та реалізації інвестиційної політики в розвинених економічно країнах світу значний акцент роблять на практичності її реалізації [2—4].

Короткий аналіз наукових підходів до розуміння суті державної політики в окремих сферах свідчить про те, що роль держави у згаданих сферах обмежується регуляторними заходами, водночас у дослідників немає єдиного спрямованого бачення шляхів їхньої взаємодії. Таким чином, існує гостра потреба їхнього комплексного дослідження у взаємозв'язку та з метою вироблення єдиного загального бачення розвитку держави в цьому напрямі. Це є необхідним для формування плацдарму для практичного втілення державної фінансової політики.

Висновки. Отож, фінансова політика держави є складним, багатогранним явищем, що об'єднує значну кількість елементів. У вітчизняному науковому середовищі більшість науковців виділяють такі елементи державної фінансової політики, як фіскальна політика (бюджетна політика, податкова політика), монетарна політика (грошова політика, кредитна політика), інвестиційна політика, боргова політика, а також діяльність держави в соціальній сфері, у сферах страхування і фінансового ринку.

Важливо, що, не зважаючи на акценти, які виставляють у своїх дослідженнях окремі науковці на ті чи інші елементи фінансової політики, усі вони (елементи фінансової політики держави) перебувають у тісному взаємозв'язку і чинять значний вплив один на одного. Саме тому, досліджуючи фінансову політику, важливо враховувати цей зв'язок, адже він має значний вплив на наслідки практичної реалізації державної фінансової політики.

Список використаної літератури

1. Jens M. A. (et al.). Tax policy for economic recovery and growth / A. J. Matthias // *The Economic Journal*. — 2011. — Vol. 121. — P. 59—80.
2. Card A. U.S. Trade and Investment policy [Electronic resource] / A. Card, T. Daschle, E. Alden, M. Slaughter // Independent Task Force Report. — 2011. — № 67. — Available at : https://cfrd8-files.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/Trade_TFR67.pdf.
3. Hale G. E. (2012) In pursuit of leverage: The evolution of Canadian trade and investment policies in an increasingly multipolar world [Electronic resource] / G. E. Hale // *Canadian Foreign Policy Journal*. — 2012. — July 6. — Available at : <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/11926422.2012.674382?sroll=top&needAccess=true>.
4. Potter A. The foreign Investment Regulation Review [Electronic resource] / A. Potter // *Law Reviews*. — 2018. — October. — Available at : <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-foreign-investment-regulation-review-edition-5/1149295/united-kingdom>.
5. Бенч Л. Я. Боргова політика в Україні: реалії та перспективи / Л. Я. Бенч, Р. М. Корнацька // *Бізнес Інформ*. — 2014. — № 2. — С. 35—39.
6. Величко О. В. Бюджетна політика та особливості її формування в умовах нестабільності соціально-економічного розвитку / О. В. Величко // *Економічний вісник Донбасу*. — 2010. — № 1 (19). — С. 83—87.
7. Вінник Т. А. Збалансування складових фінансової політики на сучасному етапі розвитку України / Т. А. Вінник // *Економіка, фінанси, право*. — 2013. — № 9. — С. 23—29.
8. Водянов У. Новые инструменты государственного регулирования инвестиций / У. Водянов // *Проблемы теории и практики управления*. — 2004. — № 5. — С. 94—95.
9. Державне регулювання економіки : навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — Київ : КНЕУ, 2000. — 316 с.
10. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. — Київ : Знання, 2007. — 1072 с.
11. Захарін С. В. Бюджетна політика інвестиційної активності / С. В. Захарін // *Економіка і прогнозування*. — 2008. — № 1. — С. 50—62.
12. Коваленко В. В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки України / В. В. Коваленко // *Глобальні та національні проблеми економіки*. — 2016. — Вип. 12. — С. 445—449.
13. Кондрашова М. В. Теоретичні основи формування державної інвестиційної політики на рівні регіону / М. В. Кондрашова // *Держава та регіони*. — 2008. — № 2. — С. 118—121. — (Серія : Державне управління).
14. Коюда О. П. Інвестування / О. П. Коюда, О. П. Лепейко, В. О. Коюда, В. М. Гриньова. — Київ : Знання, 2008. — 452 с.
15. Кучер Г. В. Борговий механізм фінансування державних витрат / Г. В. Кучер // *Бізнес Інформ*. — 2015. — № 8. — С. 207—214.
16. Люзник М. Е. Інструменти грошово-кредитної політики НБУ та їх вплив на депозитний і кредитний ринки [Електронний ресурс] / М. Е. Люзник, О. М. Бартош // *Ефективна економіка*. — 2011. — 21 грудня. — Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efek_2011_12_21.pdf.
17. Лютий І. Соціальні пріоритети фіскальної політики в посткризовий період / І. Лютий, Д. Осецька // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. — 2014. — № 1 (154). — С. 28—33.
18. Малишко В. В. Фінансова політика на сучасному етапі [Електронний ресурс] / В. В. Малишко, А. О. Пучко // *Траєкторія науки*. — 2017. — № 1 (18). — Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.22178/pros.18-4>.
19. Метлушко О. В. Основні засади грошово-кредитної політики: проблеми та перспективи / О. В. Метлушко // *Наукові записки. Економіка*. — 2013. — Вип. 23. — С. 305—309.
20. Мироненко М. Ю. Проблеми та напрями реалізації бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку / М. Ю. Мироненко // *Збірник наукових праць ВНАУ. Економічні науки*. — 2012. — № 2 (64). — С. 88—93.
21. Мярковський А. Бюджетна політика як складова соціально-економічного розвитку країни / А. Мярковський, І. Чугунов // *Вісник КНТЕУ. Фінанси та банківська справа*. — 2010. — № 5.
22. Насипайко Д. С. Податкова політика України: проблеми та перспективи розвитку / Д. С. Насипайко, Є. С. Кузьмін, В. О. Буряк // *Наукові записки*. — 2012. — Вип. 12. — Ч. 1. — С. 74—80.
23. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія / В. М. Опарін. — Київ : КНЕУ, 2005. — 240 с.

24. Петричко М. М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти / М. М. Петричко, М. М. Басара // Економіка і суспільство. — 2016. — Вип. 2. — С. 578—582.
25. Литвиненко Я. В. Податкова політика: навч. посібник / Я. В. Литвиненко. — Київ: МАУП, 2003. — 224 с.
26. Податкова політика України: [навч. посібник] / [П. Мельник, З. Варналій, Л. Тарангул та ін.] ; за ред. П. Мельника. — Київ: Знання України, 2010. — 505 с.
27. Податкова система: [навч. посібник] / за заг. ред. В. Андрущенко. — Київ: Центр навчальної літератури, 2015. — 416 с.
28. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2018. — № 49. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
29. Пшенична В. П. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 — економіка та управління національним господарством / В. П. Пшенична. — Донецьк: Дон. держ. ун-тет управління, 2011. — 205 с.
30. Рубан М. О. Податкова політика як інструмент регулювання економічного розвитку / М. О. Рубан // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2017. — Вип. 13. — Ч. 2. — С. 105—109.
31. Савка Т. М. Бюджетна політика України та шляхи її вдосконалення / Т. М. Савка, В. Л. Мінасян // Економічні науки. — 2012. — № 9.
32. Сергеев И. В. Организация и финансирование инвестиций / И. В. Сергеев, И. И. Веретенникова, В. В. Яновский. — Москва: Финансы и кредит, 2000. — 400 с.
33. Сергієнко Л. К. Ефективність державної бюджетної політики у контексті інтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Л. К. Сергієнко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2015. — Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/57.pdf>.
34. Сідельнікова Л. П. Боргова політика України в умовах нестабільної економіки / Л. П. Сідельнікова // Економіка і держава. — 2011. — № 9. — С. 4—7.
35. Сміт А. Дослідження про природу та причини багатства народів [Електронний ресурс] / А. Сміт // Вся Бібліотека. — Режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/adam-smit/index.htm>.
36. Соколовська А. Основи теорії податків: [навч. посібник] / А. Соколовська. — Київ, 2010. — 326 с.
37. Сокурєнко П. І. Інвестиційна політика як ефективна форма управління ухваленням інвестиційних рішень / П. І. Сокурєнко, О. Ф. Кришан // Європейський вектор економічного розвитку. — 2010. — № 1 (8). — С. 208—214.
38. Стігліц Дж. Економіка державного сектора: пер. з англ. / Дж. Стігліц. — Київ: Основи, 1998. — 854 с.
39. Теліженко О. М. Узгодження основних складових реалізації фінансової політики в Україні / О. М. Теліженко, В. Г. Боронос // Вісник СумДУ. Економіка. — 2013. — № 1. — С. 35—44.
40. Ткач Є. В. Особливості взаємозв'язку монетарної та фіскальної політики в макроекономічних умовах України: ретроспективний аналіз / Є. В. Ткач // Сучасні тенденції інституціональних трансформацій фінансової системи України: монографія / Є. В. Ткач, С. В. Ткач; за заг. ред. П. О. Нікіфорова. — Чернівці: Технодрук, 2018. — 348 с.
41. Федосов В. М. Теорія фінансів: підручник / В. М. Федосов; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — Київ: ЦУЛ, 2010. — 576 с.
42. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: у 3 т. / Ін-т економіки та прогнозування НАН України; [А. І. Даниленко, О. М. Алімов, О. І. Барановський та ін.]. — Київ: Фенікс, 2008. — Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — 468 с.
43. Шевердіна О. Інвестиційна політика України як об'єкт державної економічної політики [Електронний ресурс] / О. Шевердіна // Державна політика. — 2012. — Режим доступу: <http://ifs.kbuuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/08.pdf>.
44. Яценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України / А. В. Яценко // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 8. — С. 12—17.

References

1. Jens, M. A. (et al.). (2011). Tax policy for economic recovery and growth. *The Economic Journal*, Vol. 121, 59—80.
2. Card, A., Daschle, T., Alden, E., & Slaughter, M. (2011). U.S. Trade and Investment policy. *Independent Task Force Report*, 67. Retrieved from https://cfrd8-files.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/Trade_TFR67.pdf.
3. Hale, G. E. (2012, July 6). In pursuit of leverage: The evolution of Canadian trade and investment policies in an increasingly multipolar world. *Canadian Foreign Policy Journal*. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/11926422.2012.674382?scroll=top&needAccess=true>.
4. Potter, A. (2018, October). The foreign Investment Regulation Review. *Law Reviews*. Retrieved from <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-foreign-investment-regulation-review-edition-5/1149295/united-kingdom>.

5. Bench, L. Ya., & Kornatska, R. M. (2014). Borhova polityka v Ukraini: realii ta perspektyvy [Debt Policy in Ukraine: Realities and Prospects]. *Biznes Inform — Business Inform*, 2, 35—39 [in Ukrainian].
6. Velychko, O. V. (2010). Biudzhethna polityka ta osoblyvosti yii formuvannia v umovakh nestabilnosti sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Budget policy and peculiarities of its formation in the conditions of instability of socio-economic development]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu — Economic Bulletin Donbass*, 1 (19), 83—87 [in Ukrainian].
7. Vinnyk, T. A. (2013). Zbalansuvannia skladovykh finansovoi polityky na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy [Balancing of Financial Policy Constituents at the Contemporary Development Stage of Ukraine]. *Ekonomika, finansy, pravo — Economics, Finance, Law*, 9, 23—29 [in Ukrainian].
8. Vodyanov, U. (2004). Novye instrumenty gosudarstvennogo regulirovaniya investitsiy [New tools of state regulation of investments]. *Problemy teorii i praktiki upravleniya — Problems of the theory and practice of management*, 5, 94—95 [in Russian].
9. Chystov, S. M., Nykyforov, A. Ye., & Kutsenko, T. F. (et al.). (2003). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of the economy]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
10. Zahorodnii, A. H., & Vozniuk, H. L. (2007). *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk [Financial and Economic Dictionary]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
11. Zakharin, S. V. (2008). Biudzhethna polityka investytsiinoi aktyvnosti [Budget Policy of Investment Activity]. *Ekonomika i prohnozuvannia — Economy and Forecasting*, 1, 50—62 [in Ukrainian].
12. Kovalenko, V. V. (2016). Hroshovo-kredytna polityka ta yii vplyv na podolannia strukturnykh dysbalansiv ekonomiky Ukrainy [Monetary Policy and its Impact on Overcoming Structural Imbalances in the Economy of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky — Global and national problems of the economy*, 12, 445—449 [in Ukrainian].
13. Kondrashova, M. V. (2008). Teoretychni osnovy formuvannia derzhavnoi investytsiinoi polityky na rivni rehionu [Theoretical Foundations of Formation of State Investment Policy at the Level of the Region]. *Derzhava ta rehiony. Derzhavne upravlinnya — State and Regions. Public Administration*, 2, 118—121 [in Ukrainian].
14. Koiuda, O. P., Lepeiko, O. P., Koiuda, V. O., & Hrynova, V. M. (2008). *Investuvannia [Investing]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
15. Kucher, H. V. (2015). Borhovi mekhanizm finansuvannia derzhavnykh vytrat [Debt mechanism for the financing of public expenditures]. *Biznes Inform — Business Inform*, 8, 207—214 [in Ukrainian].
16. Liuzniak, M. E., Bartosh, O. M. (2011, December 21). Instrumenty hroshovo-kredytnoi polityky NBU ta yikh vplyv na depozytni i kredytni rynky [Instruments of monetary policy of NBU and their influence on deposit and credit markets]. *Efektivna ekonomika — Effective economy*. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efek_2011_12_21.pdf [in Ukrainian].
17. Liutyi, I., & Osetska, D. (2014). Sotsialni priorityety fiskalnoi polityky v postkryzovyi period [Social priorities of fiscal policy in the post-crisis period]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika — Bulletin of the Taras Shevchenko National Taras Shevchenko University. Economy*, 1 (154), 28—33 [in Ukrainian].
18. Malyshko, V. V., & Puchko, A. O. (2017). Finansova polityka na suchasnomu etapi [Financial policy at the present stage]. *Traiektoriia nauky — Trajectory of science*, 1 (18). Retrieved from <http://dx.doi.org/10.22178/pos.18-4> [in Ukrainian].
19. Metlushko, O. V. (2013). Osnovni zasady hroshovo-kredytnoi polityky: problemy ta perspektyvy [The Basic Principles of Monetary Policy: Problems and Prospects]. *Naukovi zapysky. Ekonomika — Scientific Notes. Economy*, 23, 305—309 [in Ukrainian].
20. Myronenko, M. Yu. (2012). Problemy ta napriamy realizatsii biudzhethnoi polityky u zabezpechenni sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Problems and directions of budget policy implementation in ensuring social and economic development]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Ekonomichni nauky — Collection of scientific works of VNAU. Economic Sciences*, 2 (64), 88—93 [in Ukrainian].
21. Miarkovskiy, A., & Chuhunov, I. (2010). Biudzhethna polityka yak skladova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Budget policy as a component of socio-economic development of the country]. *Visnyk KNTEU. Finansy ta bankivska sprava — Bulletin of KNTEU. Finance and Banking*, 5 [in Ukrainian].
22. Nasypaiko, D. S., Kuzmin, Ye. S., & Buriak, V. O. (2012). Podatkova polityka Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [Tax Policy of Ukraine: Problems and Prospects for Development]. *Naukovi zapysky — Scientific Notes*, 12, 74—80 [in Ukrainian].
23. Oparin, V. M. (2005). *Finansova systema Ukrainy (teoretyko-metodolohichni aspekty) [The financial system of Ukraine (theoretical and methodological aspects)]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
24. Petrychko, M. M., & Basara, M. M. (2016). Biudzhethna polityka Ukrainy: teoretychni ta praktychni aspekty [Budgetary Policy of Ukraine: Theoretical and Practical Aspects]. *Ekonomika i suspilstvo — Economics and Society*, 2, 578—582 [in Ukrainian].
25. Lytvynenko, Ya. V. (2003). *Podatkova polityka [Tax policy]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

26. Melnyk, P., Varnalii, Z., & Taranhul, L. (et al.). P. Melnyk (Ed.). (2005). *Podatkova polityka Ukrainy [Tax policy of Ukraine]*. Kyiv: Znannya Ukrainy [in Ukrainian].
27. Andrushchenko, V. (Ed.). (2015). *Podatkova systema [Tax system]*. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury [in Ukrainian].
28. Verkhovna Rada Ukrainy. (2018). Podatkovyi kodeks Ukrainy [The Tax Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 49. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
29. Pshenychna, V. P. (2011). Rozvytok mekhanizmu realizatsii derzhavnoi investytsiinoi polityky Ukrainy [Development of the mechanism of realization of the state investment policy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Donetsk: Don. derzh. un-tet upravlinnia [in Ukrainian].
30. Ruban, M. O. (2017). Podatkova polityka yak instrument rehuliuвання ekonomichnoho rozvytku [Tax Policy as an Instrument for the Regulation of Economic Development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo — Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. International economic relations and world economy*, 13, 105—109 [in Ukrainian].
31. Savka, T. M., & Minasian, V. L. (2012). Biudzhetna polityka Ukrainy ta shliakhy yii vdoskonalennia [Budget policy of Ukraine and ways of its perfection]. *Ekonomichni nauky — Economic sciences*, 9 [in Ukrainian].
32. Sergeev, I. V., Veretennikova, I. I., & Yanovskij, V. V. (2000). *Organizaciya i finansirovanie investitsij [Organization and financing of investments]*. Moscow: Finansy i kredit [in Russian].
33. Serhiienko, L. K. (2015). Efektyvnist derzhavnoi biudzhetnoi polityky u konteksti intehratsiinykh protsesiv [Effectiveness of the State Budget Policy in the Context of Integration Processes]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu — Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*. Retrieved from <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/11-2015/57.pdf> [in Ukrainian].
34. Sidelnikova, L. P. (2011). Borhova polityka Ukrainy v umovakh nestabilnoi ekonomiky [Debt policy of Ukraine in the conditions of an unstable economy]. *Ekonomika i derzhava — Economy and state*, 9, 4—7 [in Ukrainian].
35. Smit, A. (n. d.). Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny bahatstva narodiv [The study of the nature and causes of wealth of peoples]. *Vsia Biblioteka — All Library*. Retrieved from <http://bibliograph.com.ua/adam-smith/index.htm> [in Ukrainian].
36. Sokolovska, A. (2010). *Osnovy teorii podatkov [Fundamentals of the theory of taxes]*. Kyiv [in Ukrainian].
37. Sokurenko, P. I., & Kryshan, O. F. (2010). Investytsiina polityka yak efektyvna forma upravlinnia ukhvalenniam investytsiinykh rishen [Investment Policy as an Effective Form of Management of Investment Decision Making]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku — European Vector of Economic Development*, 1 (8), 208—214 [in Ukrainian].
38. Stihlits, Dzh. (1998). *Ekonomika derzhavnoho sektora [State sector economics]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
39. Telizhenko, O. M., & Boronos, V. G. (2013). Uzghodzhennia osnovnykh skladovykh realizatsii finansovoi polityky v Ukraini [Harmonization of the main components of the implementation of financial policy in Ukraine]. *Visnyk SumDU. Ekonomika — Sumy State University. Economy*, 1, 35—44 [in Ukrainian].
40. Tkach, Ye. V., & Tkach, S. V. (2018). *Osoblyvosti vzaiemozv'язku monetarnoi ta fiskalnoi polityky v makroekonomichnykh umovakh Ukrainy: retrospektyvnyi analiz [Features of the relationship between monetary and fiscal policy in macroeconomic conditions in Ukraine: retrospective analysis]*. Suchasni tendentsii instytutsionalnykh transformatsii finansovoi systemy Ukrainy [Modern tendencies of institutional transformations of the financial system of Ukraine]. Nikiforov, P. O. (Ed.). Chernivci: Texnodruk [in Ukrainian].
41. Fedosov, V. M., Yurii, S. I. (Eds.). (2010). *Teoriia finansiv [Theory of Finance]*. Kyiv [in Ukrainian].
42. Danylenko, A. I. (Ed.), Alymov, O. M., & Baranovskyi, O. I. (et al.). (2008). *Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku [Financial and monetary levers of economic development]*. Finansova polityka ta podatkovu-biudzhetni vazheli yii realizatsii [Financial policy and fiscal levers of its implementation]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
43. Sheverdina, O. (2012). Investytsiina polityka Ukrainy yak ob'ekt derzhavnoi ekonomichnoi polityky [The Investment Policy of Ukraine as an Object of State Economic Policy]. *Derzhavna polityka — State policy*. Retrieved from <http://ifs.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/2/08.pdf> [in Ukrainian].
44. Yacenko, A. V. (2010). Formuvannia investytsiinoi polityky zi stratehichnykh pozytsii rozvytku Ukrainy [Formation of an investment policy on the strategic positions of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 8, 12—17 [in Ukrainian].

УДК 336.771

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Ткачук Наталія Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kamashik@ukr.net

Анотація. Розглянуто сутність банківської системи за системним і синергетичним підходами. Розкрито системні характеристики банківської системи: цілісність, ієрархічність, інтегративність, комунікативність та інші. Доведено необхідність застосування синергетичного підходу в дослідженні особливостей функціонування банківської системи за умов синергійного ринку. Запропоновано доповнити перелік системних характеристик банківської системи такими ознаками, як: складність, динамічність, відкритість, нелінійність, нерівноважність, когерентність і здатність до самоорганізації, що робить можливим розуміння її сутності більш повним і реалістичним.

Зазначено, що нелінійність і нерівноважність є головними джерелами різноманітності та складності економічної динаміки функціонування банківської системи. Динамічність банківської системи визначається тим, що її структура, цілі і зв'язки між елементами є непостійними, вони змінюються і розвиваються в часі. Розглянуто відкритість банківської системи як широкий спектр вертикальних і горизонтальних інформаційних, економічних та інших зв'язків із зовнішнім середовищем. Оптимальними передумовами функціонування банківської системи є її самоорганізація і функціональна стійкість у нерівноважних умовах. Підкреслено, що процеси самоорганізації можуть відбуватися в банківській системі лише за умови високого рівня її складності, динамічності та непередбачуваності в довгостроковому періоді.

Ключові слова: економічна система, банк, банківська система, системний підхід, синергетика, синергетичний підхід, нелінійність, самоорганізація.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 12.

SYSTEM-SYNERGETIC APPROACH IN RESEARCH OF THE FUNCTIONING OF THE BANK SYSTEM

Tkachuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Doctoral Student
of SHEI «Banking University»
e-mail: kamashik@ukr.net

Abstract. The article considers the essence of the banking system according to the systemic and synergistic approaches. The banking system was formed and develops as a result of the cooperative interaction of all its elements, and its functioning is accompanied by constant influences by both internal and external factors. The system characteristics of the banking system: integrity, hierarchy, integrativity, communication and others are solved. The need for a synergistic approach in the study of the features of the banking system in a synergistic market is proved. It was proposed to supplement the list of system characteristics of the banking system with such features as: complexity, dynamism, openness, non-linearity, disequilibrium, coherence and ability to self-organization, which makes it possible to understand its essence more complete and realistic.

The economic content of these concepts as features of the banking system by the synergetic approach is highlighted. In particular, the banking system is an economic system, refers to the type of open, complex objects that can be described by integration, thermodynamic parameters, fully reflect the exchange of material and financial resources with the environment. It also differs by dynamism and non-equilibrium of its development. The openness of the banking system is considered as a wide range of vertical and horizontal informational, economic and other relations with the external environment. The dynamism of the banking system is determined by the fact that its structure, goals and relations between the elements are non-permanent, they change and evolve over time. The processes of self-organization can occur only in those systems that have a high level of complexity and a large number of elements, the links between which are not strictly determined, but have a probabilistic nature.

The recognition of the fact that the modern banking system is a complex, dynamic economic system predetermines the need to take into account the scientific assumptions of chaos theory in further studies of the processes of its self-organization.

Keywords: economical system, bank, banking system, system approach, synergetic, synergistic approach, non-linearity, self-organization.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 12.

СИСТЕМНО-СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Ткачук Наталья Николаевна,

кандидат экономических наук, доцент,

докторант

ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: kamashik@ukr.net

Анотация. Рассмотрена сущность банковской системы согласно системного и синергетического подходов. Раскрыты системные характеристики банковской системы: целостность, иерархичность, интегративности, коммуникативность и другие. Доказана необходимость применения синергетического подхода в исследовании особенностей функционирования банковской системы в условиях синергетического рынка. Предложено дополнить перечень системных характеристик банковской системы таким признаками, как: сложность, динамичность, открытость, нелинейность, неравновесность, когерентность и способность к самоорганизации, что делает возможным понимание ее сущности более полным и реалистичным.

Отмечено, что нелинейность и неравновесность являются главными источниками разнообразия и сложности экономической динамики функционирования банковской системы. Динамичность банковской системы определяются тем, что ее структура, цели и связи между элементами являются непостоянными, они меняются и развиваются во времени. Рассмотрена открытость банковской системы как широкий спектр вертикальных и горизонтальных информационных, экономических и других связей с внешней средой. Оптимальными предпосылками функционирования банковской системы являются её самоорганизация и функциональная устойчивость в неравновесных условиях. Подчеркнуто, что процессы самоорганизации могут происходить в банковской системе только при условии высокого уровня ее сложности, динамичности и непредсказуемости в долгосрочном периоде.

Ключевые слова: экономическая система, банк, банковская система, системный подход, синергетика, синергетический подход, нелинейность, самоорганизация.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 12.

Вступ. Прискорення соціальних та економічних процесів, новітні відкриття останніх десятиліть, пошуки нових форм соціального існування економічних суб'єктів формують інший тип економічного суспільства з відкритими системами, інтенсивним обміном інформацією та енергією, де головними ознаками розвитку економічної системи стають різноманітність, нестійкість і випадковість. Проблематика еволюції чинників становлення і розвитку економічних систем суспільства є однією з найбільш актуальних у сучасній науці. Сучасна економічна практика породжує зміну наявних теоретичних концепцій і парадигм, зокрема стосовно економічної та банківської діяльності. Тому сьогодні важливим завданням науковців є виокремлення, вивчення і пояснення зовсім інших властивостей банківської системи: відкритість, нерівноважність і нелінійність розвитку, реальність самоорганізаційних процесів з урахуванням конструктивізму наявного хаосу.

Банківська система є найважливішим чинником зростання економіки країни, яка, виконуючи прита-

манні їй функції, забезпечує ефективний перерозподіл ресурсів між економічними суб'єктами. Формування і розвиток банківської системи є результатом кооперативної взаємодії всіх її елементів та складових. Для розуміння закономірностей функціонування банківської системи потрібно дослідити її характеристики та ознаки на основі використання системно-синергетичного підходу, який поєднує основні аспекти системності та синергетику, що є найбільш доцільним і раціональним у дослідженні складних, динамічних економічних систем, до складу яких, на нашу думку, варто віднести й банківську систему.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичні та методологічні аспекти функціонування економічних систем із позицій системного підходу відображено у працях багатьох науковців, а саме: Р. Акофа, Л. Берталанфі, І. Блауберга, Н. Вінера, Дж. Кліра, В. Міллера, М. Месаровича, А. Раппорта та ін. Синергетичним ідеям розвитку економічних систем присвячені наукові розробки В. Буданова, В. Вахрушева,

В.-Б. Занга, С. Єрохіної, С. Євстигнєєвої, Р. Євстигнєєва, У. Ешбі, Е. Князевої, Г. Ніколіса, І. Пригожина, Г. Хакена та ін. Серед вітчизняних науковців, які займалися дослідженням проблематики синергетики, варто виділити: В. Базилевича, А. Гальчинського, Н. Гражевську, О. Вовчак, Г. Карчеву, С. Колодія, В. Марченко, В. Решетило, Г. Шевцову та ін.

Віддаючи належне значному внескові вищезгаданих учених у дослідження цієї проблематики, на наш погляд, більш ґрунтовного вивчення потребує питання доцільності застосування системно-синергетичного підходу в дослідженні особливостей функціонування банківської системи як економічної системи мікрорівня, якій притаманні складність, динамічність і нерівноважність, що зумовлює актуальність і необхідність дослідження окреслених питань і визначають його мету та основні завдання.

Метою статті є наукове обґрунтування потреби поєднання системного і синергетичного підходів у дослідженні функціонування сучасної банківської системи.

Результати дослідження. Розвиток наукових знань базується на засадах системного аналізу, а поняття системи є загальним для теорії систем, кібернетики, економіки тощо. Сьогодні поняття системи має широке застосування в різних галузях економіки й характеризується різноаспектним трактуванням її сутності: від дослідження окремих об'єктів, наприклад банків, до формування спеціального інструментарію дослідження різних економічних процесів: системного аналізу, системного підходу тощо. Цілком очевидно, що система, як така, у природі не існує, є лише окремі об'єкти чи явища, які функціонують як єдине ціле й можуть досліджуватись як система.

Відмінність природного середовища від економічного життя суспільства полягає в тому, що всі фізичні процеси у природі відбуваються без участі людини на основі дії природних законів розвитку. В економічній системі людина є центральною фігурою. Тому неперервний рух трудових, матеріальних, фінансових та інформаційних потоків у просторі та часі зумовлює появу властивостей самоорганізації в економічній системі, до різновиду якої ми відносимо банківську систему. Кількісні та якісні характеристики цих потоків у силу їхньої різноманітності неможливо здійснити за допомогою єдиного показника. Тому нагальним є застосування системного підходу для вирішення такого завдання.

Оскільки в центрі нашого дослідження — банківська система, що складається із сукупності самостійних елементів — банків, то, урахувавши головні характеристики системи, доцільним є, на нашу думку, розкрити формулювання основних термінологічних понять і категорій системності стосовно функціонування банківської системи, які слугуватимуть базисом для вироблення категоріального апарату ознак банківської системи за синергетичним підходом.

Якщо уявити, що системи володіють універсальними властивостями незалежно від конкретного виду складових елементів, то можна сформулювати гіпотезу, що деякі універсальні закони можуть застосовуватися до систем різного типу: як соціальних, природних чи економічних. Такі припущення формують базову основу для використання аналогії, що дасть можливість формувати висновки на основі подібності тих чи інших характеристик різних систем, здебільшого, їх типології. Тому окреслимо особливості сучасної банківської системи на основі головних ознак економічної системи, одним із різновидом якої на мікрорівні є, власне, банківська система.

В економічній літературі існує багато різних трактувань поняття «система». Класичне визначення системи дав канадський учений Л. фон Берталанфі ще 1967 року: «Для розгляду об'єкта як системи необхідне виконання трьох умов: 1) об'єкт має складатися з підсистем, тобто розкладатися на частини; 2) частини мають утворювати ціле так, щоб це зумовлювало наявність самої системи; 3) має існувати тісний взаємозв'язок між елементами системи, що може бути описаний математичними методами; 4) система повинна бути підсистемою деякої системи вищого порядку» [1].

Згідно із загальноприйнятою концепцією, системи повинні складатися із сукупності однорідних елементів, єдність яких уможливорює їхню цілісність. Так, за визначенням відомого фізіолога П. К. Анохіна: «Системою можна назвати тільки такий комплекс... компонентів, в яких їхня взаємна дія і взаємовідносини набувають характеру взаємного сприяння компонентів на отримання корисного результату» [2]. На наш погляд, саме в цих словах закладена властивість синергетичності елементів системи.

Не заглиблюючись в усі визначення поняття «система», зазначимо, що в найбільш загальному та широкому сенсі «під системою розуміють упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, об'єктів, процесів, що змінюються в часі» [3, с. 7]. При цьому варто зазначити, що для правильного розуміння поняття «система» сукупність елементів повинна володіти основними ознаками системності. Зокрема, банківська система відповідає цим вимогам, оскільки повною мірою наявні головні ознаки системності, а саме:

цілісність — система виступає цілісною сукупністю елементів, тобто, з одного боку, система — це цілісне утворення, а з другого — в її складі завжди можна виділити цілісні частини (елементи). Як стверджує І. В. Блауберг: «Концепція цілісності пояснює наявність у системи тих якостей і властивостей, які не можуть бути притаманними її елементам» [4, с. 126]. Цілісність банківської системи як системи полягає в тому, що зміна будь-якого її компонента впливає як на інші складові, так і на систему в цілому і, навпаки, будь-які зміни системи впливають на елементи системи

(наприклад, зміни облікової ставки НБУ призводить до зниження інвестиційної активності в підприємницькому секторі та кредитної активності банків і — навпаки); відсутність чи недорозвиненість будь-якого із складових системи призводить до деструктивних змін у її функціонуванні й невиконанні нею своїх функцій;

наявність стійких зв'язків (відносин) між елементами, або (і) їхніми властивостями означає те, що банківська система може існувати як цілісність лише за умови, що сила наявних зв'язків між елементами (банками) системи у відповідний часовий проміжок значно більша, аніж сила зв'язку цих самих елементів із зовнішнім середовищем; саме наявність таких стійких зв'язків між елементами системи й визначає її структурні, функціональні, комунікативні та інтегративні властивості;

організація передбачає наявність альтернативних шляхів функціонування і розвитку системи за умови зниження ступеня невизначеності (ентропії) системи порівняно з невизначеністю системоутворювальних факторів; при цьому система прагне до збереження своєї структури, що цілком відповідає закону самозбереження;

емерджентність — це наявність таких властивостей системи, які притаманні лише їй загалом і не властиві жодному з її елементів зокрема. Важливою особливістю системи є те, що у процесі взаємодії її елементів виникають нові властивості самої системи, які не були притаманні жодному елементові системи окремо й вони не обмежуються простою арифметичною сумою властивостей окремих елементів, тобто є неадитивними. Такі процеси пояснюються також із позицій концепції цілісності, яка є базисною в системному підході. Тому система розглядається як єдине ціле, що складається з взаємодіючих елементів, рівнодіючих, але сумісних. Відомий учений-кібернетик У. Р. Ешбі назвав такі системні властивості емерджентними (англ. *emerge* — з'являтися) і пояснив, що їх виникнення зумовлено існуванням певних зв'язків між елементами системи [5]. Саме ознака емерджентності й відрізняє систему від будь-якої сукупності елементів.

Банківська система складається з множини компонентів (банків), які утворюють її структуру і впливають на поведінку, оскільки наділяють її якостями, які відсутні в кожного системоутворювального елемента (банку). У результаті цього ринок банківських послуг, як сфера обміну, має специфічні властивості, які є відмінними від товарного чи інших ринків. З другого боку, банки, які стають учасниками ринку банківських послуг, отримують доступ до інформації і мають доступ до нових інфраструктурних можливостей.

Окрім згаданих нами ознак, банківська система характеризується ще й такими важливими властивостями, як: цільова спрямованість, ієрархічність, інтегративність, комунікативність, структурованість, адаптивність, стійкість і здатність до саморозвитку.

Ознака *цільової спрямованості* банківської системи означає наявність мети і цілей її функціонування. Під метою слід розуміти прогнозований результат діяльності; мета формується банком самостійно в межах обраної місії як безстрокової концепції розвитку системи. За визначенням учених: «Сама мета уже є модель бажаного стану» [6, с. 12]. Метою діяльності банків у ринкових умовах є максимізація їхньої ринкової вартості, що знаходить своє вираження в максимізації прибутку чи мінімізації ризику. Отже, цілеспрямоване функціонування засвідчує те, що банк є системою, якій властива мета й цілі діяльності, тому всі складові системи працюють задля досягнення поставлених цілей і завдань.

Ознака *ієрархічності* означає те, що система має перебувати на певному рівні ієрархії: бути елементом системи вищого рівня і водночас складатися з підпорядкованих їй систем нижчого рівня. Стосовно банківської системи, то кожен банк зокрема — це окремий елемент банківської системи, яка є, у свою чергу, елементом фінансової системи країни й одночасно має власну ієрархічну структуру (філії, відділення, департаменти, управління, відділи). На кожному рівні ієрархії виявляється ознака цілісності системи і виникають властивості емерджентності. За умови об'єднання в систему кожна ланка ієрархії набуває нових властивостей, які не були їй притаманні в самостійному стані, і втрачає певні свої індивідуальні ознаки.

Властивість *інтегративності* передбачає наявність у банківській системі власних характеристик, що виникають у процесі кооперації її підсистем і які відсутні в її елементах, так, наприклад, регулювання, контроль, нагляд властиві тільки банківській системі, а сплата податків, інвестування, кредитування тощо властиве лише елементам системи — банкам.

Ознака *комунікативності* означає те, що банківська система пов'язана безліччю зв'язків і комунікації з іншими суб'єктами ринку та із зовнішнім середовищем свого функціонування.

Властивість *адаптивності* передбачає прагнення банківської системи до стану рівноваги на основі швидкої адаптації її елементів до змін параметрів зовнішнього середовища; при цьому нерівноважний стан системи не завжди може бути дисфункціональним фактором її розвитку, адже саме нестійкість і нерівноважність є головними умовами динамічного розвитку системи.

Узагальнюючи вищевикладене, банківську систему з позицій системного підходу слід розглядати як: сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів (банків); яка є цілісною, керованою системою, що підпорядкована досягненню певної мети; постійно трансформується відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку і зовнішніх впливів.

Варто зауважити, що системи класифікуються за різними ознаками, але не вдаючись до детального їх

переліку, зазначимо, що банківська система належить до соціально-економічних систем, оскільки цілісна множини її впорядкованих і взаємозалежних елементів (банків) характеризуються наявністю людини і здійсненням комерційної діяльності задля отримання прибутку. Саме виділення банків як економічних інститутів у ході аналізу економічної системи дозволить нам перейти до розгляду питання самоорганізації банківської системи як складної економічної системи.

З урахуванням наявних теоретичних здобутків і практичних результатів системного підходу економічної науки в контексті дослідження економічних систем виникла синергетична парадигма. Реалізація саме синергетичного підходу уможливила відкриття універсальних принципів еволюції та самоорганізації складних систем будь-якого походження. При цьому система повинна характеризуватися відкритістю, нелінійністю, когерентністю, мати велику кількість елементів і підсистем, перебувати у стані нестабільності, тобто стані, далекому від рівноваги.

З позицій синергетики банк можна вважати цілісною, автономно працюючою системою, що входить до складу більш масштабної структури — банківської системи. Банк як економічна система має поєднувати всі необхідні складові: засоби, методи, капітал, економічні відносини, що забезпечують його ефективне функціонування, а також слід включати й організаційно-професійні стосунки між працівниками в межах банку, які впливають на здатність банківської установи включатись у процеси самоорганізації на ринку. Однак функціонування банків має свої особливості, що пов'язані, перш за все, із цілеспрямованим впливом людини на організацію її економічних процесів, також накладає відбиток і на процеси її самоорганізації.

Саме таке бачення банку як елементу банківської системи дає нам право розглядати банківську систему з позицій системно-синергетичного підходу. Звернімо увагу на особливості ідентифікації банківської системи як складної, нелінійної системи у світлі синергетичної парадигми сучасної економічної теорії. Для цього виокремимо умови оптимальної поведінки та ефективного розвитку складних економічних систем із урахуванням нестійкості та здатності до самоорганізації в нерівноважних умовах функціонування, які транспонуємо й на банківську систему, яка за своєю сутністю є нелінійною й динамічною системою, а за характером поведінки її елементів (банківських установ) — нестійкою і нестабільною.

У сучасних умовах розвитку економіки і фінансового ринку саме синергетика дозволяє пояснити процеси, які раніше вважалися випадковими, непередбачуваними і не підлягали концептуалізації. Відповідно до основних положень синергетики функціонування банківської системи визначається певною мірою флуктуаціями, які важко передбачати, але вони є іманентними самій системі. За умов існування флуктуацій від-

бувається спонтанне утворення нових структур, тобто відбувається самоорганізація.

В основі синергетичного підходу дослідження економічних систем перебувають такі їхні характеристики, як: складність, динамічність, відкритість, когерентність, нелінійність, нерівноважність і здатність до самоорганізації. Тому вважаємо доцільним глибше розкрити сутність вищезазначених ознак у функціонуванні сучасної банківської системи.

Складність як базова категорія передбачає те, що система складається зі значної кількості елементів, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою, тобто складові елементи суттєво різняться один від одного, але водночас є подібними концептуально, тому локально вони можуть бути випадковими і детермінованими у своїй загальній спільності. Складні економічні системи характеризуються різноманітністю зв'язків, багатомірністю і різноманітністю структури. Г. Ніколіс та І. Пригожин трактують складну поведінку як здатність системи здійснювати переходи між різними режимами [7].

Дослідники Р. Акофф і Ф. Емері виокремлюють вищий тип складних систем — цілеспрямовані системи, під якими розуміють високоорганізовані системи, що мають ієрархічні рівні й централізацію управління, предметні та оптимізаційні цілі; їхня головна мета — самозбереження системи в мінливому середовищі [8]. До такого типу систем відносять складні соціально-економічні системи, а також і банківську систему, яка має дворівневу будову, централізоване управління здійснює НБУ, а також мету й конкретні цілі функціонування, що спрямовані на забезпечення самозбереження в економічній системі держави.

Складні системи є *динамічними* системами, стан яких постійно змінюється відповідно до впливу різноманітних факторів, вони також є нерівноважними, методологія вивчення яких має базуватися на принципах імовірності. І. Пригожин розглядає складність як «невід'ємну частину світу динамічних систем» [9]. Динамічна система — це така система, стан якої визначається наперед обумовленими правилами зміни параметрів системи. Саме таке визначення, на думку японського вченого Х. Саями (H. Sayama), і відображає головні принципи динамічних систем [10].

Крім того, важливою характеристикою динамічних систем є їхня чутлива залежність від початкових умов: коли незначна причина породжує суттєвий ефект, який важко піддається чи взагалі не піддається передбаченню і прогнозуванню. Тому динамічним системам притаманна нерівноважність і непередбачуваність у довгостроковому періоді. Тільки складні, динамічні системи можуть еволюціонувати за рахунок самоорганізації, яка не є властивою для складних технічних і суворо детермінованих систем.

Як випливає з вищенаведеного, банківська система — це складна система, що вирізняється

динамічністю і нерівноважністю свого розвитку. При цьому динамічність банківської системи визначається тим, що її структура, цілі і зв'язки між елементами є непостійними, вони змінюються і розвиваються в часі. Крім того, складність динамічної системи зумовлюється також і мірою її нелінійності та відкритості.

Відкритість банківської системи до зовнішнього середовища передбачає обмін грошовими ресурсами, інформацією, що може відбуватись у просторі, часі та масштабі, а також вільне її самовизначення щодо подальшого розвитку, і можливість економічних суб'єктів — елементів системи обирати траєкторію розвитку та здійснювати цілеспрямовані дії відповідно до своїх стратегічних і тактичних цілей.

Банківська система за своїм призначенням, виконуючи функції фінансового посередника як на національному, так і на регіональному рівнях, приймає вхідні фінансові потоки й створює вихідні, без чого її діяльність втрачає сенс. Крім того, вона не може існувати, не отримуючи ззовні великих обсягів різноманітних даних, а фінансова інформація, що нею генерується, виступає для суб'єктів господарювання джерелом ухвалення управлінських рішень. Банки є відкритими, складними економічними системами, у яких постійно відбуваються процеси обміну інформаційними, матеріальними і грошовими потоками із зовнішнім середовищем. Отже, відкритість банківської системи варто розглядати як широкий спектр вертикальних і горизонтальних економічних, інформаційних, фінансових та інших зв'язків із зовнішнім середовищем.

Більшість реальних подій і явищ, що відбуваються сьогодні в економічній і банківській сфері, безпосередньо пов'язані з нелінійністю і мають універсальний характер. Для ґрунтовного дослідження особливостей їхнього розвитку необхідним стає використання методології «нелінійного мислення», ідеї якої вперше були висунуті в 30-х роках ХХ століття Л. Мандельштамом.

Нелінійна кооперація і конкуренція між економічними суб'єктами (банками) може призвести до хаотичних явищ, які неможливо передбачити, але, з другого боку, із стабільності виникає необхідність розвитку системи. Виходячи з таких позицій еволюційної економічної системи, яка б завжди була стійкою, не існує. Банківська система, у тому числі, завжди схильна до трансформаційних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів. Коли банківська система проходить у своєму розвитку через деякі критичні значення зовнішніх параметрів (дисфункціональність), у ній можуть виникати несподівані зміни структури, що й робить можливим перехід системи до якісно нового стану її існування. Саме в такі моменти визначальну роль відіграє не впорядкованість системи, а хаос. Тому без невпорядкованості та компонентів випадковості в розвитку будь-які якісні зміни банківської системи є також неможливими.

Основними ідентифікуючими ознаками нелінійності банківської системи є нескінченна множина можливих рішень і незалежних від фактору часу механізмів зворотного зв'язку. Наявність об'ємних нелінійних позитивних зворотних зв'язків здатна прискорювати процеси самоорганізації системи за рахунок вибору найбільш ефективного шляху її розвитку з усіх можливих варіантів. На наш погляд, властивість нелінійності полягає в непропорційній реакції банківської системи на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища, що робить можливим багатоальтернативний розвиток системи в точках, де її функціонування відбувається в умовах невизначеності.

Когерентність банківської системи (від лат. *cohaerentia* — внутрішній зв'язок) означає узгодженість взаємодії її елементів (банків) і процесів, що виявляється в масштабі всієї системи [11]. При цьому узгодження може відбуватися не обов'язково через фази коливань, а й у результаті будь-яких кореляцій елементів системи. Узгоджена взаємодія, що породжує макроефекти, є центральною ланкою самоорганізації системи, тобто кооперація окремих складових елементів системи, що призводить у кінцевому підсумку до виникнення нової структури.

Визначальною умовою оптимальної поведінки складних економічних систем є їхня самоорганізація та функціональна стійкість у нерівноважних умовах. При цьому нерівноважність є такою ж фундаментальною властивістю економічної системи, як і її стійкість. Саме це й робить можливим детермінацію вільного вибору оптимізаційного синтезу із широкого спектра можливих напрямів розвитку економічної системи. Нерівноважність слід вважати джерелом виникнення і розвитку нових, упорядкованих структур, а разом із нелінійністю — джерелом різноманітності та складності економічної динаміки функціонування банківської системи.

Самоорганізація передбачає здатність банківської системи змінювати свою структуру та основні параметри відповідно до змін умов зовнішнього середовища задля відповідності поставленим цілям і завданням свого функціонування. Питання стійкості функціонування відкритих складних систем, що органічно пов'язано з процесами самоорганізації, є одним із важливих об'єктів дослідження синергетики, основоположником якої вважають німецького вченого Г. Хакена. За синергетичним підходом самоорганізація являє собою процес утворення нових структур на основі принципу позитивного зворотного зв'язку, коли зміни в системі не мінімізуються, а поступово накопичуються й призводять до виникнення нових структур у системі [12].

З позицій синергетичного підходу, будь-який банк використовує у процесі свого функціонування грошові ресурси, енергію та інформацію, маючи при цьому систему прямих і зворотних зв'язків. Діяльність

банків у відкритій системі можна розглядати як сукупність процесів взаємодії між внутрішніми елементами системи і зовнішніми структурами. Використання методів екстраполяції та моделювання давало можливість раніше передбачувати певні кризові ситуації, а також прогнозувати поведінку системи за умови зміни її параметрів, з урахуванням змін у попередніх періодах, тобто спостерігалась чітка детермінованість функціонування банківської системи. Як відомо, детермінованість описується лінійними математичними моделями, які містять прогнози результати ефективності функціонування системи, тому таку систему вважають рівноважною. Ураховуючи постійний вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів на функціонування банківської системи, стани динамічної рівноваги розглядаються як короткострокові інтервали в сукупності довготермінових періодів нерівноваги банківської системи, наявність яких і зумовлює об'єктивну необхідність самоорганізації банків.

Механізм самоорганізації банківської системи реалізується на практиці у структурній будові її інститутів — банків, що прагнуть до рівноваги під впливом механізмів зворотного зв'язку й одночасно до відтворення адекватних інституційних структур у нерівноважних умовах.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що сучасний розвиток інформаційних технологій та економічних відносин формує зв'язки, які породжу-

ють множинні нелінійності, що зумовлюють появу нових можливостей розвитку банків. У сучасних умовах розвитку економіки і фінансового ринку саме синергетика дозволяє пояснити процеси, які раніше вважались випадковими, непередбачуваними й не підлягали концептуалізації. Відповідно до основних положень синергетики, функціонування банківської системи визначається певною мірою флуктуаціями, які важко передбачати, але вони є іманентними самій системі; саме за умов їх існування відбувається спонтанне утворення нових структур — самоорганізація банків. У синергетичному трактуванні банківська система є складною, відкритою, динамічною, нелінійною системою, що здатна до самоорганізації й для якої тією чи іншою мірою притаманні інтенсивна взаємодія її складових, поєднання негативних і позитивних зворотних зв'язків. Використання системно-синергетичного підходу дає можливість зрозуміти закономірності функціонування й розвитку банківської системи в умовах синергійного ринку на основі логічного поєднання системних і синергетичних ознак, що є необхідною передумовою забезпечення її життєздатності в умовах впливу різноманітних екзогенних і ендегенних факторів.

Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на вивчення і висвітлення доцільності застосування методології синергетичного підходу в дослідженні процесів консолідації в банківській системі.

Список використаної літератури

1. Берталанфи фон Л. Общая теория систем — критический обзор / Л. Берталанфи, фон // Исследования по общей теории систем. — Москва : Прогресс, 1969. — С. 23—82.
2. Анохин П. К. Узловые вопросы теории функциональных систем / П. К. Анохин. — Москва : Наука, 1980. — 197 с.
3. Погостинская Н. Н. Системный анализ финансовой отчетности / Н. Н. Погостинская, Ю. А. Погостинский. — Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 1999. — 96 с.
4. Блауберг И. В. Проблема целостности и системный подход / И. В. Блауберг. — Москва : Изд-во Эдиториал УРСС, 1997. — 448 с.
5. Эшби У. Р. Принципы самоорганизации / У. Р. Эшби. — Москва : Мир, 1966. — 332 с.
6. Шарапов О. Д. Системный анализ : навч. посібник / О. Д. Шарапов, Л. Л. Терехов, С. П. Сиднев. — Київ : Вища школа, 1993. — 303 с.
7. Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах. От диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации : пер. с англ. / Г. Николис, И. Пригожин. — Москва : Мир, 1979. — 512 с.
8. Акофф Р. О целеустремлённых системах : пер. с англ. / Р. Акофф, Ф. Эмери. — Москва : Сов. Радио, 1974. — 270 с.
9. Пригожин И. От существующего к возникающему. Время и сложность в физических науках / И. Пригожин. — Москва : Изд-во Эдиториал УРСС, 1985. — 328 с.
10. Sayama H. Introduction to the Modeling and Analysis of Complex Systems / H. Sayama // Open SUNY Textbooks, Milne Library. — State University of New York at Geneseo, 2015. — 498 p.
11. Теория систем и системный анализ в управлении организациями. Справочник : учеб. пособие / под ред. В. Н. Волковой и А. А. Емельянова. — Москва : Финансы и статистика, 2006. — 848 с.
12. Хакен Г. Синергетика. Принципы и основы. Перспективы и приложения / Г. Хакен. — Москва : Ленард, 2015. — Ч. 2 : Перспективы и приложения. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. — 432 с.

References

1. Bertalanfi, L. (1969). Obshchaya teoriya sistem — kriticheskij obzor [The General Theory of Systems — A Critical Review]. *Issledovaniya po obshchej teorii sistem — Research on the General Theory of Systems*. Moscow: Progress [in Russian].

2. Anohin, P. K. (1980). *Uzlovye voprosy teorii funktsional'nykh sistem* [Key issues of the theory of functional systems]. Moscow: Nauka [in Russian].
3. Pogostinskaya, N. N., & Pogostinskiy, Yu. A. (1999). *Sistemnyy analiz finansovoy otchetnosti* [System analysis of financial statements]. Saint Petersburg: Izd-vo Mihaylova V. A. [in Russian].
4. Blauberg, I. V. (1997). *Problema celostnosti i sistemnyy podhod* [The problem of integrity and a systematic approach]. Moscow: Izd-vo Editorial URSS [in Russian].
5. Eshbi, U. R. (1996). *Principy samoorganizatsii* [Principles of self-organization]. Moscow: Mir [in Russian].
6. Sharapov, O. D., Sharapov, O. D., Terekhov, L. L., & Sidniev, S. P. (1993). *Sistemniy analiz* [System Analysis]. Kyiv: Vyshcha shk. [in Ukrainian].
7. Nikolis, G., & Prigozhin, I. (1979). *Samoorganizatsiya v neravnovesnykh sistemakh. Ot dissipativnykh struktur k uporyadochennosti cherez fluktuatsii* [Self-organization in non-equilibrium systems. From dissipative structures to order through fluctuations]. G. Nikolis, & I. Prigozhin (Trans). Moscow: Mir [in Russian].
8. Akoff, R., & Emeri, F. (1974). *O celeustremlyonnykh sistemakh* [About purposeful systems]. Moscow: Sov. Radio [in Russian].
9. Prigozhin, I. (1985). *Ot sushchestvuyushchego k voznikayushchemu. Vremya i slozhnost' v fizicheskikh naukakh* [From the existing to the emerging. Time and complexity in the physical sciences]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
10. Sayama, H. (2015). Introduction to the Modeling and Analysis of Complex Systems. Open SUNY Textbooks, Milne Library. State University of New York at Geneseo.
11. Volkova, V. N., & Emelyanova, A. A. (Eds.). (2006). *Teoriya sistem i sistemnyy analiz v upravlenii organizatsiyami* [Theory of systems and systems analysis in the management of organizations]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
12. Haken, G. (2015). *Sinergetika. Principy i osnovy. Perspektivy i prilozheniya* [Synergetic. Principles and basics. Perspectives and applications]. Moscow: Lenard [in Russian].

УДК 004:368

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СТРАХОВІЙ ІНДУСТРІЇ

Шевчук Олександра Остапівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування
Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: olesiunya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-2886-6311

Анотація. Зміна поколінь і технологічний прогрес невідворотно наближає й актуалізує цифрову трансформацію в усіх сферах діяльності, включаючи страхову галузь, і страховики повинні бути до цього готові. Перш за все, інновації критично потрібні для кращого задоволення потреб клієнтів, їх залучення та утримання зручними сервісами і новою якістю послуг. Разом з тим шляхом інновацій страховики можуть скорочувати витрати і підвищувати ефективність бізнес-процесів. Довгострокові перспективи росту страхової галузі — в інноваційних страхових продуктах і послугах.

Мета статті — розкрити можливості цифрових технологій у підвищенні ефективності страхової бізнес-моделі, визначити ключові напрями змін у страховій індустрії відповідно до вимог часу і нового покоління клієнтів.

Результатом проведеного аналізу є висновок, що ті компанії, які вчасно не відчують потреби в інноваціях, у майбутньому матимуть значно вищі коефіцієнти витрат (у порівнянні з інноваційними конкурентами), а також антиселекцію ризиків, оскільки інновації забезпечують доступ до клієнтів із нижчим рівнем ризику, яким стає вигідно користуватись індивідуалізованими продуктами. Також обґрунтовано тезу, що страховики в майбутньому відіграватимуть більшу роль у запобіганні ризику, ніж у відшкодуванні збитків. Це вплине на обсяг попиту на страхові послуги, однак новою цінністю у страховій моделі стане пом'якшення наслідків ризиків.

Сьогодні страховикам потрібно проаналізувати інноваційний ландшафт, порівняти свої внутрішні технологічні можливості з рішеннями, розробленими Insurtech-компаніями, і розглянути варіанти для руху вперед — від оцифрування операцій до придбання або партнерства з Insurtechs.

Ключові слова: цифрові технології, інновації, страхування, Insurtech, страхова бізнес-модель.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 7.

DIGITAL TRANSFORMATION IN THE INSURANCE INDUSTRY

Shevchuk Oleksandra,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance
Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: olesiunya@gmail.com

Abstract. The change of generations and technological progress inevitably bring and actualize the digital transformation in all spheres of activity, including the insurance industry, and insurers must be ready for this. First of all, innovations are critically needed to meet the needs of clients in a more efficient way, to involve and keep them with convenient new quality services.

At the same time, by means of innovations, insurers can reduce costs and increase the efficiency of business processes. Long-term prospects for the growth of the insurance industry lie in innovative insurance products and services.

The purpose of the article is to reveal the possibilities of digital technologies in improving the effectiveness of the insurance business model, as well as to identify key changes in the insurance industry, in accordance with the requirements of time and a new generation of customers.

The result of the analysis is the conclusion that those companies that will not feel the need for innovation on time will have significantly higher cost ratios in the future (as compared to innovative competitors), as well as anti-selection of risks, because innovations provide access to lower risk customers, for whom it becomes profitable to use individualized products. The article also substantiates the fact that insurers will play a greater role in preventing risks in the future than in compensation for losses. This hits the volume of demand for insurance services, but risk mitigation becomes a new value proposal in the insurance model.

Today, insurers need to analyze the innovation landscape, compare their internal technological capabilities with solutions developed by Insurtech companies and consider their options for moving forward — from digitizing transactions to acquiring or partnering with Insurtechs.

Keywords: digital technology, innovation, insurance, Insurtech, insurance business model.

JEL Classification O30, G22

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 7.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В СТРАХОВОЙ ИНДУСТРИИ

Шевчук Александра Остаповна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Львовского образовательно-научного института ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: olesiunya@gmail.com

Аннотация. Цель статьи — раскрыть возможности цифровых технологий в повышении эффективности страховой бизнес-модели, определить ключевые направления изменений в страховой индустрии в соответствии с требованиями времени и нового поколения клиентов.

Результатом проведенного анализа является вывод, что те компании, которые вовремя не почувствуют потребности в инновациях, в будущем будут иметь значительно более высокие коэффициенты затрат (по сравнению с инновационными конкурентами), а также антиселекцию рисков, поскольку инновации обеспечивают доступ к клиентам с более низким уровнем риска, которым становится выгодно пользоваться индивидуализированными продуктами. Также обосновано, что страховщики в будущем будут играть большую роль в предотвращении риска, чем в возмещении убытков. Это повлияет на объем спроса на страховые услуги, однако новой ценностью в страховой модели станет смягчение последствий рисков.

Сегодня страховщикам нужно проанализировать инновационный ландшафт, сравнить свои внутренние технологические возможности с решениями, разработанными Insurtech-компаниями, и рассмотреть варианты для движения вперед — от оцифровки операций к приобретению или партнерству с Insurtechs.

Ключевые слова: цифровые технологии, инновации, страхование, Insurtech, страховая бизнес-модель.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; библи.: 7.

Вступ. Довгий час традиційна страхова бізнес-модель виявляла надзвичайну стійкість до цифрових трансформацій, але сьогодні і вона починає відчувати цифровий вплив. Змінюються способи продажу страхових послуг, природа послуг і навіть сама бізнес-модель, оскільки змінюються потреби клієнтів, трансформовані цифровими технологіями. Клієнти сьогодні очікують простоти (наприклад, активування страхового захисту одним кліком), цілодобового доступу і швидких зрозумілих процедур купівлі поліса і виплати відшкодувань; потребують чіткої, актуальної інформації про особливості продукту та інноваційних, спеціально розроблених послуг на основі цифрових технологій.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Серед авторів, що вивчають вплив цифрових технологій на страхову бізнес-модель, варто відзначити таких, як: С. Вандерлінден, Ш. Міллі, Н. Андерсон [1], С. Ватсон, С. Тоттман [2], Н. Рігінс [3], Т. Кетлін, Дж. Лоренц [4]. Щоправда, питання використання цифрових технологій у страховому секторі, перебудови бізнес-процесів, а також зміни ланцюжка створення вартості у страховій галузі на їхній базі майже повністю перебувають поза увагою вітчизняних дослідників.

Мета статті — розкрити можливості цифрових технологій у підвищенні ефективності страхової бізнес-моделі, визначити ключові напрями змін у страховій індустрії відповідно до вимог часу і нового покоління клієнтів.

Результати дослідження. Згідно з результатами дослідження рейтингового агентства А. М. Best, що ґрунтується на опитуванні 450 страховиків із 48-ми країн світу, дев'ять із 10-ти страховиків зазначили, що інновації були критично важливі для їхнього успіху і є на сьогодні основною конкурентною перевагою на світовому ринку страхування. Більшість страхових компаній уже виділили від одного до п'яти відсотків своїх бюджетів на інновації [5].

Рис. 1. Основні причини впровадження інновацій страховими компаніями

Примітка. Побудовано за [5].

Як видно з рис. 1, інновації сьогодні критично потрібні для того, щоб страхова галузь залишалася в сучасному тренді і могла надавати осмислені рішення

для постійно мінливих ризиків, одночасно підвищуючи операційну ефективність.

Використання штучного інтелекту, великих масивів даних, Інтернету речей, хмарних обчислень і блокчейн-технології змінює ланцюжок створення вартості у страховій галузі, однак усі ці технології мають різні рівні адаптації.

Упровадження блокчейн у страхуванні, зокрема, наштовхується на складніші перешкоди, ніж інші технології, через його нинішнє вузьке використання. Як

бачимо з *табл. 1*, технологія блокчейн може запропонувати нові підходи до андерайтингу, управління договорами і позовами, особливо через поєднання смарт-контрактів з Інтернетом речей, дає можливості розв'язувати проблеми, пов'язані з надмірною централізацією, непрозорістю та відмиванням грошей у страховій сфері, і навіть дозволяє компаніям вийти на нові ринки з новими продуктами.

Однак ці можливості в основному визначатимуться тим, чи буде ринок використовувати технологію, чи ні.

Таблиця 1

SWOT-аналіз упровадження технології блокчейн у страховій індустрії

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
- На базі блокчейну створюється єдина база клієнтів страхових компаній; - автоматизація бізнес-процесів (за допомогою смарт-контрактів); - децентралізація, підвищення прозорості та надійності операцій; - усунення втрат/модифікації/фальсифікації даних; - миттєва верифікація даних, що знижує ризики шахрайства; - реплікація блокчейну на кожному мережевому вузлі гарантує, що він витримає несподівані події; - транзакції можуть здійснюватися миттєво і напяму (без посередників) між двома домовленими сторонами, створюючи незмінний запис і, теоретично, виключаючи ризик непроведення розрахунків; - дозволяє мінімізувати кілька видів фінансових ризиків (ризик непроходження платежу в результаті помилки під час урегулювання угоди, контрагентський ризик)	- Слабкі можливості для масштабування (наприклад, біткоїн блокчейн може здійснювати максимум сім транзакцій за секунду, оскільки протокол допускає блоки розміром до 1 Мб); - є сумніви щодо того, чи зможуть реєстри справлятися з обсягами, потрібними для роботи сучасних страхових ринків; - низька продуктивність на цьому етапі; - велике споживання енергії; - необхідність навичок програмування у споживача для читання коду (смарт контракту); - стандарты для розроблення додатків на базі блокчейну ще не визначені; - ресурси і найкращі практики для розроблення смарт-контракту, вільного від помилок, залишаються недостатніми; - відсутнє правове регулювання використання і юридичної сили смарт-контрактів
Можливості (O)	Загрози (T)
- Нова технологія допоможе багатьом гравцям галузі справлятися з конкурентними викликами, включаючи слабкий інтерес клієнтів до страхових продуктів, обмежений ріст на розвинутих ринках і тенденції всезагального переходу на цифрові технології; - дає можливість для поширення страхування на нові ринки і нові сфери (peer-to-peer страхування на базі блокчейну — мережа розподілу ризику, коли група осіб об'єднує свої внески для захисту від ризиків, а невикористані для виплат кошти спрямовуються на поповнення фонду на майбутнє); - найбільша користь від блокчейну на даний момент у тому, що він мотивує стартапи на креативні рішення і дає їм шанс виділитися на ринку, де традиційно правлять консерватори	- Існує ризик того, що ринок не довірятиме цій технології, сприймаючи її як незахищену або ненадійну через помилки, волатильність криптовалют тощо; - низьке прийняття (засвоєння) технології зовнішніми учасниками означає відсутність інформації в блокчейні; - державні органи можуть розглядати блокчейн і смарт-контракти як «небезпечні» і обмежувати їх застосування; - можливі ситуації, коли хакери використовуватимуть помилки смарт-контрактів для викрадення грошей; - деякі клієнти можуть відмовитися від прийняття цієї технології, тому що вважають особисту взаємодію важливішою; - компанії, які інвестували в людський капітал для поліпшення обслуговування клієнтів, імовірно, втратять частку ринку, оскільки конкуренція може переміститися зі сфери якості надаваних послуг до їхньої ціни

Примітка. Складено автором.

Зміни у страховій галузі в Україні, пов'язані з розвитком цифрових технологій, поки що досить повільні, але все ж провідні гравці українського страхового ринку усвідомлюють, що цифрова трансформація — це не питання вибору, а питання часу, що традиційна страхова бізнес-модель уже почала змінюватись, а через п'ять років її взагалі важко буде впізнати (*рис. 2*). Адже головне питання сьогодні стоїть не в розширенні пропозиції стандартизованих страхових продуктів, а учасній і швидкій відповіді на потреби клієнта зручним для нього способом, у зручний час.

Поняття про те, що для страхування характерний низький ступінь взаємодії сторін, а відносини з клієнтами можуть бути делеговані агентам і брокерам, відходять у минуле. Натомість цифрові технології, дані та аналіз, який завдяки їм стає можливим, надають стра-

ховикам можливість більше знати про своїх клієнтів, і на основі цього запропонувати їм індивідуальні продукти, які можна активувати зручним для клієнта способом. Також страховики можуть використати нові потоки даних із пристроїв, що підтримують Інтернет, для динамічного ціноутворення на страхові послуги відповідно до спостережуваних моделей поведінки споживача, а також краще ідентифікувати шахрайські позови.

Загалом, нові підходи до страхування шляхом використання технологічних інновацій, призначених для підвищення ефективності поточної моделі страхової індустрії, отримали назву Insurtech. Великі страхові корпорації, такі як Allianz, AXA, Munich Re, Swiss Re, почали масово здійснювати пайові інвестиції в Insurtech-проекти, отримуючи свою частку в стартапі,

Рис. 2. Вплив цифрових технологій на страхову галузь

Примітка. Побудовано за [1].

створювати спеціальні департаменти, акселератори, венчурні фонди. Обсяг таких інвестицій, починаючи з 2010 року, становить більше ніж 7 млрд дол. США, і експерти прогнозують його зростання на 15 % щорічно [2].

Insurtech-проекти активно пропонують нові рішення у сфері збуту страхових послуг (37 % рішень) і ціноутворення (23 %). У сфері збуту основна увага зосереджується на тому, щоб зробити продукти доступними і зручними для клієнтів, полегшуючи порівняння продуктів і спрощуючи процес їх придбання, забезпечуючи клієнтам цифровий інтерфейс і прямий продаж послуг, тим самим знижуючи аквізиційні витрати страховиків. Адже 40 % страхових стартапів фокусуються на пошуку нових можливостей зростання: шляхом упровадження нових продуктів, послуг або завоювання нових сегментів ринку. Решта Insurtech-компаній спрямовують свої бізнес-рішення на зниження адміністративних витрат, витрат на управління збитками тощо через використання цифрових технологій [4].

У пошуку нових шляхів зростання Insurtech-компанії ризикують виходити на неохоплені страхуванням ринки і покривати незадоволені потреби, що є ключовим елементом їхнього успіху. Так, шведський мобільний мікростраховик BIMA забезпечує стра-

хування мікроподій на ринках, що розвиваються, де проникнення мобільного зв'язку є досить високим, а рівень страхового захисту — дуже низьким. На даний час BIMA налічує 20 мільйонів клієнтів у 15-ти країнах Африки, Азії та Латинської Америки, забезпечуючи «pay-as-you-go» страхування в основному для людей, які живуть менш ніж на 10 доларів у день.

Існує велика різниця в тому, як традиційні страхові компанії та Insurtech-стартапи підходять до концепції клієнтоорієнтованості. Традиційні страховики зосереджують увагу на наданні додаткових послуг до стандартних продуктів задля кращого обслуговування клієнтів. Insurtech-компанії виходять за межі цього — вони слідкують за тим, як розвивається суспільство, щоб визначити потреби клієнтів і розробити продукти та послуги для задоволення мінливих потреб, використовуючи цифрові технології.

Загалом, Insurtech-компанії будують свої бізнес-моделі, орієнтуючись на проблеми клієнтів у відносинах зі страховиками. Вони прагнуть підвищити інтерес клієнтів до страхування шляхом поліпшення взаємодії з клієнтом, розроблення цільових продуктів, повної автоматизації страхових бізнес-процесів, ухвалення рішень на основі нових джерел даних (табл. 2).

Таблиця 2

Напрями підвищення ефективності поточної моделі страхової індустрії Insurtech-проектами

Поліпшення взаємодії з клієнтом	Insurtechs, такі як цифрові брокери Knip у Німеччині та Clark у Швейцарії, використовують штучний інтелект та ботів для надання консультацій через цифровий інтерфейс клієнта. ERSTE Digital, цифровий брокер, пропонує додаткове страхове покриття через соціальні медіа-канали, включаючи YouTube, Instagram і Facebook. Стартап Trōv пропонує споживачам страхове покриття на вимогу від збитків або пошкодження особистого майна під час подорожі (спортивного обладнання, ноутбуків, смартфонів тощо), яке можна активувати чи припинити за допомогою мобільного додатка, роблячи страхування більш доступним і гнучким і зменшуючи його вартість. Європейський оператор телекомунікацій Tele2 у партнерстві зі скандинавським страховиком Gjensidige пропонує страхування подорожей для автомобілістів. Коли водій перетинає кордон власної країни, страховик посилає текстові повідомлення, яке пропонує епізодичне покриття, поки транспортний засіб перебуває за кордоном.
Цільові продукти та персоналізовані мікропослуги	Cuvva дозволяє клієнтам придбати погодинний поліс страхування автомобіля за допомогою мобільного телефону. Simplensurance пропонує страхове покриття як додаток, включений у ціну, при купівлі на веб-сайтах електронної комерції.

Закінчення табл. 2

Повна автоматизація, завдяки якій Insurtech-рішення зменшують витрати і прискорюють процеси, щоб задовольнити очікування клієнтів	SnapSheet пропонує автоматичне керування збитками за допомогою віртуальної платформи — заявлення, оцінка і врегулювання з мобільного телефону. Азійський стартап Claim Di пропонує сервіс K4K, який дозволяє водіям, що мають поліси автострахування від страховиків, які підписалися на цей сервіс і смартфони яких оснащені програмою Claim Di, подавати позови про невеликі збитки внаслідок зіткнень, просто трясучи своїми телефонами поряд один з одним, а також сфотографувавши пошкоджене авто і завантаживши фото в додаток. Під час такої «взаємодії» телефонів інформація про поліси автострахування буде обмінюватися та відправлятися їхнім страховикам для миттєвого схвалення. Після того, як позови будуть прийняті, водії можуть залишити місце події, не чекаючи аварійного комісара
Ухвалення рішень на основі нових джерел даних	Metromile пропонує pay-per-mile автострахування у США для водіїв, які рідко використовують свій транспортний засіб, плата за нього залежатиме від кількості проїханих миль. FitSense дозволяє страховикам, які страхують життя і здоров'я, використовувати дані з трекерів активності, які особа носить зі собою, у процесі андеррайтингу, ціноутворення та обробки позовів. Це значно здешевлює послуги для страхувальників із низьким рівнем ризику, забезпечуючи їх залучення й утримання. Маючи доступ до різноманітних джерел даних, включаючи телематику, GPS-відстеження і додатки для смартфонів, Insurtechs застосовують методи машинного навчання, щоб запропонувати інноваційні, персоналізовані продукти та послуги
Соціальне заангажування	Peer-to-peer страховики, такі як Friendsurance, Lemonade, Guevara та Inspeer, об'єднують страхувальників для взаємного захисту від ризиків за невисокою ціною, з високотехнологічними рішеннями, гнучкою політикою, сучасним мисленням і прозорістю. Найцікавіша особливість бізнес-моделі компанії Lemonade — після покриття збитків страхувальників, оновлення технологій та оплати праці працівників, компанія жертвує залишки коштів на благодійність, що дає змогу зняти протиріччя між страховиком і страхувальником у процесі подання і врегулювання позовів про відшкодування

Примітка. Побудовано за [3; 4].

Insurtechs на сьогодні є основним ринковим ризиком для традиційних страховиків. Однак хибною є думка, що вони прагнуть повністю витіснити традиційних страховиків із ринку. Згідно з дослідженнями McKinsey Panorama Insurtech, 61 % усіх Insurtech-компаній сьогодні зосереджують увагу на наданні послуг страховикам, спрощенні та оцифруванні традиційних бізнес-процесів. Лише невелика частка, 9 %, спрямовує свої зусилля на заміну існуючих компаній, а 30 % — на розмежування клієнтів. Багато Insurtechs поки що не можуть обійтися без досвіду традиційних страховиків у процесі андеррайтингу ризиків і врегулювання катастрофічних збитків [4].

Зниження вартості страхування шляхом використання цифрових технологій відбувається завдяки тому, що:

- 1) програмні додатки і чат-боти, які замінюють функції агента, брокера і фінансового консультанта, дозволяють економити на аквізичних витратах;
- 2) використання вхідних даних із розумних пристроїв, від GPS-відстеження автомобілів до трекерів активності, які можна носити на зап'ясті, дозволяє формувати більш конкурентоспроможні й індивідуальні ціни на послуги, підвищуючи лояльність клієнтів;
- 3) інструменти телематики дають змогу страхувальникам сплачувати лише за ті милі (км), які вони проїжджають, страхування на вимогу для мікроподій дозволяє залучити нових страхувальників навіть із невисоким рівнем доходів, яким не потрібний або не доступний річний поліс страхування;
- 4) платформи взаємного страхування — так звані peer-to-peer — знизили вартість страхування,

об'єднавши пул страхувальників, які несуть відповідальність за збитки одне одного. Залишок коштів, які призначались для можливих виплат, у кінці року повертається клієнтам, дозволяючи економити до 50—70 % вартості поліса.

Стає зрозумілим, що ті компанії, які вчасно не відчують потреби в інноваціях, у майбутньому матимуть значно вищі коефіцієнти витрат (у порівнянні з інноваційними конкурентами), а також антиселекцію ризиків, оскільки інновації забезпечують доступ до клієнтів із нижчим рівнем ризику, яким стає вигідно користуватись індивідуалізованими продуктами.

Деякі Insurtech-рішення не вписуються в наявну модель страхування. Що більше даних у режимі реального часу стають доступними, починаючи з датчиків в автомобілях або безпілотних апаратах, пристроїв, установлених у будинках, або моніторів, які люди носять на собі, то більше компаній можуть почерпнути з аналізу цих даних, і можливим стає запобігання і пом'якшення наслідків ризику, зменшуючи необхідність страхування від них.

Це логічно призводить до моделі, за якої споживачі платять премії не просто для того, щоб отримати компенсацію за збитки, які вони можуть понести, а за пристрої або послуги, які допомагають запобігти цьому ризику. Тому страховики в майбутньому відіграватимуть більшу роль у запобіганні ризику, ніж у відшкодуванні збитків. Це вплине на обсяг попиту на страхові послуги, однак новою цінністю у страховій моделі стане пом'якшення наслідків ризиків [6].

Українські страховики, вивчаючи успішний досвід Insurtech-проектів, розуміють, що для реалізації цифрової стратегії потрібно виділити значний інвестиційний ресурс [7]. І перші кроки в цьому напрямі вже зроблено. Так, СК «АХА Страхування» працює над

клієнтським порталом, який перш за все орієнтований на сервіс урегулювання збитків. Ідеться про таку послугу, як клієнтський кабінет страхувальника, з можливістю онлайн-урегулювання, перегляду всієї історії договорів страхувальника, укладення і зміни умов договору. Також у компанії функціонує телехендлінг — урегулювання страхових випадків страхувальником без відвідування офісу компанії (подію реєструють по телефону, співробітник контакт-центру надає клієнтові повну консультацію, після чого автомобіль передають на СТО).

Сайти багатьох українських страховиків (УНІКА, PZU Україна, Оранта й інші) перетворились на онлайн-магазини зі зручним інтерфейсом і персональним кабінетом клієнта, відійшовши від концепції «візитка компанії» з переліком нецікавої споживачеві інформації. Електронне страхування прискорить створення системи «операційного дня» для страхових компаній за аналогією з банками, коли орган контролю буде взмозі бачити фінансові показники і резерви страховиків кожен день, а не лише у звітності наприкінці кварталу.

Висновки. Надалі страховикам слід зосередити увагу на трьох основних напрямках: інновації, власні пріоритетні напрями діяльності та можливі операційні моделі. Причому реалізація цифрової стратегії — це не просто зручний і привабливий сайт компанії або контакт-центр, а готовність ІТ-архітектури, продуктової пропозиції, бізнес-процесів до нових умов ведення бізнесу, готовність змінювати бізнес-культуру всередині компанії. Цифрові інструменти просування страхових послуг, можливість бачити процес урегулювання страхових подій у режимі реального часу, створення інноваційних цільових продуктів і персоналізованих мікропослуг, повна автоматизація страхових бізнес-процесів, ухвалення рішень на основі нових джерел даних — ключові напрями змін у страховій індустрії відповідно до вимог часу і нового покоління клієнтів.

Страховикам варто проаналізувати сучасний інноваційний ландшафт, порівняти свої внутрішні технологічні можливості з рішеннями, розробленими Insurtech-компаніями, і розглянути варіанти для руху вперед — від оцифрування операцій до придбання або партнерства з Insurtechs.

Список використаної літератури

1. Linden V. S. The Insurtech Book / S. V. Linden, S. Millie, N. Anderson, S. Chishti. — Wiley, 2018. — 315 p.
2. Jubraj R. Fearless innovation. Insurtech as the catalyst for change within insurance [Electronic resource] / R. Jubraj, S. Watson, S. Tottman. — Available at : <https://insuranceblog.accenture.com/wp-content/uploads/2018/03/Fearless-Innovation-Insurtech-Report.pdf>.
3. Riggins N. 10 insurtech start-ups to watch out for in 2019 [Electronic resource] / N. Riggins. — Available at : <https://www.bobsguide.com/guide/news/2018/Dec/18/10-insurtech-start-ups-to-watch-out-for-in-2019>.
4. Catlin T. Insurtech — the threat that inspires [Electronic resource] / T. Catlin, J.-T. Lorenz, B. Münstermann, B. Olesen, V. Ricciardi. — Available at : <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/insurtech-the-threat-that-inspires>.
5. Best's Special Report: Insurers Across the Globe Recognize Innovation Critical for Future Success [Electronic resource] / A. M. Best Survey Finds. — Available at : <https://news.ambest.com/presscontent.aspx?refnum=27127&altsrc=9>.
6. Catlin T. Time for insurance companies to face digital reality [Electronic resource] / T. Catlin, J.-T. Lorenz, C. Morrison, H. Wilms. — Available at : <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/time-for-insurance-companies-to-face-digital-reality>.
7. Перетяжко А. Умная диджитал-трансформация в страховании [Электронный ресурс] / А. Перетяжко. — Режим доступа : <https://forinsurer.com/public/15/04/20/4719>.

References

1. Linden, V. S., Millie, S., Anderson, N., & Chishti, S. (2018). The Insurtech Book. Wiley.
2. Jubraj, R., Watson, S., & Tottman, S. (2018). Fearless innovation. Insurtech as the catalyst for change within insurance. *insuranceblog.accenture.com*. Retrieved from <https://insuranceblog.accenture.com/wp-content/uploads/2018/03/Fearless-Innovation-Insurtech-Report.pdf>.
3. Riggins, N. (2018). 10 insurtech start-ups to watch out for in 2019. *www.bobsguide.com*. Retrieved from <https://www.bobsguide.com/guide/news/2018/Dec/18/10-insurtech-start-ups-to-watch-out-for-in-2019>.
4. Catlin, T., Lorenz, J.-T., Münstermann, B., Olesen, B., & Ricciardi, V. (2017). Insurtech — the threat that inspires. *www.mckinsey.com*. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/insurtech-the-threat-that-inspires>.
5. Best's Special Report: Insurers Across the Globe Recognize Innovation Critical for Future Success. (n. d.). *news.ambest.com*. Retrieved from <https://news.ambest.com/presscontent.aspx?refnum=27127&altsrc=9>.
6. Catlin, T., Lorenz, J.-T., Morrison, C., & Wilms, H. (2017). Time for insurance companies to face digital reality. *www.mckinsey.com*. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/time-for-insurance-companies-to-face-digital-reality>.
7. Peretyazhko, A. (2015). Umnaya didzhital-transformaciya v strahovanii [Smart Digital Transformation in Insurance]. *forinsurer.com*. Retrieved from <https://forinsurer.com/public/15/04/20/4719>.

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ФОНДОВОГО РИНКУ

Семикрас Вікторія Валеріївна,

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Львівського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: Semikras.viktoriya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1152-1798

Анотація. Розглянуто сутність самого поняття «фондовий ринок» та його основні особливості, окремо виділено загальні підходи до розуміння безпеки ринку цінних паперів. Систематизовано наявні погляди щодо сучасного стану ринку цінних паперів і його значення в контексті глобальних економічних процесів усередині країни. На підставі опрацьованого матеріалу наведено і конкретизовано фактори, що здатні безпосередньо визначати рівень безпеки ринку цінних паперів, а саме: політичні, економічні, соціальні, інформаційні, організаційно-технічні тощо. Крім того, запропоновано власну класифікацію різновидів фінансової безпеки фондового ринку і визначено на їхній підставі основні напрями впливу фондового ринку на соціально-економічну стабільність держави, розмежувавши їх за характерними ознаками. На підставі проведеної роботи було запропоновано поетапний алгоритм для досягнення безпеки фондового ринку, яка, у свою чергу, стане складовою ефективною і легітимною участі України у світовій економічній спільноті на правах рівноправного партнера.

Ключові слова: фінансовий ринок, фондовий ринок, ринок цінних паперів, фінансова безпека, безпека фондового ринку, глобалізація.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 5; бібл.: 20.

THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE STOCK MARKET

Semikras Viktoriya,

Ph. D. Student

Lviv Educational-Scientific Institute

of SHEI «Banking University»

e-mail: Semikras.viktoriya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1152-1798

Abstract. In the article are considered the essence of the concept of the stock market and its main features. As emphasized, the stock market is one of the most important parts of the economy of any country and Ukraine is no exception. The capital is distributed between industries within the state in the stock market and thus automates the regulation of investment processes. The level of economic development of the state depends directly on correct and efficient work of the stock market. The systematization of existing views on the issue can describe the actuality situation of the stock market and its meaning in the context of global economic processes in the country. On the other hand, the main condition of globalization is a direct link between the domestic securities market and the world stock market but points of view of domestic scientists does not provide a clear vision of the situation. Nevertheless, the issue of the implementation of generally accepted rules and the adaptation of existing laws of the world stock market is not a decisive condition for the exit from the crisis in this area. Up to this, is important to determining the current situation of the stock market and the prospects for its modernization, including of security of it's functioning. The article outlines general approaches to understanding the security of the stock market. Were identified two main areas of scientific thought up to the analyzed material in this area. Some authors emphasize the financial stability of subjects as exceptionally important for the security of the stock market. Others pay attention to the decisive influence of the rules and regulations. Its determines the behavior in this market and must be fulfilled by all its participants. In any case, issues of the stock market activity in general and in terms of certain aspects of the impact on the country's economic growth are clearly relevant for the scholars. Up to all material we propose in the article factors which are direct determine the level of security of the stock market, in particular: political, economic, social, informational, organizational and technical, etc. In addition, the author proposed his own classification of varieties of financial security of the stock market. Were determined the main directions of the impact of the stock market to the socio-economic stability of the state. Directions were classified according to characteristic features. Based on the work step-by-step algorithm was proposed to achieve the security of the stock market. It is would form part of the effective and legitimate participation of Ukraine in the world economic community as an equal partner.

Keywords: financial market, stock market, securities market, financial security, financial security of the stock market, globalization.

JEL Classification G180

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 5; bibl.: 20.

ПОНЯТИЕ И СУТЬ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ФОНДОВОГО РЫНКА

Семикрас Виктория Валериевна,

аспирант кафедры финансов, банковского дела и страхования

Львовского учебно-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: Semikras.viktoriya@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1152-1798

Аннотация. Рассмотрены сущность самого понятия «фондовый рынок» и его основные особенности, отдельно выделены общие подходы к пониманию безопасности рынка ценных бумаг. На основании проанализированного материала в этой сфере приведены и конкретизированы факторы, способные непосредственно определять уровень безопасности рынка ценных бумаг, а именно: политические, экономические, социальные, информационные, организационно-технические и др. Кроме того, предложено собственную классификацию разновидностей финансовой безопасности фондового рынка и определено на их основе главные направления влияния фондового рынка на социально-экономическую стабильность государства, разграничив их по характерным признакам. На основании проведенной работы был предложен поэтапный алгоритм для обеспечения безопасности фондового рынка, который, в свою очередь, станет составляющей эффективного и легитимного участия Украины в мировом экономическом сообществе на правах равноправного партнера.

Ключевые слова: финансовый рынок, фондовый рынок, рынок ценных бумаг, финансовая безопасность, безопасность фондового рынка, глобализация.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 5; библи.: 20.

Вступ. Для здійснення структурної перебудови економіки і забезпечення економічного зростання в Україні на сучасному етапі постало питання пошуку дієвих інструментів залучення іноземних інвестиційних ресурсів. На цьому тлі проблема безпеки у сфері фінансових відносин набуває особливої актуальності і гостроти. І хоча при розробленні Стратегії національної безпеки з уваги законодавця цілком випали питання щодо фінансової безпеки та економічної захищеності фінансових ринків і процесів, вони все ж є чи не вирішальними для сучасного етапу розвитку національної економіки. Останнім часом активно транслюються гасла щодо потреби укріплення національного фінансового ринку, однак капітал продовжує безупинно «витікати» за кордон. Стає очевидною потреба в терміновій кваліфікованій модернізації національного ринку фінансів, бо без його ефективного функціонування досягти поставленої мети економічного зростання буде навіть не важко, а просто неможливо. Про це красномовно свідчать безліч прикладів зі світового досвіду інвестиційної діяльності. І все через те, що одна з найголовніших причин кризового стану економіки будь-якої держави — дефіцит грошей. І річ не лише і не стільки в тому, що грошей не вистачає, а в тому, що вони нерационально перерозподілені між окремими суб'єктами всередині держави. А вирішення питання щодо грамотного розподілу грошових ресурсів належить саме до компетенції фінансового ринку.

Фінансовий ринок — це специфічна сфера економічних відносин, де відбувається купівля-продаж фінансових ресурсів. Фінансовий ринок охоплює ринок капіталів, ринок кредитів і ринок цінних паперів. Усі вони однаково важливі й потребують розгляду в рамках окремого дослідження. Наше ж присвячено підходам до розуміння і забезпечення фінансової безпеки фондового ринку.

Аналіз останніх досліджень і постановка проблеми. Сьогодні зацікавленість у процесах, що відбуваються на фондовому ринку, об'єктивно посилюється. Ринок цінних паперів як частина ринкової економіки перебуває в постійному нерозривному зв'язку з ринками товарів, праці і капіталів, соціальних послуг та природних ресурсів і забезпечує процес суспільного відтворення. Відповідно цей сектор, а особливо його безпечне функціонування, не може бути обділене увагою фахівців. Питання економічної та фінансової безпеки досліджують багато вчених, серед яких: В. К. Сенгачов, О. І. Барановський, А. А. Іванов, А. Е. Городецький, Л. О. Коковський, П. А. Колпаков, В. А. Міхалкін, О. І. Гапонюк, Є. Н. Кондрат тощо. Проблемами забезпечення фінансової безпеки займалися у своїх роботах В. Ю. Єдинак, В. В. Барабін, Е. А. Юмаєв тощо. Окремі аспекти питань, що пов'язані саме із фінансовою безпекою фондового ринку, розглядають С. А. Старшинін, П. Ю. Антонов, К. Б. Утраєв, Я. М. Миркін, Т. Б. Бердникова, Т. Є. Паєнтко, Т. В. Поплавська.

Однак, попри проробленість теми, більшість досліджень має здебільшого прикладний характер, присвячені вони якійсь одній певній проблемі чи акцентують увагу на певних фінансових інструментах функціонування ринку цінних паперів. Разом із тим мало вивченими і розробленими лишаються механізми й методичні основи економічної та особливо фінансової безпеки функціонування національного фондового ринку, протидія криміналізації відносин у рамках цього процесу та особливостям впливу фінансової безпеки фондового ринку на економічну безпеку держави взагалі. Недостатня розробленість окреслених питань визначає актуальність обраної теми дослідження.

Результати дослідження. Як складова фінансового ринку, фондовий ринок має тісні взаємини з іншими його сегментами. Безпосередній зв'язок спостерігається з ринком позичкового капіталу, оскільки часто отримання кредитних коштів пов'язане з операціями на ринку цінних паперів. Ринки золота і валюти також тісно пов'язані з фондовим ринком, бо їхні курси залежні від котирувань цінних паперів. У разі зростання вартості валюти чи золота відповідно змінюються і котирування за цінними паперами. Причому така залежність може бути як прямо, так і обернено пропорційною, і тому завжди залежить від ситуації на фінансовому ринку, а саме наявності чи відсутності альтернативних фінансових вкладень. Таким чином, фондовий ринок є однією із найважливіших складових національної ринкової економіки, а з другого — постає

виключним посередником між світовою та іноземною інвестиційною діяльністю. Цілком природно і те, що у зв'язку з актуальністю проблематики останнім часом з'являється багато вітчизняної і зарубіжної літератури, присвяченої фондовому ринку. Причому погляди на суть і значення цього фінансового інституту помітно відрізняються. То ж варто наголосити на тому, що сьогодні науковці не мають єдиної позиції з цього питання. Деякі наполягають на тому, що поняття «ринок цінних паперів» і «фондовий ринок» ототожнювати некоректно. Причина проста — фондовий ринок, на їхню думку, є лише одним із сегментів ринку цінних паперів, куди входить ще й ринок комерційних цінних паперів. Інші абсолютно впевнені в тому, що на сучасному етапі ці поняття є тотожними. Обґрунтування теж раціональне: відсутність чіткого розмежування між короткотерміновими і довготерміновими цінними паперами. Іншими словами, у сучасних торгах одночасно беруть участь як класичні довготермінові цінні папери (акції і облигації), так і короткострокові, а також інші інструменти грошового ринку і навіть деривативи. Ми також дотримуємось такої думки.

Термін «фондовий ринок» походить від французького слова *found* чи англійського *fund*. Одним зі значень якого є «грошовий капітал». До речі, саме в такому значенні воно увійшло в багато мов, у тому числі й українську, як слово іншомовного походження. Спробуємо розібратися, що під цим терміном розуміють дослідники проблематики і законодавець (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до розуміння фондового ринку

Джерело, автор	Визначення
ЗУ «Про цінні папери і фондовий ринок» [1, с. 268]	Сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних фінансових інструментів, тобто деривативів
Барановський О. І. [2, с. 609]	Ототожнює поняття ринку цінних паперів і фондового ринку і наголошує на сучасній тенденції зникнення межі між довготерміновими і короткотерміновими цінними паперами. Це означає, що в торгах, крім акцій та облигацій, беруть участь також інструменти грошового ринку і деривативи
Торкановський В. С. [3, с. 7, 9]	Визначає фондовий ринок як ринок цінних паперів, здійснюваний фондовими біржами. У цьому підході ринок цінних паперів і фондовий ринок співвідносяться відповідно як ціле і частина
Батяєва Т. А., Столяров І. І. [4, с. 304]	Науковці ототожнюють поняття фондового ринку і ринку цінних паперів і наголошують на посередницькій ролі фондового ринку при переміщенні тимчасово вільних коштів від інвесторів до емітентів цінних паперів
Іванов О. А. [5, с. 147]	Фондовий ринок відіграє визначну роль у ринковій економіці і сприяє акумулюванню та перерозподілу грошових коштів у найбільш вигідні сфери, опосередковуючи стосунки між суб'єктами економіки
Базилевич В. Д. [6, с. 20]	Ринок цінних паперів ототожнює з фондовим ринком і визначає його як інститут, що забезпечує купівлю-продаж цінних паперів. Іншими словами, фондовий ринок, на думку автора — це система економічних і правових відносин, що пов'язана з випуском та обігом цінних паперів
Галанов В. А. [7, с. 191]	У широкому розумінні ринок цінних паперів і фондовий ринок ототожнюється, хоча автор робить наголос на тому, що у вузькому розумінні поняття «фондовий ринок» охоплює лише цінні папери корпорацій
Миркін Я. М. [8, с. 100]	Зазначає тотожність понять «ринок цінних паперів» і «фондовий ринок», визначаючи їх як сегмент грошового ринку і ринку капіталів
Бердникова Т. Б. [9, с. 30]	Ототожнює поняття фондового ринку і ринку цінних паперів та вказує на його виключну роль для соціально-економічного розвитку держави. Фондовий ринок є особливим видом фінансово-правових відносин з приводу купівлі-продажу цінних паперів, що стимулює мобілізацію капіталів і забезпечує перерозподіл вільних коштів

Примітка. Складено автором.

Аналізуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що на сучасному етапі фінансові потоки характеризуються певною відірваністю від виробничих циклів і перебувають не у вартісному, а радше у віртуальному просторі. З другого боку, вони наповнюють змістом мінову вартість. Таким чином, поглиблення процесу відходу від еквівалентного обміну і перехід фінансових потоків до спекулятивного капіталу формує якісно нову з економічного погляду ситуацію, коли фінансовий менеджмент отримує можливість управління світовими фінансовими активами.

Дотримання балансу між відтворювальними фінансами, що опосередковують інвестиційну діяльність, і фінансами віртуальними, що опосередковують частково світовий фінансовий ринок, має виключне значення для забезпечення отримання національного прибутку.

Неправильне розмежування реальних і віртуальних фінансів неминуче призводить до накопичення зовнішнього боргу і створює безпосередню загрозу фінансовій, а отже, і економічній безпеці країни [10].

Фондовий ринок є однією з найважливіших складових того-таки ринку віртуальних фінансів, на якому обертаються цінні й корпоративні цінні папери й укладаються найважливіші інвестиційні угоди. Ідеться, окрім традиційних, також про ті сектори економіки, які сьогодні експерти в один голос називають такими, що не дають очікуваний «feet back», або, говорячи простіше, дохід [11, с. 10]. Відповідно, є очевидним, що фондовий ринок стає флагманом нової економічної епохи, а це одночасно робить його дуже могутнім

і дуже вразливим до факторів стороннього, не завжди добросовісного втручання.

У рамках державного механізму вже вироблено низку підходів і процедур до гарантування або принаймні спроб гарантування безпеки в матеріальній сфері: виробництві, сільському господарстві, промисловості тощо.

Ситуація у сфері нематеріальній набагато складніша, бо тут захищати доводиться те, що складно досягнути, щось, що номінально є, а фактично неосяжне: авторські права, об'єкти інтелектуальної власності і, звичайно, ринок, на якому обертаються цінні папери. Однак механізми гарантування фінансової безпеки тут навіть важливіші, бо, на відміну від матеріальної сфери, тут поле для зловживань значно ширше і наслідки можуть стати набагато згубнішими. І цей факт, напевне, свідчить про необхідність вивчення сучасної практики і створення дієвої системи заходів щодо захисту всіх процесів усередині цього складного механізму від внутрішніх і зовнішніх загроз.

У тому числі важливою і навіть пріоритетною для держави має стати робота щодо запобігання зловживанням на фондовому ринку. Ця актуальна проблематика стала темою нашого наукового дослідження, бо безпека є однією з наріжних вимог для нормальної життєдіяльності будь-якого утворення — від глобального, як держава, до спеціального, як фондовий ринок.

Оскільки погляди на природу фондового ринку не є однозначними і питання щодо її розуміння є досить дискусійним у наукових колах, вважаємо за доцільне провести класифікацію підходів (табл. 2).

Таблиця 2

Підходи до розуміння фінансової безпеки фондового ринку

Джерело, автор	Визначення
Герасименко О. М. [12, с. 9]	Економічна безпека розглядається як безпосередня форма прояву загрози, що має ймовірне математичне значення. Це означає, що критерії безпеки, у тому числі й критерії безпеки фондового ринку, завжди залежать від певних показників та індикаторів і можуть бути прораховані
Іванов А. А. [5, с. 29]	Безпека фондового ринку — це такий стан його сегментів та інститутів, за якого гарантується захист з боку держави і саморегульованих організацій і гармонійний розвиток фінансової системи і всіх фінансових відносин і процесів у державі
Паєнтко Т. В., Поплавська М. В. [13, с. 217]	Безпека фондового ринку — стан, що базується перш за все на обсязі його капіталізації. Рівень капіталізації дозволяє забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, інститутів спільного інвестування, посередників і консультантів, а також реєстраторів, депозитаріїв і зберігачів
Ладюк О. Д. [14]	Безпека фондового ринку разом із страховим віднесена за класифікацією до небанківського фінансового сектору. І саме для безпеки фондового ринку капіталізація має бути на тому рівні, що сприятиме досягненню стійкого фінансового стану емітентів. Однак разом із цим професор наголошує і на виключній важливості заходів захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, визнаючи тим самим, що самого таки фінансування для порядку і безпеки все ж замало, потрібен грамотний контроль і чітко виписані правила поведінки
Махмудов О. Г. [15, с. 143]	Окрім іншого, визначає наріжною характеристикою безпеки фондового ринку наявність на ньому пайових інвестиційних фондів, що дають можливість невеликим приватним інвесторам мати доступ до високоприбуткового ринку, як це відбувається, скажімо, у США. Він же наголошує на тому, що органам контролю потрібно вести постійний моніторинг загроз, що постають у цьому секторі. Це значно полегшує завдання розробки і своєчасного впровадження нейтралізуючих негативний вплив заходів
Уваров О., Фоміна Л. [16]	Безпека ринку цінних паперів — сукупність законодавчих, правозастосовчих і регулятивних заходів, що використовуються державою, її інститутами та конкретними учасниками для захисту своїх інтересів. Причому автори наголошують на тому, що безпеку ринку цінних паперів доцільно розглядати за сегментами на основі класифікаційних ознак
Барановський О. І. [2, с. 613]	Фінансова безпека фондового ринку — це оптимальний обсяг його капіталізації (з огляду на цінні папери, їхню структуру, дохідність і рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торгівців, інститутів спільного інвестування, брокерів, консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів, галузей господарського комплексу, регіонів і держави загалом

Закінчення табл. 2

Джерело, автор	Визначення
Старшинін С. А. [17, с. 25]	Економічна безпека ринку цінних паперів — це такий стан усіх сегментів і учасників фондового ринку, за якого мінімізуються впливи внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечується гарантований захист інтересів усіх учасників ринку на основі створення ефективної системи його регулювання, розвитку ринкової інфраструктури, вільного доступу до зацікавлених осіб до інформації про ринок, що зумовлює створення адекватного механізму міжгалузевого і міжрегіонального «переливання» капіталу
Гафурова Г. Т. [18, с. 18]	Для існування безпечного простору на фондовому ринку потрібно створити сприятливі умови для залучення у процес фізичних осіб, зменшивши тим самим вагу і роль на ринку спекулятивного капіталу

Примітка. Складено автором.

Аналізуючи наведені погляди науковців, бачимо, що більшість авторів наголошують на тому, що саме нестабільність фінансового стану будь-якого суб'єкта фондового ринку або їхніх груп є індикатором незадовільного рівня його безпеки. З цією позицією не можна погодитись однозначно. З одного боку фінансовий стан, безперечно, важлива характеристика і рівень капіталізації має значення для ефективності функціонування фондового ринку, однак це не єдина і точно не вирішальна вимога до його безпеки. Звертаємось до поглядів науковців, що зазначають виключну важливість відповідних норм і правил, згідно з якими фондовий ринок функціонує. Правила ці, зазвичай, виписані державою в законодавчих і підзаконних актах. Їхнє виконання контролює держава в особі органів контролю. Те, наскільки безпечним є середовище на фондовому ринку, теж більшою мірою залежить від установлених правил гри і «якості влади».

Під «якістю влади» ми розуміємо професійні характеристики представників органів державної влади та управління, рівень їхньої фахової підготовки, швидкість і якість виконання поставлених завдань, сучасність навичок у тій чи іншій сфері, готовність і вміння працювати в команді й досягати поставленої мети в певному сегменті функціонування державного механізму.

«Якість влади» є важливою характеристикою для оцінки її ефективності, особливо у сфері фінансо-

вої безпеки. На основі запропонованих визначень і враховуючи всі важливі, на нашу думку, характеристики, пропонуємо власний підхід до розуміння поняття фінансової безпеки фондового ринку.

Фінансова безпека фондового ринку — це особливий законодавчо врегульований і підконтрольний державі стан ринку цінних паперів, що є фінансово задовільним для всіх його суб'єктів і сприятливим щодо захисту їхніх прав і законних інтересів.

Цілком очевидно, що, насправді, це ідеал, до якого варто прагнути. У реальності цей порядок часто піддається масованим атакам з боку несприятливих обставин, що створюють проблеми і становлять загрозу для фінансової безпеки фондового ринку в цілому та окремих його сегментів зокрема. Загроза ця часто приходить із різних джерел і для розроблення індивідуальної системи заходів дуже важлива правильна класифікація видів фінансової безпеки фондового ринку. Кожен різновид потребує окремої уваги і специфічного захисту через створення на ринку цінних паперів правил гри, що сприйматимуться учасниками як прецедент. Однак, аби правильно побудувати систему оборони, варто зрозуміти, звідки походить загроза.

Іншими словами, слід окреслити сферу впливу, а для цього розмежувати фінансову безпеку фондового ринку за класифікаційними ознаками. У табл. 3 спробуємо таку класифікацію здійснити.

Таблиця 3

Різновиди фінансової безпеки фондового ринку

Класифікаційна ознака	Різновид ФБ ФР
Характер економіки	Командно-розподільчої економіки, перехідної економіки, ринкової економіки
Економічний режим	Звичайного режиму і надзвичайного режиму
Характер побудови	Стратегічна і тактична
Строк дії	Постійна і тимчасова
Спосіб підтримання	Примусова і добровільна
Рівень надійності	Надійна, частково надійна, ненадійна
Ступінь повноти	Абсолютна і фрагментарна
Рівень безпеки	Очікувана і фактична
Ступінь поширення	Міжнародна, національна, регіональна, локальна
Сфера впливу	Внутрішня і зовнішня
Характер дії	Постійна і тимчасова
Суб'єкти ФР	Емітентів, інвесторів, посередників, регулятивних органів та суб'єктів, що обслуговують ринок
Об'єкти	Цінних паперів, операцій із цінними паперами
Інвестиційні потреби	Емісійна, дивідендна, запозичень і повернення коштів

Закінчення табл. 3

Класифікаційна ознака	Різновид ФБ ФР
Рівень достатності	Достатня, задовільна, відповідна, надмірна
Режим доступу до інформації	Загальна, вибрана, виключна
Ступінь стійкості	Стійка, недостатньо стійка, нестійка
Ступінь збалансованості	Добре збалансована, недостатньо збалансована, незбалансована
Обсяг цінних паперів	Універсальна, категоріальна, специфічна
Характерні особливості	Звичайна, специфічна
Традиційні риси	Традиційна, нетрадиційна
Рівень забезпечення	Забезпечена, частково забезпечена, незабезпечена
Нормативно-правова регламентація	Регламентована, частково регламентована, нерегламентована
Рівень автоматизації	Автоматизована, автоматизована за сегментами, не автоматизована

Примітка. Складено автором.

Наведена класифікація є широкою, однак не вичерпною. Залежно від окремих обставин і процесів можна виділяти нові, не менш актуальні різновиди фінансової безпеки фондового ринку, які потребують створення дієвого механізму захисту. Розроблення заходів для створення такого механізму слід розпочати

з виявлення глобальних причин, що безпосередньо і не завжди позитивно впливають на фінансову безпеку фондового ринку.

У результаті групування отримуємо перелік факторів, що можуть справляти негативний вплив на фінансову безпеку фондового ринку (табл. 4).

Таблиця 4

Негативний вплив на фінансову безпеку фондового ринку

Фактори	Вплив на ФБ ФР
Політичні	Відсутність галузевого законодавства, політична демагогія
Економічні	Відсутність збалансованості між попитом і пропозицією; невідповідність ринкової капіталізації акцій та їхньої реальної вартості; диспропорція у розвитку ФР центру і регіонів
Соціальні	Слабка мотивація інвестиційної активності малого і середнього бізнесу, фінансова безграмотність потенційних інвесторів
Інформаційні	Відсутність статистичних даних, недостатня прозорість
Організаційно-технічні	Відсутність інфраструктури, недосконалість стандартів і регламентів фондових операцій

Примітка. Складено автором.

Аналізуючи наведені фактори, можна зробити висновки, що з огляду на характеристики особливо гостро питання безпечного функціонування фондового ринку постає для країн з економікою, що трансформується. Тут ідеться головним чином про виключну роль ринку цінних паперів саме для держави, бо він постає чи не єдиним посередником у залученні фінансових інвестицій, конче потрібних для реалізації державних програм, що, у свою чергу, є основою для соціально-економічного розвитку держави. Важливість цього фінансового інституту підтверджується навіть тим, що безпека фінансових ринків, поряд із фінансовою

безпекою суб'єктів господарювання, домашніх господарств і грошово-кредитної сфери, віднесена до структури фінансової безпеки держави [19, с. 23] і серед інших складових внесена до Методичних рекомендацій оцінки рівня економічної безпеки держави [20, с. 42]. Виходячи із серйозності процесів, що відбуваються в результаті купівлі-продажу цінних паперів, і значення наслідків, до яких може призвести відсутність контролю в цій сфері, можна говорити про те, що економічна безпека держави і рівень її соціально-економічного розвитку безпосередньо залежні від рівня розвитку і ступеня безпеки фондового ринку (табл. 5).

Таблиця 5

Вплив фондового ринку на соціально-економічну стабільність держави

Ознака ФР	Характер прояву	Можливий вплив
Універсальність	Цінні папери постають у формі віртуального капіталу — еквіваленту грошей. Облігації, векселі та сертифікати — опосередковують боргові зобов'язання, акції — підтверджують пайову участь, деривативи фіксують конкретні умовні зобов'язання	Активне використання різних видів цінних паперів значно поживляє процес соціально-економічного розвитку
Загальність	ЦП наявні в усіх сферах, формах і рівнях економічної діяльності, в усіх галузях та на всій території	ФР забезпечує збалансоване «переливання» капіталу між окремими галузями, територіями і сферами діяльності

Закінчення табл. 5

Ознака ФР	Характер прояву	Можливий вплив
Масовість	Велика кількість ЦП і значний перелік одночасних операцій	Залучення тимчасово вільних грошових ресурсів національних і зарубіжних інвесторів
Динамічність	Швидке нарощування темпів фондових операцій, розвиток різних фінансових інструментів	Розв'язання конкретних проблем соціально-економічного розвитку
Активність	Швидке реагування на процеси в політичній, економічній і соціальній сферах	Чутливість ринку дає можливість відстежувати точки провалів та успіхів
Мобільність	Технології фондових операцій, що постійно оновлюються, Інтернет-трейдингу, торги на біржі в режимі реального часу	Реакція на новини відбувається негайно, що може здійснити як стабілізувальний, так і дестабілізувальний вплив на соціально-економічний розвиток
Демократичність	Дає можливість вільного вибору для потенційного інвестора	Залучення інвестицій для реалізації соціально-економічних програм
Мінливість	Відчутна нестабільність під одночасним впливом багатьох різнонаправлених факторів визначає певну ризикованість інвестицій у ЦП	Коливання ринку ЦП залежно від вправності керівництва процесом можуть призводити або до неминучої загальноекономічної флуктуації, або до позитивних змін
Різноманітність і єдність	Розмаїття емітентів, інвесторів-посередників та фондових операцій	Множинність форм і видів операцій дозволяють ефективно вирішувати безліч питань соціально-економічного розвитку

Джерело: Бердникова Т. Б. Модернизация безопасности национального фондового рынка / Т. Б. Бердникова // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. — Москва : Изд. «Ассоциация независимых экспертов», «Центр изучения кризисного общества», 2010. — С. 33.

Висновки. З огляду на тісний зв'язок між фондовим ринком і економічними процесами всередині держави стає очевидним, наскільки важливий гармонійний розвиток національного ринку цінних паперів і створення комплексного алгоритму гарантування його безпеки. Причому, як з позиції всіх його учасників, так, звичайно, і процесів, що відбуваються всередині цього складного і важливого фінансового інституту.

У цілому, алгоритм безпеки фондового ринку має включати такі важливі етапи.

Обрання моделі розвитку національного фондового ринку із ефективною взаємодією центру і регіонів.

Розроблення національної доктрини розвитку фондового ринку України із зазначення прав і обов'язків його учасників.

Розроблення стратегії і тактики збалансування інвестиційного попиту.

Розроблення єдиної методики і системи моделей оцінки цінних паперів.

Вироблення стандартів фондових операцій.

На сучасному етапі стрімкого розвитку світової економіки слід розуміти, що для нашої країни позитивні зрушення соціально-економічного характеру стануть можливими лише за умови повноправної, легітимної й ефективної участі у світовій економічній спільноті на правах рівноправного партнера. А це стане можливим у тому числі й за умови грамотного управління процесами всередині складного фінансового механізму під назвою «фондовий ринок», реалізації основних напрямів його стратегічної перебудови і, звичайно, гарантування безпечного функціонування.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 31. — Ст. 268.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. — Київ : УБС НБУ, 2014. — Т. 2 : Безпека фінансових інститутів.
3. Рынок ценных бумаг и его финансовые институты : учебное пособие / под ред. В. С. Таркановского. — Санкт-Петербург : АОЛ «Комплект», 1994.
4. Батяева Т. А. Рынок ценных бумаг : учеб. пособие / Т. А. Батяева, И. И. Столяров. — Москва : ИНФРА-М, 2006. — 304 с.
5. Иванов А. А. Фондовый рынок как фактор влияния на экономическую безопасность страны : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец 08.00.05 — экономика и управление народным хозяйством (экономическая безопасность). — Москва, 2007.
6. Цінні папери : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Шелудько, Н. В. Ковтун та ін. ; за ред. В. Д. Базилевича. — Київ : Знання, 2011.
7. Рынок ценных бумаг : учебник / под ред. В. А. Галанова, А. И. Басова. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Финансы и статистика, 2006.
8. Миркин Я. М. Ценные бумаги и фондовый рынок / Я. М. Миркин. — Москва : Перспектива, 1995.
9. Бердникова Т. Б. Модернизация безопасности национального фондового рынка / Т. Б. Бердникова // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. — Москва : Изд. «Ассоциация независимых экспертов», «Центр изучения кризисного общества», 2010.

10. Кочетов Э. Геоэкономика: финансы реальные и виртуальные (финансовый дуализм и его правовые аспекты) / Э. Кочетов, Г. Петрова // Общество и экономика. — Москва, 2000. — № 1.
11. Государство и рынок: американская модель : монография ученых США и Канады. — Москва : АНКИЛ, 1999.
12. Герасименко О. М. Індикатори оцінки стану економічної безпеки торговців цінними паперами : монографія / О. М. Герасименко. — Черкаси : ТОВ «Маклаут», 2012.
13. Паєнтко Т. В. Безпека фондового ринку в контексті зміцнення фінансової безпеки держави / Т. В. Паєнтко, М. В. Поплавська // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. — 2011. — № 2.
14. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників [Електронний ресурс] / О. Д. Ладюк // Ефективна економіка. — 2016. — № 11. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280>.
15. Махмудов О. Г. Управління інвестиційними процесами в період виходу економіки з рецесії : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец 08.02.03 — організація управління, планування та регулювання економікою. — Київ, 2001.
16. Уваров О. Обеспечение безопасности рынка ценных бумаг России [Электронный ресурс] / О. Уваров, Л. Фомина // Рынок ценных бумаг. — 1998. — № 17. — Режим доступа : <http://old.rcb.ru/archive/articles.asp?id=602>.
17. Старшинин С. А. Совершенствование регулирования российского рынка ценных бумаг как фактор обеспечения его экономической безопасности страны: : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.10 — финансы, денежное обращение и кредит. — Москва, 2011.
18. Гафурова Г. Т. Государственное регулирование рынка ценных бумаг России в современных условиях: : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.01 — экономическая теория. — Чебоксары, 2010.
19. Пластун О. Л. Розвиток системи фінансової безпеки суб'єктів підприємництва сфери матеріального виробництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит. — Суми, 2007.
20. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. акад. НАН України С. І. Пірожкова. — Київ : НІМБ, 2003.

References

1. Verkhovna Rady Ukrainy. (2006). Zakon Ukrainy «Pro tsinni papery ta fondovyi rynek» vid 23.02.2006 № 3480-IV [The Law of Ukraine «On Securities and the Stock Market» dated February 23, 2006 № 3480-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 31, 268 [in Ukrainian].
2. Baranovskyi, O. I. (2014). *Filosofiiia bezpeky [The philosophy of security]*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
3. Tarkanovskij, V. S. (Ed.). (1994). *Rynok cennyh bumag i ego finansovyie instituty [The securities of the market and its financial institutions]*. Saint Petersburg: AOL «Komplekt» [in Russian].
4. Batyaeva, T. A., & Stolyarov, I. I. (2006). *Rynok cennyh bumag [Securities Market]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
5. Ivanov, O. A. (2007). Fondovyy rynek kak faktor vliyaniya na ekonomicheskuyu bezopasnost' strany [Stock market as a factor of influence to the economic security of the country]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
6. Bazylevych, V. D. (Ed.), Sheludko, V. M., & Kovtun, N. V. (et al.). (2011). *Tsinny papery [Securities]*. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
7. Galanov, V. A., & Basov, A. I. (Eds.). (2006). *Rinok cennyh bumag [Securities Market]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
8. Mirkin, Ya. M. (1995). *Cennye bumagi i fondovyy rynek [Securities and stock market]*. Moscow: Perspektiva [in Russian].
9. Berdnikova, T. B. (2010). Modernizaciya bezopasnosti nacional'nogo fondovogo rynka [Modernization of the security of the national stock market]. *Problemnyj analiz i gosudarstvenno-upravlencheskoe proektirovanie — Problem analysis and state management design*. Moscow [in Russian].
10. Kochetov, E., & Petrova, G. (2000). Geoekonomika: finansy real'nye i virtual'nye (finansovyy dualizm i ego pravovye aspekty) [Geo-economics: real and virtual finances (financial dualism and its legal aspects)]. *Obshchestvo i ekonomika — Society and Economics*, 1. Moscow [in Russian].
11. *Gosudarstvo i rynek: amerikanskaya model' [State and Market: American Model]*. (1999). Moscow: ANKIL [in Russian].
12. Herasymenko, O. M. (2012). *Indykatory otsinky stanu ekonomichnoi bezpeky torhovtsiv tsinnymy paperyami [Indicators of the assessment of the state of economic security of securities traders]*. Cherkasy: Maclaut Ltd [in Ukrainian].
13. Paientko, T. V., & Poplavska, M. V. (2011). Bezpeka fondovoho rynku v konteksti zmitsnennia finansovoi bezpeky derzhavy [Security of the stock market in the context of strengthening of the financial security of

- the state]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy — Collection of non-government works of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, 2 [in Ukrainian].
14. Ladiuk, O. D. (2016). Finansova bezpeka: kharakterystyka skladnykiv [Finance safety: characteristic of components]. *Efektivna ekonomika — Effective economy*, 11. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5280> [in Ukrainian].
 15. Makhmudov, O. G. (2001). Upravlinnia investytsiinymy protsesamy v period vykhodu ekonomiky z retsesii [Managing investment process in the period of the executive process recession]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
 16. Uvarov, O., & Fomina, L. (1998). Obespechenie bezopasnosti rynka cennyh bumag Rossii [Securing the security of the Russian securities market]. *Rynok cennyh bumag — Securities Market Magazine*, 17. Retrieved from <http://old.rcb.ru/archive/articles.asp?id=602> [in Russian].
 17. Starshinin, S. A. (2011). Sovershentvovanie regulirovaniya rossijskogo rynka cennyh bumag kak faktor obespecheniya ego ekonomicheskoy bezopasnosti strany [Perfecting of the regulation of the Russian securities market as a factor in ensuring its economic security in the country]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
 18. Gafurova, G. T. (2010). Gosudarstvennoe regulirovanie rynka cennyh bumag Rossii v sovremennyh usloviyah [State regulation of the securities market of Russia in modern conditions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cheboksary [in Russian].
 19. Plastun, O. L. (2007). Rozvytok systemy finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva sfery materialnoho vyrobnytstva [Development of systems of financial security of subjects of entrepreneurship in the sphere of material production]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
 20. Pirozhkov, S. I. (Ed.). (2003). *Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Methodological recommendations for assessing the level of economic security in Ukraine]*. Kyiv: NIMB [in Ukrainian].

УКД 004.75

ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ НА ФІНАНСОВІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОСТІ

Кавецький Володимир Ярославович,
аспірант

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: volodumur1991@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0294-1122

Анотація. Присвячено вивченню впливу ринку криптовалют на фінансові тенденції сучасності. Розглянуто різноманітні позиції щодо майбутнього криптовалюти і його взаємодії з фінансовим середовищем впливових і кваліфікованих персон фінансового світу. Проаналізовано сучасне інвестиційне середовище і зв'язок криптовалюти з ним. Опрацьовано використання криптотехнології та блокчейн-технології в економічних відносинах. Піддано аналізу можливе застосування криптовалюти в банківській сфері та сфері «інтернет речей». Досліджено тенденції та перспективи розвитку криптовалют. З'ясовано, що ринок криптовалют через свій молодий вік зазнає негативного впливу від спекулянтів. Однак потенціал використання криптовалюти настільки явний, що його на даний момент слід розглядати як фінансовий інструмент, який здатен розв'язати деякі нагальні проблеми сучасної фінансової системи. Визначено, що криптовалюта має блискуче майбутнє, а для лідируючих країн у цій галузі відкриватимуться широкі можливості. Так, темп інновацій весь час прискорюється, тому дедалі важливішою є необхідність весь час бути на крок попереду. Розглянуто криптовалюту як метод інвестування, оплати покупок, використання електронних пристроїв тощо. Виявлено, що криптовалюта достатньо глибоко проникає у світовий фінансовий простір і використання цифрових валют несе мінімальні ризики для фінансової стабільності та кредитно-грошової системи держави.

Ключові слова: криптовалюта, інвестиції, біткойн, блокчейн, фінансова система.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 19.

THE INFLUENCE OF CRYPTOCURRENCY MARKET ON THE FINANCIAL TRENDS OF THE PRESENT

Kavetskyi Volodymyr,
Ph. D. Student

of SHEI «Banking University»

e-mail: volodumur1991@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0294-1122

Abstract. The article is devoted to the study of the influence of the crypto market on the financial trends of the present. Different positions concerning the future of cryptocurrency and its interaction with the financial environment of influential and skilled persons of the financial world are considered. The current investment environment and the connection of cryptocurrency with it are analyzed. The use of cryptocurrency and blockchain technologies in economic relations has been worked out. The analysis of the possible application of cryptocurrency in the banking sector and the Internet of things was made. The tendencies and prospects of development of cryptocurrency are investigated. It was found out that the cryptocurrency market, due to its young age, is experiencing a negative squeal from speculators. However, the potential for cryptocurrency use is so obvious that it should at present be regarded as a financial instrument that is capable of solving some pressing problems of the modern financial system. It is determined that cryptocurrency has a brilliant future, and there are wide opportunities for leading countries in this field. So, the pace of innovation is accelerating all the time, so the need to keep up the whole time is all the more important. Cryptocurrency is considered as a method of investing, paying for purchases, using electronic devices, etc. Obviously, now it's impossible to ignore the cryptocurrency boom. Since, as the bitcoin and other litecoins, and with them, companies that are their supporters, which emphasize their connection with the crypto industry, are beginning to invest in the real economy, and we see how cryptocurrency begins to affect the real economy. So, it was found that cryptocurrency penetrates deeply into the global financial space, and the use of digital currencies has minimal risks for financial stability and the monetary system of the state.

Keywords: cryptocurrency, investments, bitcoin, blockchain, financial system.

JEL Classification F01

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 19.

ВЛИЯНИЕ КРИПТОВАЛЮТНОГО РЫНКА НА ФИНАНСОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОСТИ

Кавецкий Владимир Ярославович,
аспирант

ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: volodumur1991@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0294-1122

Аннотация. Посвящено изучению влияния рынка криптовалют на финансовые тенденции современности. Рассмотрены различные позиции относительно будущего криптовалют и его взаимодействия с финансовой средой влиятельных и квалифицированных персон финансового мира. Проанализирована современная инвестиционная среда и связь криптовалют с ней. Обработано использования крипто-технологии и блокчейн-технологии в экономических отношениях. Подвергнуты анализу возможное применение криптовалют в банковской сфере и сфере «интернет вещей». Исследованы тенденции и перспективы развития криптовалют. Выяснено, что рынок криптовалют через свой молодой возраст испытывает негативное влияние от спекуляций. Однако потенциал использования криптовалют настолько явный, что его сейчас следует рассматривать как финансовый инструмент, который способен решить некоторые насущные проблемы современной финансовой системы.

Ключевые слова: криптовалюта, инвестиции, биткойн, блокчейн, финансовая система.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 19.

Вступ. Зараз можна спостерігати, що за останні кілька років кількість користувачів криптовалют зростає експоненціально — в основному завдяки тому, що вона з успіхом замінює звичні фіатні гроші. Зважаючи на те, що всі криптовалюти є децентралізованими, анонімними і електронними платіжними системами, їх можна трактувати як «гроші майбутнього».

За одинадцять років існування і розвитку криптовалют, зокрема біткоїна, не сформовано категоріально-понятійний апарат криптовалют, не систематизовано позицій провідних експертів у сфері економіки і фінансів щодо цього феномену, немає досліджень механізму взаємодії фінансових інституцій та інших суб'єктів економіки із криптовалютами, досі залишаються невідомими наслідки впливу криптовалюти на розвиток світової фінансової системи.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Так, вважаємо за доцільне розглянути позиції авторитетних науковців, фінансових експертів та високопосадовців щодо перспективи легалізації криптонаук і криптиотехнологій, її цінового потенціалу та впливу на фінансову систему країни.

До прикладу, знаменитий інвестор Білл Міллер вельми схвально відгукнувся щодо криптовалюти: «Біткоїн може коштувати дуже дорого, а може впасти до нуля». Проте експерт також зауважив, що кореляція повністю відсутня між віртуальними валютами і фондовими ринками, а це, у свою чергу, робить біткоїн хорошим інвестиційним інструментом. Схожої думки притримується й інший відомий експерт цифрових валют Ентоні Помпліано, який стверджує, що біткоїн може стати найзручнішим інвестиційним інструментом для пенсійних фондів у період кризи [1].

А ось професор Гарвардського університету й колишній головний економіст МВФ Кеннет Рогофф вважає, що через десять років імовірність того, що

вартість біткоїна досягне 100 000 дол. США, набагато менша, аніж те, що ця криптовалюта впаде до 100 дол. США.

На думку відомого мільярдера Джорджа Сороса, інвестора-мільярдера Уорена Баффета і Джеффрі Сакса, професора Колумбійського університету, криптовалюта, а саме біткоїн — типові бульбашки. Сорос вважає, що курс валюти не може змінюватись на 25 % за день. А Баффет стверджує, що біткоїн не є вартісним активом, тому ми не можемо його оцінити. Власне й аналітики інвестиційного банку «Goldman Sachs» стверджують, що ринок криптовалют має всі ознаки бульбашки, більшість криптовалют у перспективі зникнуть з нього [2—5].

Дещо іншої позиції директор і розпорядник Міжнародного валютного фонду Крістін Лагард. Так, на її думку криптовалюта, яка набуває надзвичайної популярності у світі, може замінити використання долара та інших валют у країнах, що розвиваються, і країнах зі слабкими національними валютами. Тому світовим центробанкам, на думку Крістін, не варто ігнорувати, це нове явище, а блокчейн-технологія в майбутньому може бути використана у процесі розподілу SDR, резервного і платіжного засобу, що емітується Міжнародним валютним фондом [6]. До прикладу, засновник компанії «Apple» Стів Возняк придбав біткоїн ще за 700 дол. США тільки заради експерименту, а продав уже за 200 000 дол. США, тільки тому, що не хотів перейматися за його вартість [7].

Цікавої позиції дотримується відомий трейдер Насім Талеб. Під час виступу 28 лютого 2019 року трейдер стверджує: «Головним завданням біткоїна є налякати банкірів. Усі ми повинні вирішувати, якою повинна бути валюта, а не тільки ФРС». Крім того, у довгостроковій перспективі він планує мати у власності біткоїн [8]. Натомість Біл Гейтс, засновник корпорації

«Microsoft», вважає, що криптовалюти є дуже ризикованим варіантом для довгострокових інвестицій [9].

Голова банку «JP Morgan Chase» Джеймс Даймон розглядає криптовалюту як шахрайство, і будь-який трейдер банку, що стане торгувати нею, буде звільнений [10].

Позитивної думки дотримується кандидат економічних наук, російський інвестиційний банкір і венчурний інвестор Володимир Громковський: «Курс біткоіна може зрости до позначки 1 млн дол. США за одиницю у зв'язку з обмеженістю верхньої межі його емісії (21 млн)» [11].

Протилежна думка у співзасновника «Лабораторії Касперського» Наталії Касперської. Аналітик переконана, що біткоїн — це проект американських спецслужб, що був створений для швидкого фінансування діяльності розвідки США, Великої Британії та Канади в різних країнах світу. А засновник біткоіна Сатоші Накамото — це група американських розробників криптосистем [12].

Згадаймо й позицію вітчизняного фінансиста Олександра Деркача, колишнього голову Правління «Райффайзен банку Аваль». На його думку, друга поспіль заморозка на рахунках власників криптовалюти Ethereum на суму 300 млн дол. США сигналізує про небезпеку цього виду інвестицій [13].

Слід згадати й таких економістів, як Ельвір Набіуллін, голова Центробанку РФ, і Маркус Мюллер, голова міжнародних інвестицій інвестиційного банку «Deutsche Bank», котрі сходяться в позиції того, що ринок криптовалюти є звичайною фінансовою пірамідою, відтак існує надзвичайно велика ймовірність повної втрати власних інвестицій у них [14].

Отже, зрозуміло, що думки експертів сильно відрізняються, перш за все це обґрунтовується новизною і надзвичайною перспективністю цього явища. Однак реальне використання криптовалют і застосування блокчейн-технології різними суб'єктами економічних відносин — це найкращий приклад її впливу і перспектив у майбутньому. Тому мета статті полягає в дослідженні сили й потенціалу впливу, що здійснює криптовалютний ринок на фінансові тенденції сучасності, і перспектив застосування блокчейн-технології у світовій економіці. Далі розглянемо приклади того, як криптовалюта змінює фінансовий світ.

Результати дослідження. Криптовалюта стає важливим елементом сучасного фінансового життя, а біткоїн є першою й основною криптовалютою. Тому його популярність й надалі зростатиме, адже щодня біткоїн використовують для найзвичайніших транзакцій. Так, криптовалютою, зокрема біткоїном, можна розраховуватись у багатьох місцях, наприклад, на сайті Etsy і в закладах мережі «Subway». Користувачі дебетової карти BitPay Visa, Мопасо можуть за кілька хвилин перевести свої біткоїни на звичні гроші і розрахуватись ними як звичайною картою Visa. Слід згадати й проект

Paytomat, який успішно працює на території України, за допомогою його програмного забезпечення можна розраховуватись у будь-якому закладі. Крім цього, нещодавно з'явилася торгова платформа ChainTrade, на якій за допомогою блокчейну здійснюється трейдинг продуктів харчування і сировини. Відзначимо, що річний оборот цього фінансового сектору становить більше ніж 2 трлн дол. США на рік. Зважаючи на такі масштаби застосування криптовалюти, у деяких країнах, наприклад Японії та Росії, робляться спроби легалізації криптовалюти як реального платіжного засобу. До прикладу, в Японії багато великих роздрібних мереж уже затвердили біткоїн як законний засіб грошового обігу. А Російська Федерація збирається визнати криптовалюту законним фінансовим інструментом, за допомогою якого можна ефективно боротись із відмиванням грошей.

Не можна не звернути уваги й на те, що великі інвестори також починають цікавитися інвестиціями у криптовалюту. Так, глава Wall Street Blockchain Alliance Рон Кваранта говорить: «Біткоїн, ефір і всі інші криптовалюти являють собою новий клас активів або товарів. Вони викликають величезний інтерес з боку інвестиційних менеджерів». Тому вважаємо, що зовсім скоро банки також почнуть використовувати криптовалюту. Відомо, що з моменту своєї появи криптовалюта завжди була конкурентом традиційної банківської системи. За словами аналітиків з Bloomberg News, біткоїн є великою, популярною платіжною мережею, а інші криптовалюти становлять реальну загрозу для наявної грошової системи, оскільки з успіхом можуть її замінити. Так, досліджувані платіжні мережі засновані на анонімності та можливості функціонування поза наявною грошовою системою. Крім цього, на відміну від банківської системи, вони базуються на технології, а не на авторитеті тієї чи іншої держави. Однак, незважаючи на ці протиріччя між традиційною банківською системою і криптовалютами, багато фінансових інститутів використовують криптовалюту для своїх потреб. Оскільки банкам потрібно забезпечувати безпеку зберігання грошей та інформації про транзакції, не ускладнюючи при цьому процес верифікації, деякі великі банки вирішили об'єднатися для створення власної криптовалюти. Як наслідок, це дозволить їм створювати транзакції з використанням блокчейн-технології, яку було створено саме для криптовалюти. Серед фінансових інститутів, що беруть участь у цьому процесі, чимало великих представників банківського сектору: Barclays, Credit Suisse, Canadian Imperial Bank of Commerce, HSBC, MUFG, State Street, UBS і BNY Mellon.

Мабуть, не можна заперечувати, що «інтернет речей» швидко став реальністю. Так, слід зауважити, що ми все більше залежимо від таких пристроїв, як планшети і смартфони, та й інші пристрої весь час «розумнішають» — чого варті тільки холодильники,

здатні оцінювати запаси молока. Навіть у цій ситуації ми використовуємо можливості криптовалюти. До прикладу, слід розглянути криптовалюту ІОТА. Це блокчейн, у якому відсутні блоки, створений спеціально для «інтернету речей». Завдяки нульовій комісії за транзакцію, нескінченної масштабованості і можливості здійснення офлайн-транзакцій ця криптовалюта змінить наш підхід до використання всіх наших пристроїв [15].

Зважаючи на те, що в блокчейні не задіяні реальні гроші, він може усунути безліч проблем, від яких страждають благодійні організації, — наприклад, корупцію і «відплив» коштів. Ось чому блокчейном почали користуватися британська гуманітарна організація Start Network і Всесвітня продовольча програма, яка за допомогою блокчейну переводить гроші на боротьбу з голодом. Згадаймо, що в Нью-Йорку існує проект під назвою «Brooklyn Microgrid», який використовує технології блокчейну для поліпшення екології. Його суть полягає в тому, що люди, які встановили сонячні батареї, можуть через додаток у телефоні продавати дешеву енергію сусідам. Також за допомогою блокчейну можна зробити і більш важливі заходи для захисту навколишнього середовища. Нещодавно на саміті зі сталого розвитку в рамках Всесвітнього екологічного форуму було запропоновано використовувати блокчейн для отримання достовірніших даних про викиди шкідливих речовин. Це пов'язано з тим, що цифрові валюти, засновані на даних, можуть давати точнішу інформацію, ніж наявна грошова система.

Слід згадати, що авторитетна Комісія азартних ігор Великобританії офіційно додала віртуальні валюти, і біткоїн, до списку засобів платежу для ліцензованих вебсайтів онлайн-казино. Таке рішення було ухвалено після перегляду умов для отримання ліцензій і кодексу практик, а також після серії переговорів зі стейкхолдерами. Тож казино, які хочуть приймати біткоїн, мають гарантувати, що вони повністю дотримуються вимог з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Це рішення набуло чинності 31 жовтня 2016 року. Відтак оператори, що отримали відповідну ліцензію на цю дату, можуть офіційно приймати біткоїни як засіб платежу [16].

Отже, бачимо, що криптовалюта володіє колосальним потенціалом, і для лідируючих країн у цій галузі відкриваються величезні можливості. Оскільки вона має колосальний потенціал, разом з ним з'являється й колосальний ресурс. На даний момент криптовалюта вже істотно змінила світову економіку і весь світ, але це тільки початок. Зрозуміло, що темп інновацій прискорюється, і тим важливіше стає необхідність весь час бути на крок попереду. Криптовалюта змінить усе — від методів інвестування до оплати покупок і використання електронних пристроїв [17].

На думку аналітиків газети «Insider», досі волатильність на криптовалютних ринках не торкалась фінансових ринків і реальної економіки.

Ціна біткоїна й інших криптовалют сильно зросла, здорожчали й такі токени, як Cardano і Monero, проте фахівці стверджують, що якщо завтра всі ці лайткоїни перетворяться у прах, це не повинно надати значного впливу на життя звичайних людей та економіку в цілому.

Проте зауважимо, що багато компаній, чиїми акціями торгують на біржі, починають ухвалювати рішення, які символізують значимість і вигоду від використання криптовалют, а ринок, у свою чергу, винагороджує їх за це. Тому можна стверджувати, що криптовалюта достатньо глибоко проникає у світовий фінансовий простір, і якщо така тенденція триватиме, то під час падіння криптовалютного ринку постраждає економіка й люди, безпосередньо до неї непричетні.

Так, яскравим прикладом такої компанії можна вважати «Longfin Corporation», чиї акції зросли більш ніж на 2 000 % через тиждень після оголошення про купівлю блокчейн-компанії, що спеціалізується на рішеннях для мікrokредитування. Слід зазначити, що коли акції зростають, важливо не надто зациклюватися на деталях оголошення або на те, що це означає для бізнесу, оскільки такий галас викликає спотворення на ринку. Внаслідок різкого зростання деяких криптовалют із невеликою капіталізацією спричинило новий етап еволюції криптовалютного ажіотажу. Так, деякі лайткоїни, вартість яких ще тиждень тому була менше за 1 дол. США, здорожчали на 100 % і більше.

Спробуємо пояснити це явище ринкового руху. За вартості біткоїна вище за 15 000 дол. США, а потім і 17 000 дол. США, деякі трейдери з декількома тисячами доларів у кишені можуть собі дозволити купити лише частку біткоїна, і це приносить їм психологічний дискомфорт. Водночас цей невеликий депозит можна витратити на купівлю сотні або тисячі дешевших лайткоїнів, підвищуючи їхню ціну.

Той факт, що ціни на невідомі або раніше непопулярні лайткоїни зростають так само різко, як ціна біткоїна, створює нову, у психологічному сенсі, ситуацію для учасників ринку, які тепер сподіваються знайти «наступний біткоїн». І якщо ціна токенів, відмінних від біткоїна, може подвоїти або потроїти ціну за тиждень, то й акції компаній, які виставляють напоказ свій зв'язок із популярним трендом, також можуть різко зростати.

Ці явища є абсолютно логічними для учасників криптовалютного ринку. Однак тим, хто розраховував, що економіка і реальний сектор залишаться осторонь від криптобуму, слід задуматись. Так, зліт акцій «Longfin» демонструє, що ринки хочуть бачити більше компаній, пов'язаних із криптовалютою. Відтак Уолл-стрит завжди готова надати нову пропозицію на попит інвесторів. Поки триватиме ажіотаж на ринку, спостерігатимемо, як все більше і більше публічних компаній стають прихильниками криптовалюти унаслідок купівлі дочірніх проектів, побудови нових

бізнес-моделей, випуску прес-релізів або іншим способом.

Вважаємо, що залишається сумнів того, чи такі компанії дбайливо використовуватимуть капітал та інші ресурси. Існує ймовірність, що знайдуться й такі, що найматимуть людей, орендуватимуть офіси, купуватимуть обладнання і витрачатимуть гроші на рекламу, тільки заради того, щоб бути учасниками криптовалютного буму. Ці кошти будуть надходити в компанії реального сектору, які обслуговують ці спекулятивні криптовалютні фірми, і таким чином зв'язки між реальною економікою і криптовалютною галуззю будуть розширюватися. Відтак це може призвести до тимчасового прискорення економічного зростання. Проте очевидно, що таке зростання може мати сумнівну якість. Але в сучасних реаліях фінансового ринку, спекуляцій подібного роду слід очікувати від будь-якого іншого фінансового інструменту.

Так, досягнувши ціни 20 000 дол. США в кінці 2017 року, ця криптовалюта впала в ціні й зараз торгується на рівні менше ніж 4 000 дол. США. На думку доктора Джона Метьюз, фінансового директора компанії «Bitnation», така мінливість ціни біткоїна спричинена поєднанням «зростаючого інтересу і неадекватного розуміння» з боку користувачів. Аналітик вважає, що ці якості утворюють середовище, де плітки важко відрізнити від фактів і реальної цінності криптотехнологій, що породжує невизначеність і сумніви в учасників ринку [18].

Очевидно, що тепер неможливо ігнорувати криптовалютний бум. Оскільки в міру того, як збільшується популярність біткоїна та інших лайткоїнів, а з ними

й компаній, які є їхніми прибічниками, і підкреслюють свій зв'язок із криптовалютною галуззю, а ті починають вкладати ресурси в реальну економіку, це, у свою чергу, яскраво символізує вплив криптовалюти на економіку [19].

Висновки. На жаль, існує багато причин, передусім через дії спекулянтів, завдяки яким багато авторитетних людей сприймають їх як класичну «піраміду». Критики криптовалют стверджують, що їхній курс забезпечений тільки збільшенням кількості їхніх інвесторів. Але вважаємо, що ця позиція є дискусійною. Згадаймо навіть, що у звіті за 2014 рік Рада Федерації Швейцарії у відповідь на регулярні запити, чи є біткоїн фінансовою пірамідою, офіційно заявила, що система віртуальних грошей не обіцяє надприбутку, саме тому її не слід асоціювати і вважати пірамідою. Крім цього, подібну думку висловив уряд Великої Британії. Так, у документі під назвою «Цифрові валюти: відповідь на запит інформації» вказано, що використання цифрових валют несе мінімальні ризики для фінансової стабільності та кредитно-грошової системи держави.

Тож можна говорити про те, що оскільки феномен криптовалюти — явище молоде й малодосліджуване і ще довгий період часу буде сприйматися світом фінансів достатньо скептично й критично. Але, вважаємо, що всі нові процеси і тенденції проходять такі критичні етапи розвитку та становлення, і це абсолютно нормально. Однак уже зараз, тільки за одинадцять років її існування, криптовалютою можна розраховуватись у багатьох онлайн-магазинах, інвестувати в неї, а багато держав уже легалізували її застосування як фінансового інструменту.

Список використаних джерел

1. Біткоїн має великий потенціал: озвучений прогноз на найближче майбутнє [Електронний ресурс] // Politeka. — 2019. — 8 січня. — Режим доступу : <https://politeka.net/ua/news/economics/864516-bitcoin-imeet-bolshoj-potencial-ozvuchen-prognoz-na-blizhajshee-budushhee>.
2. Сорос рассказал о своих взглядах на биткойн [Електронний ресурс] // Риа. Экономика. — 2018. — 26 января. — Режим доступа : <https://ria.ru/economy/20180126/1513354757.html?inj=1>.
3. Реальный пузырь: Уоррен Баффет удвоил сомнения о биткойне [Електронний ресурс] // World Crisis. — 2017. — 28 октября. — Режим доступа : <http://worldcrisis.ru/crisis/2845859>.
4. Goldman Sachs предсказал обесценение большинства криптовалют до нуля [Електронний ресурс]. — 2018. — 7 февраля. — Режим доступа : <https://www.rbc.ru/money/07/02/2018/5a7adee19a7947f4514c8f10?from=main>.
5. Sachs J. D. The bitcoin bubble will likely burst, and here's why [Electronic resource] / J. D. Sachs. — 2018. — January 3. — Available at : <https://www.bostonglobe.com/opinion/2018/01/03/the-bitcoin-bubble-will-likely-burst-and-here-why/dJUDm2RYRoj64iHaX0bZL/story.html>.
6. Глава МВФ рассказала, какие страны могут отказаться от доллара [Електронний ресурс] // Эксперт. Online. — 2017. — 29 сентября. — Режим доступа : <http://expert.ru/2017/09/29/mvf>.
7. Steve Wozniak in Stockholm: I've sold all my bitcoin [Electronic resource] // Nordic Business Insider. — 2018. — January 31. — Available at : <https://nordic.businessinsider.com/steve-wozniak-stockholm-apple-seth-godin-nordic-business-forum-/>.
8. Нассим Талеб рассказал о главной задаче биткойна, ошибках ФРС и блокчейне [Електронний ресурс] // Forklog. — 2019. — 3 марта. — Режим доступа : <https://forklog.com/nassim-taleb-rasskazal-o-glavnoj-zadache-bitkoina-oshibkah-frs-i-blokchejne>.
9. I'm Bill Gates, co-chair of the Bill & Melinda Gates Foundation. Ask Me Anything. Whats your opinion on Crypto Currencies? [Electronic resource] // Reddit. — 2018. — February 27. — Available at : https://www.reddit.com/r/IAMA/comments/80ow6w/im_bill_gates_cochair_of_the_bill_melinda_gates/dux2mp7.

10. Slams J. D. Bitcoin as a 'Fraud' [Electronic resource] / D. S. Jamie // Bloomberg. — 2017. — September 12. — Available at : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-09-12/jpmorgan-s-ceo-says-he-d-fire-traders-who-bet-on-fraud-bitcoin>.
11. Миллион долларов за один биткойн — не предел [Электронный ресурс] // Expert. — 2017. — 8 декабря. — Режим доступа : <https://expert.ru/2017/12/8/million-dollarov-za-odin-bitkojn---ne-predel>.
12. Bitcoin is a 'Project of US Intelligence', Kaspersky Lab Co-Founder Claims [Electronic resource] // Bitcoin Forum. — 2018. — January 20. — Available at : <https://sputniknews.com/business/201801191060881605-kasperskaya-bitcoin-us-intelligence>.
13. Граждане, будьте осторожны с вашими биткоинами! [Электронный ресурс] // STRANA.ua. — 2017. — 9 ноября. — Режим доступа : <https://strana.ua/opinions/103931-hrazhdane-budte-ostorozhny-s-vashimi-bitkoinami.html>.
14. Crypto Investors Risk 'Total Loss' Deutsche Warns [Electronic resource] // Bloomberg. — 2018. — January 29. — Available at : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-01-29/deutsche-warns-against-crypto-currencies-risk-of-total-loss>.
15. Эльвира Набиуллина сравнила криптовалюты с финансовой пирамидой [Электронный ресурс] // Инвест-Форсайт. — 2017. — 17 сентября. — Режим доступа : <https://www.if24.ru/nabiullina-protiv-kriptovalyut>.
16. Валюта майбутнього: як біткоїни змінюють світ просто зараз [Електронний ресурс] // Bit.UA. — 2016. — 3 листопада. — Режим доступу : <https://lab.bit.ua/2016/11/bitcoin-now>.
17. Как криптовалюты меняют привычный нам мир [Электронный ресурс] // IHODL. — 2017. — 24 ноября. — Режим доступа : <https://ru.ihodl.com/investment/2017-11-24/kak-kriptovalyuty-menyayut-privychnyj-nam-mir>.
18. Прогноз по біткоїну на 2018 рік [Електронний ресурс] // Crypto Brain. — 2018. — 4 серпня. — Режим доступу : <https://cryptobrain.info/uk/prognoz-po-bitkoinu-na-2018-god>.
19. Как криптовалюты влияют на финансовый рынок и реальный сектор [Электронный ресурс] // Happy coin NEWS. — 2017. — 22 декабря. — Режим доступа : <https://happycoin.club/kak-kriptovalyutyi-vliyayut-na-finansovyy-rynok-i-realnyiy-sektor>.

References

1. Bitkoin maie velykyi potentsial: ozvucheniyi prohnaz na naiblyzhche maibutnie [Bitcoin has great potential: sound forecast for the near future]. (2019, January 8). *Politeka*. Retrieved from <https://politeka.net/ua/news/economics/864516-bitkoin-imeet-bolshoj-potencial-ozvuchen-prognaz-na-blizhajshee-budushhee> [in Ukrainian].
2. Soros rasskazal o svoih vzglyadah na bitkoin [Soros spoke about his views on bitcoin]. (2018, January 26). *Rya. Ekonomika — Ria. Economics*. Retrieved from <https://ria.ru/economy/20180126/1513354757.html?in=1> [in Russian].
3. Real'nyi puzyr': Uorren Baffet udvoil somneniya o bitkoine [The real bubble: Warren Buffett doubled doubts about bitcoin]. (2017, October 28). *World Crisis*. Retrieved from <http://worldcrisis.ru/crisis/2845859> [in Russian].
4. Goldman Sachs predskazal obescenenie bol'shinstva kriptovalyut do nulya [Goldman Sachs predicted the depreciation of most cryptocurrencies to zero]. (2018, February 7). *RBC*. Retrieved from <https://www.rbc.ru/money/07/02/2018/5a7adee19a7947f4514c8f10?from=main> [in Russian].
5. Sachs, J. D. (2018, January 3). The bitcoin bubble will likely burst, and here's why. *bostonglobe.com*. Retrieved from <https://www.bostonglobe.com/opinion/2018/01/03/the-bitcoin-bubble-will-likely-burst-and-here-why/dJUDm2RYRoj64iHaX0bZL/story.html> [in English].
6. Glava MVF rasskazala, kakie strany mogut otkazat'sya ot dollara [The head of the IMF told which countries can abandon the dollar]. (2017, September 29). *Expert. Online*. Retrieved from <http://expert.ru/2017/09/29/mvf> [in Russian].
7. Steve Wozniak in Stockholm: I've sold all my bitcoin. (2018, January 31). *Nordic Business Insider*. Retrieved from <https://nordic.businessinsider.com/steve-wozniak-stockholm-apple-seth-godin-nordic-business-forum--/> [in English].
8. Nassim Taleb rasskazal o glavnoj zadache bitkoina, oshibkah FRS i blokchejne [Nassim Taleb told about the main task of Bitcoin, errors of the Fed and the blockchain]. (2019, March 3). *Forklog*. Retrieved from <https://forklog.com/nassim-taleb-rasskazal-o-glavnoj-zadache-bitkoina-oshibkah-frs-i-blokchejne> [in Russian].
9. I'm Bill Gates, co-chair of the Bill & Melinda Gates Foundation. Ask Me Anything. Whats your opinion on Crypto Currencies? (2018, February 27). *Reddit*. Retrieved from https://www.reddit.com/r/IAMa/comments/80ow6w/im_bill_gates_cochair_of_the_bill_melinda_gates/dux2mp7 [in English].
10. Slams, J. Dimon. Bitcoin as a 'Fraud'. (2017, September 12). *Bloomberg*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-09-12/jpmorgan-s-ceo-says-he-d-fire-traders-who-bet-on-fraud-bitcoin> [in English].

11. Million dollarov za odin bitcoin — ne predel [One million dollars for one bitcoin — not the limit]. (2017, December 8). *Ekspert — Expert*. Retrieved from <https://expert.ru/2017/12/8/million-dollarov-za-odin-bitkojn---ne-predel> [in Russian].
12. Bitcoin is a 'Project of US Intelligence,' Kaspersky Lab Co-Founder Claims (2018, January 20). *Bitcoin Forum*. Retrieved from <https://sputniknews.com/business/201801191060881605-kasperskaya-bitcoin-us-intelligence> [in English].
13. Grazhdane, bud'te ostorozhny s vashimi bitcoinaimi! [Citizens, be careful with your bitcoins!]. (2017, November 9). *Strana — Country*. Retrieved from <https://strana.ua/opinions/103931-hrazhdane-budte-ostorozhny-s-vashimi-bitkoinami.html> [in Russian].
14. Crypto Investors Risk 'Total Loss' Deutsche Warns. (2018, January 29). *Bloomberg*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-01-29/deutsche-warns-against-crypto-currencies-risk-of-total-loss> [in English].
15. El'vira Nabiullina sravnila kriptovalyuty s finansovoi piramidoi [Elvira Nabiullina compared cryptocurrencies with the financial pyramid]. (2017, September 17). *Invest-forsajt — Invest-foresight*. Retrieved from <https://www.if24.ru/nabiullina-protiv-kriptovalyut/> [in Russian].
16. Valiuta maibutnoho: yak bitcoiny zminiuiut svit prosto zaraz [The currency of the future: how bitcoists change the world right now]. (2016, November 3). *Bit.ua*. Retrieved from <https://lab.bit.ua/2016/11/bitcoin-now/> [in Ukrainian].
17. Kak kriptovalyuty menyayut privychnyj nam mir [How cryptocurrency change the world familiar to us]. (2017, November 24). *IHODL*. Retrieved from <https://ru.ihodl.com/investment/2017-11-24/kak-kriptovalyuty-menyayut-privychnyj-nam-mir> [in Russian].
18. Prohnoz po bitcoinu na 2018 rik [Bitcoin forecast for 2018]. (2018, August 4). *Crypto Brain*. Retrieved from <https://cryptobrain.info/uk/prognoz-po-bitkoinu-na-2018-god> [in Ukrainian].
19. Kak kriptovalyuty vliyayut na finansovyj rynek i real'nyj sektor [How cryptocurrencies affect the financial market and the real sector]. (2017, December 22). *Happy coin NEWS*. Retrieved from <https://happycoin.club/kak-kriptovalyutyi-vliyayut-na-finansovyy-ryinok-i-realnyiy-sektor> [in Russian].

УДК 336.71

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА ЯКІСТЬ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

Хуторна Мирослава Емілівна,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: lmiroslava7@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0761-3021

Анотація. Досліджено якість системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, звертаючи увагу на такі її ознаки: стійкість, результативність, функціональна безперервність, раціональність взаємозв'язків між елементами. Питання якості досліджуваної системи розглянуто в контексті інституційних трансформацій. Розкрито зміст інституційних змін в організації взаємодії між суб'єктами системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ в Україні. Здійснення порівняльного аналізу рівня розвитку досліджуваної системи на світовому, наднаціональному і національному рівнях дозволило зробити висновок, що до 2011 року в Україні існувала сукупність інституцій зі слабко налагодженою комунікацією, які розрізнено розвивали методологію забезпечення фінансової стійкості підпорядкованих їм різновидів кредитних установ. Обґрунтовано перспективну інституційно-функціональну схему взаємодії суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору і визначено передумови її успішної практичної імплементації.

Ключові слова: фінансова стабільність, кредитні установи, інституційне забезпечення фінансової стабільності, якість системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 18.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF INSTITUTIONAL TRANSFORMATIONS ON THE QUALITY OF THE FINANCIAL STABILITY SYSTEM OF CREDIT INSTITUTIONS IN UKRAINE

Khutorna Myroslava,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Doctoral of SHEI «Banking University»
e-mail: lmiroslava7@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0761-3021

Abstract. Investigating the credit institutions' financial stability ensuring system we distinguish such features of its quality: its stability, efficiency, functional continuity, rationality of interconnections between elements. At the same time, this subject (quality of the enumerated system) was researched in the context of institutional transformations, which impetus was the global financial crisis 2008. In this paper we revealed the content of the institutional changes that took place in the organization of interaction between the subjects of the credit institutions' financial stability ensuring system in Ukraine. A comparative analysis for identifying the level of development of the credit institutions' financial stability ensuring system at the global, supranational (European Union) and national levels allowed us to conclude that by 2011 in Ukraine existed a set of institutions with weakly adjusted communication, instead of efficient system. That is why until 2011 in Ukraine responsible authorities for the credit institutions' stability almost independently developed the methodology of ensuring the financial stability of individual subsegments of the credit segment of the financial sector what is fully opposite to the systemic approach used in the European Union. It is substantiated that special attention should be paid to the reform of the institute of financial stability of non-bank credit institutions. In our opinion, one of the obligatory steps should be consolidation the function of regulation and supervision on the activities of all types of credit institutions in one institution. At the current stage of development of the domestic institute of regulation and supervision, we consider it expedient to grant such powers to the National Bank of Ukraine. First of all, this will increase the effectiveness of the policy of the National Bank to ensure credit institutions' financial stability, which effectiveness currently limited, if the risks are outside the perimeter of the banking sector. In the future, we consider it more expedient to create a separate supervisory institution. Also, the perspective institutional and functional scheme of interaction between the authorities-providers financial stability of the credit segment of the financial sector and the preconditions for its successful practical implementation are substantiated.

Keywords: financial stability, credit institutions, institutional provision of financial stability, the quality of the credit institutions' financial stability ensuring system.

JEL Classification G01, G21, G23, G28

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 18.

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ИНСТИТУЦИОННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ НА КАЧЕСТВО СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В УКРАИНЕ

Хуторна Мирослава Эмильевна,

кандидат экономических наук, доцент,

докторант ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: lmiroslava7@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0761-3021

Аннотация. Исследовано качество системы обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений, обращая внимание на такие ее признаки: устойчивость, результативность, функциональная непрерывность, рациональность взаимосвязей между элементами. Вопрос качества исследуемой системы рассмотрены в контексте институциональных трансформаций. Раскрыто содержание институциональных изменений организации взаимодействия между субъектами системы обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений в Украине. Осуществление сравнительного анализа уровня развития исследуемой системы на мировом, наднациональном и национальном уровнях позволило сделать вывод, что к 2011 году в Украине существовала совокупность институтов со слабой коммуникацией, которые разрозненно развивали методологию обеспечения финансовой устойчивости подчиненных им разновидностей кредитных учреждений. Обоснованно перспективную институционально-функциональную схему взаимодействия субъектов обеспечения финансовой стабильности кредитного сегмента финансового сектора и определены предпосылки ее успешной практической имплементации.

Ключевые слова: финансовая стабильность, кредитные учреждения, институциональное обеспечение финансовой стабильности; качество системы обеспечения финансовой стабильности кредитных учреждений.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 2; библи.: 18.

Вступ. Глобальна фінансова криза 2008 року спровокувала суттєву перебудову інституційного забезпечення функціонування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ (далі — СЗФСКУ). Це відобразилося в такому: революційні трансформації системи інститутів забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; зміна змісту функцій і завдань суб'єктів СЗФСКУ; перерозподіл обов'язків між різними суб'єктами СЗФСКУ і поглиблення комунікації між ними, у тому числі між суб'єктами, що функціонують на різних рівнях СЗФСКУ (світовому, наднаціональному і національному). Щодо останнього, то вельми сприятливою в цьому контексті є глобалізація фінансових ринків і фінансових інституцій, яка, у тому числі, проявляється через поглиблення глобалізації фінансового законодавства.

Також вельми важливо акцентувати увагу на найбільш значущій, на наше переконання, трансформації у сфері забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, яка полягає в тому, що після глобальної фінансової кризи 2008 року СЗФСКУ почала функціонувати як підсистема системи забезпечення стабільності фінансової системи на всіх вищезазначених рівнях. Тобто саме після 2008 року відбулося суттєве

переосмислення концепції забезпечення стабільності фінансової системи, поглиблення взаємозв'язків між інституціями, що обслуговують економічні відносини у різних секторах фінансової системи.

Метою цієї статті є оцінка впливу інституційних трансформацій на якість системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ в Україні.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Насамперед, уточнення потребує категорія якості системи управління та її відмінність від поняття ефективності системи. У широкому розумінні якість — це придатність до використання, відповідність вимогам, що може бути застосовано і до тлумачення поняття «якість системи». Утім, важливо визначитися з тими критеріями, яким повинна відповідати система, щоб визначатись як якісна. Зазвичай термін якості системи застосовується при проведенні її самоаналізу. Так, згідно з ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги, до критеріїв якості внутрішньої системи управління діяльністю організації віднесено її придатність, адекватність, результативність і узгодженість із стратегічним напрямом фірми [1]. В. М. Володін до показників якості управлінської системи відносить придатність (ступінь досконалості, ступінь відповідності об'єкта впливу

системи, ступінь забезпечення актуальною документацією), достатність, результативність, ефективність, стійкість, збалансованість управління [2]. Г. В. Суровицька, розкриваючи авторський підхід до самооцінки системи управління якістю освітніх послуг, виділяє такі показники її якості: ступінь досконалості, достатність (здатність утримувати необхідні елементи і функціонувати так, щоб досягалися заплановані на даний період результати), стійкість (збереження режиму функціонування при зміні внутрішніх і зовнішніх умов) і збалансованість управління (оптимальність розподілу ресурсів і механізму ухвалення управлінських рішень) [3]. Звичайно, критерії якості системи залежать від об'єктів спрямування її дії та пріоритетів її функціонування, утім, не погоджуємося з позицією В. М. Володіна, який розглядає ефек-

тивність системи як один із критеріїв її якості. Також, на нашу думку, дискусійною є така ознака якості, як «ступінь досконалості». Остання є характеристикою еволюції системи і відображає стадію зрілості системи, що передують етапам її якісного перетворення, трансформації. На стадії найвищого розвитку — досконалості — система входить у біфуркаційну зону, здатність позитивного проходження якої є вимірником якості системи. Тобто досконалість — це комплексна результативна характеристика стану системи, яка також залежить від якості системи, а не навпаки.

Результати дослідження. Вважаємо, що при визначенні критеріїв якості системи варто спиратися на її фундаментальні властивості, одночасно ураховуючи специфіку її призначення (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії якості системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ

Фундаментальні властивості категорії системи	Критерій якості СЗФСКУ	Зміст критерію якості СЗФСКУ
Цілісність	Стійкість	здатність системи утримувати істотні параметри в заданих межах в умовах деструктивного впливу зовнішніх факторів
Організованість	Результативність	здатність системи функціонувати так, щоб досягалися заплановані на даний період цілі
Функціональність	Функціональна безперервність	здатність системи виконувати покладені на неї функції в потрібний момент часу за заданих умов
Ієрархічність	Раціональність взаємозв'язків між елементами	високий рівень скоординованості дій суб'єктів системи з метою використання ефекту синергії

Примітка. Розроблено автором.

Вважаємо, що, оцінюючи якість функціонування СЗФСКУ в Україні, важливо звернути увагу на такі її ознаки, як цілісність і відмежованість від системи вищого рівня (стосовно останнього маємо на увазі систему забезпечення стабільності фінансової системи). Поділяємо думку О. М. Авер'янова про взаємозалежність і взаємну невіддільність цих ознак системи — що більше система виділена, відмежована від середовища, то більше вона внутрішньо цілісна, індивідуальна, оригінальна [4].

Оскільки питання забезпечення фінансової стабільності кредитних установ має міжнародний характер, тому оцінку якості СЗФСКУ в Україні доцільно здійснювати в порівнянні з її розвитком на світовому і наднаціональному рівнях. Особливо це стосується діагностики якості її інституційного забезпечення. Так, на рис. 1 представлено узагальнення інформації щодо інституцій, діяльність яких повністю або частково стосується забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, виділяючи при цьому світовий, наднаціональний (розглянуто на прикладі ЄС) і національний рівні.

Так, наразі за Радою з фінансової стабільності юридично закріплено її сприяння глобальній фінансовій стабільності шляхом координації розроблення регуляторної, наглядової та іншої політики у фінансовому

секторі та проведення інформаційно-просвітницької діяльності для країн, що не є її членами. До компетенцій Ради з фінансової стабільності віднесено: 1) ідентифікацію системного ризику у фінансовому секторі країн-членів; 2) розроблення заходів фінансової політики, з урахуванням виявлених загроз, у тому числі стандарти для забезпечення стабільності національних фінансових систем; 3) здійснення контролю за якістю їх імплементації країнами-членами. Звичайно, розширений функціонал Ради з фінансової стабільності автоматично відобразився не лише на функціях інших суб'єктів забезпечення фінансової стабільності, а й пріоритетах самої системи, у тому числі СЗФСКУ як її важливої підсистеми. Так, до ключових питань, щодо якості імплементації яких країнами — членами Рада з фінансової стабільності здійснює систематичний моніторинг, віднесено: 1) упровадження норм «Базелю III»; 2) компенсаційну політику фінансових установ; 3) механізм виведення проблемних фінансових установ з ринку; 4) політику щодо врегулювання діяльності системних фінансових установ; 5) безпеку ринку деривативів; 6) стійкість небанківського фінансового посередництва. Зазначені об'єкти моніторингу дозволяють стверджувати, що ефективність функціонування СЗФСКУ на світовому рівні безпосередньо впливає на стан глобальної фінансової стабільності.

До світової фінансової кризи 2008 року

Після світової фінансової кризи 2008 року (станом на 01.01.2019)

Світовий рівень

Міжнародна організація комісій з цінних паперів	Координаційний орган – Форум з фінансової стабільності	Організація економічного співробітництва та розвитку ЄЦБ	Орган з МПМ – Рада з фінансової стабільності	Світовий банк
Міжнародна асоціація органів страхового нагляду	Світовий банк	Банк міжнародних розрахунків	Міжнародна асоціація органів страхового нагляду	Банк міжнародних розрахунків
		Базел. комітет з банк. нагляду	Міжнародний валютний фонд	Базельський комітет з банківського нагляду
		Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку	Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку	
		Комітет з питань глобальної фінансової системи	Комітет з питань глобальної фінансової системи	
		Комітет з питань платежів та ринкової інфраструктури	Комітет з питань платежів та ринкової інфраструктури	

Наднаціональний рівень (на прикладі Європейського союзу)

Комітет з європейського нагляду за діяльністю страхових компаній і пенсійних фондів (CEIOPS)	Координаційний орган – Європейський центральний банк	Європейський стабілізаційний механізм (ESM)	Орган з МПМ – Європейська рада з системних ризиків	Європейська установа з питань банківництва (EBA)
Комітет з європейського регулювання цінних паперів (CESR)	Комітет з банківського нагляду (BSC)	Європ. установа з питань страхування та пенс. забезпеч. (EIOPA)	Єдиний наглядовий механізм ЄЦБ (SSM)	Єдиний механізм врегулювання ЄЦБ (SRM)
		Комітет з фінансової стабільності	Комітет з фінансової стабільності	
		Європейський центральний банк	Європейський центральний банк	

Національний рівень (на прикладі України)

Держ. ком. з ЦП та фондового ринку	Національний банк України	Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку	Координаційний орган – Рада з фінансової стабільності	Міністерство фінансів України
Держ. ком. з регулювання ринків фін. послуг України	ФГВФО	Нац. ком., що здійснює держ. регулювання у сфері ринків фін. послуг		Національний банк України
				ФГВФО

Умовні позначення: ———— – інституційна структура системи забезпечення загальної фінансової стабільності; ———— – інституційні рамки СЗФСКУ; МПМ – макропруденційний мандат

Рис. 1. Інституційний аспект розвитку системи забезпечення загальної фінансової стабільності та СЗФСКУ на всіх рівнях їхнього функціонування
Примітка. Розробка автора.

Аналогічний взаємозв'язок матиме місце і на будь-якому іншому рівні функціонування цих систем, тому надмірно важлива правильна організація їхньої взаємодії. Тут доречно акцентувати увагу на двох взаємопов'язаних позиціях:

— по-перше, наявність інституції, яка б виконувала функцію координаційної платформи для узагальнення, обговорення і продукування рекомендацій інституціям, діяльність яких має безпосередній вплив на фінансову стабільність як системи загалом, так і окремих її сегментів. З позиції системи забезпечення стабільності фінансової системи така інституція формує середовище, в якому відповідальні суб'єкти за забезпечення фінансової стабільності окремих сегментів фінансової системи координують свої дії з метою максимізації позитивного синергетичного ефекту;

— по-друге, наявність інституції / інституцій, наділених мандатом на забезпечення фінансової стабільності, що включає не лише регулярну оцінку системних ризиків, а й вплив на стан переважаючої частини фінансового сектору через механізм регулювання і нагляду. Зарубіжний досвід наділення окремих інституцій макропруденційним мандатом, а також мандатом на регулювання фінансового сектору детально представлено в роботі А. Даниленка і В. Санжаровської [5].

Наразі країни Європейського Союзу як на наднаціональному, так і на рівні окремих країн вибудовують власні системи забезпечення фінансової стабільності таким чином, що головним координаційним центром є певна інституція з макропруденційним мандатом.

Так, на рівні Європейського Союзу 2010 року створено Європейську раду із системних ризиків (European Systemic Risk Board), яка відповідає за макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС, а також за попередження і пом'якшення системного ризику. Аналогічний підхід використовують країни Європейського Союзу на національному рівні. Так, у Польщі діє Комітет з фінансової стабільності, який з 2008 року функціонував як платформа для координації дій, спрямованих на підтримку і забезпечення стабільності національної фінансової системи. Зокрема, 2015 року було суттєво розширено функціонал Комітету з фінансової стабільності Польщі, а саме юридично наділено його такими правами: по-перше, формування макропруденційної політики, по-друге, координація дій у сфері управління кризовими ситуаціями.

Саме такий підхід вважаємо позитивним чинником впливу на якість функціонування як системи загалом, так і окремих її підсистем, у тому числі СЗФСКУ. Пояснюємо це тим, що будь-які дії координаційного органу з макропруденційним мандатом в аспекті врегулювання фінансової стабільності (забезпечення / підвищення / відновлення) є результатом попередньої комплексної оцінки їхніх наслідків для фінансової стабільності різних сегментів фінансового сектору (у тому числі кредитного сегмента фінансового сектору). Лише ті заходи, які не порушують / не знижують фінансової стабільності абсолютно всіх

без винятку об'єктів впливу (маємо на увазі різні сегменти / сектори фінансової системи), реалізуються або рекомендуються координаційним органом. Тобто за такого способу організації взаємодії між підсистемами системи забезпечення фінансової стабільності в основі ухвалення рішень щодо дій окремих суб'єктів забезпечення фінансової стабільності лежить необхідність максимально можливої гармонізації широкого кола зацікавлених сторін. Саме це, на нашу думку, є однією з фундаментальних ознак найвищого ступеня розвитку такої системи.

У цьому контексті досвід України довгий час суттєво відрізнявся від практики Європейських країн. По-перше, це відсутність до 2015 року координаційного органу, який би виконував функцію міжвідомчої платформи для обговорення загроз фінансовій стабільності та розроблення шляхів їх уникнення / нейтралізації / мінімізації негативних наслідків. По-друге, це незадовільний рівень комунікації між суб'єктами забезпечення не лише загальної системи забезпечення фінансової стабільності, а й досліджуваної нами СЗФСКУ.

До 2011 року суб'єктний склад СЗФСКУ був представлений Національним банком України (об'єкт впливу — фінансовий стан банків), Державною комісією з регулювання ринку фінансових послуг України (об'єкт впливу — фінансовий стан небанківських кредитних установ), Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку (об'єкт впливу — фінансовий стан акціонерних товариств) і Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (об'єкт впливу — права вкладників банків, виключно фізичних осіб).

Огляд нормативної бази дозволив окреслити предметну область їх комунікації, що представлено в табл. 2. Проведений аналіз дозволив виявити, що до 2011 року мала місце відсутність тісної взаємодії між зазначеними суб'єктами, яка більшою мірою обмежувалася оперативними нарадами між їхніми представниками чотири рази на рік. Ураховуючи незрівнянно нижчий рівень відкритості установ небанківського кредитного сегмента фінансового сектору порівняно з банками; суттєво лояльніші регуляторні вимоги до їхньої діяльності та, більше того, низьку якість документів, що регламентують діяльність небанківських кредитних установ щодо їхньої категоріальної чіткості, вважаємо, що в Україні перші ознаки формування СЗФСКУ з'явилися 2011 року.

Додатковим доказом цьому є той факт, що імплементація індикативного регулювання діяльності установ небанківського кредитного сегмента фінансового сектору розпочалася тільки з 2004 року, а саме: Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України було розроблено і впроваджено критерії та нормативи щодо капіталу, платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій, прибутковості та ліквідності до кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок [6], а 2006 року — критерії та нормативи платоспроможності, якості активів, ризиковості операцій та ліквідності до інших кредитних установ, окрім зазначених [7].

Таблиця 2

Матриця взаємодії суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитних установ в Україні
у рамках законодавчо регламентованої предметної області комунікації

Державні ін- ституції	Держкомфін-послуг	Держ. ком. з ЦП та фондо- вого ринку	Національний банк України	ФГВФО	Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку	Нацкомфінпослуг	Міністерство фінансів України	Рада з фін. стаб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Держком фінпослуг	утворена 2002 р.; діяла на підставі положення 2003 р.; ліквідовано 2011 р.	оперативні наради не рід- ше ніж один раз на квар- тал з метою співпраці та координації своїєї діяльності; користування статистичними базами даних інституцій та надання власної ін- формації	погодження розміру, порядку та умов ви- дачі кредитів страху- вальникам	-	-	-	*	-
Держ. ком. з ЦП та фондового ринку		утворена 1995 р.; діяла на підставі положення 1995 р.; ліквідовано 2011 р.	див. позицію «Національний банк України / Держ. ком. з ЦП та фондового ринку»	-	-	-	не регламент.	-
Нацком фінпослуг	-	-	див. позицію «Національний банк України / Нацкомфін- послуг»	-	див. позицію «Національний банк України / Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку»	утворена 2011 р.; діє на підставі положення 2011 р.	*	учасник
Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку	-	-	див. позицію «Національний банк України / Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку»	визначення порядку створення, реєстрації випуску акцій та видачі банк. ліцензії перехідному банку за спрощеною процеду- рою (з 2015 р.)	утворена у 2011 р.; діє на підставі положення 2011 р.	див. позицію «Національний банк України / Нацкомфінпослуг»	погоджує з МФУ особливості ведення бух. обліку операцій із ЦП	учасник
Національ- ний банк України	доступ до інформаційних баз даних одне одно- го, які ведуться з метою регулювання ринків фінансових послуг; проводити оперативні на- ради не рідше ніж один раз у квартал		заснований 1991 р.; діяльність регла- ментована Законом України від 1999 р.	надання кредиту; інформування про віднесення банку до проблемного / не- платоспроможного; щомісячне інформу- вання про діяльність та фін. стан банків; надання документів та інформації про опера- ції банку; стан його ліквідності, платоспроможності, прибутковості та ін. (з 2012 р.)	доступ до інформаційних баз, які ведуть- ся з метою регулювання ринків фінансо- вих послуг; оперативні наради не рідше ніж один раз на місяць; право ініціювати один перед одним проведення перевірки фінансової установи, яка є учасником фінансової групи, а також визначати заходи впливу до неї		взаємодія у рам- ках КМУ: надання інформації про безготівкову емі- сію (з 2009); про- гнози монетарні показники (з 2011); пропо- зиції щодо зако- нодавчого врегу- лювання окремих питань (з 2005)	Інформа- ційно-ана- літичне та орга- нізаційне забез- печення діяльності Ради; спів- голова

Закінчення табл. 2

Державні інституції	Держ-комфін-послуг	Держ. ком. з ЦП та фонд. ринку	Національний банк України	ФГВФО	Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку	Нацкомфін-послуг	Міністерство фінансів України	Рада з фін. стаб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ФГВФО	-	-	право на участь в інспекційних перевірках банків, що здійснюються НБУ; пропозиції про відкликання банк. ліцензії та ліквідацію банку; погодження методики оцінки ступеня ризиків банків; надання результатів стрес-тестування учасників; подання та оновлення інформації про кредитні операції неплатоспр. банків у Кредитному реєстрі НБУ (з 2012 р.)	заснований 1998 р.; діяльність регламентована Законом України від 2012 р.	див. позицію «Нац. ком. з ЦП та фонд. Ринку/ ФГВФО»	-	виведення з ринку неплатоспроможного банку за участі держави	учасник
Міністерство фінансів України	*	-	взаємодія у рамках КМУ: надання інформації, що має вплив на стан платіжного балансу, монетарні процеси, грошово-кредитний ринок (з 2010 р.)	право брати участь у виведенні з ринку неплатоспроможного банку; надання кредиту / безповоротного внеску Фонду (з 2012 р.)	див. позицію «Нац. ком. з ЦП та фонд. ринку / МФУ»	*	утворене 1991 р.; діє на підставі положення 2014 р.	співголова
Рада з фінансової стабільності	-	-	обговорення доцільності застосування тимчасових особливостей регулювання та нагляду за банками або іншими, підконтрольними НБУ, економічними агентами	Висловлення колегіальної позиції щодо поточних і перспективних заходів інституцій як суб'єктів забезпечення стабільності фінансової системи, у тому числі кредитного сегмента фінансового сектору			утворена 2015 р.; діє на підставі положення 2015 р.	

Умовні позначення: * — існуюча предметна область комунікації не стосується забезпечення фінансової стабільності кредитних установ; виділення кольором — опис предметної області комунікації суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитних установ до 2011 року.

Примітка. Узагальнено за [8—17].

Перша комплексна програма розвитку фінансового сектору, у тому числі його кредитного сегмента, була розроблена 2015 року, зміст запланованих заходів у якій є відображенням налагодження реальної координації зусиль усіх регуляторів кредитних установ. Окрім цього, поняття фінансової стабільності у вітчизняному фінансовому законодавстві до 2015 року траплялося лише: 1) у Законі України «Про Національний банк України» при формулюванні мети банківського регулювання і нагляду, а саме: «головна мета банківського регулювання і нагляду — безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів» [8]; 2) у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (ст. 40), а саме: «Уповноважений орган може застосовувати такі заходи впливу (ідеться про Держфінпослуг / Нацкомфінпослуг. — М. Х.): ...затверджувати план відновлення фінансової стабільності фінансової установи». При цьому зазначені закони не містили тлумачення цього терміна.

Підсумовуючи зазначене, вважаємо, що до 2011 року в Україні:

1) узагалі не ставилося завдання щодо забезпечення фінансової стабільності кредитних установ на рівні спеціалізованих регуляторів. Поняття фінансової стабільності підмінялося терміном «фінансова стійкість», що й обумовлювало вибір мікропруденційного регулювання і нагляду як найбільш дієвого механізму забезпечення фінансової стійкості кредитних установ;

2) державні інституції, які здійснювали спеціалізоване регулювання і нагляд за діяльністю кредитних установ, де-факто функціонували не на засадах методологічної, функціональної, аналітичної співпраці, а за принципом чіткого розподілу сфер впливу без права ініціювання один перед одним поглиблених перевірок окремих кредитних установ, особливо тих, що є учасниками фінансових груп на рівні інституту регулювання і нагляду загалом;

3) локальна оцінка ризиків діяльності кредитних установ, тобто кожним спеціалізованим регулятором окремо в межах своєї сфери впливу без узагальнення і систематизації одержаних результатів;

4) відсутність єдиної інституційної платформи, яка б узагальнювала інформацію про загрози стабільного функціонування кредитного сегмента фінансового сектору.

Тобто, на наше переконання, до 2011 року в Україні не існувало навіть ознак системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. На противагу цьому існувала сукупність інституцій зі слабко налагодженою комунікацією, які розвивали методологію забезпечення фінансової стійкості окремих субсегментів кредитного сегмента фінансового сектору.

Перші значущі ознаки початку формування СЗФС КУ доречно співвідносити із розбудовою системи гарантування вкладів фізичних осіб 2012 року. На-

самперед, маємо на увазі суттєвий перегляд повноважень та функцій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Це, у свою чергу, стало першим кроком до поглиблення комунікації між спеціалізованими інституціями з приводу регулювання і нагляду за діяльністю кредитних установ (див. табл. 2). Також це дало поштовх до вдосконалення інституційного середовища функціонування кредитного сегмента фінансового сектору (насамперед банківського субсегмента), що, у свою чергу, вплинуло на якість інституційного супроводження забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. Зокрема, це проявилось в такому: регламентовано порядок створення перехідного банку; забезпечено дієздатність Кредитного реєстру Національного банку України; розширено повноваження Міністерства фінансів України щодо його участі у виведенні з ринку неплатоспроможного банку.

Утім, повноцінна розбудова СЗФС КУ розпочалася лише 2015 року, коли, по-перше, було утворено Раду з фінансової стабільності як координаційний майданчик для обміну інформацією, своєчасного виявлення загроз фінансовій стабільності й узгодження упереджувальних і заходів швидкого реагування задля мінімізації їхнього впливу на фінансову стабільність банківської та/або фінансової системи держави. Об'єктом уваги Ради є виключно системні ризики, тобто ті, що можуть призвести до дестабілізації роботи не окремих фінансових установ, навіть системно важливих, а всього фінансового сектору і спричинити серйозні наслідки для економіки в цілому.

По-друге, закріплення за Національним банком України мандата на забезпечення фінансової стабільності шляхом виконання таких завдань:

— здійснення аналізу стану фінансової системи щодо фінансової стабільності та підготовка звіту про фінансову стабільність. Основний акцент при цьому зараз робиться на діагностиці фінансової стабільності банківського сектору;

— за наявності загроз фінансовій стабільності банківського сектору та/або фінансової системи країни має право визначати тимчасові особливості регулювання і нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки центрального банку.

По-третє, підвищення конструктивності взаємодії між Нацкомфінпослуг і Національним банком України щодо забезпечення фінансової стабільності кредитних установ. Насамперед, мова про вдосконалення нагляду за діяльністю кредитних установ, які є учасниками фінансових груп, з метою попередження виникнення системних ризиків у кредитному сегменті фінансового сектору. Також важливо відмітити затвердження Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015—2020 роки [18]. Однак наразі вищезазначені недоліки у функціонуванні небанківського кредитного сегмента фінансового сектору і далі продовжують

мати місце. На нашу думку, один із суттєвих недоліків у діяльності Нацкомфінпослуг як суб'єкта СЗФСКУ — це низька якість інформаційно-аналітичного відображення фінансового стану небанківського кредитного сегмента фінансового сектору. Ідеться про брак, по-перше, деталізованої статистичної інформації щодо діяльності небанківських кредитних установ шляхом оприлюднення основних форм звітності кредитних інституцій (як мінімум, балансу і звіту про фінансові результати); по-друге, значень обов'язкових нормативів у розрізі типів кредитних установ; по-третє, аналітичних матеріалів про стан небанківського кредитного сегмента з розкриттям позиції регулятора щодо загроз / чинників впливу / перспектив його розвитку. Наразі якість представленого комісією цифрового фактажу є незадовільною, статистична інформація, що оприлюднюється, — неповною, а весь небанківський кредитний сегмент фінансового ринку непрозорий для зацікавлених сторін.

Ще одним опосередкованим доказом неефективної інформаційно-аналітичної діяльності Нацкомфінпослуг є той факт, що Національний банк України у своїх аналітичних звітах про фінансову стабільність як джерело інформації про загальні обсяги кредитування, у тому числі фізичних осіб, не використовує статистичну

інформацію Нацкомфінпослуг. Вважаємо це опосередкованим доказом низького рівня її узагальнення і систематизації. У свою чергу, це унеможливує проведення якісної діагностики стану розвитку небанківських кредитних установ, зокрема їхньої активності на ринку споживчого кредитування. Так, наприклад, такий індикатор, як рівень заборгованості фізичних осіб перед небанківськими кредитними установами, слугує виміром системної важливості ділової активності суб'єктів цього сегмента для потенційного стану фінансової стабільності як банківського, так і сукупного кредитного сегмента фінансового сектору, оскільки надмірна пере-кредитованість фізичних осіб ініціює Понці-стан зовнішнього середовища, вплив якого на фінансову стабільність кредитних установ описано вище. Частково існуюча прогалина в роботі Нацкомфінпослуг пояснюється незіставністю штатної чисельності працівників (264 особи станом на 01.01.2019) і кількістю фінансових установ, щодо яких здійснюється регулювання і нагляд (станом на 01.01.2019 — це 2 024 установи). Окрім цього, фінансові установи, що підлягають нагляду з боку Нацкомфінпослуг, є вельми різномірними за своїм функціональним призначенням (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні установи), що також суттєво ускладнює діяльність комісії.

Умовні позначення: КУ — кредитні установи.

Рис. 2. Перспективна інституційно-функціональна схема взаємодії суб'єктів забезпечення фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору

Примітка. Розробка автора.

Висновки. На нашу думку, оптимальним для України шляхом вирішення вищезокресленої ситуації є закріплення функції регулювання і нагляду за діяльністю всіх різновидів кредитних установ за однією інституцією. На поточному етапі розвитку вітчизняного інституту регулювання і нагляду вважаємо доцільним наділити такими повноваженнями Національний банк України. Насамперед, це дозволить підвищити результативність політики Національного банку із забезпечення фінансової стабільності кредитних установ, дієвість якої наразі обмежена, якщо ризики виникають поза периметром банківського сектору. За умови реалізації цього сценарію не виключеною є можливість гальмування розвитку ринку фінансових послуг небанківських кредитних установ. Утім, наразі першим пріоритетом центрального банку України повинно бути сприяння забезпеченню фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору і лише потім — глибини його розвитку. Також важливо, щоб ця інституційна трансформація відбулася на перших етапах поживлення економічних процесів, відновлення попиту на фінансові продукти з метою

мінімізації негативного впливу на динаміку відновлення економіки.

У перспективі вважаємо більш доцільним виокремити функцію нагляду за діяльністю кредитних установ із функціоналу Національного банку України, створивши окрему наглядову інституцію. Концепцію інституційно-функціональної схеми взаємодії суб'єктів СЗФС КУ в рамках інституту регулювання і нагляду у сфері грошово-кредитного посередництва представлено на *рис. 2*. Утім, вважаємо, що необхідною умовою успішності зазначених перетворень є початкове переведення небанківських кредитних установ під регулювання і нагляд з боку Національного банку України. На наше переконання, лише Національний банк, завдяки своїй інституційній незалежності та позитивному досвідові у сфері радикального перезавантаження вітчизняного банківського сектору, здатний у короткі строки якісно реформувати систему регулювання і нагляду за діяльністю небанківських кредитних установ, щодо чого численні спроби Держкомфінпослуг, а в подальшому — Нацкомфінпослуг, досі не дали очікуваних результатів.

Список використаних джерел

1. Системи управління якістю. Вимоги : Національний стандарт України ДСТУ ISO 9001:2015. — Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. — 22 с.
2. Володин В. М. Показатели состояния системы менеджмента качества государственного университета / В. М. Володин // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. Общественные науки. — 2010. — № 3 (15). — С. 126—135.
3. Суровицкая Г. В. Теоретико-методологические подходы к анализу надунiversитетских систем качества / Г. В. Суровицкая // Креативная экономика. — 2011. — № 1. — С. 38—43.
4. Аверьянов А. Н. Системное познание мира: методологические проблемы / А. Н. Аверьянов. — Москва : Политиздат, 1985. — 263 с.
5. Даниленко А. Архітектура та повноваження макропроденційних органів: світовий досвід та дороговкази для України / А. Даниленко, В. Санжаровська // Вісник Національного банку України. — 2016. — № 236. — С. 20—31.
6. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16.01.2004 № 7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.
7. Положення про критерії та фінансові нормативи діяльності кредитних установ : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.09.2006 № 6261 (втратив чинність) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1221-06>.
8. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-IV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
9. Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України : постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2010 р. № 157 (втратила чинність) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-2010-%D0%BE>.
10. Про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України 12 червня 1995 року № 446 (втратив чинність) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446/95>.
11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
12. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1070 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

13. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листопада 2011 року № 1063 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.
14. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 20.09.2001 № 2740-III, зі змінами та доповненнями (втратив чинність) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14>.
15. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 50. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
16. Про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF>.
17. Про Раду з фінансової стабільності : Указ Президента України від 24 березня 2015 року № 170 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>.
18. Стратегія реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015—2020 роки : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 19.03.2015 № 499 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0499865-15/sp:max15>.

References

1. Systemy upravlinnia yakistiu. Vymohy: Natsionalnyi standart Ukrainy DSTU ISO 9001:2015 [Quality management systems. Requirements: National Standard of Ukraine DSTU ISO 9001: 2015]. (2016). Kyiv: State Enterprise «UkrNDNTS» [in Ukrainian].
2. Volodin, V. M. (2010). Pokazateli sostoyaniya sistemy menedzhmenta kachestva gosudarstvennogo universiteta [Indicators of the State Management Quality System of a State University]. *Izvestiya vysshih uchebnykh zavedenij. Povolzhskij region. Obshchestvennye nauki* — *Proceedings of higher educational institutions. Volga region. Social Sciences*, 3, 126—135 [in Russian].
3. Surovitskaya, G. V. (2011). Teoretiko-metodologicheskie podhody k analizu naduniversitetskikh sistem kachestva [Theoretical and Methodological Approaches to the Analysis of University Quality Systems]. *Kreativnaya ekonomika* — *Creative economy*, 1, 38—43 [in Russian].
4. Aver'yanov, A. N. (1985). *Sistemnoe poznanie mira: metodologicheskie problem* [Systemic Knowledge of the World: Methodological Problems]. Moscow: Politizdat [in Russian].
5. Danylenko, A., & Sanzharovska, V. (2016). Arkhitektura ta povnovazhennia makroprudentsiinykh orhaniv: svitovyi dosvid ta dorohovkazy dlia Ukrainy [Architecture and powers of macroprudential bodies: world experience and guides for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy* — *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 236, 20—31 [in Ukrainian].
6. Polozhennia pro finansovi normatyvy diialnosti ta kryterii yakosti systemy upravlinnia kredytnykh spilok ta obiednanykh kredytnykh spilok : Rozporiadzhennia Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh Ukrainy vid 16.01.2004 № 7 [Regulation on financial norms of activity and quality criteria of the management system of credit unions and united credit unions: order of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine from January 16, 2004 № 7]. (2004). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04> [in Ukrainian].
7. Polozhennia pro kryterii ta finansovi normatyvy diialnosti kredytnykh ustanov : rozporiadzhennia Derzhavnoi komisii z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh Ukrainy vid 28.09.2006 № 6261 (vtratyv chynnist) [Regulation on financial norms of activity and quality criteria of the management system of credit unions and united credit unions: Order of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine dated January 16, 2004 № 7]. (2006). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1221-06> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy. (1999). Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 № 679-XIV, zi zminamy ta dopovnenniamy [About the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine dated May 20, 1999 № 679-XIV, with amendments and additions]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* — *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 29. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> [in Ukrainian].
9. Pro Derzhavnu komisiuu z rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 liutoho 2010 r. № 157 (vtratylo chynnist) [About the State Commission for Regulation of Financial Services Markets of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 3, 2010 № 157 (expired)]. (2010). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-2010-%D0%BF> [in Ukrainian].
10. Pro Derzhavnu komisiuu z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku : Ukaz Prezydenta Ukrainy 12 chervnia 1995 roku № 446/95 (vtratyv chynnist) [About the State Commission for Securities and Stock Market: Presidential Decree No. 446/95 of 12 June 1995 (expired)]. (1995). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446/95> [in Ukrainian].

11. Verkhovna Rada Ukrainy. (2002). Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulivannia rynkiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 № 2664-III, zi zminamy ta dopovnenniamy [On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets: Law of Ukraine dated 12.07.2001 № 2664-III, as amended and amended]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 1. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> [in Ukrainian].
12. Pro Natsionalnu komisiuu, shcho zdiisniue derzhavne rehulivannia u sferi rynkiv finansovykh posluh: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23 lystopada 2011 roku № 1070 [About the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets: Decree of the President of Ukraine dated November 23, 2011 № 1070]. (2011). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011> [in Ukrainian].
13. Pro Natsionalnu komisiuu z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 23 lystopada 2011 roku № 1063 [About the National Commission on Securities and Stock Market: Decree of the President of Ukraine dated November 23, 2011 № 1063]. (2011). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Pro Fond harantuvannia vkladiv fizychnykh osib: Zakon Ukrainy vid 20.09.2001 № 2740-III, zi zminamy ta dopovnenniamy (vtratyv chynnist) [About the Guarantee Fund for Individuals Deposits: Law of Ukraine dated September 20, 2001 № 2740-III, with amendments and supplements (expired)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-14> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib: Zakon Ukrainy vid 23.02.2012 № 4452-VI, zi zminamy ta dopovnenniamy [About the system of guaranteeing deposits of individuals: Law of Ukraine dated February 23, 2012 № 4452-VI, with amendments and additions]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 50. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> [in Ukrainian].
16. Pro Ministerstvo finansiv Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 serpnia 2014 roku № 375 [About the Ministry of Finance of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 20, 2014 № 375]. (2014). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].
17. Pro Radu z finansovoi stabilnosti: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 bereznia 2015 roku № 170 [On the Council on Financial Stability: Decree of the President of Ukraine dated March 24, 2015 № 170]. (2015). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170/2015> [in Ukrainian].
18. Stratehiia reformuvannia derzhavnogo rehulivannia rynkiv nebankivskykh finansovykh posluh na 2015—2020 roky: Rozporiadzhennia Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehulivannia u sferi rynkiv finansovykh posluh vid 19.03.2015 № 499 [Strategy for Reforming the State Regulation of Non-Bank Financial Services Markets for 2015—2020: Order of the National Commission for the Regulation of State Regulation in Financial Services Markets of 19.03.2015 № 499]. (2015). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0499865-15/sp:max15> [in Ukrainian].

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО РИЗИКУ І ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Дмитренко Ірина Болеславівна,
головний економіст

Департаменту банківського нагляду Національного банку України
e-mail: Dmytrenko_i@icloud.com; ORCID ID: 0000-0002-6437-500X

Анотація. Світові глобалізаційні процеси в економічній сфері сприяють зростанню необхідності актуалізації законодавчих і нормативно-правових актів України з питань банківського регулювання відповідно до єдиних міжнародних стандартів регулювання.

Розглянуто і проаналізовано новий підхід до оцінки операційного ризику і визначення капіталу банку для його покриття, запропонований Базельським комітетом з банківського нагляду. Розглянуто перспективи імплементації пруденційних вимог щодо оцінки капіталу банку для покриття операційного ризику в Україні та запропоновано поетапне впровадження нового стандартизованого підходу оцінки операційного ризику з урахуванням особливостей функціонування вітчизняних банківських установ.

Запропоновано шляхи актуалізації вимог нормативно-правових актів України в частині оцінки достатності капіталу банку відповідно до міжнародних стандартів, що ухвалені до застосування в багатьох країнах і базуються на ризик-орієнтованій методології розрахунку достатності (адекватності) капіталу банківської установи.

Ключові слова: операційний ризик, капітал, оцінка, Базельський комітет з банківського нагляду, достатність капіталу, стандартизований підхід.

Формул: 5; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 9.

INTERNATIONAL APPROACHES TO DEFINING OPERATIONAL RISK AND INTRODUCTION IN UKRAINE

Dmytrenko Iryna,
Chief economist

of Department of the banking supervision of the National bank of Ukraine
e-mail: Dmytrenko_i@icloud.com; ORCID ID: 0000-0002-6437-500X

Abstract. Globalization processes in the economic sphere cause the need to make the updating of legislative and regulatory Ukrainian acts on banking supervision according to the common international regulatory standards. The big challenge of such updating is sizing capital for operational risk. Basel Committee on Banking Supervision introduced a new approach for calculating operational risk capital which is named the standardized approach.

The article considers and analyzes a new approach of assessing the operational risk and operational risk capital requirements, proposed by the Basel Committee on Banking Supervision. The new standardized approach for measuring minimum operational risk capital requirements replaces all existing approaches. A new approach is based on a single indicator of operational risk exposure, such as Business Indicator. Based on the qualitative and quantitative analysis, the Basel Committee on Banking Supervision has identified the Business Indicator as the most suitable replacement for Gross Income, as it addresses most of the latter's weaknesses. The main elements of calculating of the new standardized approach are considered and analyzed in the article. At the same time article includes propositions about implementation of the prudential requirements for calculating operational risk capital in Ukrainian legislative sphere, while suggesting the opportunity of the implementation step by step the new standardized approach for the calculating operational risk capital with taking into consideration the features of the regulatory framework of Ukraine.

Also suggested methods of improving the assessment of the capital adequacy of Ukrainian banks in accordance with international standards accepted in many countries and based on risk-oriented methodology for calculating the adequacy of bank capital.

Keywords: operational risk, capital, assessment, approach, Basel Committee on Banking Supervision, capital adequacy, standardized approach, Business Indicator.

JEL Classification G21, G28

Formulas: 5; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 9.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ОПЕРАЦИОННЫХ РИСКОВ И ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ

Дмитренко Ирина Болеславовна,
главный экономист

Департамента банковского надзора Национального банка Украины
e-mail: Dmytrenko_i@icloud.com; ORCID ID: 0000-0002-6437-500X

Аннотация. Мировые глобализационные процессы в экономической сфере способствуют росту необходимости актуализации законодательных и нормативно-правовых актов Украины по вопросам банковского регулирования в соответствии с едиными международными стандартами регулирования.

Рассмотрен и проанализирован новый подход к оценке операционного риска и определения капитала банка для его покрытия, предложенный Базельским комитетом по банковскому надзору. Рассмотрены перспективы имплементации регуляторных требований по оценке капитала банка для покрытия операционного риска в Украине и предложено поэтапное внедрение нового стандартизированного подхода оценки операционного риска с учетом особенностей функционирования отечественных банковских учреждений.

Вместе с тем предложены пути актуализации требований нормативно-правовых актов Украины в части оценки достаточности капитала банка в соответствии с международными стандартами, которые приняты к применению во многих странах и базируются на риск-ориентированной методологии расчета достаточности (адекватности) капитала банковского учреждения.

Ключевые слова: операционный риск, капитал, оценка, Базельский комитет по банковскому надзору, достаточность капитала, стандартизированный подход.

Формул: 5; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 9.

Вступ. Сьогодні питання підвищення довіри до банківської системи України є першочерговим і необхідним для сприяння розвитку економіки України. На рівень довіри до банку з боку суспільства значний вплив має капітал банківської установи, а також його здатність поглинати і нівелювати ризики, які притаманні діяльності банку. Саме тому питанню оцінювання достатності капіталу банку для покриття ризиків, на які наражається банк у ході своєї діяльності, приділяється значна увага як у міжнародній, так і у вітчизняній банківській практиці. Одним із головних тверджень міжнародних стандартів є те, що всі банки повинні мати достатній капітал для покриття всіх суттєвих ризиків, щодо яких вразливий їхній бізнес. Тому слід дотримувати співвідношення між ризиками і капіталом так, щоб стратегії, підходи і системи щодо управління ризиками були інтегровані з процесом планування рівня капіталу в банку.

Саме вимоги Базельського комітету з питань банківського нагляду забезпечують більш тісний зв'язок між вимогами до капіталу і ризиками, що притаманні банкам у процесі діяльності, у тому числі значна увага приділена такому виді банківських ризиків, як операційний, що стало основоположним для зростання уваги органів банківського нагляду більшості країн світу.

Інтеграція вітчизняного банківського сектору у світову фінансову систему зумовлює необхідність запровадження вимог до оцінки операційного ризику і розрахунку обсягу капіталу для його покриття відповідно до міжнародних вимог, що відображені в Базельських угодах.

Нині питанню дослідження операційного ризику, у тому числі управління, визначенню, оцінці та його

контролю, присвячені праці багатьох вітчизняних науковців, зокрема таких, як: О. Васюренко, Г. Євтушенко, О. Кореневої, О. Кузьмак, Р. Набок, Л. Примостки та інших.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання щодо вибору найбільш оптимальних шляхів інтеграції та методики інтеграції Базельських вимог у частині оцінки операційного ризику і капіталу для його покриття у вітчизняній банківській секторі України нині залишається невизначеним, що актуалізує питання щодо поглибленого дослідження цих питань.

Метою статті є систематизація підходів до визначення оптимального обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику з урахуванням досвіду міжнародних інституцій і актуалізованих рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду.

Результати дослідження. Банківський ризик є характеристикою діяльності банку, специфічною рисою процесу реалізації банківських послуг, що відображає вірогідність настання негативних наслідків, які матимуть вплив на прибуток і стійкість банку [1, с. 396].

В умовах кризового і посткризового розвитку науковці та експерти різних країн світу все більшу увагу надають визначенню, оцінці та заходам зниження ризиків, притаманних банківським установам, а також установленню пруденційних вимог до капіталу банку з метою забезпечення покриття наявних ризиків.

Одним із ризиків, на який наражаються банківські установи, є операційний ризик. Відповідно до визначення, сформульованого Базельським комітетом з банківського нагляду, операційний ризик — це ризик втрат через неадекватність чи порушення (недотримання) внутрішніх процесів, збоїв у діяльності людей

і функціонуванні системи або ризик втрат унаслідок зовнішніх подій. У контексті операційного ризику виділяють юридичний ризик (legal risk) і ризик відповідності (compliance risk), що є двома аспектами однієї проблеми. Таке визначення включає правовий ризик, однак не поширюється на стратегічний і репутаційний ризики [2]. При цьому Базельський комітет з банківського нагляду допускає, що може існувати кілька підходів до визначення терміна «операційний ризик». Тому банки для внутрішніх потреб можуть використовувати власне тлумачення операційного ризику, але за умови врахування при цьому формулювання Базельського комітету з банківського нагляду.

У банківському законодавстві України визначення поняття операційного ризику банку відображено в декількох нормативно-правових актах Національного банку України, водночас найбільш детально з позиції ризиковості та з урахуванням принципів і рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду операційний ризик банку визначається в Положенні про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64. Так, відповідно до вказаного положення, операційний ризик банку інтерпретується як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників банку або інших осіб, збоїв у роботі інформаційних систем банку або внаслідок впливу зовнішніх факторів. Операційний ризик включає юридичний ризик, однак виключає ризик репутації і стратегічний ризик.

Слід зазначити, що операційний ризик тією чи іншою мірою несуть усі банки, тому що кожний із них може зіштовхнутися з помилками в роботі інформаційних систем, персоналу і несприятливими зовнішніми подіями [3]. Сьогодні вітчизняні банки перебувають лише на стадії запровадження систем управління операційними ризиками і створення підрозділів управління операційними ризиками, що не дає змогу забезпечити всеосяжний процес оцінки операційного ризику.

Міжнародний досвід оцінки операційного ризику і вимог до капіталу для його покриття базується на підходах, викладених у «Міжнародній конвергенції визначення капіталу та стандартів капіталу: нові підходи», оприлюдненій Базельським комітетом з банківського нагляду 2004 року (далі — Базель II). Базель II пропонує такі варіанти розрахунку вимог до капіталу для покриття операційного ризику: базовий, стандартизований (у тому числі альтернативний стандартизований) та удосконалений. Варіант залежить від розміру банку, складності й різноманітності його операцій, чутливості до зазначеного ризику.

Базовий підхід є найпростішим, оскільки не потребує значних змін методологічної бази, упровадження складних інформаційних систем і розроблення власних внутрішньобанківських моделей оцінки ризику [4, с. 48]. Цей підхід передбачає оцінку операційного ризику і капіталу, достатнього для його покриття, на основі індикатора — валового доходу. Його зможуть використовувати всі банки незалежно від розміру і характеру діяльності.

Стандартизований підхід порівняно з базовим складніший у застосуванні. Ним зможуть скористатися банки, які забезпечать належний розподіл валового доходу за бізнес-лініями.

Можливість застосування альтернативного стандартизованого підходу доцільно розглядати за наявності в банку напрацьованого досвіду використання стандартизованого підходу [4, с. 48] та в разі, якщо вони здатні аргументувати його перевагу порівняно зі стандартизованим підходом у частині виключення подвійного обліку одних і тих самих ризиків.

Підхід удосконаленого вимірювання забезпечує свободу вибору банку стосовно використання даних про внутрішні втрати. Однак існують кількісні та якісні критерії, за допомогою яких оцінюється підхід, що використовується кожним конкретним банком [3].

Однак світова фінансова криза 2008 року викрила слабкі місця в розрахунку вимог до капіталу для покриття операційного ризику через неадекватність та/або невідповідність внутрішніх процесів. Тому Базельський комітет з банківського нагляду ухвалив рішення розпочати процес перегляду підходів до визначення адекватності капіталу, у тому числі для покриття операційного ризику. Мета полягала не тільки в усуненні недоліків, виявлених під час кризи, а й у відображенні досвіду, отриманого в ході впровадження системи операційного ризику з 2004 року. З отриманням більшої кількості даних Базельський комітет з банківського нагляду прийшов до висновку щодо необхідності перегляду основ розрахунку вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику. Так, прикладом неадекватності підходів до визначення обсягу капіталу для покриття ризику є така ситуація — при збільшенні кількості та важкості подій операційного ризику, під час і після фінансової кризи прослідковувалася тенденція, що вимоги до капіталу для покриття операційного ризику залишалися стабільними або навіть падали при використанні стандартизованих підходів. Це вказувало на те, що наявний набір простих підходів для операційного ризику — підхід базового індикатора (BIA) і стандартизований підхід (TSA), включаючи його варіант альтернативного стандартизованого підходу (ASA), — некоректно оцінюють вимоги до капіталу для операційного ризику у значній кількості банків. Слабкі моменти цих більш простих підходів впливають головним чином з використання валового

доходу (Gross Income) як основного показника для визначення схильності до операційного ризику, виходячи з припущення, що операційний ризик банку зростає прямо пропорційно доходу. Це припущення, на практиці, за результатами аналізу баз даних, здебільшого виявлялося недійсним. Більш того, наявні підходи не враховували той факт, що взаємозв'язок між розміром банку і його операційним ризиком — не залишається сталим, чи факт, що зростання схильності до операційного ризику за зростання розміру банку має нелінійний характер [5, с. 1].

Наявність значного обсягу даних для проведення кількісного аналізу і майже десятирічний досвід упровадження системи оцінки операційного ризику та вимог до капіталу банку для його покриття сприяло

процесові перегляду основних підходів до визначення обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику.

Результатом проведеної роботи стало розроблення Базельським комітетом з банківського нагляду документа «Базель III: завершальні посткризові реформи» («Basel III: Finalising post-crisis reforms»), який був оприлюднений у грудні 2017 року. Зазначений документ, у тому числі, передбачає новий підхід до визначення вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику, розрахунок якого базується на визначенні вдосконаленого показника валового доходу. Основні переваги запровадження нового підходу для оцінки операційного ризику, запропонованого «Базелем III», відображено на *рис.*

Рис. Основні переваги запровадження нового підходу для оцінки операційного ризику

Примітка. Розроблено за [6].

Отже, варто детальніше розглянути запропонований Базельським комітетом з банківського нагляду новий підхід до вимірювання мінімальних вимог до капіталу банку для покриття операційного ризику, який отримав назву «стандартизований підхід».

Як уже зазначено, стандартизований підхід замінює всі наявні підходи, викладені в попередніх Базельських угодах.

Методологія стандартизованого підходу ґрунтується на таких компонентах:

- 1) бізнес-індикатор (BI), який виступає фінансовим показником для визначення операційного ризику;
- 2) компонент бізнес-індикатора (BIC), який розраховується шляхом множення BI на регуляторно визначені граничні коефіцієнти;
- 3) коефіцієнт внутрішніх втрат (ILM), який є коефіцієнтом масштабування і базується на історичних даних банку щодо операційних втрат.

Отже, відповідно до вказаного підходу капітал для покриття операційного ризику (ORC) визначаємо за формулою:

$$\text{ORC} = \text{BIC} \cdot \text{ILM}. \quad (1)$$

У *табл.* наведено детальну характеристику і методологію розрахунку вказаних показників.

Отже, як свідчить методологія розрахунку обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику, при розробленні нового стандартизованого підходу враховувались як кількісні характеристики — базовий показник, отриманих доходів банку, так і якісні — історичні дані щодо отриманих операційних втрат.

Водночас для банків меншого розміру, у яких значення бізнес-індикатора (BI) є меншим за 1 млрд євро, значення коефіцієнта внутрішнього збитку (ILM) встановлюється на рівні одиниці. У такому разі капітал для покриття операційного ризику відповідатиме значенню компоненту бізнес-індикатора, тобто розраховуватиметься за формулою:

$$\text{ORC} = \text{BI} \cdot 12\%. \quad (2)$$

Таблиця

Складові елементи розрахунку капіталу для покриття операційного ризику

Найменування показника	Визначення показника
BIC	Відповідає прогресивному показникові доходу. $BIC = BI \cdot \alpha$. Значення граничного коефіцієнта (α) зростає зі зростанням значення бізнес-індикатора і становить: $\alpha = 12\%$, якщо $BI \leq 1$ млрд євро $\alpha = 15\%$, $1 \text{ млрд євро} < BI \leq 30$ млрд євро $\alpha = 18\%$, $BI > 30$ млрд євро
BI	Складається зі суми трьох компонентів, кожен з яких розраховується як усереднене значення за три роки: Компонент 1: відсоткові, орендні та дивідендні складові; Компонент 2: складова послуг; Компонент 3: фінансова складова
ILM	Цей коефіцієнт є чутливим до ризику компонентом, який відображає внутрішні операційні втрати банку. Він слугує коефіцієнтом масштабування, який коригує базову вимогу до капіталу залежно від досвіду операційних втрат банку. Цей елемент пропорційний співвідношенню компонента збитків (LC) і BIC, при цьому LC відповідає 15-кратним середнім щорічним операційним втратам, понесеним за попередні 10 років. При розрахунку банки повинні дотримуватися регулятивних вимог щодо ідентифікації та збору даних про операційні збитки

Примітка. Розроблено за [6].

Цей розрахунок є досить спрощеним, при цьому дані щодо внутрішніх операційних втрат не впливають на розрахунок рівня капіталу.

Базельський комітет з питань банківського нагляду дає можливість національним регуляторам на власний розсуд вносити певні коригування в методологію розрахунку достатності капіталу банку для покриття операційного ризику, зокрема залежно від ринкових і економічних умов та особливостей функціонування банківської системи, регулятор може ухвалити рішення використовувати в розрахунку вимог до капіталу дані щодо внутрішніх операційних збитків банку навіть за значення BI менше від мінімального граничного рівня (1 млрд євро).

Строки імплементації «Базель III: завершальні пост-кризові реформи» у частині впровадження нового стандартизованого підходу для вимірювання капіталу банку для покриття операційного ризику визначено в термін до 01 січня 2022 року [6].

Сучасна вітчизняна практика оцінки і регулювання достатності капіталу банків визначається насамперед низкою пруденційних вимог щодо складових компонентів капіталу банку як економічної категорії та методології розрахунку його достатності. Загалом Національний банк України стратегію розвитку наглядової діяльності базує на дотриманні Основних принципів ефективного банківського нагляду та положень, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду. Зокрема, Національний банк України встановлює регулятивні вимоги щодо складових, розрахунку та розміру капіталу банків — обов'язкові для банків економічні нормативи [3, с. 48]. Одним із них є норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2). Цей показник визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань, зважених за ступенем кредитного ризику, та сукупної суми

відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами, при цьому виключається величина непокритого кредитного ризику [7]. Формула розрахунку є такою:

$$H2 = \frac{PK}{Ar + Cwp - HKP} \cdot 100\%, \quad (3)$$

де РК — регулятивний капітал банку; Ар — сумарні активи, зменшені на суму створених відповідних резервів / уцінки за фінансовими активами, на суму забезпечення шляхом безумовного зобов'язання або грошового покриття, на суму необтяжених ОВДП, що рефінансуються НБУ, і боргових цінних паперів, емітованих НБУ, придбаних за операціями репо з переходом права власності на такі цінні папери, та зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив; Cwp — сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами і банківськими металами; HKP — непокритий кредитний ризик [8].

Отож, методика розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) ураховує лише потреби на покриття кредитного ризику і ринкового ризику частині покриття валютного ризику.

Ураховуючи, що Національним банком України зазначені наміри щодо реалізації основних положень Базельського комітету з банківського нагляду і оскільки меншою чи більшою мірою на операційний ризик наражаються всі банки, вважаємо за доцільне посилити пруденційні вимоги при розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банків (H2) у частині врахування банками операційного ризику відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду. З урахуванням зазначеного, формула розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу банку (H2) буде такою:

$$H2 = \frac{PK}{Ar + C_{вп} - НКР + ОРК} \cdot 100\%, \quad (4)$$

де ОРК — капітал для покриття операційного ризику.

Ураховуючи зазначене, постає питання щодо розроблення прийнятної для вітчизняної практики методології визначення обсягу капіталу для покриття операційного ризику.

Як було зазначено, нині міжнародний підхід оцінки вимог до капіталу банку базується на нормах, викладених у Базелі II, а саме на можливості використання при розрахунку обсягу капіталу банку для покриття операційного ризику одного з чотирьох підходів, при цьому регулятивні органи країн розпочали імплементацію нових вимог, а саме використання нового стандартизованого підходу, та у строк до 01 січня 2022 року повинні завершити цей процес.

На нашу думку, з урахуванням проведеного аналізу змін до міжнародних підходів до оцінки операційного ризику найприйнятнішим підходом щодо започаткування в українській банківській практиці оцінки операційного ризику і визначення вимог до капіталу банку для його покриття є новий стандартизований підхід, викладений у «Базелі III: завершальні посткризові реформи».

При цьому вважаємо, що можливість використання даних про внутрішні операційні збитки потребує проведення банківськими установами і вітчизняним регулятором ґрунтовної роботи щодо забезпечення точності, цілісності та повноти вказаних даних, шляхом запровадження внутрішніх систем своєчасного виявлення і вимірювання збиткових подій, їх інтеграція до процесів управління ризиками банку.

Тому саме поетапне впровадження методу оцінки може стати позитивним перехідним етапом на шляху поступового розвитку вітчизняної банківської практики розрахунку рівня капіталу для покриття операційних ризиків.

Доречним на початковому етапі імплементації нового стандартизованого підходу до розрахунку потрібного розміру капіталу використовувати спрощену формулу розрахунку, а саме:

$$ORC = BI \cdot 12\%. \quad (5)$$

При цьому пропонуємо надати банкам можливість використання нового стандартизованого підходу повною мірою (з урахуванням даних про внутрішні операційні збитки для розрахунку величини капіталу для покриття операційного ризику) за умови отримання письмового дозволу Національного банку України. Надання зазначеного дозволу має ґрунтуватися на результатах оцінки уповноваженими працівниками Національного банку України ефективності, комплексності та адекватності створеної банком системи управління ризиками і системи вимірювання, моніторингу, оцінки та акумуляції даних збиткових подій упродовж хоча б останніх п'яти років.

На нашу думку, ухвалення постанови Правління Національного банку України від 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» є одним зі свідчень про початок активного процесу імплементації міжнародних рекомендацій у частині оцінки та управління ризиками, визначення достатності капіталу банку для їх покриття, у тому числі операційного ризику.

Висновки. Питання приведення українського банківського законодавства до вимог міжнародних інституцій є актуальним упродовж багатьох років і досліджується значною кількістю вітчизняних науковців. Один із найважливіших напрямів удосконалення оцінки фінансової стійкості банківської системи є застосування ризик-орієнтованих підходів при її визначенні. Висунутий нами підхід оцінки капіталу банку для покриття операційного ризику базується на найактуальніших рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду з урахуванням особливостей функціонування вітчизняної банківської системи. Водночас запропоновано варіант удосконалення підходу до розрахунку показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу шляхом доопрацювання чинної методики розрахунку. Водночас існує потреба здійснення детального аналізу готовності банківських установ до нарощення капітальної бази для дотримання рівня достатності капіталу банку з урахуванням наших рекомендацій. Зазначене і стане предметом дальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Євтушенко Г. В. Операційні ризики в системі банківської діяльності та нові шляхи їх попередження [Електронний ресурс] / Г. В. Євтушенко, А. І. Бабошко, Д. І. Бушля // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — № 5. — С. 396—400. — Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/80.pdf>.
2. Basel Committee on Banking Supervision [Electronic resource] // International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. — 2004. — June. — Available at : <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
3. Кузьмак О. М. Методи оцінки операційних ризиків банківських установ / О. М. Кузьмак // Економічні науки. Облік і фінанси. — 2013. — Вип. 10 (1). — Режим доступу : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2013_10\(1\)_40.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2013_10(1)_40.pdf).

4. Коренева О. Стан капіталізації банківської системи України та оцінка можливостей покриття банківських ризиків капіталом / О. Коренева, Я. Кузніченко // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 10. — С. 43—50.
5. Basel Committee on Banking Supervision [Electronic resource] // Consultative Document. Operational risk — Revisions to the simpler approaches. — 2014. — October. — Available at : <https://www.bis.org/publ/bcbs291.pdf>.
6. Basel Committee on Banking Supervision [Electronic resource] // Basel III: Finalising post-crisis reforms. — 2017. — December. — Available at : <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>.
7. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : затверджено постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 № 368 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
8. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні : схвалено рішенням Правління Національного банку України від 15 грудня 2017 № 803-рш [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#n177>.
9. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : затверджено постановою Правління Національного банку України від 11 червня 2018 № 64 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>.

References

1. Ievtushenko, H. V., Baboshko, A. I., & Bushlia, D. I. (2015). Operatsiini ryzyky v systemi bankivskoi diialnosti ta novi shliakhy yikh poperedzhennia [Operational risks in the system of banking activities and new ways of their prevention]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky — Global and national economic problems*, 5, 396—400. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/80.pdf> [in Ukrainian].
2. Basel Committee on Banking Supervision. (2004, June). International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs107.pdf>.
3. Kuzmak, O. M. (2013). Metody otsinky operatsiinykh ryzykiv bankivskykh ustanov [Assessment methods of operating risks banking institutions]. *Ekonomichni nauky. Oblik i finansy — Economic sciences. Accounting and Auditing*, 10 (1). Retrieved from [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis-nbuv/cgiirbis_64.exe?C21C OM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2013_10\(1\)_40.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis-nbuv/cgiirbis_64.exe?C21C OM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ecnof_2013_10(1)_40.pdf) [in Ukrainian].
4. Korenieva, O., & Kuznichenko, Ya. (2013). Stan kapitalizatsii bankivskoi systemy Ukrainy ta otsinka mozhlyvostei pokryttia bankivskykh ryzykiv kapitalom [Capitalization of the banking system of Ukraine and assessment of the possibilities of covering bank risks with capital]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National bank of Ukraine*, 10, 43—50 [in Ukrainian].
5. Basel Committee on Banking Supervision. (2014, October). Consultative Document. Operational risk — Revisions to the simpler approaches. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bcbs291.pdf>.
6. Basel Committee on Banking Supervision. (2017, December). Basel III: Finalising post-crisis reforms. Retrieved from <https://www.bis.org/bcbs/publ/d424.pdf>.
7. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2001). Instruktsiia pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: postanova Pravlinnia vid 28 serp. 2001 roku № 368 [Instruction on the procedure for regulating the activities of banks in Ukraine: by the decision of the Board from August 28, 2001, № 368]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> [in Ukrainian].
8. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2017). Metodyka rozrakhunku ekonomichnykh normatyviv rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: rishennia Pravlinnia vid 15 hrud. 2017 № 803-rsh [Methodology for calculating the economic norms of regulation of banks in Ukraine: the decision of the Board from December 15, 2017, № 803-rsh]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr803500-17#n177> [in Ukrainian].
9. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2018). Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh: postanova Pravlinnia vid 11 chervnia 2018 № 64 [Regulation on the organization of risk management system in banks of Ukraine and banking groups: by the decision of the Board from June 11, 2018, № 64]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> [in Ukrainian].

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Затворницький Костянтин Сергійович,
аспірант

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: zatvornik29@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4118-9407

Анотація. Піднято та всебічно проаналізовано проблему ефективного управління ризиками кредитних портфелів банків України. Обґрунтовано, що недосконала стратегія і тактика організації ризик-менеджменту в банках призвела до виникнення фінансових і репутаційних втрат банків. Доведено, що наявність високого рівня непрацюючих кредитів у банках усіх форм власності створює перешкоди для розвитку банківської системи і заважає її прогресивному реформуванню. Недостатнє охоплення і глибина наявних у банках систем управління ризиками змушує витратити додаткові ресурси на їхню підтримку, відволікаючи їх від інших цілей. Акцентовано важливість ефективної взаємодії між керівництвом і персоналом банку як невід'ємного елементу зворотного зв'язку, необхідного для якісного функціонування систем ризик-менеджменту. Розкрито роль мотивації працівників банку на всіх рівнях підпорядкування в забезпеченні удосконалення діючих систем управління банківськими ризиками.

Розглянуто теоретичні та практичні питання управління ризиками кредитних портфелів комерційних банків з урахуванням факторів їх утворення.

Розкрито сутність взаємозв'язку між поняттями «структура», «якість» і «ризик», виділено низку ризиків, що впливають на формування банківського кредитного портфеля. Досліджено законодавчі аспекти регулювання кредитної діяльності банків України. Дано оцінку доцільності застосування нових вимог організації управління ризиками в банках України. Проаналізовано рівень кредитного ризику банківської системи країни та запропоновано підходи до мінімізації та ліквідації ризиків кредитної діяльності банків. Класифіковано учасників утворення репутаційного ризику банків. Окреслено структурні елементи ефективної системи управління банківськими ризиками. Обґрунтовано необхідність побудови комплексної системи фінансової безпеки банку для боротьби з шахрайством. Розвиток інформаційних технологій дозволяє не тільки підвищити якість банківських послуг, а й з кожним роком розширює коло інструментів, що несуть потенційну небезпеку інтересам установи. Висвітлено актуальність упровадження інноваційних банківських продуктів та послуг як важливої складової розвитку банківської системи.

Ключові слова: ризик-менеджмент, операційний ризик, кредитний ризик, процентний ризик, репутаційний ризик, оцінювання ризику, кредитний портфель, ліквідність.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 11.

CREDIT PORTFOLIO RISK MANAGEMENT: THEORY AND PRACTICE

Zatvornytskyi Kostiantyn,
Ph. D. student

of SHEI «Banking University»

e-mail: zatvornik29@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4118-9407

Abstract. The article raises and comprehensively analyses the issue of efficient credit portfolios' risk management of Ukrainian banks. It has been substantiated that the imperfect strategy and tactics of risk management in banks has led to the emergence of their financial and reputational losses. It has been proven that the high level of non-performing bank loans of all ownership forms creates obstacles to the banking system development and prevents its advanced reforming. Insufficient coverage and depth of existing bank risk management systems makes it necessary to spend additional resources to support them, distracting them from other goals. The importance of efficient interaction between bank management and personnel as an integral element of feedback necessary for the quality functioning of risk management systems has been emphasized. The role of bank employees' motivation at all subordination levels in ensuring the improvement of existing systems of bank risk management has been revealed.

Theoretical and practical issues of risk management of commercial banks' credit portfolios with consideration of their formation factors have been considered. The essence of the relationship between the concepts of 'structure', 'quality' and 'risk' has been revealed, a number of risks affecting the formation of a bank loan portfolio have been identified. Legislative aspects of credit activity regulation of Ukrainian banks have been investigated. The assessment of application expediency of risk management new requirements in Ukrainian banks have been presented. The banking system credit risk level of Ukraine has been analyzed and approaches to minimization and elimination of banks' credit activity risks have been offered. Participants of banks' reputational risk formation have been classified. The structural elements of an effective system of bank risk management have been

defined. The necessity of building a comprehensive system of bank financial security to combat fraud has been substantiated. The article highlights the relevance of innovative banking products and services' introduction as an important component of the banking system's development.

Keywords: risk management, operational risk, credit risk, interest rate risk, reputational risk, risk assessment, credit portfolio, liquidity.

JEL Classification E42, E58, G21, G32

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 11.

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКА: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Затворницький Константин Сергеевич,
аспирант

ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: zatvornik29@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4118-9407

Аннотация. Поднята и всесторонне проанализирована проблема эффективного управления рисками кредитных портфелей банков Украины. Обосновано, что несовершенная стратегия и тактика организации риск-менеджмента в банках привела к возникновению финансовых и репутационных потерь банков. Доказано, что наличие высокого уровня неработающих кредитов в банках всех форм собственности создает препятствия для развития банковской системы и мешает ее прогрессивному реформированию. Недостаточный охват и глубина существующих в банках систем управления рисками заставляет тратить дополнительные ресурсы на их поддержку, отвлекая их от других целей. Акцентируется важность эффективного взаимодействия между руководством и персоналом банка как неотъемлемого элемента обратной связи, необходимого для качественного функционирования систем риск-менеджмента. Раскрыта роль мотивации работников банка на всех уровнях подчинения в обеспечении совершенствования действующих систем управления банковскими рисками.

Рассмотрены теоретические и практические вопросы управления рисками кредитных портфелей коммерческих банков с учетом факторов их образования. Раскрыта сущность взаимосвязи между понятиями «структура», «качество» и «риск», выделен ряд рисков, влияющих на формирование банковского кредитного портфеля. Исследованы законодательные аспекты регулирования кредитной деятельности банков Украины. Дана оценка целесообразности применения новых требований организации управления рисками в банках Украины. Проанализирован уровень кредитного риска банковской системы страны и предложены подходы к минимизации и ликвидации рисков кредитной деятельности банков. Классифицированы участники образования репутационного риска банков. Определены структурные элементы эффективной системы управления банковскими рисками. Обоснована необходимость построения комплексной системы финансовой безопасности банка для борьбы с мошенничеством. Развитие информационных технологий позволяет не только повысить качество банковских услуг, но и с каждым годом расширяет круг инструментов, несущих потенциальную опасность интересам учреждения. Освещены актуальность внедрения инновационных банковских продуктов и услуг как важной составляющей развития банковской системы.

Ключевые слова: риск-менеджмент, операционный риск, кредитный риск, процентный риск, репутационный риск, оценивание риска, кредитный портфель, ликвидность.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 11.

Вступ. У наш час важливість підвищення рівня менеджменту ризиків кредитного портфеля значно зросла внаслідок посилення конкуренції між банками на кредитному ринку і наявності нестабільного фінансового становища вагомої частки позичальників. Проблема-тика банківських ризиків пов'язана не тільки зі збільшенням обсягів проблемного кредитування в структурі кредитних портфелів, а й з розвитком банківських технологій, що значно прискорюють темпи надання нових позик. У разі, коли процес управління ризиками кредитної діяльності банків організований не належним чином, вони стають небезпечним каналом для поширення операційних і фінансових ризиків для всієї економіки. Викоренення наявних недоліків у поточних системах ризик-менеджменту потребуватиме ще багато зусиль та часу. До основних проблем управління ризи-

ками кредитування у вітчизняних банках належать: формальний підхід; обмеженість аналізованого кола ризиків; недостатність використовуваних інструментів для точної оцінки рівня ризиків; неефективність систем збору інформації; слабкий розвиток культури ризик-менеджменту. Таким чином, наразі існує необхідність дослідження природи ризиків банківського кредитного портфеля і пошуку шляхів їх мінімізації.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженню ризиків кредитної діяльності банку присвячені роботи таких учених: Л. Аврамчук, О. Васильчин, В. Волкова, Н. Гладинець, О. Дзюблук, Г. Карчева, В. Міщенко, Ю. Прима, Л. Примостка, Ю. Сопіна, А. Христін та інших. У цих роботах науковці розглядали поняття ризику, їх види, чинники виникнення, вплив на діяльність банку, організаційні особливості

функціонування внутрішніх служб управління ризиками тощо. Однак на сьогодні серед учених немає єдиної позиції стосовно чіткого переліку ризиків, що здатні прямо або опосередковано впливати на кредитний портфель. Крім того, недостатньо дослідженим залишається рівень такого впливу. Саме тому подальші дослідження цього питання є актуальними.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних питань управління ризиками кредитних портфелів банків та розробка рекомендацій щодо їх мінімізації.

Результати дослідження. Практика і методологія управління банківськими ризиками є найбільш важливим питанням для банківської діяльності. Успішне управління ризиками є запорукою підтримки належного рівня конкурентоспроможності та надійності установи. Принципи управління банківськими ризиками займають важливе місце серед рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду [1, с. 47]. Головна роль у забезпеченні ефективного функціонування будь-якого банку належить визнанню важливості ризик-менеджменту. Менеджмент установи є відповідальним за обсяги ризику, що були прийняті на себе банком, і повинен чітко усвідомлювати вірогідну величину втрат, яка має бути попередньо оцінена. Зазвичай проблеми банку починаються саме через відсутність розуміння керівництвом ролі ризик-менеджменту. Менеджмент вищого рівня повинен приділяти особливу увагу осучасненню наявних систем управління ризиками, донесенню їх важливості до всіх співробітників банку. Необхідно виділяти внутрішні і зовнішні фактори ризику, добре усвідомлювати, які ризики підлягають управлінню, а які є такими, що не можуть піддаватися банківському впливу.

Банк має створити свою стратегію управління кожним окремо виділеним ризиком, виявити межі їх впливу, прорахувати прийнятний їхній рівень для установи, вплив на кредитний портфель. На основі попередніх етапів проводиться розробка цілей управління ризиками, розробляється методологія оцінки та управління спектром обраних ризиків. Методологія має містити конкретні показники і моделі кількісної оцінки ризиків, що мають періодично переглядатися [2, с. 59]. Наступним кроком є вдосконалення управління ризиками. Весь процес має бути детально регламентований і охоплювати всі сторони процедури: дії персоналу банку, межі його відповідальності, структуру та рівень лімітування, співпрацю окремих організаційних одиниць установи. Контроль за функціонуванням систем управління ризиками дозволяє оцінювати відповідність реалізованих операцій ухваленому плану і переконаватися в їх спроможності забезпечувати виконання намічених цілей. Контроль має бути незалежним від осіб, які можуть стати чинниками ризиків, щоб забезпечити об'єктивні та неупереджені оцінки. Участь в оцінці ризиків мають брати кредитний комітет, комітет з управління активами-пасивами. Ключова роль при побудові системи управління ризиками

кредитного портфеля має належати внутрішньому аудиту.

Управління ризиками кредитного портфеля банку неможливе без чіткого розуміння його поточної структури та якості. Для реалізації цієї цілі необхідно розглядати ці поняття як сукупність окремих елементів, показників, взаємозв'язків. Кредитний портфель є сукупністю різноманітних активів банку у формі позик, векселів, факторингової заборгованості, гарантій, які можливо класифікувати на основі певних критеріїв. Таким чином, загальний ризик кредитного портфеля залежить від рівня ризику окремих його сегментів, що мають свою специфіку, а також від рівня диверсифікованості або концентрації цих сегментів у структурі портфеля. Метою діяльності банку зазвичай є отримання максимального прибутку за допустимого рівня ризиків, саме тому дохідність портфеля і рівень ризиків є критеріями його якості [3, с. 112]. Ліквідність портфеля також є критерієм якості, що визначається такими факторами, як повернення позик клієнтами банку та можливістю їх ефективної реалізації. Однак ризик окремих елементів кредитного портфеля не є тотожним їхній якості: кредити, які надають надійним позичальникам, зазвичай супроводжуються невеликими відсотками, а отже, не дають банку високого доходу. Високий рівень ліквідності короткострокових кредитів приносить банку невисокий процентний дохід. Ця особливість є причиною виділення, поряд з кредитним ризиком портфеля, також ризиків зниження або втрати його ліквідності і дохідності. Розглядаючи питання управління ризиками кредитного портфеля, відмітимо, що існує зв'язок між факторами, які чинять вплив на формування кредитного портфеля, і ризиками, що утворюються на основі дії цих факторів (табл. 1).

Операційним називають ризик отримання банком збитків, що спричинені неправильною роботою його внутрішніх процесів, хибними діями персоналу і помилками у функціонуванні систем [4, с. 63]. Також ризик може бути викликаний зовнішніми чинниками. Відмітимо, що юридичний ризик прийнято відносити до складу операційного. Щодо кредитного портфеля, то операційний ризик присутній на всіх етапах його формування, оскільки включає людський фактор. Ідеться в першу чергу про помилки персоналу, що передбачають відхід від чинних правил виконання послідовності та повноти кредитного процесу. Вірогідність збитків підвищується як за неправильної інтерпретації результатів аналізу комп'ютеризованими системами оцінки кредитоспроможності та безпеки клієнта персоналом, так і при використанні таких систем, що побудовані на основі недостатньо сучасної методології.

Управління операційним ризиком банку базується на вимогах, визначених у Постанові НБУ від 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», що базується на рекомендаціях Базелю III [5].

Таблиця 1

Ризики кредитного портфеля банку

Фактори ризику	Ризики
Організаційна налагодженість взаємодії відділів установи	Операційний
Людський фактор	
Кваліфікація менеджменту	
Досконалість архітектури процесів	
Наявність непередбачених обставин	
Ефективність системи визначення кредитоспроможності позичальників	Кредитний
Стан економіки країни	
Рівень інфляції	
Рівень доходів населення	
Якість кредитної політики	
Стан забезпечення позик	
Структура кредитного портфеля	
Рівень облікової ставки НБУ	
Волатильність процентних ставок на ринку банківських послуг	Процентний
Зміна структури балансу банку	
Ефективність процентної політики банку	

Примітка. Розроблено за даними [1; 2].

По-перше, управління таким ризиком має бути інтегроване в банківську систему управління ризиками. По-друге, таке управління має коригуватись з огляду на інші види ризику, яким піддається банк. Положення передбачає, що установа створює і періодично переглядає політику та порядок управління операційним ризиком. Управління полягає в побудові банком трьох ліній захисту від операційного ризику. Перша лінія захисту використовує бізнес-підрозділи банку для ідентифікації та вимірювання операційного ризику, ухвалення рішень за знайденими ризиками, обліку ризикових подій. Відповідальними особами з управління таким видом ризику на першій лінії є ризик-координатори. Друга лінія захисту є підконтрольною підрозділу банку з управління ризиками. До його обов'язків належить формування і контроль ефективності управління операційним ризиком, вимірювання розміру цього виду ризику в межах установи, навчання співробітників культури ризик-менеджменту. Третя лінія захисту представлена підрозділом внутрішнього аудиту, завданням якого є точна і детальна оцінка результативності роботи двох попередніх ліній.

Підхід до управління операційним ризиком, передбачений Постановою НБУ № 64, закладає ефективну базу для діяльності банків України в сучасних умовах. Стосовно Положення, то варто відмітити той факт, що його норми є новими для вітчизняних банків, на противагу більш розвинутим банківським системам Європи та США, де подібні підходи до управління ризиками впроваджені вже понад 10 років [6]. Створення та впровадження цього Положення є особливо актуальним для України, де банки наражаються на значний негативний вплив зовнішніх чинників у своїй діяльності. Положення акцентує увагу керівництва банку на питанні управління ризиками, передбачає збільшення відповідальності менеджменту банку на

цьому напрямі роботи і робить банківські установи безпечнішими для клієнтів. Крім того, перехід вітчизняних банків до нових вимог сприятиме збільшенню співробітництва фінансових установ України та Європи. За таких умов НБУ також отримає додаткові можливості щодо контролю функціонування банків країни і це має збільшити ефективність його рішень відносно інших банків системи.

Кредитний ризик — ризик, що утворюється через неспроможність позичальника виконати умови кредитної угоди. Прийнято виділяти індивідуальний і портфельний типи цього ризику [7, с. 1062]. Тип накладає свої особливості до процесу управління рівнем такого ризику в банку. Відзначимо, що ефективне управління індивідуальним кредитним ризиком є запорукою високої якості портфеля банківських кредитів. При цьому якісна кредитна політика здатна попередити зростання рівня ризику. Зазвичай визначення величини кредитного ризику проводиться на основі оцінки кредитоспроможності позичальника. Управління кредитним ризиком обов'язково має включати: наявність систем інформаційного забезпечення кредитної діяльності, використання методики лімітування при формуванні структури кредитного портфеля, корегування процента за кредитною угодою відповідно до рівня ризику, періодичний моніторинг кредитного ризику портфеля, створення системи попередньої ідентифікації та ліквідації проблемної заборгованості. Традиційними методами зменшення надмірного рівня кредитного ризику є диверсифікація, лімітування, резервування, страхування та сек'юритизація.

Показовим для оцінки рівня кредитного ризику банківської системи є виконання нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ для обмеження рівня ризиків банків та збереження їхньої фінансової стабільності (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка нормативів кредитного ризику банківської системи України

Норматив	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше ніж 25 %)	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83
Норматив великих кредитних ризиків (не більше ніж 8-кратний розмір регулятивного капіталу)	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше ніж 25 %)	–	31,19	36,72	17,89	10,41

Примітка. Розроблено за даними [8].

Значення обов'язкових економічних нормативів у банківській системі України на перше січня кожного року дозволяють стверджувати про їх дотримання зі значним запасом. Зокрема, на 01.01.2019 значення нормативу Н7 «Максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента» становило 19,83 % (за норми не більше ніж 25%); нормативу Н8 «Великих кредитних ризиків» — 176,23 % (за норми — не більше ніж 800 %), нормативу Н9 «Максимальний розмір кредитного

ризиків за операціями з пов'язаними з банком особами» — 10,41% (за норми — не більше ніж 25 %).

Водночас у банків залишаються високими кредитний і валютний ризики. Частка непрацюючих кредитів за три останні роки в цілому в банківській системі несуттєво знизилася і на 01.03.2019 становила 52,24 % (на 01.02.2017 — 53,99 %), а для банків з державною часткою — 65,64 %; іноземних банківських груп — 39,65 %; з приватним капіталом — 23,09 % (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка працюючих і непрацюючих кредитів у банківській системі України

Показники	01.02.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.03.2019	Приріст / зменшення порівняно з 01.02.2019	
					млн грн	%
Усі кредити	823 614	1 090 914	1 193 558	1 162 459	338 844	41,14
непрацюючі кредити	444 667	594 999	630 767	607 257	162 590	36,56
у т. ч. банки:						
з державною часткою, з них	198 019	397 563	437 101	418 552	220 533	111,37
ПАТ КБ «ПриватБанк»	189 923	236 211	244 824	243 945	54 023	28,44
з державною часткою, крім ПАТ КБ «ПриватБанк»	8 096	161 352	192 277	174 606	166 510	2056,67
іноземних банківських груп	205 384	156 834	151 195	146 894	-58 490	-28,48
з приватним капіталом	27 827	30 169	31 233	30 670	2 843	10,21
неплатоспроможні	13 438	10 433	11 238	11 141	-2 297	-17,09
частка непрацюючих кредитів, %	53,99	54,54	52,85	52,24	x	-1,75
у т. ч. банки:						в.п.
з державною часткою, з них	77,23	71,12	67,92	65,64	x	-11,59
ПАТ КБ «ПриватБанк»	83,00	87,64	83,35	82,68	x	-0,32
з державною часткою, крім ПАТ КБ «ПриватБанк»	29,37	55,75	54,96	50,97	x	21,60
іноземних банківських груп	49,66	41,01	38,50	39,65	x	-10,02
з приватним капіталом	23,75	24,08	23,01	23,09	x	-0,66
неплатоспроможні	36,82	43,02	52,04	51,83	x	15,01

Примітка. Розроблено за даними [8].

Важливим аспектом управління кредитним ризиком є забезпеченість кредитів. Для позичальників з високою кредитоспроможністю закріплення в договорі позики умов погашення за рахунок надходжень від реалізації товарів/послуг (для юридичних осіб) або доходів (для фізичних осіб) є нормальним. Однак для позичальників, надійність яких є меншою, встановлення інших форм забезпечення є практичною необхідністю. При цьому, отримуючи у своє розпорядження забезпечення, банк має враховувати вірогідність настання низки негативних сценаріїв подій, що стосуються цього питання. Зміна ринкової вартості забезпечення може призвести до збитків банку при його

реалізації [9, с. 245]. З часом забезпечення може втратити свої споживчі якості та предмет знеціниться. Ретельно мають бути перевірені позичальники, щодо законності дій яких є сумніви. Так, предмет застави може супроводжуватись несправжньою документацією або використовуватись як забезпечення в інших банках.

Найбільший ризик для банку несе можливість хибного оцінювання вартості забезпечення. Причинами цього зазвичай стає некомпетентність співробітника банку, що не вжив необхідних заходів задля якісної перевірки надійності поданих позичальником даних, які стосуються властивостей предмета застави. У протилежному разі повинно бути проведено службове роз-

слідкування для відповіді на питання: чи були дії працівника свідомо спрямовані на завдання шкоди банку. Управління ризиком забезпечення має включати:

- періодичний моніторинг майна, що передано у заставу;
- встановлення обґрунтованих строків переоцінки заставного майна;
- використання методу диверсифікації при формуванні джерел забезпечення позик банку;
- використання механізмів служби безпеки банку для перевірки позичальників;
- страхування предметів застави;
- навчання персоналу банку культури ризик-менеджменту;
- участь юридичного відділу в процесі перевірки забезпечення.

Ризик зміни процентної ставки — це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок за наданими кредитами в банку. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів [8]. Управління процентним ризиком має базуватись на адаптації процентних ставок за кредитними угодами до умов грошового ринку. Не менш важливим є ефективне управління структурою активів і пасивів банку. При цьому виникнення процентного ризику в активі має супроводжуватись компенсацією в пасиві. Прогнозування процентної ставки в умовах нестабільності курсу національної валюти дуже важко, саме тому управління процентним ризиком має бути сконцентровано на балансуванні за строками активів і пасивів за строками, тобто процедура управління процентним ризиком включає управління гепом, сумами активів і пасивів, які є чутливими до зміни процентної ставки [10, с. 57]. Мінімізувати збитки від процентного ризику можливо за допомогою створення системи ризик-менеджменту, що враховує циклічність вірогідних змін за процентними ставками.

Репутаційний ризик банку — ризик недоотримання доходів, що зазвичай супроводжується втратою частини контрагентів і формуванням у вірогідних стейкхолдерів негативного уявлення про фінансовий стан установи, якість її продуктів або особливості виконання операцій. Чинниками, що здатні призвести до збільшення репутаційного ризику, є: некомпетентність персоналу банку при виконанні своїх функцій; порушення банком чинного законодавства або регулятивних актів центрального банку; недосконалість наявних систем навчання персоналу; нехтування працівниками етичних норм при обслуговуванні клієнтів; випадкове або свідоме порушення установою умов чинних договорів з контрагентами; посередницька участь банку у фінансових махінаціях клієнтів; помилки або перебої у функціонуванні інформаційних тех-

нологій банку, що призводять до затримок або невиконання операцій; умисні шахрайські дії працівників; використання прийомів недобросовісної конкуренції іншими банками; розповсюдження даних негативного характеру про банк та пов'язаних з ним осіб через засоби масової інформації; низька оцінка різних аспектів функціонування банку з боку інших фінансових організацій [11, с. 109].

На думку автора, управління ризиком репутації банку має перш за все враховувати очікування та інтереси всіх сторін, що вже мають з ним контакти з будь-якого приводу або потенційно можуть у них вступити (рис.). Управління цим ризиком має бути присутнє на всіх рівнях комунікації.

Банк
1. Працівники: гідні умови роботи, заробітна плата, кар'єрне зростання.
2. Центральний банк: виконання вимог нагляду.
3. Зовнішній аудит, рейтингові агентства: позитивна оцінка.
4. Клієнти: привабливі та якісні послуги та обслуговування, діяльність в межах суспільної моралі та етики.
5. Держава: податки, зайнятість, стабільність елемента системи.
6. Партнери: виконання договорів, співпраця.
7. Акціонери: дивіденди, розвиток установи та безпека капіталу.

Рис. Очікування детермінантів репутаційного ризику банку

Примітка. Розроблено за даними [11].

Управління репутаційним ризиком можна розглядати як процес, що містить такий перелік послідовних етапів:

- розпізнавання наявних факторів ризику та оцінка сили їхнього вірогідного негативного впливу за допомогою обраного кола показників;
- підготовка плану і реалізація дій щодо недопущення зростання чинників репутаційного ризику та усунення причин їх виникнення;
- побудова механізму оперативного реагування на зростання рівня репутаційного ризику та встановлення допустимих меж його коливання;
- періодичний моніторинг рівня репутаційного ризику та стану факторів, що здатні викликати його зміну.

Особливу увагу слід приділяти аналізу скарг клієнтів, значній зміні кількості працівників банку, випадкам відмов фізичних або юридичних осіб від банківського обслуговування. Обличчя банку в Інтернеті також є ключовим інструментом формування його репутації. Інформація на сайті банку має бути простою для сприйняття, вичерпною, відповідати на основні питання та задовольняти потреби клієнтів. Важливим є питання мотивації персоналу банку, що безпосередньо обслуговують клієнтів у відділеннях.

Висновки. Формування кредитного портфеля банку відбувається під впливом багатьох ризиків, які або безпосередньо впливають на його структуру та якість (кредитний, валютний, процентний, ліквідності), або діють на нього опосередковано (операційний, ринковий, репутаційний, стратегічний тощо).

На сьогодні кредитний ризик є основним чинником високого рівня проблемної заборгованості в банках України, що призводить до втрати доходів і зростання витрат через формування резервів на покриття кредитних ризиків. Однак наразі вітчизняна банківська система перебуває на етапі переходу до європейських стандартів банківської справи, в тому числі до нових

методів оцінки та управління банківськими ризиками. І хоча кожна держава має свої особливості банківництва, такі перетворення є позитивними для отримання вітчизняними банками додаткового досвіду.

Не викликає сумніву той факт, що просте перенесення практики функціонування європейських банків на вітчизняні умови є недоцільним хоча би через існування такого поняття, як ризик країни, який включає політичні, правові та економічні відмінності між державами. Утім, упровадження міжнародних стандартів сприятиме підвищенню ефективності ризик-менеджменту та фінансової стійкості банків, розбудові фінансового ринку України.

Список використаної літератури

1. Волкова В. В. Методичні аспекти управління ризиком кредитного портфеля банку / В. В. Волкова // Економіка і організація управління : зб. наук пр. ДонНУ. — Вінниця, 2016. — № 1 (21). — С. 45—52.
2. Коваленко В. В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти : монографія / за ред. В. В. Коваленко. — Одеса : ОНЕУ, 2017. — 304 с.
3. Степаненко К. Р. Особливості формування кредитного портфеля банку / К. Р. Степаненко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 7 (3). — С. 111—114.
4. Набок Р. Окремі питання управління операційним ризиком у банках / Р. Набок // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 1. — С. 61—65.
5. Постанова НБУ від 11.06.2018 № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах».
6. Новые требования НБУ к системе управления рисками (стенограмма) [Електронний ресурс] // Финансовый клуб. — Режим доступа : <https://finclub.net/video-foto/novye-trebovaniya-nbu-k-sisteme-upravleniya-riskami-onlajn-translyatsiya.html>.
7. Гладинець Н. Ю. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації / Н. Ю. Гладинець, С. П. Хланта // Економіка та суспільство : електронний науковий фаховий журнал. — Мукачеве, 2017. — № 13. — С. 1060—1064.
8. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua>.
9. Карчева Г. Т. Ефективне управління активами і пасивами — необхідна умова фінансової стійкості банку / Г. Т. Карчева, О. Я. Карчева // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Економіка. — 2012. — Вип. 1. — С. 240—249.
10. Примак Ю. Р. Вдосконалення аналізу процентного ризику банку. Метод дюрації / Ю. Р. Примак // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 4. — С. 56—61.
11. Христін А. І. Сутність та чинники виникнення репутаційного ризику банків / А. І. Христін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2016. — Вип. 8 (2). — С. 108—111.

References

1. Volkova, V. V. (2016). Metodichni aspekty upravlinnia ryzykom kredytnoho portfelia banku [Methodical aspects of management of risk of the credit portfolio of bank]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia — Economics and management organization*, 1, 45—52 [in Ukrainian].
2. Kovalenko, V. V. (2017). *Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk management system in banks: theoretical and methodological aspects]. Odesa: ONEU [in Ukrainian].
3. Stepanenko, K. R. (2016). Osoblyvosti formuvannia kredytnoho portfelia banku [Features of formation of the bank's loan portfolio]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu — Scientific herald of Uzhgorod National University*, 7, 111—114 [in Ukrainian].
4. Nabok, R. (2013). Okremi pytannia upravlinnia operatsiinym ryzykom u bankakh [Individual issues of operational risk management in banks]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 1, 61—65 [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu systemy upravlinnia ryzykamy v bankakh Ukrainy ta bankivskykh hrupakh: Postanova NBU vid 11.06.2018 № 64 [On Approval of the regulation on the organization of a risk management system in banks of Ukraine and banking groups: regulation of the NBU dated June 11, 2018, № 64]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18> [in Ukrainian].

6. Novye trebovaniya NBU k sisteme upravleniya riskamy [New requirements of the NBU to the risk management system]. (n. d.). *finclub.net*. Retrieved from <https://finclub.net/video-foto/novye-trebovaniya-nbu-k-sisteme-upravleniya-riskami-onlajn-translyatsiya.html> [in Russian].
7. Hladynets, N. Yu. (2017). Kredytnyi ryzyk komertsiiynykh bankiv ta metody yoho minimizatsii [Credit risk of commercial banks and methods for minimizing it]. *Ekonomika ta suspilstvo — Economics and Society*, 13, 1060-1064 [in Ukrainian].
8. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. (n. d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Karcheva, H. T. (2012). Efektyvne upravlinnia aktyvamy i pasyvamy - neobkhidna umova finansovoi stiiikosti banku [Effective asset and liability management is a necessary condition for financial stability of the bank]. *Naukovyi visnyk Chernihivskoho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia — Scientific herald of the Chernihiv state institute of economics and management*, 1, 240—249 [in Ukrainian].
10. Prymak, Yu. R. (2017). Vdoskonalennia analizu protsentnoho ryzyku banku. Metod diuratsii [Improving the analysis of interest rate risk of the bank. Duration method]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 4, 56—61 [in Ukrainian].
11. Khrystin, A. I. (2016). Sutnist ta chynnyky vynyknennia reputatsiinoho ryzyku bankiv [The essence and factors of the emergence of reputational risk of banks]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu — Scientific herald of Uzhgorod national university*, 8, 108—111 [in Ukrainian].

УДК 657.1

СУЧАСНА ОБЛІКОВА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ЇЇ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Кундря-Висоцька Оксана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: kundrya-vysotska@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9760-9266

Любенко Андрій Миколайович,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Демко Ірина Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: iruna.demko@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-2186-1876

Анотація. Обґрунтовано необхідність коригування і доповнення функцій інформаційного циклу в обліковій системі в частині поглиблення зв'язків між функцією обліку й іншими функціями управлінського циклу: плануванням, економічним аналізом, контролем тощо. Доведено, що суттєві зміни в методологічних підходах до ведення бухгалтерського обліку, які відбулися внаслідок його реформування, а також високий ступінь стандартизованості методології бухгалтерського обліку, її консервативність, недостатня оперативність внесення змін до організаційних і методичних складових облікового процесу, невідповідність облікової інформації змінюваним умовам ухвалення економічних рішень вимагають перегляду концептуальних функціональних складових облікової системи.

Проаналізовано тенденції розвитку функцій обліку в контексті еволюції суспільного розвитку, а також прямий вплив інтеграційних процесів в економіці суб'єкта господарювання на інтеграційні зміни всередині самої облікової системи. Доведено, що результат реалізації такої багатфункціональності облікової системи в підсумку є алгоритмом формування тієї чи іншої моделі обліку на підприємствах різних форм господарювання.

Ключові слова: облікова система, поліфункціональність облікової системи, інтеграційні процеси, управління, суспільний розвиток.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 9.

MODERN ACCOUNTING SYSTEM IN THE CONTEXT OF ITS POLYFUNCTIONALITY

Kundrya-Vysotska Oksana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: kundrya-vysotska@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9760-9266

Lyubenko Andriy
Doctor of Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Demko Irina,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: iruna.demko@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-2186-1876

Abstract. The article substantiates the necessity of adjusting and supplementing the functions of the information cycle in the accounting system in order to deepen the links between the accounting function and other functions of the management cycle: planning, economic analysis, control, etc. It is proved that significant changes in the methodological approaches to accounting that occurred as result of its reform. As well as the high degree of standardization of accounting methodology, its conservatism, lack of efficiency of making changes to the organizational and methodical components of the accounting process, the inconsistency of accounting information with changing conditions for the adoption of economic decisions require revision of the conceptual functional components of the accounting system.

The tendencies of the development of accounting functions in the context of the evolution of social development, as well as the direct influence of the integration processes in the economy of the subject of management on the integration changes within the accounting system itself are analyzed. It is proved that the result of the implementation of such multifunctionality of the accounting system is, in the end, an algorithm for the formation of a particular accounting model in enterprises of different forms of management.

As a consequence of the multifunctionality of the accounting system, the expansion of the accounting methodology at the level of elements of its method by identifying additional objects of assets, capital, liabilities, income, expenses and other facts of economic activity; application of additional methods and procedures for data processing, including nonfinancial information; the preparing of untypical forms of statements that correspond to the information requests of management staff or are of public interest.

It is confirmed that for accounting, as a complex socially-conditioned system, the purpose is from the outside and changes and develops in accordance with the tendencies of the development of the management system. Trends in the development of the management system, the complication of its mechanisms, the emergence of qualitatively new subjects and objects in the market conditions necessitate the expansion of the range of accounting tasks and, accordingly, the evolution of its functions in the direction for the satisfaction of management requests at different levels.

Keywords: accounting system, polyfunctionality of the accounting system, integration processes, management, social development.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 9.

СОВРЕМЕННАЯ УЧЕТНАЯ СИСТЕМА В КОНТЕКСТЕ ЕЕ ПОЛИФУНКЦИОНАЛЬНОСТИ

Кундря-Высоцкая Оксана Петровна,
кандидат экономических наук, доцент,
профессор кафедры учета и налогообложения
Львовського образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: kundrya-vysotska@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-9760-9266

Любенко Андрей Николаевич,
доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры учета и налогообложения
Львовського образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: andriy.lyubenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-9064-4253

Демко Ирина Ивановна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Львовського образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: iruna.demko@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-2186-1876

Аннотація. Обоснована необхідність корективної та доповнювальної функцій інформаційного циклу в учетній системі, в частині углублення зв'язів між функцією учета та іншими функціями управлінського циклу: плануванням, економічним аналізом, контролем і тому подібне. Доказано, що суттєві зміни в методологічних підходах ведення бухгалтерського учета, які відбулися в результаті його реформування, а також висока ступінь стандартизованості методології бухгалтерського учета, її консервативність, недостатня оперативність внесення змін в організаційних і методичних складових учетного процесу, невідповідність учетної інформації змінюваним умовам прийняття економічних рішень потребують перегляду концептуальних функціональних складових учетної системи.

Проаналізовані тенденції розвитку функцій учета в контексті еволюції суспільного розвитку, а також пряме вплив інтеграційних процесів в економіці підприємства на інтеграційні зміни всередині самої учетної системи. Доказано, що результат реалізації такої багатифункціональності учетної системи в кінці є алгоритмом формування тієї чи іншої моделі учета на підприємствах різних форм господарювання.

Ключові слова: учетна система, поліфункціональність учетної системи, інтеграційні процеси, управління, суспільне розвиток.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 9.

Вступ. Сучасна облікова система формується і функціонує в контексті нових управлінських підходів і запитів. На основі взаємодії фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства вона покликана не лише відображати реальний стан бізнесу, а й пропонувати адекватну реакцію на зміни бізнес-процесів у навколишньому середовищі, здійснюючи пошук найбільш ефективного обліково-аналітичного забезпечення бізнесових моделей. Це нові підходи в обліку, що дозволяють оптимально використовувати різні можливості в бізнесі.

У силу цього виникає необхідність коригування і доповнення функцій інформаційного циклу в обліковій системі в частині поглиблення зв'язів між функцією обліку й іншими функціями управлінського циклу: плануванням, економічним аналізом, контролем тощо. Одне слово, сучасний розвиток облікової системи на інтеграційних засадах доводить і констатує доцільність поєднання в суцільний інформаційний простір облікових та аналітичних інструментів з метою створення сприятливих умов формування затребуваних управлінських рішень. Маються на увазі інтеграційні процеси в частині поглиблення зв'язів між функцією обліку й іншими функціями управлінського циклу, що супроводжується розширенням функціонального забезпечення сучасної облікової системи. Таке методологічне розширення у сфері обліку і результативність змін потребують вивчення та обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велике значення і науково-практичну цінність мають комплексні дослідження з проблем розширення обліково-інструментарію вчених: М. І. Бондара, С. Ф. Голова, Т. В. Давидюк, В. М. Жука, С. Ф. Легенчука, Н. О. Лоханової, Н. М. Малюги, О. М. Петрука, М. С. Пушкаря, Л. В. Чижевської, В. О. Шевчука та інших. Кожен автор підходить до вивчення відповідних питань, виходячи із власних позицій і мети дослідження з урахуванням різних передумов. Відповідно, напрацьовано чимало. Проте проблема розширення, удосконалення методо-

логії облікової системи в контексті сучасних економічних, соціальних, екологічних викликів містить ще багато невирішеного, несистематизованого і дискусійного.

Важливо зауважити, що паралельно з розвитком суспільних відносин під впливом глобалізації і розвивається облікова наукова думка, що має негайно бути апробованою. Усе так і відбувається. Але в цьому і проблема. Слід доводити, що це науковий розвиток бухгалтерського обліку як багатовекторної, багатифункціональної системи. Саме інформаційної системи, що постійно і потенційно самовдосконалюється [2].

Отже, суттєві зміни в методологічних підходах до ведення бухгалтерського обліку, що відбулися внаслідок його реформування, високий ступінь стандартизованості методології бухгалтерського обліку, її консервативність, недостатня оперативність внесення змін до організаційних і методичних складових облікового процесу, невідповідність облікової інформації змінюваним умовам ухвалення економічних рішень вимагають перегляду концептуальних функціональних складових облікової системи.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розкрити спектр функцій сучасної облікової системи і проаналізувати її потенційні можливості на основі розширеного методологічного інструментарію.

Результати дослідження. Проблеми розвитку системи бухгалтерського обліку безпосередньо пов'язані з ускладненням внутрішніх інформаційних зв'язів, зміною характеру розподілу прав власності, розширенням бізнес-відносин і зв'язів із зовнішніми групами користувачів. Вказані процеси зумовлюють переорієнтацію бухгалтерського обліку із системи обробки даних на інформаційну систему, здатну інтерпретувати дані про факти господарського життя і систематизувати їх відповідно до потреб користувачів, подавати інформацію у формі, адекватній процесам ухвалення економічних рішень. Бухгалтерський облік давно перетворився з пасивної системи відображення господарської діяльності на активну управлінську підсистему, що базується на пізнавальному процесі та

участі в управлінській діяльності. У силу цього функціональний інструментарій облікової системи сьогодні розширюється. Ідеться про поліфункціональність сучасної обліково-аналітичної системи в контексті багатогранності змісту інформаційних запитів управлінського персоналу.

Розвиток функцій обліку безпосередньо обумовлений тенденціями еволюції облікової системи. Щодо цього у вітчизняній науковій літературі з облікової проблематики в останні десятиріччя сформувалося два підходи: перший зводиться до того, що напрямом еволюції обліку є його інтеграція щодо реалізації запитів різних споживачів інформації, а другий — диференціація. На нашу думку, логічним і прийнятним є перший підхід, оскільки облікова система за своєю

функціональною природою є адекватною суспільному розвитку. У цьому сенсі цікавим є те, що існує протилежна концепція (отримала поширення як так звана теза Зомбарта): не еволюція обліку обумовлена розвитком суспільно-виробничих відносин, а саме бухгалтерський облік є фактором формування суспільства [3, с. 55].

Тенденції розвитку функцій обліку є невід'ємними від тенденцій еволюції суспільного розвитку, який має прямий вплив на інтеграційні процеси в економіці суб'єкта господарювання, а відповідно і на інтеграційні зміни всередині самої облікової системи (рис. 1). Тобто поліфункціональність сучасної облікової системи розвивається як наслідок інтеграційних процесів.

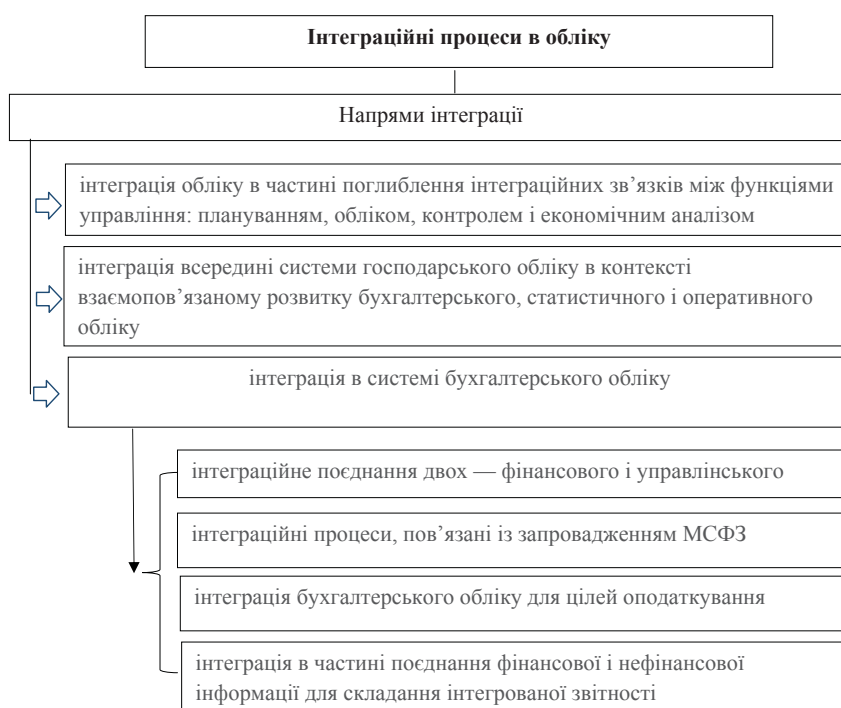

Рис. 1. Напрями інтеграційних процесів на сучасному етапі розвитку обліково-аналітичної системи

Відомо, що в системі управління бухгалтерський облік виконує низку функцій: внутрішніх і зовнішніх. Внутрішні функції бухгалтерського обліку в системі управління полягають у виконанні обліком робочих прийомів для відображення фактів господарської діяльності. Вони тісно пов'язані із зовнішніми функціями обліку, проте залишаються складовою облікової методики.

Інформаційний характер системи бухгалтерського обліку розширює її складові та видозмінює завдання, доповнюючи їх такими, що мають управлінський характер, активізує процеси розвитку облікових функцій. Зовнішні функції сучасного бухгалтерського обліку під впливом зростаючих інформаційних запитів

та інтеграційних процесів суттєво розширили свій спектр. Так, окрім класичної інформаційної, аналітичної, контрольної, сьогодні виділяють й нові функції: науково-пізнавальна, соціальна, прогностична, мотиваційна, регулятивна, функція правового захисту суб'єктів господарювання (рис. 2). Зрозуміло, що ефективність управління залежить від розвитку всіх функцій. Закономірно, що результат реалізації такої багатofункціональності облікової системи в підсумку є алгоритмом формування тієї чи іншої моделі обліку на підприємствах різних форм господарювання. Про доцільність формування так званої «поліфункціональної обліково-аналітичної системи» ідеться в роботах О. О. Шапорової [4, с. 18].

Функції сучасної облікової системи	
Інформаційна	Постачання фактичної проміжної чи результативної інформації зовнішнім і внутрішнім користувачам
Контрольна	Контроль господарської діяльності і майна підприємства, дотримання чинного законодавства та умов укладених угод, доцільності та ефективності господарської діяльності
Аналітична	На основі первинних і зведених даних здійснення економічного аналізу наявності, стану та руху ресурсів і результатів діяльності суб'єкта господарювання для ухвалення управлінських рішень у короткостроковому і довгостроковому періодах
Регулятивна	Можливість зміни сум собівартості та показника кінцевих фінансових результатів, не змінюючи загальну суму активу і пасиву балансу
Прогнозна	Можливість передбачити позитивний або негативний розвиток об'єкта управління; забезпечення стратегічного планування (прогнозу) і координування розвитку підприємства в майбутньому на підставі аналізу фактичних результатів діяльності
Правового захисту	Бухгалтерський облік спирається на широку законодавчу базу, яка регулює діяльність підприємства
Комунікаційна	Формування інформації, яка є засобом внутрішнього комунікаційного зв'язку між різними рівнями управління
Мотиваційна	Облікова інформація мотивує знання та поведінку управлінців при ухваленні виважених управлінських рішень
Науково-пізнавальна	Первинне спостереження і систематизація фактів господарської діяльності за допомогою облікового інструментарію. Розширення інструментарію під впливом зростаючих інформаційних запитів
Соціальна	Облік є надійною підтримкою і рушійною силою ефективного функціонування і розвитку підприємства. У кінцевому підсумку економічне зростання вітчизняного виробника сприяє розв'язанню соціальних проблем у суспільстві

Рис. 2. Поліфункціональність сучасної облікової системи

Реалізація виокремлених та апробованих функцій «мотивує» процеси розвитку теорії та методології бухгалтерського обліку на рівні елементів його методу (рис. 3).

Розвиток бухгалтерського обліку опосередковується впливом потреб користувачів інформації та видозмінюється з проходженням глобалізаційних процесів, тотальним упровадженням інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, дією національної специфіки економічних, соціальних,

релігійних явищ, традицій і культурного середовища кожної країни.

Відповідно, на певному етапі розвитку базова теорія обліку поступово перетворилася на опис облікової системи, яка все більше залежить не від теоретичних обґрунтувань, а від прагматичних рішень [5, с. 18]. Іншими словами, стрімкий розвиток бізнесової практики є підґрунтям розвитку класичної теорії обліку в контексті розширення методологічного інструментарію.

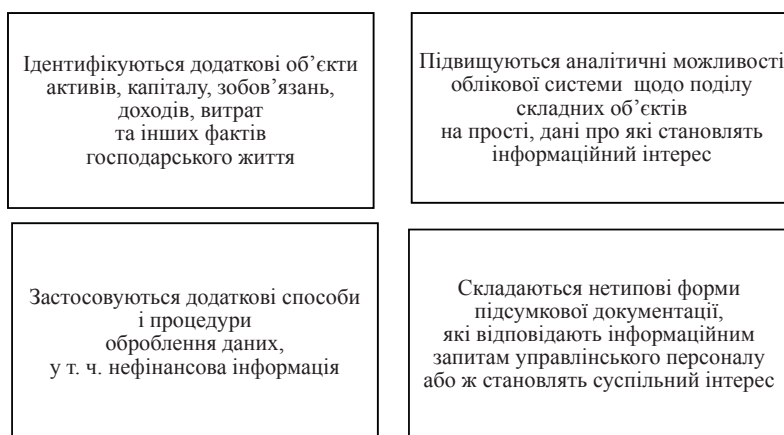

Рис. 3. Напрями розширення методології облікової системи

На думку С. Голова, у кожній країні існує певна базова теорія бухгалтерського обліку, яка формувалася під впливом історичних, культурних та економічних чинників [5, с. 19]. Як наслідок, сучасна облікова наукова думка сформувала метатеорію. Метатеорія бухгалтерського обліку — множина висловлювань (метатеоретичні концепції і моделі) щодо теорій бухгалтерського обліку, яка забезпечує реконструкцію теоретичних облікових цінностей (принципів, методів обліку) і реорганізацію наукових знань у сфері бухгалтерського обліку [6]. Метатеорія обліку передбачає

реконструкцію тих облікових цінностей, які ми відносимо до теоретичних (принципів, методів обліку), реорганізацію наукових знань у сфері бухгалтерського обліку, дозволяє проаналізувати наукові теорії та здійснити зрушення змістовного характеру в бухгалтерському обліку [6]. Отже, сучасна облікова система у своєму методологічному розвитку базується на метатеорії, яка, у свою чергу, пояснює необхідність ідентифікації додаткових підсистем обліку: стратегічний облік, соціальний облік, екологічний облік, облік сталого розвитку (рис. 4).

Рис. 4. Розвиток теорії сучасної облікової системи

Сучасна концепція бухгалтерського обліку ґрунтується на системно-цільовому підході. Для бухгалтерського обліку, як складної соціально-зумовленої системи, мета завдається ззовні, змінюється і розвивається відповідно з тенденціями розвитку системи вищого порядку (системи управління). Тенденції розвитку системи управління, ускладнення його механізмів, виникнення якісно нових суб'єктів і об'єктів в умовах ринку зумовлюють необхідність розширення кола облікових завдань і відповідно еволюцію його функцій у напрямі задоволення цільових запитів управління.

Отже, внутрішня структура системи бухгалтерського обліку змінюється в напрямі своєчасного за-

безпечення й отримання в повному обсязі вихідної інформації для вивчення її різними користувачами. Від різноманітності цієї інформації залежить кількість рівнів управління, які вона забезпечує, а отже, і складність самої системи бухгалтерського обліку [7, с. 177].

У результаті розвитку діяльності суб'єктів господарювання викликає утворення нових типів управлінських структур, що забезпечують ведення бізнесу в нових економічних умовах. Вплив територіальної специфіки суб'єкта господарювання, характер господарської діяльності, її обсяги визначають порядок створення бухгалтерської служби підприємства, що, у свою чергу, «диктує» все нові професійні вимоги до фахівців облікової служби.

На нашу думку, класичне визначення фахівця з обліку «бухгалтер» сьогодні не відповідає реальному його завданню. Поділяємо думку М. Пушкар, який вважає, що слово «бухгалтерський» позбавлено змісту і вживається до цього часу лише як ритуальний термін, а спеціаліста з обліку потрібно назвати «менеджером з інформаційних систем» [8, с. 195]. Безумовно, нові навички і знання у професії також змінили вектор свого розвитку. Поділяємо думку А. Позова, члена Методологічної ради з питань бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України, голови ГО «Всеукраїнський бухгалтерський клуб»: «Особисто я уявляю бухгалтера не як рахівника чи обліковця, а як операційного директора чи консультанта зі збереження й розвитку бізнесу, який використовує фінансову та нефінансову інформацію» [9].

Брак комплексних досліджень із проблем моделювання організаційної структури бухгалтерської служби потребує формування теоретико-методичних положень за цим напрямом, які виступають основою для оптимізації штату бухгалтерів, інформаційних зв'язків у бухгалтерській службі та між підрозділами підприємства, вибору адекватної управлінським потребам моделі організації бухгалтерського обліку.

Висновки. Необхідність у якісній зміні підходів до організації та функціонування бухгалтерського обліку

як інформаційної системи актуалізує проблеми розроблення сучасного модельно-методичного інструментарію для адаптації системи бухгалтерського обліку до змінюваних умов інформаційного забезпечення та підтримання процесів комплексного розв'язання управлінських проблем у контексті розширення (поліфункціональності) та перезавантаження функціональної моделі обліку.

Відтак загальна фундаментальна проблема, яка потребує розв'язання, полягає в консервативності облікової теорії та її невідповідності розвитку економічної науки і суспільних формацій, а конкретне фундаментальне завдання в рамках загальної проблеми — удосконалення (побудова) альтернативної теорії обліку (метатеорії) із урахуванням усіх факторів суспільного розвитку. Лише цілісна теорія обліку надасть можливість узагальнити, систематизувати та отримати системні знання в обліку, сприятиме розвитку наукових досліджень із проблем удосконалення облікової системи.

Сучасний рівень управління в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення вимагає розподілу функцій між її складовими і функціональних обов'язків між працівниками облікової служби. Відповідно, сучасна бухгалтерська професія — це професія, що постійно трансформується і вимагає максимальної уваги до змін.

Список використаної літератури

1. Сорокін В. О. Місце та роль бухгалтерського обліку в інформаційній системі управління підприємством / В. О. Сорокін // Вісник ЖДТУ. — 2007. — № 1 (39). — С. 174—182.
2. Кундря-Висоцька О. П. Нові концептуальні підходи до розвитку вітчизняної облікової системи: синтез стереотипів і новизни / О. П. Кундря-Висоцька, М. І. Ключ // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2013. — Вип. 1 (99). — С. 477—483.
3. Легенчук С. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки : наукова доповідь за дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук : 08.00.09 / С. Легенчук. — Житомир : ЖДТУ, 2011. — 60 с.
4. Шапорова О. А. Парадигмы управленческой учетно-аналитической системы оценочных показателей : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / О. А. Шапорова. — Ростов-на-Дону, 2010. — 49 с.
5. Голов С. Сучасні підходи до теорії бухгалтерського обліку / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. — 2011. — № 3. — С. 18—23.
6. Легенчук С. Метатеорія бухгалтерського обліку: сутність та шляхи побудови [Електронний ресурс] / С. Легенчук // Міжнародний збірник наукових праць. — 2010. — Вип. 1 (16). — Режим доступу : pbo.ztu.edu.ua/article/download/51447/47460.
7. Мэтьюс М. Р. Теория бухгалтерского учета : учебник / М. Р. Мэтьюс, М. Х. Б. Перера ; пер. с англ. под ред. Я. В. Соколова, И. А. Смирновой. — Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1999.
8. Пушкар М. С. Метатеорія обліку, або Якою повинна стати теорія : [монографія] / М. С. Пушкар. — Тернопіль : Карт-бланш, 2007. — 359 с.
9. Бухгалтер у бізнесі: трансформація професії, міжнародний досвід [Електронний ресурс] // Баланс. — 2018. — 6 липня. — Режим доступу : <https://balance.ua/news/post/post-reliz-12-kongress-2018>.

References

1. Sorokin, V. O. (2007). Mistse ta rol bukhgalterskoho obliku v informatsiinii systemi upravlinnia pidpriemstvom [The place and role of accounting in the information management system of the enterprise]. *Visnyk ZhDTU* — *Visnyk ZDTU*, 1 (39), 174—182 [in Ukrainian].
2. Kundria-Vysotska, O. P., & Klius M. I. (2013). Novi kontseptualni pidkhody do rozvytku vitchyzniano oblikovoi systemy: sintez stereotypiv i novyzny [New conceptual approaches to the development of the domestic

- accounting system: the synthesis of stereotypes and novelty]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 1, 477—483. [in Ukrainian].
3. Lehenchuk, S. (2011). *Rozvytok teorii i metodolohii bukhgalterskoho obliku v umovakh postindustrialnoi ekonomiky [Development of the theory and methodology of accounting in a post-industrial economy]*. Zhytomyr: ZHDTU [in Ukrainian].
 4. Shaporova, O. A. (2010). *Paradigmy upravlencheskoj uchetho-analiticheskoy sistemy ocenochnyh pokazatelej [Paradigms of management accounting and analytical system of estimated indicators]*. *Extended abstract of Doctor's thesis* [in Russian].
 5. Holov, S. (2011). *Suchasni pidkhody do teorii bukhgalterskoho obliku [Modern Approaches to the Theory of Accounting]*. *Bukhhalterskyi oblik i audyt — Accounting and Audit*, 3, 18—23 [in Ukrainian].
 6. Lehenchuk, S. (2010). *Metateoriia bukhgalterskoho obliku: sutnist ta shliakhy pobudovy [Meta-theory of accounting: the essence and ways of construction]*. *Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats — International collection of scientific works*, 1 (16). Retrieved from pbo.ztu.edu.ua/article/download/51447/47460 [in Ukrainian].
 7. Met'yus, M. R., Perera, M. H. B. (1999). *Teoriya buhgalterskogo ucheta [Accounting Theory]*. (Ya. V. Sokolov, I. A. Smirnova, Trans.). Moscow: Audit, YUNITI [in Russian].
 8. Pushkar, M. S. (2007). *Metateoriia obliku, abo Yakoiu povynna staty teoriia [Meta-theory of accounting, or What should be the theory]*. Ternopil: Kart-blansh [in Ukrainian].
 9. *Bukhhalter u biznesi: transformatsiia profesii, mizhnarodnyi dosvid [Business Accountant: Profession Transformation, International Experience]*. (2018, July 6). *Balans — Balance*. Retrieved from <https://balance.ua/news/post/post-reliz-12-kongress-2018> [in Ukrainian].

УДК 657.471

MANAGEMENT ACCOUNT AS ONE OF THE DIRECTIONS IMPROVING THE DOMESTIC ACCOUNTING SYSTEM

Shurpenkova Ruslana,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: ruslana.shurpenkova@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8825-2389

Sarahman Oksana,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University», Ukraine
e-mail: sarahman88@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-8793-592X

Kalaitan Tetiana,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Audit, Analysis and Taxation
of the Lviv University of Trade and Economics, Ukraine
e-mail: kalaitantv@gmail.com; ORCID:0000-0003-4774-4990

Abstract. Considered the feasibility of the use of management accounting in various enterprises by volume. Highlighted the main differences of financial and management accounting. Management accounting allows you to get information about the activities of the enterprise for internal users in the process of managing the enterprise. The main functions, methods and components of management accounting are investigated, as well as the principles inherent in the management accounting are taken into account.

In clause the concept of the budgeting as method of the management account is analysed, the basic principles of the budgeting are considered; the display of the budgeting in the reporting is proved.

The obligatory condition of efficiency of the system of management accounting is the coherence of the work of all services and units of the enterprise, constant team cooperation in the direction of the implementation of the agreed overall goals of the enterprise. Implementation of managerial accounting at the enterprise will increase the analyticity and efficiency of data.

Keywords: accounting, budgeting, automation, functions, ERP-systems management account, tax burden, accounting organization, reporting, responsibility centers, cost centers, place of origin for costs.

JEL Classification M40

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 9.

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

Шурпенкова Руслана Казимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: ruslana.shurpenkova@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8825-2389

Сарахман Оксана Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи», Україна
e-mail: sarahman88@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-8793-592X

Калайтан Тетяна Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, аналізу та оподаткування
Львівського торговельно-економічного університету, Україна
e-mail: kalaitantv@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4774-4990

Анотація. Розглянуто доцільність використання управлінського обліку на різних за обсягом підприємствах та основні відмінності фінансового й управлінського обліку, останній з яких дає інформацію про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.

Досліджено основні функції, методи і складові управлінського обліку, а також ураховано притаманні лише управлінському обліку принципи.

Проаналізовано поняття бюджетування як методу управлінського обліку, розглянуто основні принципи бюджетування, обґрунтовано відображення бюджетування у звітності.

Установлено, що ведення на підприємствах управлінського обліку є об'єктивною необхідністю, оскільки в кожного підприємства виникає потреба накопичувати інформацію за різноманітними аспектами з метою ефективного планування, нормування, організації виробництва, контролю та аналізу.

Зазначено, що система обліку повинна розвиватись відповідно до необхідності зменшення у процесі управління невизначеності ситуації, в якій здійснюється діяльність, а тому теоретичною основою удосконалення управлінського обліку повинні стати фундаментальні науки. При цьому зроблено наголос, що лише завдяки системній та комплексній інформації можливо уникнути невизначеності в діяльності, яка збільшує ризик ухвалення помилкових управлінських рішень.

Відмічено, що основною рисою системи обліку в сучасний період повинна стати доцільність задовольняти потреби внутрішніх користувачів. Акцентовано, що систему обліку потрібно розвивати у взаємозв'язку з плануванням, організацією та управлінням виробництвом, нормуванням, аналізом і спрямовувати згідно з потребами управління.

Запропоновано створення інформаційної інфраструктури, яка б задовольняла потреби внутрішніх користувачів. Зазначено, що сучасна система обліку повинна не лише відображати фактичну діяльність підприємств, а й забезпечувати потрібною інформацією всі рівні управління для ухвалення рішень при здійсненні поточної діяльності та пов'язаної з майбутнім підприємства.

Доведено, що управлінський облік є ефективним інструментом управління, тому що створює конкурентні переваги в ринковому середовищі, а саме забезпечує підприємство ключовою інформацією. Зроблено висновок, що поступове становлення і розвиток управлінського обліку — один із напрямів удосконалення вітчизняної системи обліку та звітності як ключового інформаційного інституту в забезпеченні конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: бухгалтерський облік, автоматизація, функції ERP-системи, бюджетування, управлінський облік, податкове навантаження, організація обліку звітності, центри відповідальності, центри витрат, місця виникнення витрат.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; бібл.: 9.

УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ КАК ОДИН ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ УЧЕТА

Шурпенкова Руслана Казимировна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и аудита
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: ruslana.shurpenkova@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8825-2389

Сарахман Оксана Николаевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и аудита
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела», Украина
e-mail: sarahman88@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-8793-592X

Калайтан Татьяна Викторовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры аудита, анализа и налогообложения
Львовского торгово-экономического университета, Украина
e-mail: kalaitantv@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4774-4990

Аннотация. Рассмотрена целесообразность использования управленческого учета на различных по размеру предприятиях. Выделены основные отличия финансового та управленческого учета. Управленческий учет позволяет получить информацию о деятельности предприятия для внутренних пользователей в процессе управления предприятием. Исследованы основные функции, методы и составляющие управленческого учета, а также учтены присущие только управленческому учету принципы.

Проанализировано понятие бюджетирования как метод управленческого учета, рассмотрены основные принципы бюджетирования, обосновано отображение бюджетирования в отчетности.

Акцентируется, что обязательным условием эффективности системы управленческого учета является слаженность работы всех служб и подразделений предприятия, постоянное командное взаимодействие в направлении реализации согласованных общих целей предприятия. Внедрение управленческого учета на предприятии повысит аналитичность и эффективность данных.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, автоматизация, функции, ERP-системы, бюджетирование, управленческий учет, налоговая нагрузка, организация учета, отчетность, центры ответственности, центры затрат, места возникновения затрат.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; библи.: 9.

Introduction. Management of the enterprise in modern conditions provides for constant need for analysis of its activities. However, the results of the analysis can not be obtained without the use of special algorithms and models aimed at improving accounting technologies, business planning and revenue and expenditure management. Modern business focuses on solving problems related to increasing profitability and lowering costs, identifying the reasons for lowering the competitiveness of products, as well as the possibility of gaining market value. All this leads to the emergence of a new accounting system — managerial.

Management accounting tends to focus primarily on the process of business management, rather than cash flow, profit or other financial indicators. Much depends on the competence of the manager. For example, a sales manager in an enterprise may be more concerned about income amounts, while a production manager may focus on working hours required to produce a certain amount of work, and the volume of income and other financial indicators may be secondary to him or not at all, may not be taken attention at management. That is why there is a need for the use of qualitative managerial accounting, which could combine the goals of managers of different units.

The focus of management accounting is to focus on shorter periods, allowing managers to act as quickly as possible adjusting the activities of the company based on current business conditions. So with the availability of managerial accounting, managers could change their both short-term and long-term goals based on the implementation of weekly plans, which, as may exceed and do not meet expectations.

Modern enterprises are characterized by a high level of competition. The constant desire to work with maximum economic returns necessitates the improvement of business management techniques at enterprises. Crisis in the economy encourages business entities to look for internal reserves of development.

A management accounting system should be directed at solving these problems. One of its effective methods is budgeting. At the same time, the widespread introduction of a comprehensive budgeting system is constrained by the

lack of developed methodological and practical approaches to budgeting and control over their implementation.

Research analysis and problem statement. The analysis of recent researches and publications shows that in the scientific literature this problem was dealt with by domestic scientists, namely: F. Butinets, S. Golov, B. Ivashkevich, L. Napadovskaya, M. Pushkar, V. Paliy, M. Chumachenko, O. Lovchak, G. Kireyev, M. Kuzhelny, A. Savchenko, A. Chumakov, among foreign researchers who studied the issues of managerial accounting were R. Germanson, T. De Marco, J. Kembel, M. Carey, V. Michael D. Peigad, R. Rocard, P. Spencer, M. Hammer, J. Champan.

The analysis of publications on the problems of managerial accounting shows that the main reasons for discussions about the content of management accounting is:

- groundless «expansion» of the functions of managerial accounting due to the identification of the functions of the accountant and accounting functions;
- unreasonable «narrowing» of the functions of managerial accounting due to the traditional approach to the concept of «accounting»;
- the confusion of the German and Anglo-Saxon concepts of managerial accounting.

Inclusion in the definition of managerial accounting of the terms «planning», «forecasting», «analysis», etc. is not justified, since the participation of an accountant — an analyst in these processes does not mean expanding the accounting function, but the involvement of an accountant in a team that manages.

Research results. Financial and managerial accounting are interrelated, they have both distinct and common features. In particular, distinguish such differences: the purpose, the regulation, the main object of research, the orientation in time, the relationship with other management functions, the dependence on the type of activity, the principles of accounting, methodology, the main users, the composition and frequency of reporting, meters, which are used, requirements for openness and accuracy of information, control of data compliance, cost grouping [1].

Consider the differences in managerial and financial accounting with the help of comparative *table 1*.

Table 1

The main differences between managerial and financial accounting

Managerial Accounting	Financial Accounting
1. The purpose of accounting:	
Preparation of information for managers of the organization for making them objective managerial decisions.	Preparation of information to compare revenue and expenses to determine the profit organization.
2. Compliance with legal requirements:	
Information is collected only if its receipt will bring more revenue than the cost of its collection.	Legislation regulates the formation and maintenance of financial accounting. Also, open-ended joint-stock companies must be required to place financial statements in open access.
3. Degree of reliability of information:	
Data may have false information, as the management report is prepared in a short time.	Data should be more accurate, otherwise it can lead to distrust from the outside.
4. Principles of accounting:	
The information is prepared in the form that is most convenient for the management of the organization.	Information must comply with the norms and requirements of the legislation.
5. Frequency of information submission:	
Information is prepared as needed, it can consist of daily, weekly, monthly, and so on.	Information is prepared once a year (half year, quarter).
6. Used meters:	
Information can be presented in any meter, both monetary and non-monetary.	Information is displayed in UAH - UAH.
7. Users of information:	
Managers and employees of the organization.	External users.

Source: compiled by authors.

The main difference is the information users. Financial statements are primarily intended for external users, although they are also used by the company's management.

However, enterprise management requires detailed information that takes into account the technology and organization of this particular enterprise. Therefore, the information management accounting is formed and provided just in the light of the needs of managers of a particular enterprise.

Unlike financial accounting, which is conducted in compliance with certain official regulations (instructions, standards, etc.) established by state authorities or professional organizations, management accounting is not limited to the choice of methods and rules.

It is developed by the company itself, taking into account various parameters, taking into account the

qualitative factors when preparing the options for managerial decisions. It also distinguishes it from financial accounting, where all operations are reflected in the account and reporting in a single monetary meter.

The financial statements reflect the financial position and performance of the enterprise for a year or quarter. Such reporting does not allow to evaluate and analyze activity of separate units and operational influence on deviations from the planned parameters.

Therefore, in the system of managerial accounting, information about the activities of individual segments (divisions, districts of sales, production lines, etc.) is prepared and given to managers at short intervals (day, week, month) or as needed for decision-making.

An important feature that distinguishes financial accounting from managerial is the focus (Fig.).

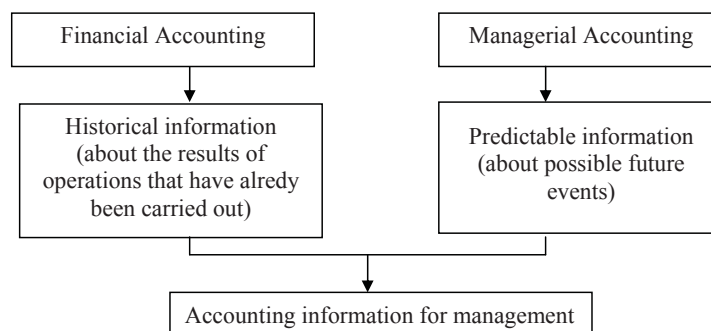

Fig. Types of accounting information

Source: compiled by authors

If the financial accounting describes the operations that have already taken place, then the main task of management accounting is to predict the effects of future operations.

Of course, in management accounting, historical information is used, but mainly for forecasting.

While the main function of financial accounting is continuous, complete and continuous reflection of all business transactions in the reporting period and the provision of necessary and reliable information to users, management accounting performs the following functions [2]:

- 1) budget planning;
- 2) organization of activity;
- 3) control and revision;
- 4) internal forecasting;
- 5) motivation and stimulation;
- 6) definition of break-even point.

For qualitative and effective implementation of managerial accounting at the enterprise, it is necessary:

- provide managers with all the necessary information, as well as confidential, because in case of incomplete possession of information management accounting loses any sense;

- develop a methodology specific to each enterprise. Such a methodology should include the parameters of managerial accounting (directions, articles of income and expenditure, distribution of total for all costs), accounting policies, reporting formats, procedures for obtaining information. In developing the methodology it is necessary to remember that in the management accounting the economic essence of the operation is higher than its legal form. In addition, in operational accounting, it is sometimes permissible to use documented non-verified information [3].

In this case, it is necessary to clearly distinguish the objects of management accounting, so the objects can be attributed:

- 1) directly structural units (subdivisions, projects, enterprises);
- 2) resources of the enterprise (fixed assets, stocks, goods, personnel, etc.);
- 3) business processes (consistent, targeted and regulated actions that transform resources into results);
- 4) performance results and key performance indicators [3].

Although management accounting may, in certain cases, comply with the general principles of accounting, but there are such principles that are inherent only for managerial accounting. The main principles of managerial accounting are:

- methodological independence — each structural unit can set its own rules regarding the order of management accounting;
- orientation of accounting for achievement of strategic goals of the enterprise — priority decisions at any level of the organization are the interests of the enterprise;

- effectiveness — the cost-benefit comparison is constantly carried out. In this case, the result of the activity must exceed the costs, if the damage is not included in the interim plan of the enterprise;

- responsibility — for the achievement and failure to achieve the results is the responsibility of the individual;

- completeness and analyticity — information should be as complete and accurate as possible;

- periodicity — the data should be displayed with a certain cyclicity [4].

In international accounting practice, there are two main options for linking management and financial accounting.

The first option involves an autonomous principle, in which there are accounts of both financial and managerial accounting. The connection between them is carried out with the help of paired control accounts, called mirror or screen accounts.

The financial result of the activity is determined both in financial and management accounting. Such a combination of these two types of accounting is quite common in the practice of Ukrainian enterprises, since this financial accounting is aimed at determining the financial result for tax purposes, and in the autonomous management accounting, economically viable results from the enterprise standpoint are found. The use of this method is due to the fact that the tax pressure on the majority of enterprises is so significant that jeopardizes its continued existence and normal functioning.

Also, the significant advantage of separating management accounting records from financial accounting accounts, in addition to improving the information services of different levels of management, creates conditions for maintaining commercial secrecy on the level of production costs and profitability of individual types of products [5].

The second version of the communication involves the one-knit (integrated) principle of interaction between accounts of financial and managerial accounting, which correspond with each other within the limits of one system of accounts. The use of an integrated approach to building a chart of accounts is typical for countries where there is no strict accounting regulation by the state and, consequently, there is no national plan of accounts. Accounting in these states is a self-regulatory system, since its rules, principles and concepts are developed and adopted by professional accountants [6, p. 96].

For qualitative and fast management of accounting at the enterprise it should be automated, so the researchers distinguish five main methods of automation, which have their advantages and disadvantages (Table 2). Therefore, in accordance with the specifics of each business, its scale and needs, enterprise management can choose the most suitable option among means of automation of management accounting. For example, a small enterprise with low incomes, a small number of employees and a

small amount of sales can use the electronic Excel systems that are affordable and multifunctional. While large enterprises, which need to maximize automation of work

and reduce the human impact factor on the account will use a lot of expensive, but that will save time for manual filling of ERP data system.

Table 2

Means of automation of management accounting

Method of automation	Advantages	Disadvantages
Excel spreadsheets	It does not require the cost of acquiring software — software, nor does it need to teach personnel to work with this program. Extensive work with this software.	There is a likelihood of errors occurring during data entry and calculation. Disadvantages are related to the program interface.
Accounting programs combining the functions of management accounting	Allows you to save time on entering operations, as the data taken by the accountant, fall into the management reporting.	Incompatibility of accounting data with the data of management reporting. Difficulties in implementation and technical support. Large resources in case you need to change the structure of the program.
Own developments	With a high qualification of specialists in the development of their own software, it is possible to get such a program that would satisfy all the features and requirements of the enterprise.	Significant development costs. It is necessary to constantly support and configure the software product. Great probability of error detection in the created program.
ERP systems	Wide possibilities for automation of all processes of the enterprise.	High cost, long-term implementation and great difficulty in changing the system architecture.
A regular accounting program, customized for managerial accounting	Cheaper, introduction over a short period of time, meets all the necessary requirements.	The need to engage third-party professionals to significantly change the structure of the system.

Source: compiled by authors based on [3].

One of the most important methodological stages of managerial accounting is the formation of a budgeting system. The main reasons for using budgeting in the system of managerial accounting are the need for qualitative planning, forecasting, monitoring and motivation. Budgeting is a specific method of management accounting, and at the same time, it is the object (budgeting process) and forms such «new» objects of management accounting, as:

1. The budget units of the enterprise, which are allocated in a separate structural unit or in a separate process and which are subject to budgeting. Often, in the management accounting such centers become «centers of responsibility», «cost centers»;

2. Budget expenditures are a set of expense indicators approved by the budget for a separate budget center;

3. Budget deviations are the difference between budget expenditures and actual cost figures for a predefined accounting period [7].

Budgeting, as an element of planning, promotes communication and coordination of enterprise departments, besides developing budgets and controlling their use, it allows:

- carry out periodic planning;
- identify resource requirements;
- optimize cash flows;
- allocate responsibility for budget execution;
- evaluate the performance of work in specific areas of activity;
- provide incentives for staff incentives depending on the level of budget execution [8].

The role of budgeting in the activities of enterprises is, first of all, that it contributes to the increased efficiency of the use of resources and costs. This task of budgeting is a

priority, since it determines the efficiency of the activity, the use of resources and costs, and compares them with the result achieved in the previous period. Budgets promote coordination in the following way:

- the availability of a well-designed plan, since the performers have to reconcile the relationship between individual operations and the enterprise as a whole;
- expanding the thinking of individual executives who help eliminate the narrow professionalism of specialists;
- detection of weak links in the organizational structure, problem communication, fixing responsibility of performers [9].

Conclusions. So, summing up the need for the use of managerial accounting at the enterprise, it can be argued about its critical need, even on an autonomous principle in relation to financial accounting, since it is management accounting that is aimed at obtaining profits by the enterprise. There is no need for significant investments for small businesses that can afford to use Excel spreadsheets to obtain complete information about their activities and set forth further goals adjusted for the data received. Also, it should be noted that for businesses of any size, it is expedient to use the method of budgeting to plan their activities and assess the implementation of previously set tasks.

The process of implementation of the management accounting system should be carried out in a calculated, phased, with an assessment of the effectiveness of each stage and careful planning of the next, since the costs of improving the management system should lead to undeniable and tangible effect for the enterprise. The obligatory condition of efficiency of the system of management accounting is the coherence of the work of all services and units of the enterprise, constant team

cooperation in the direction of the implementation of the agreed overall goals of the enterprise.

The main problem aspect at the present stage of management remains the question of the practical

application of the system of managerial accounting and the use of its information. Implementation of managerial accounting at the enterprise will increase the analyticity and efficiency of data.

Список використаної літератури

1. Дяків В. В. Управлінський облік в Україні — реалії сьогодення / В. В. Дяків // Економіка АПК. — 2010. — № 8. — С. 76—80.
2. Янчева Л. М. Бухгалтерський облік : навч. посібник / Л. М. Янчева, Н. С. Акімова, О. В. Топоркова, Т. А. Наумова, Л. О. Кирильєва, Н. С. Герасимова, М. О. Ільченко. — Харків : ХДУХТ, 2015. — 448 с.
3. Васюк Н. В. Методологія організації управлінського обліку на підприємстві / Н. В. Васюк // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2013. — Вип. 1 (48). — С. 40—45.
4. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська. — Київ : Центр навчальної літератури, 2013. — 688 с.
5. Матвійчук М. З. Формування системи управлінського обліку на підприємстві / М. З. Матвійчук // Сталлий розвиток економіки. — 2013. — № 5. — С. 235—241.
6. Фаріон В. Роль облікової інформації в системі управління банком / В. Фаріон, Т. Фаріон // Журнал європейської економіки. — 2013. — Т. 12. — № 1. — С. 96—108.
7. Морозова-Герасимович Н. А. Методичні засади управлінського обліку витрат в умовах бюджетування виробничих підрозділів підприємств харчової промисловості / Н. А. Морозова-Герасимович, І. А. Герасимович // Незалежний аудитор — 2013. — № 5 (III). — С. 35—38.
8. Коноваліхіна Т. О. Бюджетування в системі управлінського обліку операційної діяльності ресторану / Т. О. Коноваліхіна // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2009. — № 647. — С. 376—380.
9. Безверхня Ю. В. Бюджетування як метод управлінського обліку та його відображення у звітності [Електронний ресурс] / Ю. В. Безверхня // Економічні науки. Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9 (1). — С. 57—62. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%281%29__10.

References

1. Dyakov, V. V. (2010). Upravlinskyi oblik v Ukraini — realii sohodennia [Management accounting in Ukraine — the realities of the present]. *Ekonomika APK — Economy of the agroindustrial complex*, 8, 76—80 [in Ukrainian].
2. Yancheva, L. M., Akimova, N. S., Toporka, O. V., Naumova, T. A., & Kirilleva, L. O. (et al.). (2015). *Bukhhalterskyi oblik [Accounting]*. Kharkiv: KhDUKHT [in Ukrainian].
3. Vasyuk, N. V. (2013). Metodolohiia orhanizatsii upravlinskoho obliku na pidpriemstvi [Methodology of organization management accounting in the enterprise]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen — Bulletin of social and economic research*, 1, 40—45 [in Ukrainian].
4. Sadovska, I. B., Bozhydarnik, T. V. & Nahirska, K. Ye. (2013). *Bukhhalterskyi oblik [Accounting]*. Kyiv: «Tsentr uchbovoyi literatury» [in Ukrainian].
5. Matviychuk, M. Z. (2013). Formuvannia systemy upravlinskoho obliku na pidpriemstvi [Formation of the system of managerial accounting at the enterprise]. *Stalyy rozvytok ekonomiky — Sustainable development of the economy*, 5, 235—241 [in Ukrainian].
6. Farion, V., & Farion, T. (2013). Rol oblikovoi informatsii v systemi upravlinnia bankom [The role of accounting information in the system of bank management]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky — Journal of the European Economy*, 12 (1), 96—108 [in Ukrainian].
7. Morozova-Gerasymovych, N. A., & Gerasymovych, I. A. (2013). Metodichni zasady upravlinskoho obliku vytrat v umovakh biudzhetuвання vyrobnychkykh pidrozhdiliv pidpriemstv kharchovoi promyslovosti [Methodical principles of managerial accounting of expenses in the conditions of budgeting of production units of food industry enterprises]. *Nezalezhnyi Audytor — Independent Auditor*, 5 (III), 376—380 [in Ukrainian].
8. Konovalikhina, T. O. (2009). Biudzhetuвання v systemi upravlinskoho obliku operatsiinoi diialnosti restoranu [Budgeting in the system of managerial accounting of the operational activity of the restaurant]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku — Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and development problems*, 647, 35—38 [in Ukrainian].
9. Bezverhnia, Yu. (2012). Biudzhetuвання yak metod upravlinskoho obliku ta yoho vidobrazhennia u zvitnosti [Budgeting as a method of managerial accounting and its reflection in the reporting]. *Ekonomichni nauky. Oblik i finansy — Economic Sciences. Accounting and Finance*, 9, 57—62. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9%281%29__10 [in Ukrainian].

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОПИТУ

Циганчук Роман Олегович,
кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: tsyhanchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8791-6534

Мельник Надія Орестівна,
викладач кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: nadja87.87@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5181-4747

Анотація. Розроблено математичну модель споживчого попиту з пом'якшеними вимогами щодо диференційованості функції корисності. Для знаходження необхідної аналізу кількості частинних похідних використано співвідношення між середніми і граничними її величинами.

При моделюванні попиту використовується два основні підходи: за першого підходу використовується побудова функції корисності і карт байдужості; за другого — встановлюється статистичний зв'язок між попитом, доходом і цінами. Функція корисності повинна відповідати вимогам про неперервну зміну її аргументів, неперервність самої функції та існування необхідного числа її похідних. При розв'язуванні практичних задач, пов'язаних із моделюванням попиту, виконання таких вимог не завжди можливе.

У роботі функція корисності представлена як добутки її відношень до аргументів на самі аргументи. Такий підхід усуває проблему знаходження похідних функції корисності і суттєво розширює коло задач, які розв'язуються за допомогою економіко-математичної моделі споживчого попиту.

Ключові слова: функція корисності, середня корисність, гранична корисність, модель попиту.

Формул: 19; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 6.

MATHEMATICAL MODELING OF THE DEMAND

Tsyhanchuk Roman,
Ph. D. in Economics,
Lecturer of the Department of Economics and Informational Technologies
Lviv Educational-Scientific Institution
of SHEI «Banking University»
e-mail: tsyhanchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8791-6534

Melnyk Nadiia,
Lecturer of the Department of Economics and Informational Technologies
Lviv Educational-Scientific Institution
of SHEI «Banking University»
e-mail: nadja87.87@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5181-4747

Abstract. Consumer choice is likely to be very likely to be simulated. Consumers make purchases, choosing from different products and taking into account their price, quality and other factors. Today in microeconomic science, for the analysis of consumer behavior, people use a serial approach that does not include quantitative utility measurements. According to this approach, the consumer is able to organize various sets of benefits by the degree of their attractiveness for themselves according to their own preferences system.

The purpose of the study is to construct a model of demand, in which the utility function is presented in the form of products of its relations to sets of goods for sets of goods. This approach eliminates the problem of finding full and partial derivatives of the utility function in its arguments and significantly expands the economic analysis of the consumer demand model.

The mathematical model of consumer demand with the softened requirements concerning the differentiation of the utility function is developed. To find the necessary analysis of the number of partial derivatives, the correlation between the average and its limiting values is used.

In modeling demand, we use two basic approaches: the first approach uses the construction of a utility function and indifference maps; the second approach establishes a statistical connection between demand, income and prices. The utility function must meet the requirements for the continuous change of its arguments,

the continuity of the function itself and the existence of the required number of its derivatives. When solving practical problems related to demand modeling, fulfillment of such requirements is not always possible.

In the work, the utility function is presented in the form of the results of its relations to the arguments on the arguments themselves. This approach eliminates the problem of finding derivatives of the utility function and significantly expands the range of tasks that are solved with the help of an economic and mathematical model of consumer demand.

Keywords: utility function, average usefulness, marginal utility, demand model.

JEL Classification C30

Formulas: 19; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 6.

МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ СПРОСА

Циганчук Роман Олегович,

кандидат экономических наук,

преподаватель кафедры экономики и информационных технологий

Львовского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: tsyhanchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-8791-6534

Мельник Надежда Орестовна,

преподаватель кафедры экономики и информационных технологий

Львовского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: nadja87.87@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5181-4747

Аннотация. Разработана математическая модель потребительского спроса со смягченными требованиями дифференцируемости функции полезности. Для нахождения необходимой анализа количества частных производных использованы соотношение между средними и предельными ее величинами. В работе функция полезности представлена в виде произведений ее отношений к аргументам в самые аргументы. Такой подход устраняет проблему нахождения производных функций полезности и существенно расширяет круг задач, решаемых с помощью экономико-математической модели потребительского спроса.

Ключевые слова: функция полезности, средняя полезность, предельная полезность, модель спроса.

Формул: 19; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 6.

Вступ. Кожен з нас як споживач щодня стикається з проблемою вибору. Часом ми робимо вибір, не замислюючись, чому він виявився саме таким. Це відбувається ніби підсвідомо. Насправді споживацький вибір піддається досить вірогідному моделюванню. Споживачі роблять покупку, вибираючи з різних товарів і враховуючи їхню ціну, якість та інші фактори.

Сьогодні у мікроекономічній науці для аналізу споживчої поведінки людей успішно використовують порядковий підхід, який не передбачає кількісного вимірювання корисності [1; 2]. Згідно з цим підходом споживач спроможний впорядкувати різні набори благ за ступенем їх привабливості для себе відповідно до власної системи уподобань.

В основі порядкового підходу лежать такі припущення, які інакше називаються аксіомами уподобань:

- 1) аксіома порівняльності — людина спроможна з двох наборів благ вибрати привабливіший для себе (з двох наборів кращим є набір А або набір В, або вони рівноцінні);
- 2) аксіома транзитивності — людина спроможна встановити порядок своїх переваг (якщо набір

А кращий за В, а набір В кращий за С, то А кращий за С);

- 3) аксіома недосяжності насичення — за інших однакових умов споживач завжди надає перевагу більшій кількості блага над меншою його кількістю.

Аналіз досліджень і постановка завдання. При моделюванні попиту використовується два основні підходи: за першого підходу використовується побудова функції корисності і карт байдужості; за другого підходу встановлюється статистичний зв'язок між попитом, доходом і цінами [3—5].

Розглянемо моделі, в яких виражається механізм попиту. Найпростіша модель такого типу є такою: розглядається n товарів, які мають попит серед населення. Модель виражає залежність вектора платоспроможного попиту на ці товари: $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ з боку споживача від грошових доходів d і вектора цін на ці товари: $p = (p_1, p_2, \dots, p_n)$.

На вектор попиту накладають такі обмеження: по-перше, невід'ємність його компонент, тобто

$$x_i \geq 0, \text{ за } i = 1, 2, \dots, n, \quad (1)$$

і, по-друге, якщо не враховувати можливість використання збережень, тоді буде діяти бюджетне обмеження

$$(p, x) = \sum_{i=1}^n p_i x_i \leq d. \quad (2)$$

Зміст останнього обмеження полягає в тому, що затрати на споживання не можуть перевершувати доходи. Щоб виразити вибір одного значення із множини вектора x , яке б задовольняло обмеженням (1) і (2), використовується функція корисності $u(x)$, за допомогою якої поведінку споживача можна представити як прагнення отримати такий набір товарів, який би відповідав найбільшому значенню цієї функції. Що більша величина $u(x)$, то кращий вибір товарів, який міститься у векторі (x) . Функція корисності виражає рівень задоволення потреб споживача, який при виборі товарів старається максимізувати цей рівень. Загальний вигляд математичної моделі попиту, основаної на використанні функції корисності, буде таким:

$$u(x) \rightarrow \max \text{ за } x \geq 0, (p, x) \leq d. \quad (3)$$

Відносно функцій корисності прийнято приймати припущення, які дають змогу досліджувати її характерні властивості.

Перш за все припускають, кількість товарів може змінюватись неперервно. Далі припускають, що функція $u(x)$ змінюється неперервно і має всі необхідні частинні похідні. Ці припущення є загальноприйнятими і мають математичну природу [6]. Сформулюємо коротко припущення, які мають економічну основу. По-перше, вважається, що функція корисності зростає при збільшенні кількості товарів, тобто

$$u(x_i^2) \geq u(x_i^1), \quad (4)$$

як тільки $x_i^2 \geq x_i^1$ де показники 1, 2 характеризують, відповідно, попередній і наступний моменти часу. Властивість (4) можна записати ще таким чином:

$$u'(x_i) = \partial u / \partial x_i \geq 0, i = 1, 2, \dots, n. \quad (5)$$

Це означає, що зростання споживання одного продукту за сталого споживання інших продуктів веде до зростання споживчої оцінки і полягає в додатних значеннях перших частинних похідних.

Величини — перших частинних похідних функцій корисності — характеризують граничну корисність i -го продукту.

По-друге, гранична корисність кожного продукту зменшується, якщо обсяг його споживання росте (закон спадання граничної корисності). Друга властивість має ознаку від'ємності других частинних похідних по кожному i -му продукту:

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x_i^2} < 0. \quad (6)$$

Третя властивість полягає у тому, що при рості споживання одного продукту гранична корисність кожного продукту збільшується. У такому разі продукт, кількість якого є фіксована, виявляється віднос-

но дефіцитним. Тому додаткова одиниця набуває більшої цінності і може бути спожита більш ефективно. Математично ця властивість означає, що змішані похідні функції корисності додатні і для двох продуктів записуємо її так:

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x_1 \partial x_2} > 0. \quad (7)$$

Лінії рівня функції корисності називають кривими байдужості. Крива байдужості є ізолінія рівня функції корисності. Множина кривих байдужості називається картою байдужості.

Поверхня байдужості визначається як множина усіх таких векторів x , для яких виконується умова

$$u(x) = c. \quad (8)$$

Поверхня байдужості є множиною наборів продуктів, які мають однакову вартість для споживача. Вибираючи різні значення сталої c у виразі (8), можна побудувати сімейство поверхні байдужості. Це сімейство характеризує вказані вище властивості функції корисності.

Окреслені вище поняття і властивості, пов'язані з функцією корисності, свідчать про важливість застосування методів диференціального числення для їх опису. Цей апарат є не лише інструментом, який дозволяє знаходити розв'язки таких моделей, він є необхідною складовою її будови.

Основне поняття теорії споживання функції корисності $u = u(x_1, x_2)$ повинна задовольняти усі вимоги щодо диференційованості, які пред'являються до будь-яких функцій. Основними з цих вимог є її неперервність і можливість отримати всі необхідні частинні похідні.

За практичного використання моделі попиту не завжди вдається виконати суворі математичні вимоги, зокрема, коли незалежні змінні x_1 та x_2 можуть приймати дискретні значення. Спробуємо розширити діапазон можливостей моделі попиту.

Метою дослідження є побудова моделі попиту, в якій функція корисності представлена у вигляді добутків її відношень до наборів товарів на набори товарів. Такий підхід усуває проблему знаходження повної та частинних похідних функції корисності за її аргументами і суттєво розширює економічний аналіз моделі споживчого попиту.

Результати дослідження. Властивості функції корисності означають, що крива байдужості спадає й опукла вниз. Розглянемо диференціал (головну, лінійну відносно частину приросту) функції корисності для двох продуктів $u(x_1, x_2)$. Традиційно процедура визначення диференціала функції є такою. Якщо рухатись уздовж кривої байдужості, величина функції корисності не зміниться і приріст функції $u(x_1, x_2)$ буде рівний нулю. Буде рівною нулю і його головна лінійна частина, тобто

$$du(x_1, x_2) = \frac{\partial u_1}{\partial x_1} dx_1 + \frac{\partial u_2}{\partial x_2} dx_2 = u'_1 dx_1 + u'_2 dx_2 = 0, \quad (9)$$

звідки

$$\frac{\partial x_2}{\partial x_1} = -\frac{u_1'}{u_2'} < 0. \quad (10)$$

Залежність від вздовж кривої байдужості є спадною, оскільки її похідна від'ємна. Друга похідна функції $x_2(x_1)$ є такою

$$\frac{d^2 x_2}{dx_1^2} = \frac{u_{11}'' \cdot u_2' - u_1' \cdot u_{21}''}{(u_2')^2} > 0. \quad (11)$$

Додатний знак другої похідної (11) обумовлений властивостями функції корисності, внаслідок чого криві байдужості опуклі вниз.

Величину u_1'/u_2' називають граничною нормою заміни першого продукту другим.

Якщо в моделі розглядається тільки два продукти, то поверхня байдужості вироджується у криву байдужості, зображення якої на площині показано на рис.

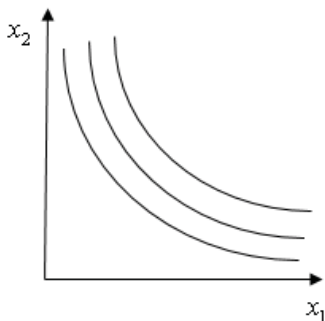

Рис. Крива байдужості

Криві байдужості, відповідні різним рівням задоволення вимог, не дотикаються і не перетинаються.

Вище сказано достатньо для того, щоб зрозуміти, що, навіть без глибокого аналізу моделі попиту, дослідження лише властивостей функції корисності пов'язано з операціями над її похідними і диференціалом. Тому перейдімо до розгляду методики, яка дає змогу уникнути необхідності безпосереднього знаходження похідних функції корисності. З цією метою використаємо співвідношення між середніми і граничними її величинами.

Усі економічні показники прийнято ділити на абсолютні і відносні. Перші виражаються в об'ємних або грошових одиницях, другі являють собою відношення абсолютних показників. Найчастіше економічні показники залежать від багатьох факторів. Тоді доводиться розв'язувати задачі знаходження екстремуму функції декількох змінних, використовуючи методи диференціального числення.

В економіці широко використовуються середні величини (середні витрати, середній дохід, середній прибуток і т. д.), математичною формою яких є відношення функції до свого аргументу або аргументів у випадку функції декількох змінних. Подамо вирази середніх значень функції корисності, залежної від двох аргументів

$$\mu_1 = \frac{u_1(x_1, x_2)}{x_1}, \mu_2 = \frac{u_2(x_1, x_2)}{x_2}, \quad (12)$$

звідки функцію корисності представимо добутком відповідного середнього значення на аргумент

$$u_1(x_1, x_2) = \mu_1 \cdot x_1, u_2(x_1, x_2) = \mu_2 \cdot x_2. \quad (13)$$

Граничну корисність кожного з продуктів отримаємо шляхом диференціювання виразів (13) за відповідними аргументами

$$u_1' = \frac{d}{dx_1}(\mu_1, x_1) = \frac{d\mu_1}{dx_1} \cdot x_1 + \mu_1, \quad (14)$$

$$u_2' = \frac{d}{dx_2}(\mu_2, x_2) = \frac{d\mu_2}{dx_2} \cdot x_2 + \mu_2.$$

Членам правих частин виразів (14) є середні значення функції корисності, її похідні та аргументи. У них відсутні похідні функції корисності.

Знайдемо другі похідні цієї функції, диференціюючи кожен вираз (14) за відповідним аргументом. Отримаємо

$$u_1'' = \frac{d^2 \mu_1}{dx_1^2} + 2 \frac{d\mu_1}{dx_1}, u_2'' = \frac{d^2 \mu_2}{dx_2^2} + 2 \frac{d\mu_2}{dx_2}. \quad (15)$$

Підставимо (14) у (9) і запишемо вираз диференціалу функції корисності

$$du(x_1, x_2) = \frac{d\mu_1}{dx_1} x_1 dx_1 + \mu_1 dx_1 + \frac{d\mu_2}{dx_2} x_2 dx_2 + \mu_2 dx_2 = 0, \quad (16)$$

або

$$(\mu_1' x_1 + \mu_1) dx_1 + (\mu_2' x_2 + \mu_2) dx_2 = 0. \quad (17)$$

Звідси

$$\frac{dx_2}{dx_1} = -\frac{\mu_1' x_1 + \mu_1}{\mu_2' x_2 + \mu_2} < 0. \quad (18)$$

У виразах (17) і (18) для скорочення введемо позначення

$$\mu_1' = d\mu_1/dx_1, \mu_2' = d\mu_2/dx_2. \quad (19)$$

Співвідношення (18) є еквівалентом виразу (10) без похідних функції корисності.

Аналогічно підстановкою перших і других похідних (14) і (15) у праву частину другої похідної (11) отримаємо еквівалент залежності x_2 від x_1 від без необхідності знаходження похідних функції корисності.

Отже, дослідження властивостей функції корисності значно спрощується, якщо представити її як добутки середніх значень на аргументи.

Висновки.

1. Існує два підходи до моделювання попиту: перший підхід передбачає побудову функції корисності і карт байдужості; за другого підходу встановлюється статистичний зв'язок між попитом, доходом і цінами.

2. Функція корисності повинна відповідати вимогам про неперервну зміну її аргументів, неперервність самої функції та існування необхідного числа її похідних. При розв'язуванні практичних задач, пов'язаних з моделюванням попиту, виконання таких вимог не завжди можливе.

У роботі функція корисності представлена як добуток її відношень до аргументів на самі аргументи. Такий підхід усуває проблему знаходження похідних

функції корисності і суттєво розширює коло задач, які розв'язуються за допомогою економіко-математичної моделі споживчого попиту.

Список використаної літератури

1. Ватаманюк З. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка / за ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. — Київ : Альтернативи, 2004. — 606 с.
2. Ватаманюк О. З. Мікроекономіка : навч. посібник / О. З. Ватаманюк. — Львів : «Інтелект-Захід», 2004. — 176 с.
3. Доугерти К. Введение в эконометрию : пер. с англ. / К. Доугерти. — Москва : ИНФРА-М, 2000. — 200 с.
4. Замков О. О. Математические методы в экономике : учебник / О. О. Замков, А. В. Толстопятенко, Ю. Н. Черемных. — Москва : МГУ ; Изд. «ДИС», 2001. — 365 с.
5. Лотов А. В. Введение в экономико-математическое моделирование / А. В. Лотов. — Москва : Наука, 2004. — 225 с.
6. Красс М. С. Основы математики и ее приложения в экономическом образовании / М. С. Красс, Б. П. Чупрынов. — Москва : ДЕЛО, 2000. — 715 с.

References

1. Vatamaniuk, Z. (2004). *Ekonomichna teoriia: makro- i mikroekonomika* [Economic Theory: Macroeconomics]. Z. Vatamaniuk, S. Panchishin (Eds.). Kyiv: Alternatives [in Ukrainian].
2. Vatamaniuk, O. Z. (2004). *Mikroekonomika* [Microeconomics]. Lviv: «Intellect-Zakhid» [in Ukrainian].
3. Dougerti, K. (2000). *Vvedenie v ekonometriku* [Introduction to Econometrics]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
4. Zamkov, O. O., Tolstopyatenko, A. V., & Cheremnyh, Yu. N. (2001). *Matematicheskie metody v ekonomike* [Mathematical methods in economics]. Moscow: MGU ; Izd. «DIS» [in Russian].
5. Lotov, A. V. (2004). *Vvedenie v ekonomiko-matematicheskoe modelirovanie* [Introduction to economic and mathematical modeling]. Moscow: Nauka [in Russian].
6. Krass, M. S., & Chuprynov, B. P. (2000). *Osnovy matematiki i ee prilozheniya v ekonomicheskom obrazovanii* [Foundations of Mathematics and its Applications in Economic Education]. Moscow: DELO [in Russian].

УДК 016+351

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Жеребило Ірина Владиславівна,
кандидат філософських наук, доцент,
директор Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Анотація. Важливою детермінантою соціально-економічного розвитку регіонів є фінансова децентралізація, яка сприяє, з одного боку, зменшенню ролі держави в їхньому фінансовому забезпеченні, з другого — створює можливості для зміцнення автономності місцевих бюджетів. На основі аналізу кращих практик економічно розвинутих країн розкрито особливості прояву фінансової децентралізації в контексті її впливу на економічне зростання регіонів і територіальних громад. З'ясовано джерела формування доходів. Показано, що доходи бюджетів субрегіонального рівня формують (у переважній більшості) місцеві податки, значну питому вагу серед яких становлять майнові податки, причому у федеративних країнах їхня вагомість у доходах бюджетів є значно нижчою, аніж в унітарних. Різним країнам властивий різний ступінь децентралізації, однак «багатші» країни більш децентралізовані. Доведено, що не існує оптимального рівня фінансової децентралізації, бо кожна країна йде власним шляхом розвитку. Виокремлено причини фінансової децентралізації, серед яких такі: низька ефективність діяльності сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, державного управління; надмірні витрати на утримання мережі та управлінського апарату; незадовільні темпи впровадження новітніх технологій, малі неспроможні громади, бажання підвищити ефективність та якість суспільних послуг, хоча на початку 2000-х років для країн Східної Європи у пріоритеті були завдання розбудови власної демократичної політичної системи. Висвітлено перші кроки фінансової децентралізації в Україні та показано недоліки розпочатої реформи. Визначено пріоритети проведення бюджетної політики в Україні в умовах реформи міжбюджетних відносин. Наголошено на недоцільності дзеркального перенесення досвіду реалізації реформи фінансової децентралізації у країнах Європи і світу на терени України. Зазначене потребує детального аналізу особливостей її прояву в межах кожної країни.

Ключові слова: фінансова децентралізація, місцеві податки, органи місцевого самоврядування, громада, регіон, країни Європейського Союзу.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 24.

FEATURES OF MANIFESTATION OF FINANCIAL DECENTRALIZATION AT THE REGIONAL LEVEL: COMPARATIVE ANALYSIS OF DOMESTIC AND WORLD PRACTICE

Zherebylo Iryna,
Ph. D. of Philosophy, Associate Professor,
Director of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Abstract. An important determinant of socio-economic development is fiscal decentralization, which promotes the one hand, reducing the state's role in their financial support on the other — creates opportunities for strengthening the autonomy of local governments. Based on the analysis of the best practices developed economies reveals peculiarities of fiscal decentralization in the context of its impact on economic growth of regions and local communities. The sources of income formation are revealed. We show that budget revenues form the subregional level (the vast majority), local taxes, a significant proportion of which are property taxes, and in federal countries their importance in budget revenues is much lower than in unitary. Different countries have a different degree of decentralization, but «richer» countries are more decentralized. It has been proved that there is no optimal level of financial decentralization, because each country goes its own way of development. Isolate the causes of fiscal decentralization, including the following: the low efficiency of the education, health, social security, public administration; Excessive maintenance costs for network and management; temporary unsatisfactory implementation of new technologies, small communities can not desire to increase the efficiency and quality of public services, although in the early 2000s for Eastern Europe were the priority tasks of building their democratic political system. The first steps of financial decentralization in Ukraine are highlighted and the

shortcomings of the initiated reform are shown. The priorities of budget policy in Ukraine in the conditions of the reform of inter-budgetary relations are determined. It is emphasized that it is inappropriate to mirror the transfer of experience in implementing the reform of financial decentralization in countries of Europe and the world on the territory of Ukraine. The above requires a detailed analysis of the peculiarities of its manifestation within each country.

Keywords: fiscal decentralization, local taxes, local governments, community, region, European Union countries.

JEL Classification H71, H72, H75

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 24.

ПУБЛИЧНЫЕ ФИНАНСЫ И ИХ РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Жеребило Ирина Владиславовна,
кандидат философских наук, доцент,
директор Львовского учебно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: zherebilo@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3147-9590

Аннотация. Важной детерминантой социально-экономического развития регионов является финансовая децентрализация, которая способствует, с одной стороны, уменьшению роли государства в их финансовом обеспечении, с другой — создает возможности для укрепления автономности местных бюджетов. На основе анализа лучших практик экономически развитых стран раскрыты особенности проявления финансовой децентрализации в контексте ее влияния на экономический рост регионов и территориальных общин. Выявлено источники формирования доходов. Показано, что доходы бюджетов субрегионального уровня формируют (в подавляющем большинстве) местные налоги, значительный удельный вес среди которых составляют имущественные налоги, причем в федеративных странах их значимость в доходах бюджетов значительно ниже, чем в унитарных. Разным странам присуща разная степень децентрализации, однако «богатые» страны более децентрализованные. Доказано, что не существует оптимального уровня финансовой децентрализации, поскольку каждая страна идет своим путем развития. Выделены причины финансовой децентрализации, среди которых: низкая эффективность деятельности сферы образования, здравоохранения, социальной защиты, государственного управления; чрезмерные расходы на содержание сети и управленческого аппарата; неудовлетворительные темпы внедрения новейших технологий, мелкие неспособные общины, желание повысить эффективность и качество общественных услуг, хотя в начале 2000-х годов для стран Восточной Европы в приоритете были задачи развития собственной демократической политической системы. Освещены первые шаги финансовой децентрализации в Украине и показано недостатки начатой реформы. Определены приоритеты проведения бюджетной политики в Украине в условиях реформы межбюджетных отношений. Отмечено нецелесообразность зеркального переноса опыта реализации реформы финансовой децентрализации в странах Европы и мира на территорию Украины. Указанное требует детального анализа особенностей ее проявления в пределах каждой страны.

Ключевые слова: финансовая децентрализация, местные налоги, органы местного самоуправления, община, регион, страны Европейского Союза.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 24.

Вступ. Сучасні зміни, які відбуваються в економічному просторі країни, у тому числі еволюція інформаційно-комунікаційних технологій, поява так званої «мережевої економіки», яка ґрунтується на засадах демократії, гнучкої структуризації та горизонтальної взаємодії, розвиток економіки реконізму (економіки взаємної підзвітності), вимагають адекватної реакції у сфері державного управління і в тому числі зміни підходів до надання суспільних послуг і державного фінансування соціального сектору економіки. Основною зазначених змін є перехід від традиційної бюрократичної моделі державного управління, сформованої на

засадах визнання держави як монополіста в наданні суспільних послуг, до консенсусної менеджеріальної моделі, побудованої на ідеї втілення механізмів підприємницького менеджменту в соціальній сфері, у тому числі в наданні соціальних послуг населенню.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдання. Питання фінансової децентралізації посідають важливе місце серед сучасних досліджень, які торкаються розвитку місцевих фінансів, бюджетної політики, забезпечення фінансової самодостатності як регіонів, так і територіальних громад, і розглядаються вітчизняними і зарубіжними вченими [1—7]. Попри це,

додаткового вивчення потребують питання особливостей прояву фінансової децентралізації в контексті її впливу на економічне зростання регіонів і територіальних громад на прикладі кращих світових практик та можливість їх адаптації до вітчизняних умов.

Метою статті є розкриття сутності поняття «публічні фінанси» та обґрунтування їхньої значимості в забезпеченні розвитку соціальної сфери економіки країни.

Результати дослідження. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що в умовах сьогодення система державного адміністрування поступово замінюється системою публічного управління, в основі якої лежать децентралізація, делегування повноважень і відповідальності на місцевий рівень та виділення публічних фінансів як складової публічного управління.

Дослідження ролі публічних фінансів у забезпеченні розвитку соціальної сфери потребує розкриття їхньої сутності та функцій. Особливо актуалізується ця проблематика в умовах реалізації реформи децентралізації влади і ресурсів. Так, при переданні на місцевий рівень матеріальних і фінансових ресурсів, прав щодо володіння і розпорядження ними, а також суттєвого розширення фінансових повноважень органів місцевого самоврядування відбувається формування системи місцевих фінансів, які доцільно виокремити з категорії «державні фінанси» як окреме економічне явище.

У цих умовах і формуються та відділяються системи державних та місцевих фінансів як взаємозалежні та пов'язані, проте не підконтрольні одна одній, а також виділення сфери публічних фінансів. Оскільки процеси децентралізації та формування ефективного місцевого самоврядування і виділення місцевих фінансів із системи державних фінансів в умовах розвитку вітчизняної економіки в порівнянні з країнами Заходу відбувалися значно пізніше, зрозумілими є і різні підходи до визначення поняття «публічні фінанси».

Зазначимо, що західна фінансова наука характеризується тривалим розвитком системи публічних фінансів та зміною підходів до трактування і структурування поняття «публічні фінанси», що зумовлене передовсім розвитком ринкової економіки країн в умовах глобалізації та поглиблення взаємозв'язків різних секторів. Це помітно у проведенні дослідження теорії публічних фінансів (рис. 1). Так, традиційна теорія публічних фінансів у структурі публічних фінансів виділяє державні та місцеві фінанси, розглядаючи їхню взаємодію у забезпеченні фінансування суспільних послуг. Нова теорія публічних фінансів, яка розвинулась у 1990-ті рр. у дослідженнях М. Стерна, Р. Мендози, І. Кауль, І. Грюнберга та є популярною і сьогодні, сформувалася на основі взаємодії та конкуренції державного і приватного секторів економіки, яке в наукових колах визначене як державно-приватне партнерство.

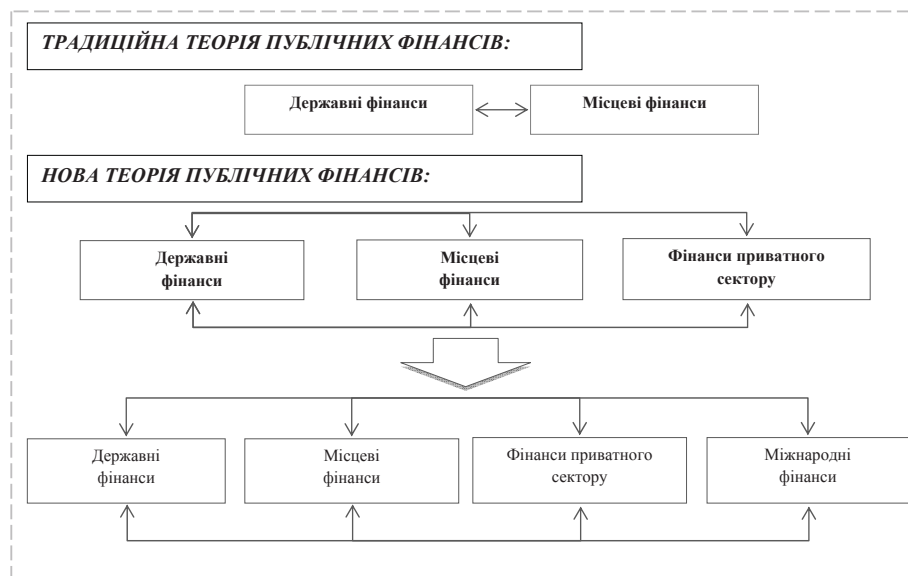

Рис. 1. Трансформація складу і структури публічних фінансів у західній фінансовій науці

Примітка. Побудовано за [1–3].

Відтак спочатку передбачала у складі публічних фінансів державні та місцеві фінанси, а також фінанси приватного сектору економіки. Пізніше до складу публічних фінансів було включено міжнародні фінанси, що пов'язано зі «стиранням кордонів» між фінансовими системами країн світу, зростанням ваги та ролі міжнародних фінансових структур на світових ринках, формуванням наднаціональних бюджетних сис-

тем і майже повній відсутності закритих національних фінансових систем. Ще одним доказом доцільності включення міжнародних фінансів до складу публічних є вплив економічних явищ в інших країнах на особливості розвитку національних фінансових систем, зокрема, варто зауважити періодичні фінансові кризи, які суттєво знижують алокаційні можливості урядів на національному рівні розв'язати соціально-еконо-

мічні проблеми та обумовлюють необхідність формування міжнародних фондів фінансових ресурсів.

Натомість у вітчизняній фінансовій науці підходить до визначення поняття «публічні фінанси» дещо різняється (табл.). Зважаючи на етимологію і переклад слова «publicus», Т. Шолкова визначає публічність як

«суспільне право власності на об'єкт, що має велике значення для суспільства в цілому, держави, адміністративно-територіальної одиниці або певної сукупності людей, правовідносини щодо якого регулюються нормами імперативного характеру й захищаються за ініціативою держави або місцевих органів» [4].

Таблиця

Підходи до трактування поняття «публічні фінанси» у вітчизняній фінансовій науці

Автор	Визначення	Джерело
С. Клімова	Публічні фінанси — це система економічних відносин, котрі виникають у реальному грошовому обігу при формуванні, розподілі й використанні публічних централізованих і децентралізованих фондів коштів, що забезпечують загальнодержавні потреби й потреби місцевої громади.	Клімова С. Розвиток наукової думки щодо сутності фінансів. [Електронний ресурс] / С. Клімова. — Режим доступу : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/3/03.pdf .
О. Молдован, М. Постула	Публічні фінанси — це взаємопов'язані системи державних фінансів та фінансів органів місцевого самоврядування.	Молдован О. Модернізація системи публічних фінансів та запровадження нової моделі управління / О. Молдован, М. Постула // Стратегічні пріоритети. — 2014. — № 2 (31). — С. 35—42.
А. Нечай	Публічні фінанси розглядає як суспільні правовідносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання публічних фондів коштів.	Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. А. Нечай. — Київ, 2005. — 45 с.
Т. Куценко	Саме виокремлення двох складників у структурі публічних фінансів відповідає сучасній українській практиці: 1) центральні (урядові) фінанси та 2) муніципальні фінанси (місцеві або фінанси місцевого самоврядування).	Куценко Т. Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку / Т. Ф. Куценко // Економіка та держава. — 2016. — № 6. — С. 62—66.
В. Опарін, В. Федосов, П. Юхименко	Структурну будову публічних фінансів можна розглядати в широкому й вузькому значеннях. У широкому розумінні вони включають фінансову діяльність усіх різновидів публічних союзів — держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, а на глобальному рівні також міжнародних організацій і фінансових інституцій. У вузькому розумінні, яке наразі є більш поширеним, до складу публічних відносять державні й місцеві фінанси, в організації котрих, незважаючи на їх взаємопов'язаність, мають домінувати принципи автономності та незалежності.	Опарін В. М. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація // В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України. — 2017. — № 2. — С. 110—128.
О. Длугопольський	Публічні фінанси охоплюють доходи і видатки центрального та місцевого урядів, а також фонди обов'язкового соціального страхування та структурні взаємозв'язки між ними, визначення яких відбувається у середовищі представницької влади.	Длугопольський О. В. Публічні фінанси за умов фінансово-економічної кризи та трансформації світової економіки / О. В. Длугопольський // Фінанси України. — 2012. — № 8. — С. 106—121.

Джерела: [3; 6—10].

Отже, термін «публічний» розглядають у двох аспектах: 1) у контексті відкритості, доступності і прозорості певних явищ, процесів, установ та організацій; 2) у контексті суспільного призначення об'єкта, коли відображається певна частина ресурсів, яка перебуває в суспільному володінні, тобто належить усім. Тому поняття «публічні фінанси» розглядають як економічні відносини (які формуються і відбуваються на засадах прозорості та відкритості) щодо формування і використання усупільнених фінансових ресурсів, які спрямовуються на забезпечення загальнонаціональних потреб.

Досліджуючи поняття «фінанси» як складне суспільне явище, С. Юрій зауважує, що фінанси є «продуктом розвитку влади, насамперед держави» [5]. Його ідеї продовжує О. Молдован, наголошуючи на

тому, що вагомим суспільним благом є інститут публічної влади, який і виступає причиною виникнення і розвитку публічних фінансів [6]. Натомість В. Опарін, В. Федосов і П. Юхименко акцентують на тому, що «публічні фінанси нерозривно пов'язані з існуванням держави, хоча не збігаються з нею в моменті зародження в часовому просторі ... держава надає фінансовим відносинам адекватні інституціональні форми та забезпечує регулювання багатограних суспільних відносин» [7]. Тобто вчені наголошують на першопричині формування публічних фінансів — існуванні адекватних відповідному етапові розвитку держави правових форм організації публічних відносин, які і вимагають становлення відповідної системи фінансових відносин.

Ще один аспект, який потребує особливої уваги у процесі обговорення теоретичної концептуалізації поняття «публічні фінанси», — це їхня структура. Так, В. Опарін, В. Федосов і П. Юхименко пропонують розглядати публічні фінанси в широкому і вузькому значеннях. У широкому до складу публічних фінансів слід віднести фінансову діяльність усіх публічних союзів, тобто держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій і міжнародних організацій та інституцій на глобальному рівні; у вузькому — державні та місцеві фінанси, які, попри їхню взаємопов'язаність, мають розвиватися на принципах незалежності та автономності [7].

І. Школьник і Т. Савченко у складі публічних фінансів виділяють державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси державних корпорацій та фонди соціального страхування. Дещо далі у своєму дослідженні йде А. Нечай, включаючи до складу публічних фінансів, окрім зазначених, не лише фонди обов'язкового соціального страхування, а й недержавні пенсійні фонди [11]. Аналогічне питання ставлять у своїх дослідженнях і корифеї економічної науки В. Опарін, В. Федосов і П. Юхименко: публічні фінанси включають лише фінанси владних органів у центрі та на місцях, чи і фінанси інших публічних союзів [7], аргументуючи питання тим, що призначенням таких союзів є забезпечення потреб суспільного характеру, хоча і обмеженого кола суб'єктів. Відтак фінанси громадських організацій багато вчених вважають ближчими саме до публічних фінансів, аніж до фінансів суб'єктів господарювання, у складі яких вони і визначені.

Разом з тим існують певні відмінності фінансів громадських організацій та об'єднань у порівнянні з державними і місцевими фінансами та фондами обов'язкового соціального страхування. Перш за все сутнісною відмінністю є імперативний характер державних і місцевих фінансів як економічних відносин із чітко визначеними та законодавчо обґрунтованими напрямками руху, розвитку та взаємодії, які ґрунтуються на примусовому перерозподілі доходів суб'єктів економіки на користь держави та органів місцевого самоврядування у формі обов'язкових платежів, а також передбачають включення усіх суб'єктів без винятку на безстроковій основі. Натомість фінанси громадських організацій мають добровільний характер, тобто передбачають можливість виходу з організації, а подекуди і сплати членських внесків за власним бажанням, та спрямовані на забезпечення колективних потреб окремих груп населення. Тому до складу публічних фінансів їх відносити не доцільно.

Такого підходу дотримуються і О. Длугопольський та А. Хомутенко, виділяючи так званий «третій сектор», до якого відносять фінанси громадських і релігійних організацій, суспільних фондів, політичних партій і профспілок. У сукупності публічні фінанси і фінанси «третього сектору» вони об'єднують у суспільні фінанси. Таким чином, складовими публічних фінансів є (рис. 2):

- державні фінанси;
- місцеві фінанси;
- державні та місцеві позабюджетні цільові фонди;
- фінанси суб'єктів господарювання державної і комунальної форм власності.

Рис. 2. Публічні фінанси у складі фінансової системи держави

Примітка. Складено за [1; 7; 16—24].

Зазначимо, що основними ознаками публічних фінансів є транспарентність та імперативний характер, що вимагає формування і розвитку публічних фінансів в умовах розвиненого суспільного сектору та підконтрольності суспільству економічних відносин такого характеру, а також відносну деперсоніфікованість надання суспільних послуг, адже громадяни отримують послуги не особисто, а як члени публічного союзу.

Окремо слід виділити важливою ознакою публічних фінансів відносну самостійність учасників економічних відносин, серед яких обов'язково є органи державної влади або/та органи місцевого самоврядування. Зокрема, на цей аспект звертає увагу Л. Фокша, визначаючи публічні фінанси як сукупність централізованих і децентралізованих фондів, які перебувають у тісному взаємозв'язку, зберігаючи при цьому відносну самостійність [15].

Таким чином, розвиток публічних фінансів зводиться до їх дослідження не просто як сукупності державних і місцевих фінансів, він виступає результатом трансформаційних процесів у фінансовій діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування внаслідок зміни і становлення суспільного сектору для забезпечення надання суспільних послуг високої якості.

Серед основних сфер спрямування публічних фінансів на рівні держави слід виділити: державницьку, соціальну, економічні та екологічну. В останні роки саме соціальна сфера набула пріоритетного значення серед інших, що, зокрема, помітно за обсягами фінансування. Проте публічні фінанси є не єдиним джерелом фінансування соціальних послуг населенню, існує достатньо широкий спектр альтернативних джерел, серед яких: соціальне страхування, власні кошти громадян, благодійні внески, пожертвування, прибутки суб'єктів господарювання тощо. Тому своєчасним та актуальним є питання щодо причин та обсягів і меж участі держави й органів місцевого самоврядування в розвитку соціальної сфери економіки.

Перш за все слід зауважити, що, враховуючи доволі значну кількість джерел фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери економіки та різні типи соціальної політики серед держав світу, існує різниця взяття державою на себе зобов'язань соціального характеру, які реалізуються через систему публічних фінансів. Так, зважаючи на рівень перерозподілу ВВП через бюджетну систему (низький — 25—30 %, середній — 30—45 % чи високий — 50—55 %), у різних країнах у питанні фінансування соціальної сфери перевага надається або бюджету (передбачено в скандинавській моделі публічного управління), або фондам соціального страхування (передбачено у західноєвропейській моделі). При цьому в останні десятиліття відбувається зростання ролі саме державного соціального страхування в системі публічних фінансів як основного джерела забезпечення розвитку соціальної сфери

економіки (у складі податкових доходів бюджетів розвинених країн вони становлять 40—45 %), що характеризується процесом індивідуалізації споживання суспільних послуг і формуванням взаємозв'язків обсягів соціальних виплат та обсягів платежів громадян. Помітними є тенденції стимулювання державою залучення суб'єктів господарювання до реалізації соціальних проектів і розвитку самої сфери на засадах державно-приватного партнерства та соціальної відповідальності підприємництва за встановлення рівня оплати праці, який дозволяє зняти напругу із системи публічних фінансів.

Основним орієнтиром обґрунтування меж забезпечення соціальних видатків через публічні фінанси має бути співвідношення суспільної та індивідуальної зацікавленості в одержанні таких благ, що слугує базою для розмежування індивідуального і суспільного споживання. До слова, через систему публічних фінансів важливо повною мірою забезпечувати фінансування розвитку загальної середньої освіти і надання первинної медичної допомоги, оскільки питання здорової нації та грамотності населення є серед пріоритетних у розвитку держави. Натомість питання фінансування розвитку вищої освіти на даний час характеризується паритетним співвідношенням суспільного та індивідуального інтересів, оскільки на рівні держави наявність населення з вищою освітою є бажаною і стимулюється, проте не належить до першочергових потреб, а тому її фінансування забезпечується і за рахунок публічних фінансів, і за рахунок приватних коштів.

Окрім того, вагомим у питанні фінансування розвитку соціальної сфери за рахунок публічних фінансів є вертикальний розподіл видаткових повноважень, що залежить від рівня децентралізації публічного управління та рівня розвитку і самостійності місцевого самоврядування і має ґрунтуватися на основі принципу субсидіарності. При цьому, як звертає увагу М. Федяєва, принцип субсидіарності забезпечується через ефективне позиціонування у вертикальному укладі компетенцій щодо реалізації функцій держави і публічних фінансів, кожна з яких матиме свій оптимум ефективності на певному рівні адміністративної структури держави [13]. Серед таких функцій: алокаційна, дистрибутивна (перерозподільча), регулятивно-стабілізаційна і контрольна.

Алокаційна функція безпосередньо пов'язана і є комплементарною до перерозподільчої і виражається у способі використання публічних фінансів. У контексті реалізації цієї функції проявляється сутність публічних фінансів як розподільчих відносин і визначається їхнє суспільне призначення, яке полягає в забезпеченні суб'єктів економіки потрібними фінансовими ресурсами і підтримці пропорцій між частинами сукупного суспільного продукту. Алокаційна функція реалізується на етапі створення первинних фондів на базовому рівні, до яких належать ті, які безпосередньо

формують дохід держави. Реалізація цієї функції є можливою за умови оптимального використання таких інструментів: права власності, адміністративних розпоряджень і штрафних санкцій; прямого надання суспільних послуг (державне фінансування наукових досліджень, будівництво доріг, державне управління тощо); податків для забезпечення регулювання економічного і соціального розвитку; державної підтримки пріоритетних галузей економіки.

Дистрибутивна функція публічних фінансів відображається в перерозподілі доходів у суспільстві з метою усунення недоліків дії ринкових механізмів і зниження рівня диспропорції соціально-економічного розвитку територій, доходів багатих і бідних громадян. Інструментами цієї функції є: пряме надання суспільних послуг, яке включає гарантовану державою безплатну середню освіту, послуги охорони здоров'я; податки як регулятори розвитку соціальної сфери економіки в напрямі диференціації оподаткування доходів та надання податкових пільг, звільнення від оподаткування тощо; державне фінансування через надання стипендій, житлових субсидій, грошової допомоги; підтримка низьких цін на певні товари і послуги для всіх громадян або для певних соціальних груп (надання субсидій виробникам товарів, дотацій перевізникам); законодавче регулювання соціальних гарантій (встановлення прожиткового мінімуму, мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, неоподаткованого мінімуму доходів, упровадження системи обов'язкового соціального страхування).

Регулятивно-стабілізаційна функція публічних фінансів виражається в контексті втручання держави у процес відтворення і передбачає застосування низки методів для здійснення впливу на об'єкт і отримання конкретних результатів. Її зміст полягає в забезпеченні стабільних умов для розвитку соціальних відносин і забезпечення надання так званих загальногромадянських послуг. Відтак це функція, яка передбачає вплив на рівень зайнятості, обсяги споживання, темпи інфляції та інші аспекти соціально-економічного розвитку. Окремо слід зауважити факт обмеженості можливості передання цієї функції по вертикалі на місцевий рівень, оскільки функція спрямована на задоволення загальних, елементарних соціальних потреб населення загалом (забезпечення публічної безпеки і дотримання прав людини і громадянина, охорона культурного спадку, формування основ суспільного розвитку тощо).

Контрольна функція полягає в забезпеченні здійснення заходів фінансового контролю в умовах бюджетного процесу. Вона передбачає дотримання та дії відповідно до бюджетно-податкового законодавства в контексті повноти і своєчасності додержання фінансових зобов'язань у процесі розвитку системи публічних фінансів.

Висновки. У підсумку зазначимо, що в умовах формування нового підходу до реалізації функцій держави щодо розвитку соціального сектору економіки доцільно говорити про потребу визначення та обґрунтування засад формування і використання публічних фінансів. Розвиток ринкової економіки сьогодні характеризується «стиранням» кордонів між різними сферами економіки та публічного управління і посиленням взаємозв'язків між фінансовими потоками на різних рівнях, а також у рамках взаємодії публічного і приватного секторів. Слід визнати, що на даний час існує суспільний запит на перерозподіл фінансових зобов'язань щодо надання суспільних послуг і забезпечення населення суспільними благами частково на користь суспільних і приватних фінансів та оптимізацію функцій публічних фінансів у напрямі посилення й реалізації завдань щодо спрямування та координації таких зобов'язань, що веде до зростання ролі суспільного сектору.

Окремо слід акцентувати на вертикальному зміщенні функцій публічних фінансів і посиленні ролі місцевих фінансів у розвитку соціального сектору економіки держави.

Основними напрямками розвитку публічних фінансів і зміни їхньої ролі в питанні розвитку соціальної сфери економіки можуть бути:

- формування повноцінної й автономної системи місцевих фінансів у контексті делегування повноважень на місцевий рівень і фіскальної децентралізації;
- підвищення рівня прозорості публічних фінансів і забезпечення широкої громадської участі у визначенні пріоритетів бюджетної політики, розвитку соціального сектору економіки та посилення контрольних можливостей громадськості за здійсненням фінансових операцій;
- уточнення і конкретизація ролі держави та органів місцевого самоврядування в реалізації функцій держави, зокрема в надання соціальних послуг населенню.

Список використаної літератури

1. Длугопольський О. В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в умовах глобалізаційних змін : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук за спец. : 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. В. Длугопольський. — Київ, 2013. — 443 с.
2. The New Public Finance: Responding to Global Challenges / I. Kaul, P. Conceição. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 356 p.
3. Куценко Т. Ф. Публічні фінанси в Україні: зміст та структура з урахуванням сучасних тенденцій розвитку / Т. Ф. Куценко // Економіка та держава. — 2016. — № 6. — С. 62—66.

4. Шолкова Т. Б. Місцеві бюджети як публічний фонд грошових коштів: теоретичний аспект / Т. Б. Шолкова // Підприємство, господарство і право. — 2006. — № 4. — С. 114—118.
5. Юрій С. І. Теоретичні постулати міжнародних фінансів / С. І. Юрій // Журнал європейської економіки. — 2003. — № 1. — С. 3—23.
6. Молдован О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован ; Нац. ін-т стратег. досліджень. — Київ, 2011. — 384 с.
7. Опарін В. М. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація / В. М. Опарін, В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України. — 2017. — № 2. — С. 110—128.
8. Клімова С. Розвиток наукової думки щодо сутності фінансів [Електронний ресурс] / С. Клімова. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/3/03.pdf>.
9. Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних витратків у державі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. А. Нечай. — Київ, 2005. — 45 с.
10. Длугопольський О. В. Публічні фінанси за умов фінансово-економічної кризи та трансформації світової економіки / О. В. Длугопольський // Фінанси України. — 2012. — № 8. — С. 106—121.
11. Нечаєва І. А. Аналіз формування та витрачання публічних фондів грошових коштів в умовах бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] / І. А. Нечаєва // Ефективна економіка. — 2017. — № 2. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5429>.
12. Хомутенко А. В. Прагматика та семантика термінів фінансової науки «суспільні фінанси», «публічні фінанси» та «державні фінанси» / А. В. Хомутенко // Фінанси України. — 2017. — № 1. — С. 1—16.
13. Федяєва М. С. Функції публічних фінансів в процесі децентралізації влади / М. С. Федяєва // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Економіка. — Одеса, 2014. — Вип. 3/4. — Т. 19. — С. 107—111.
14. Клімова С. М. Функції фінансів: сучасний стан та перспективи розвитку / С. М. Клімова // Теорія та практика державного управління. — 2009. — Вип. 1 (28). — С. 1—7.
15. Фокша Л. В. Публічні фонди: поняття, ознаки та правова природа / Л. В. Фокша // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2014. — № 10—11. — С. 164.
16. Глуценко А. С. Фінанси : навч. посібник / А. С. Глуценко. — Львів : «Магнолія 2006», 2014. — 440 с.
17. Лондар С. Л., Тимошенко О. В. Фінанси : навч. посібник / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. — Вінниця : Нова книга, 2009. — 384 с.
18. Jain P. C. Economics of Public Finance [Electronic resurs] / P. C. Jain. — New Delhi : Atlantic Publishers & Distributors, 1989. — Vol. 3. — Available at : https://books.google.com.ua/books?id=L2AhEMv7qeoC&pg=PA2&dq=Public+finance+definition&redir_esc=y&hl=ru#v=onepage&q=Public%20finance%20definition&f=false.
19. Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави / Дж. М. Б'юкенен, Р. А. Масгрейв. — Київ : КМ «Академія», 2004. — 175 с.
20. Березовська С. В. Публічні фінанси: поняття та суть. Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16—17 травня 2013 р.) / С. В. Березовська ; відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ «ОЮА» ; Півд. регіон. центр НАПрН України. — Одеса : Фенікс, 2013. — Т. 2. — С. 110—112.
21. Пришва Н. Ю. Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання : монографія / Н. Ю. Пришва. — Київ : КНТ, 2008. — 200 с.
22. Воронова Л. К. Фінансове право України / Л. К. Воронова. — Київ : Прецедент ; Моя книга, 2006. — 448 с.
23. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. — Київ : Юрінком Інтер, 2010. — 880 с.
24. Транспарентність публічних фінансів — протидія корупції : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук І. О. Школьник і д-ра екон. наук Т. Г. Савченка. — Суми : вид-во «Ярославна», 2018. — 186 с.

References

1. Dluhopolskyi, O. V. (2013). *Suspilnyi sektor ekonomiky i publichni finansy v umovakh hlobalizatsiinykh zmin* [Public Sector of Economy and Public Finance in the Conditions of Globalization Changes]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Kaul, I., & Conceição, P. (2006). *The New Public Finance: Responding to Global Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
3. Kutsenko, T. F. (2016). *Publichni finansy v Ukraini: zmist ta struktura z urakhuvanniam suchasnykh tendentsii rozvytku* [Public Finance in Ukraine: Content and Structure with Current Trends in Development]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and State*, 6, 62—66 [in Ukrainian].
4. Sholkova, T. B. (2006). *Mistsevi biudzhety yak publichnyi fond hroshovykh koshtiv: teoretychnyi aspekt* [Local budgets as a public money fund: theoretical aspect]. *Pidpryemstvo, hospodarstvo i pravo — Enterprise, economy and law*, 4, 114—118 [in Ukrainian].

5. Yurii, S. I. (2003). Teoretychni postulaty mizhnarodnykh finansiv [Theoretical postulates of international finance]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky — Journal of European Economy*, 1, 3—23 [in Ukrainian].
6. Moldovan, O. O. (2011). *Derzhavni finansy Ukrainy: dosvid ta perspektyvy reform [Public finances of Ukraine: experience and prospects of reforms]*. Kyiv: Nats. in-t strateh. doslidzhen [in Ukrainian].
7. Oparin, V. M., Fedosov, V. M., & Yukhymenko, P. I. (2017). Publichni finansy: geneza, teoretychni kolizii ta praktychna kontseptualizatsiia [Public finances: Genesis, theoretical collisions and practical conceptualization]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 2, 110—128 [in Ukrainian].
8. Klimova, S. (2010). Rozvytok naukovoï dumky shchodo sutnosti finansiv [Development of scientific opinion on the essence of finance]. *www.kbuapa.kharkov.ua*. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/3/03.pdf> [in Ukrainian].
9. Nechai, A. A. (2005). Pravovi problemy rehuliuвання publichnykh vydatkiv u derzhavi [Legal problems of regulation of public expenditures in the state]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Dluhopolskyi, O. V. (2012). Publichni finansy za umov finansovo-ekonomichnoi kryzy ta transformatsii svitovoi ekonomiky [Public finances in the conditions of financial and economic crisis and transformation of the world economy]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 8, 106—121 [in Ukrainian].
11. Nechaieva, I. A. (2017). Analiz formuvannya ta vytrachannya publichnykh fondiv hroshovykh koshtiv v umovakh biudzhetnoi detsentralizatsii [Analysis of formation and spending of public funds in the conditions of budgetary decentralization]. *Efektivna ekonomika — Effective Economy*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5429> [in Ukrainian].
12. Khomutenko, A. V. (2017). Prahmatyka ta semantyka terminiv finansovoi nauky «suspilni finansy», «publichni finansy» ta «derzhavni finansy» [Pragmatics and semantics of financial science terms «public finances», «public finances» and «public finances»]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 1, 1—16 [in Ukrainian].
13. Fediaieva, M. S. (2014). Funktsii publichnykh finansiv v protsesi detsentralizatsii vlady [Functions of public finances in the process of decentralization of power]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika — Odesa National University Herald. Economy*, 3/4 (19), 107—111 [in Ukrainian].
14. Klimova, S. M. (2009). Funktsii finansiv: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Functions of finance: current state and prospects for development]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia — Public administration theory and practice*, 1, 1—7 [in Ukrainian].
15. Foksha, L. V. (2014). Publichni fondy: poniattia, oznaky ta pravova pryroda [Public Foundations: Concepts, Signs and Legal Nature]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu — Bulletin of the International Humanities University*, 10—11, 164 [in Ukrainian].
16. Hlushchenko, A. S. (2014). *Finansy [Finance]*. Lviv: «Mahnoliia 2006» [in Ukrainian].
17. Londar, S. L., & Tymoshenko, O. V. (2009). *Finansy [Finance]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
18. Jain, P. C. (1989). *Economics of Public Finance*. New Delhi: Atlantic Publishers & Distributors. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?id=L2AhEMv7qeoC&pg=PA2&dq=Public+finance+definition&redir_esc=y&hl=ru#v=onepage&q=Public%20finance%20definition&f=false.
19. Biukenen, Dzh. M., & Mashreiv, R. A. (2004). *Suspilni finansy i suspilnyi vybir: dva protylezhnykh bachennia derzhavy [Public finance and public choice: two opposing visions of the state]*. Kyiv: KM «Akademiia» [in Ukrainian].
20. Berezovska, S. V. (2013). Publichni finansy: poniattia ta sut [Public finance: the concept and essence]. V. M. Dromin (Ed.). *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy — The Legal Life of Modern Ukraine: Proceedings of the International Sciences Conference*. (Vol. 2), (pp. 110—112). Odesa: Feniks [in Ukrainian].
21. Pryshva, N. Yu. (2008). *Publichni dokhody: poniattia ta osoblyvosti pravovoho rehuliuвання [Public revenues: concepts and features of legal regulation]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
22. Voronova, L. K. (2006). *Finansove pravo Ukrainy [Financial Law of Ukraine]*. Kyiv: Pretsedent; Moia knyha [in Ukrainian].
23. Orliuk, O. P. (2010). *Finansove pravo. Akademichnyi kurs [Financial Law. Academic course]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
24. Shkolnyk, I. O., & Savchenko, T. H. (Eds.). (2018). *Transparentnist publichnykh finansiv — protydiia koruptsii [Transparency of public finances — counteraction to corruption]*. Sumy: Yaroslavna [in Ukrainian].

УДК 658:330.341

ФІНАНСОВІ ІНДИКАТОРИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТЕЙКХОЛДЕРІВ

Тимошук Мирослава Романівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: itymoshchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1133-0059

Шишковський Сергій Вікторович,
кандидат економічних наук,
Національний університет «Львівська політехніка»
e-mail: serhii.v.shyshkovskyi@lpnu.ua; ORCID ID: 0000-0002-7996-1298

Яворська Наталія Романівна,
кандидат економічних наук,
Львівська філія ІП Кока-Кола Беверіджиз Україна Лімітед
e-mail: Natalia.Feschur@cchellenic.com; ORCID ID: 0000-0001-5937-3344

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади соціально-економічної взаємодії підприємств як визначального фактору сталого розвитку суб'єктів господарювання, каталізатора виникнення іміджевого, соціального та економічного результатів. Запропоновано загальну структуру системи показників соціально-економічної взаємодії на основі обґрунтування вибору одиничних (базових) показників стану і динаміки взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем, що дозволить узгодити соціально-економічні інтереси підприємств з умовами і потребами підприємств. Сформовано сукупність фінансових індикаторів забезпечення ефективної соціально-економічної взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем. Розроблено методичні підходи до визначення та оцінювання цих індикаторів, що є актуальним і важливим з огляду на наявність певних прогалин у наукових дослідженнях за окресленою проблемою. За результатами дослідження зроблено висновок, що навіть за достатньо слабкої кореляції між соціальними та економічними результатами вплив соціально-економічної взаємодії на соціально-економічний розвиток підприємств у довгостроковій перспективі є відчутним.

Ключові слова: взаємодія, стейкхолдери, фінансові індикатори, сукупність, оцінювання, результати.

Формул: 12; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 15.

FINANCIAL INDICATORS OF SOCIO-ECONOMIC INTERACTION OF STEAKHOLDERS

Tymoshchuk Myroslava,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associated Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»
e-mail: itymoshchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1133-0059

Shyshkovskyi Serhii,
Ph. D. in Economics,
National University «Lviv Polytechnic»
e-mail: serhii.v.shyshkovskyi@lpnu.ua; ORCID ID: 0000-0002-7996-1298

Yavorska Nataliia,
Ph. D. in Economics,
Coca-Cola Beverages Ukraine Limited Lviv Branch
e-mail: Natalia.Feschur@cchellenic.com; ORCID ID: 0000-0001-5937-3344

Abstract. Experience of economically developed countries shows that socio-economic interaction (SEI) of stakeholders is a determining factor in the long-term development of enterprises, in the process of which the

interests of interested parties are coordinated, conditions are created for preservation and restoration of the environment, socio-economic development of enterprises, meeting the needs of consumers and increasing the population life level.

Socio-economic is interaction in the field of socio-economic relations, observing the principles of social responsibility for the environment and the adoption of moral virtues and ethical norms of social partnership in the internal and external environment.

The parties to the socio-economic interaction are the environment (ecosystem), the internal environment (enterprise) and the external environment. In the process of interaction, each side seeks to achieve its goal: the environment — to preserve the ecosystem; internal environment — to provide economic development of the company with observance of the provisions as for socially responsible activities; the external environment — to balance economic and social interests.

Since the primary social responsibility of the company is to ensure business activity and efficiency of its functioning, the article focuses on the formation of basic indicators of SEV enterprises with an internal environment, which consists of employees of the enterprise, fixed assets, technology, management system, etc.

Forming a subsystem of SEV financial indicators in enterprises with an internal environment, it is necessary to rely on the principles of convincing, binding and consistent. In this case it is expedient to distinguish the following subgroups of indicators: economic efficiency; labor; staff development.

The basic financial indicators of SEVs in enterprises with an internal environment include the following, which correspond to the content of distinct subgroups, namely: indicators of profitability of products; business activity; working and rest conditions; wage conditions; development of corporate culture and professional skills of employees of the enterprise.

The scientific novelty of the article is to consider the activities of enterprises as the process of their socio-economic interaction with interested parties, in which each party seeks to achieve the goal set before it. The developed set of indicators of SEV assessment at enterprises by substantiating the choice of unit (basic) indicators of the state and dynamics of interaction between enterprises with the internal environment will allow to reconcile the socio-economic interests of enterprises with the conditions and needs of the functioning environment.

Conscious introduction of the concept of management of SEVs at enterprises will lead to the emergence of interrelated image and social results that directly or indirectly affect the financial and economic outcomes of enterprises. Further research is associated with the formation of a system of indicators for assessing the state and dynamics of SEVs, which are based on non-financial reporting of enterprises, as well as the development of methods for positioning enterprises in the space of socio-economic interaction.

Keywords: stakeholder interaction, financial indicators, aggregate, evaluation, results.

JEL Classification A13; G32

Formulas: 12; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 15.

ФИНАНСОВЫЕ ИНДИКАТОРЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТЕЙКХОЛДЕРОВ

Тимошук Мирослава Романовна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Львовского образовательно-научного института

ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: itymoshchuk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1133-0059

Шишковский Сергей Викторович,

кандидат экономических наук,

Национальный университет «Львовская политехника»

e-mail: serhii.v.shyshkovskiy@lpnu.ua; ORCID ID: 0000-0002-7996-1298

Яворская Наталия Романовна,

кандидат экономических наук,

Львовский филиал ИП Кока-Кола Бевериджиз Украина Лимитед

e-mail: Natalia.Feschur@cchellenic.com; ORCID ID: 0000-0001-5937-3344

Аннотация. Рассмотрены теоретико-методологические основы социально-экономического взаимодействия предприятий как определяющего фактора устойчивого развития субъектов хозяйствования (СЭВ), катализатора возникновения имиджевого, социального и экономического результатов. Предложено общую структуру системы показателей СЭВ. Сформировано совокупность финансовых

индикаторов обеспечения эффективного социально-экономического взаимодействия предприятий с внутренней средой. Разработаны методические подходы к определению и оценке этих индикаторов, что является актуальным и важным, учитывая наличие определенных пробелов в научных исследованиях касательно этой проблемы.

Ключевые слова: взаимодействие, стейкхолдеры, финансовые индикаторы, совокупность, оценивание, результаты.

Формул: 12; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 15.

Вступ. Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, соціально-економічна взаємодія (СЕВ) стейкхолдерів є визначальним фактором довгострокового розвитку підприємств, у процесі якої узгоджуються інтереси зацікавлених сторін — створюються умови для збереження і відтворення навколишнього середовища, соціально-економічного розвитку підприємств, задоволення потреб споживачів і підвищення життєвого рівня населення. СЕВ на підприємствах є запорукою їхнього ефективного функціонування, а складність та багатогранність такої взаємодії породжує потребу розроблення дієвих інструментів її забезпечення та оцінювання. Оскільки першочерговим соціальним обов'язком підприємства є забезпечення ділової активності та ефективності його функціонування, зосередимо увагу на формуванні базових індикаторів соціально-економічної взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем, яке утворюють працівники підприємства, основні засоби, технології, система менеджменту тощо.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичні основи формування узгодженої системи показників оцінювання СЕВ знайшли своє відображення у працях таких науковців, як О. Буян, В. Євтушенко, Е. Нілі, А. Почтовюк, В. Фостолович та ін. [1—5]. Аналіз наукових джерел за окресленою проблемою дає підставу стверджувати, що формування системи показників соціально-економічної взаємодії на підприємствах потребує подальшого опрацювання. Значну увагу цьому питанню приділено у працях таких науковців, як Ф. Котлер, О. Кузьмін, О. Мельник, О. Телетов та ін. [6—8]. Відмінності в підходах до формування системи показників соціально-економічної взаємодії на підприємствах випливають із різноманітності трактування понять і методів їхнього оцінювання.

Критичний огляд результатів наукових досліджень дозволяє зробити висновок про доцільність формування структурованої системи індикаторів, у тому числі фінансових, які охоплюють взаємодію всіх зацікавлених сторін із внутрішнім середовищем. Актуальність окресленої проблеми обґрунтування теоретичних засад формування системи показників соціально-економічної взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем зумовлює вибір теми наукового дослідження.

Метою роботи є дослідження та узагальнення теоретико-методологічних засад щодо формування сукупності фінансових індикаторів забезпечення ефек-

тивної соціально-економічної взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем.

Результати дослідження. Соціально-економічною є взаємодія у сфері соціально-економічних відносин із дотриманням засад соціальної відповідальності щодо навколишнього середовища та утвердженням моральних чеснот і етичних норм соціального партнерства у внутрішньому і зовнішньому середовищах.

Сторонами соціально-економічної взаємодії виступають навколишнє середовище (екосистема), внутрішнє середовище (підприємство) та зовнішнє середовище. У процесі взаємодії кожна сторона прагне досягнути поставлену перед нею мету: навколишнє середовище — зберегти екосистему; внутрішнє середовище — забезпечити економічний розвиток підприємства з дотриманням положень щодо соціально відповідальної діяльності; зовнішнє середовище — урівноважити економічні та соціальні інтереси.

На даний час існує істотна прогалина в чинних системах управлінського і бухгалтерського обліку та стандартної статистичної звітності підприємств щодо відображення соціально відповідальної діяльності підприємств, оскільки в них не виокремлено відповідні групи показників соціально-економічної взаємодії. Таким чином, постає завдання формування сукупності показників, яка б охоплювала чинні та ініціативно розроблені показники соціально-економічної взаємодії підприємств із навколишнім, внутрішнім і зовнішнім середовищем [2; 9—11].

Оцінювання СЕВ на підприємствах можна здійснювати за окремими одиничними показниками (О) взаємодії з навколишнім (Н), внутрішнім (В) і зовнішнім (З) середовищем або за зведеними показниками, які входять до певної підгрупи (П) чи групи (Г) показників. Узагальнюювальною при цьому є інтегральна (І) оцінка. Розрахунок числових значень показників може проводитися з урахуванням вагових коефіцієнтів на кожному з етапів агрегування — від зведення одиничних показників у підгрупи до обчислення інтегрального показника. Розроблену структуру системи показників СЕВ схематично відображено на *рис.*

До одиничних показників сформульовано основні вимоги, яким вони повинні відповідати: доцільності, достовірності, спрямованості, надійності, доступності, вимірюваності та раціональності. На підставі вищезазначеного перейдімо до розгляду фінансових одиничних показників (індикаторів) соціально-економічної взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем.

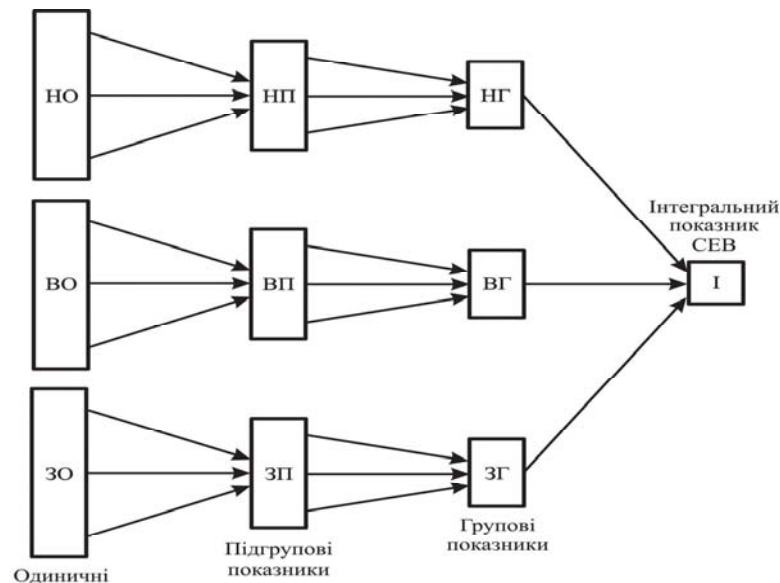

Рис. Загальна структура системи показників соціально-економічної взаємодії на підприємствах

Примітка. Розроблено авторами.

Об'єктивним кількісним вимірником забезпечення цих характеристик може слугувати показник рентабельності капіталу (активів), власного капіталу чи виробництва продукції [12; 13]. Водночас за визначенням Американського центру продуктивності та якості (APQC), результативність управління соціальними утвореннями визначається підвищенням продуктивності праці та компетентності персоналу, реалізацією основної мети (місії) підприємства [14, с. 404]. Оскільки корпоративна культура, рівень кваліфікації персоналу, рівень мотивації праці, умови праці та відпочинку є дієвими факторами впливу на ефективність функціонування підприємства, яка, у свою чергу, є індикатором соціальної відповідальності, то відповідні показники тим паче слід розглядати під кутом зору соціально-економічної взаємодії.

Соціальна відповідальність підприємства під час взаємодії з внутрішнім середовищем полягає у відповідальному ставленні до працівників та ефективному виробництві якісної продукції. До базових засад соціально-економічної взаємодії на підприємствах із внутрішнім середовищем відносять такі:

- підприємство спрямовує власну діяльність на виробництво якісної та конкурентоспроможної продукції з метою забезпечення стійкого розвитку;
- підприємство забезпечує належну та гідну заробітну плату, створює відповідні до чинного законодавства і системи корпоративних цінностей умови праці та відпочинку працівників, а також дієву систему соціального захисту;
- підприємство сприяє розвитку працівників та їх залученню до ухвалення управлінських рішень і до процесів розроблення інноваційних видів продукції.

Цілком зрозуміло, що обсяги соціальних витрат підприємства першочергово залежать від ефективнос-

ті його діяльності, однак фактори корпоративної культури та усвідомлення добровільної соціальної відповідальності щодо працівників відіграють важливу роль.

Формуючи підсистему фінансових показників соціально-економічної взаємодії на підприємствах із внутрішнім середовищем, потрібно спиратись на принципи переконаності, обов'язковості та відповідності. При цьому доцільно виокремити такі підгрупи показників: економічної ефективності, праці, розвитку персоналу.

До базових фінансових індикаторів соціально-економічної взаємодії на підприємствах із внутрішнім середовищем варто віднести такі, що відповідають змістові виокремлених підгруп, а саме: показники рентабельності продукції, ділової активності, умов праці та відпочинку, умов оплати праці, розвитку корпоративної культури та професійної майстерності працівників підприємства.

Прибутковість (рентабельність) активів (капіталу) підприємства (r_{at}) розраховують за формулою:

$$r_{at} = \frac{P_t}{\bar{K}_{at}} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де P_t — чистий прибуток; $\bar{K}_{at}$ — середньорічна вартість активів (капіталу) у році t ; t — індекс року.

Рентабельність власного капіталу (r_{bt}) обчислюють за аналогічною формулою

$$r_{bt} = \frac{P_t}{\bar{K}_{bt}} \cdot 100\%, \quad (2)$$

де $\bar{K}_{bt}$ — середньорічне значення власного капіталу за рік t .

Рентабельність виробництва продукції (r_{vt}) характеризує ефективність операційної діяльності підприємства і розраховується за формулою:

$$r_{vt} = \frac{P_{0t}}{S_t} \cdot 100\%, \quad (3)$$

де P_{0t} — чистий операційний прибуток; S_t — повна собівартість продукції.

Оцінку динаміки ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства встановлюють за середньорічним темпом зміни рентабельності активів ($\bar{T}_{ra}$), власного капіталу ($\bar{T}_{rb}$) чи виробництва продукції ($\bar{T}_{rm}$), які розраховують за формулою

$$\bar{T} = \sqrt[n-1]{\frac{r_n}{r_1}}, \quad r_n, r_1 > 0; \quad 2 \leq n \leq 5, \quad (4)$$

де n — довжина числового проміжку, за який оцінюють ефективність діяльності підприємства.

До числа первісних абсолютних показників ділової активності підприємства можна віднести чистий дохід (D), середньорічні вартості активів ($\bar{K}_{at}$) і власного капіталу ($\bar{K}_{bt}$) та повну собівартість продукції (S_t).

Відносними показниками ділової активності підприємства можна вважати середній темп зміни чистого доходу ($\bar{T}_D$), який розраховують за формулою:

$$\bar{T}_D = \sqrt[n-1]{\frac{D_n}{D_1}} \cdot 100\%, \quad 2 \leq n \leq 5, \quad (5)$$

де D_n, D_1 — чистий дохід підприємства за кінцевий (n) і початковий (1) роки.

Аналогічно обчислюють середньорічний темп зміни чисельності працівників ($\bar{T}_m$):

$$\bar{T}_m = \sqrt[n-1]{\frac{\bar{m}_n}{\bar{m}_1}} \cdot 100\%, \quad 2 \leq n \leq 5, \quad (6)$$

де $\bar{m}_n, \bar{m}_1$ — середньорічна чисельність працівників у кінцевому і початковому роках.

Зазначимо, що показник ($\bar{T}_m$) відображає ділову активність підприємства з позиції працівників, у той час як вимірником ділової активності підприємства з позиції керівництва і власників виступає показник ($\bar{T}_D$).

Гідна, своєчасна, диференційована за складністю і тривалістю виконання робіт оплата праці є явною і чи не найістотною характеристикою соціальної відповідальності підприємства, оскільки заробітна плата є найвагомішою складовою формування доходу населення України. Оплата праці персоналу, з одного боку, безпосередньо залежить від ділової активності та ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, а з другого — від розуміння і дотримання керівництвом соціальних зобов'язань перед працівниками.

Обмежуючись рамками розвитку національної економіки, індикатором гідної оплати праці персоналу доцільно розглядати питому вагу (d_{zt}) середньої заробітної плати персоналу підприємства ($\bar{z}_{nt}$) у середній в Україні заробітній платі ($\bar{z}_t$):

$$d_{zt} = \frac{\bar{z}_{nt}}{\bar{z}_t} \cdot 100\%, \quad (7)$$

де t — індекс року ($t = \overline{1, n}$).

Динаміку оплати праці на підприємстві можна оцінити за показником середньорічного темпу зміни питомої ваги заробітної плати ($\bar{T}_{dz}$), який обчислюють за формулою

$$\bar{T}_{dz} = \sqrt[n-1]{\frac{d_{zn}}{d_{z1}}} \cdot 100\%, \quad 2 \leq n \leq 5. \quad (8)$$

Ураховуючи складність і багатогранність проблеми оцінювання умов праці та відпочинку персоналу й усвідомлюючи важливість такої оцінки, пропонуємо його здійснення покласти на групу експертів, до складу якої повинні увійти внутрішні і зовнішні (незалежні) експерти, що не лише сприятиме підвищенню об'єктивності оцінки, а й демонструватиме відкритість підприємства до соціального діалогу з громадськістю.

Установлення експертних оцінок умов праці та відпочинку здійснюють за такими формулами:

$$\bar{c} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{i=1}^m c_i, \quad \beta_c = \frac{\bar{c}}{A}, \quad 0 < \beta_c \leq 1, \quad (9)$$

де $\bar{c}$ — середня експертна оцінка; c_i — оцінка i -го експерта; m — кількість експертів; β_c — відносна експертна оцінка; A — максимально можливе значення експертної оцінки.

Духовний розвиток працівників безпосередньо залежить від сформованої на підприємстві корпоративної культури, гармонійне поєднання якої з внутрішнім духовним стрижнем працівників слугує каталізатором їхньої усвідомленої продуктивності праці, етичної поведінки та відповідального ставлення до службових обов'язків.

Побудові базових та інтегральних показників оцінювання корпоративної культури підприємства присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. З огляду на підпорядкований характер цих показників загальній оцінці соціально-економічної взаємодії вважаємо за доцільне обмежитися встановленням експертної оцінки корпоративної культури підприємства як відображення важливої складової духовного розвитку персоналу.

Розрахунок абсолютної ($\bar{b}$) і відносної (β_b) експертних оцінок корпоративної культури здійснюють за формулами

$$\bar{b} = \frac{1}{m} \cdot \sum_{i=1}^m b_i, \quad \beta_b = \frac{\bar{b}}{A}, \quad 0 < \beta_b \leq 1, \quad (10)$$

де b_i — індивідуальна експертна оцінка; A — максимально можливе значення експертної оцінки.

Індикатором відповідального ставлення підприємства щодо персоналу є показник його сприяння професійному розвитку працівників, що можна відобразити через витрати підприємства на підвищення освітнього рівня, перекваліфікацію і проходження короткотривалого навчання (курсів, семінарів, тренінгів тощо). Для забезпечення його порівнюваності показник повинен представлятися у відносній, а не в абсолютній формі. За базу порівняння при цьому слід обрати фонд оплати праці.

З урахуванням вищезазначеного індикатор сприяння професійному розвитку працівників (d_{pt}) буде таким:

$$d_{pt} = \frac{F_{pt}}{F_t}, \quad d_{pt} \geq d_p^0, \quad (11)$$

де F_{pt} — витрати на розвиток персоналу; F_t — річний фонд оплати праці; d_p^0 — еталонне значення нижньої межі частки витрат на професійний розвиток персоналу.

Ураховуючи нерівномірний характер витрат на професійний розвиток персоналу і з метою забезпечення їхнього якісного оцінювання, перетворимо показник до середньої величини:

$$\bar{d}_p = \frac{\sum_{t=1}^n F_{pt}}{\sum_{t=1}^n F_t} \quad (12)$$

де $\bar{d}_p$ — середня питома вага витрат на професійний розвиток персоналу за певний проміжок часу ($n \geq 2$).

Зазначимо, що орієнтиром при оцінюванні значення середніх витрат на професійний розвиток персоналу ($\bar{d}_p$) може слугувати нормативне або емпіричне значення їхньої нижньої межі (d_p^0), а саме $\bar{d}_p \geq d_p^0$.

Таблиця

Система показників оцінювання соціально-економічної взаємодії на підприємствах

Група показників	Підгрупа показників	Одиничні показники (індикатори)
1. СЕВ із навколишнім середовищем, НГ	1.1. Використання ресурсів, НП1	1.1.1. Показники використання природних ресурсів, НО1 1.1.2. Показники використання енергетичних ресурсів, НО2 1.1.3. Показники використання вторинної сировини, НО3
	1.2. Відновлення екосистеми, утилізації (перероблення) відходів, НП2	1.2.1. Показники відновлення екосистеми, НО4 1.2.2. Показники утилізації (перероблення) відходів, НО5
2. СЕВ із внутрішнім середовищем, ВГ	2.1. Економічного результату, ВП1	2.1.1. Показники рентабельності, ВО1 2.1.2. Показники ділової активності, ВО2
	2.2. Праці, ВП2	2.2.1. Показники оплати праці, ВО3 2.2.2. Показники умов праці та відпочинку персоналу, ВО4
	2.3. Розвитку персоналу, ВП3	2.3.1. Показники духовного розвитку персоналу, ВО5 2.3.2. Показники професійного розвитку працівників, ВО6
3. СЕВ із зовнішнім середовищем, ЗГ	3.1. Задоволення потреб споживачів, ЗП1	3.1.1. Показники лояльності споживачів, ЗО1
	3.2. Соціального розвитку регіональної громади, ЗП2	3.2.1. Показники впливу на якість життя населення регіону, ЗО2 3.2.2. Показники етичних засад бізнесової діяльності, ЗО3
	3.3. Партнерських відносин із заінтересованими сторонами, ЗП3	3.3.1. Показники партнерських відносин у бізнес-середовищі, ЗО4

Примітка. Розроблено за [15].

У табл. наведено сформовану систему індикаторів оцінювання соціально-економічної взаємодії на підприємствах, яка відповідає представленій на рис. загальній структурі показників.

Варто зазначити, що остаточне рішення про вибір тих чи інших індикаторів із рекомендованої сукупності та утворення системи показників для кожного підприємства здійснюється індивідуально з урахуванням особливостей виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання та їхніх ціннісних орієнтирів. Рекомендаційний характер наведених у табл. індикаторів дозволяє гнучко формувати узгоджені для груп однорідних підприємств системи індикаторів соціально-економічної взаємодії на підприємствах.

Висновки. Наукова новизна статті полягає в розгляді діяльності підприємств як процесу їхньої соціально-економічної взаємодії із зацікавленими сторонами, за якого кожна сторона прагне досягнути поставленої перед нею мети. Сформована сукупність індикаторів оцінювання соціально-економічної взаємодії на підприємствах шляхом об'єднання вибо-

ру одиничних (базових) індикаторів стану і динаміки взаємодії підприємств із внутрішнім середовищем дозволить узгодити соціально-економічні інтереси підприємств з умовами і потребами середовища функціонування.

Свідоме впровадження концепції управління СЕВ на підприємствах призведе до виникнення взаємопов'язаних іміджевих і соціальних результатів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на фінансово-економічні результати діяльності підприємств. Як підтверджують результати дослідження, навіть за достатньо слабкої кореляції між соціальними та економічними результатами вплив СЕВ на соціально-економічний розвиток підприємств у довгостроковій (10—15 років) перспективі є відчутним.

Дальші дослідження пов'язуються із формуванням системи індикаторів оцінювання стану і динаміки СЕВ, які базуються на нефінансовій звітності підприємств, а також розробленням методів позиціонування підприємств у просторі соціально-економічної взаємодії.

Список використаної літератури

1. Буян О. А. Підходи до оцінки ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств в Україні / О. А. Буян // Вісник Дніпропетровського університету. Економіка. — 2012. — Вип. 6 (2). — С. 159—165.
2. Євтушенко В. А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В. А. Євтушенко // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Технічний прогрес та ефективність виробництва. — 2013. — № 46 (1019). — С. 53—63.
3. Нили Э. Призма эффективности: карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления / Э. Нили, К. Адаме, М. Кеннерли. — Москва : Баланс-Клуб, 2003. — 398 с.
4. Почтовюк А. Б. Корпоративна соціальна відповідальність як основа сталого розвитку підприємств [Електронний ресурс] / А. Б. Почтовюк, Б. В. Рубан // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. — 2018. — Вип. 2 (1). — С. 100—105. — Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2018_2\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2018_2(1)_17).
5. Фостолович В. А. Корпоративна соціальна відповідальність в сучасному бізнесі [Електронний ресурс] / В. А. Фостолович // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2018. — № 6. — С. 50—61. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_6_6.
6. Kotler Ph. Corporate Social Responsibility : Doing the Most Good for You Company and You Cause / Ph. Kotler, N. Lee. — Hoboken, N. J. : John Wiley & Sons, 2011. — 320 p.
7. Мельник О. Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій : монографія / О. Г. Мельник. — Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2010. — 344 с.
8. Телетов О. С. Соціально-економічна взаємодія суб'єктів регіону на засадах спільної відповідальності [Електронний ресурс] / О. С. Телетов, Н. Є. Летуновська, О. Г. Шевлюга // Причорноморські економічні студії. — 2016. — Вип. 7. — С. 191—196. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_39.
9. Дудкін О. В. Визначення рівня соціальних запитів внутрішнього та зовнішнього оточення як елемент підготовки реінжинірингу бізнес-процесів виробничого підприємства / О. В. Дудкін // Економічне обґрунтування реінжинірингу бізнес-процесів на виробничому підприємстві : монографія / [за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Л. М. Таранюка]. — Суми : Мрія-1, 2010. — С. 179—197.
10. Котлер Ф. Маркетинг. Менеджмент : пер. с англ. / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. — 15-е изд. — Санкт-Петербург : Питер, 2018. — 848 с.
11. Пономаренко В. С. Структура визначення інтегрального показника системної ефективності розвитку підприємства / В. С. Пономаренко, І. В. Гонтарева // Економіка розвитку / Харківський нац. екон. ун-т. — 2012. — № 1 (61). — С. 86—94.
12. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке : пер. с англ. / П. Ф. Друкер. — Москва : Вильямс, 2018. — 286 с.
13. Уолш К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства : пер. з англ. / К. Уолш. — Київ : Всеуито ; Наукова думка, 2001. — 367 с.
14. Туленков М. В. Теоретико-методологічні основи організаційної взаємодії в соціальному управлінні : монографія / М. В. Туленков. — Київ : Каравела, 2012. — 512 с.
15. Управління соціально-економічною взаємодією на підприємствах: методологія та інструментарій : монографія / Р. В. Фещур, М. Р. Тимошук, Т. В. Шишковський, Н. Р. Яворська, А. І. Якимів ; за наук. ред. проф. Р. В. Фещура ; Нац. універ. «Львівська політехніка». — Львів : Растр-7, 2016. — 230 с.

References

1. Buian, O. A. (2012). Pidkhody do otsinky efektyvnosti korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti [Approaches to assessing the effectiveness of corporate social responsibility in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu — Bulletin of Dnipropetrovsk University*, 6 (2), 159—165 [in Ukrainian].
2. Yevtushenko, V. A. (2013). Otsinka korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti: metody, obiekty, pokaznyky [Assessment of Corporate Social Responsibility: Methods, Objects, Indicators]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva — Bulletin of the National Technical University «KhPI». Technical progress and production efficiency*, 46 (1019), 53—63 [in Ukrainian].
3. Nyly, E., Adame, K., & Kennerly, M. (2003). *Prizma effektivnosti: karta sbalansirovannykh pokazateley dlya izmereniya uspekha v biznese i upravleniya* [Prism effectiveness: a map of balanced indicators to measure business success and management]. Moscow : Balans-Klub [in Russian].
4. Pochtoviuk, A. B., & Ruban, B. V. (2018). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist yak osnova staloho rozvytku pidpriemstv [Corporate social responsibility as the basis of sustainable development of enterprises]. *Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrogradskoho — Bulletin of the Kremenchug Mykhaylo Ostrogradsky National University*, 2 (1), 100—105. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2018_2\(1\)_1763](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2018_2(1)_1763) [in Ukrainian].
5. Fostolovych, V. A. (2018). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist v suchasnomu biznesi [Corporate Social Sociology for such a business]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky* —

- Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*, 6, 50—61. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2018_6_663 [in Ukrainian].
6. Kotler, P., & Lee, N. (2011). *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for You Company and You Cause*. Hoboken, N. J.: John Wiley & Sons [in English].
7. Melnyk, O. H. (2010). *Systemy diahnozyky diialnosti mashynobudivnykh pidpriemstv: polikryterialna kontseptsii ta instrumentarii* [Diagnostic systems of machine-building enterprises: concept and tools polikryterialna]. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politekhnika» [in Ukrainian].
8. Tielietov, O. S., Letunovska, N. Ye., & Shevliuha, O. H. (2016). Sotsialno-ekonomichna vzaiemodiia subiektiv rehionu na zasadakh spilnoi vidpovidalnosti [Socio-economic interaction of subjects of the region on the basis of joint responsibility]. *Prychornomorski ekonomichni studii — Black Sea Economic Studies*, 7, 191—196. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_7_39 [in Ukrainian].
9. Dudkin, O. V. (2010). *Vyznachennia rinvnia sotsialnykh zapytiv vnutrishnoho ta zovnishnoho otocennia yak element pidhotovky reinzhyrnirynhu biznes-protseviv vyrobnychoho pidpriemstva* [Determination of the level of social demands of the internal and external environment as an element of preparation for reengineering business processes of a production enterprise]. L. M. Taraniuk (Ed.). Sumy: Mriia-1 [in Ukrainian].
10. Kotler, F., & Keller, K. L. (2018). *Marketing. Menedzhment* [Marketing. Management]. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
11. Ponomarenko, V. S., & Hontareva, I. V. (2012). Struktura vyznachennia intehralnoho pokaznyka systemnoi efektyvnosti rozvytku pidpriemstva [The structure of determining the integral index of system efficiency of enterprise development]. *Ekonomika rozvytku — Development Economics*, 1 (61), 86—94 [in Ukrainian].
12. Drucker, P. F. (2018). *Zadachi menedzhmenta v XXI veke* [Management tasks in the XXI century]. Moscow: Vyl'iams [in Russian].
13. Uolsh, K. (2001). *Kliuchovi finansovi pokaznyky. Analiz ta upravlinnia rozvytkom pidpriemstva* [Key Financial Indicators. Analysis and management of enterprise development]. Kyiv: Vseuvyto; Naukova dumka [in Ukrainian].
14. Tulenkov, M. V. (2012). *Teoretyko-metodolohichni osnovy orhanizatsiinoi vzaiemodii v sotsialnomu upravlinni* [Theoretical and methodological foundations of organizational interaction in social management]. Kyiv: Karavela [in Ukrainian].
15. Feshchur, R. V., Yavorska, N. R., Yakymiv, A. I., Tymoshchuk, M. R., & Shyshkovskyi, T. V. (2016). *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnoiu vzaiemodiieiu na pidpriemstvakh: metodolohiia ta instrumentarii* [Management of socio-economic interaction at enterprises: methodology and tools]. Lviv: Rastr-7 [in Ukrainian].

УДК 336.7

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ КРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ КРАЇНИ

Кривич Яна Миколаївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету
e-mail: y.kryvych@uabs.sumdu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-3401-0878

Сердюк Катерина Вікторівна,
магістрант
кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Сумського державного університету
e-mail: katernaserduck@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6348-2014,

Анотація. В умовах низької суспільної довіри до центрального банку країни актуалізується питання щодо поліпшення комунікаційної політики центрального банку, яка б допомогла моніторити очікування агентів фінансового сектору і пристосувати свою політику ближче до їхніх сподівань. Тому останнім часом все гостріше постає питання проведення якісної комунікаційної політики центральними банками, яка б допомогла реалізувати всі аспекти своєї діяльності, виявити, на що націлені очікування суб'єктів фінансового ринку, і пристосувати свою політику якомога ближче до їхніх сподівань, насамперед для підвищення рівня довіри.

Національний банк України є сучасним, відкритим і незалежним центральним банком, який інтегрований до європейської спільноти центробанків і намагається підтримувати довіру суб'єктів економіки. Центральний банк України у своїй стратегії визнає комунікацію невід'ємною частиною своєї діяльності та запорукою ефективної реалізації своєї політики, спрямованої на досягнення поставлених цілей.

Проаналізовано сутність поняття «комунікаційна політика» і досліджено її генезис. Визначено роль комунікацій у діяльності центрального банку. Обґрунтовано зв'язок суспільної довіри до центрального банку і його комунікаційної політики.

Ключова слова: комунікаційна політика, цільова аудиторія, агенти фінансового ринку, суспільна довіра, інструменти комунікаційної політики, канали комунікації.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; бібл.: 17.

COMMUNICATION POLICY OF THE CENTRAL BANK IN THE CONTEXT OF RESTORATION OF SOCIAL TRUST FOR THE FINANCIAL SECTOR OF THE COUNTRY

Kryvych Yana,
Ph. D. in Economics,
Associate Professor, Department of Finance, Banking and Insurance,
Sumy State University
e-mail: y.kryvych@uabs.sumdu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-3401-0878

Serdiuk Kateryna,
Master's student
Department of Finance, Banking and Insurance,
Sumy State University
e-mail: katernaserduck@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6348-2014

Abstract. The article substantiates the issue of improving the communication policy of the central bank, which would help to monitor the expectations of financial sector agents and adapt their policies closer to their expectations. This question is important in the conditions of low public trust in the central bank. This paper encompasses conceptual framework for understanding the central bank's communications policy as an indicator of raising public confidence. It has been highlighted that decline in trust in the central bank means that market participants have doubts about the consistency of monetary policy, its objectives and the professionalism of management.

The implementation of a quality communication policy is very important, as the central bank can build monetary policy not only on the basis of real indicators, but also on expectations, and at the same time to improve the trust of the population. Therefore, the issue of conducting high-quality communication policy by central banks is becoming more acute, which would help to realize all aspects of its activities, identify the expectations of financial market participants and adapt their policies as close as possible to their expectations, first of all, to improve public confidence. The National Bank of Ukraine is a modern, open and independent central bank that integrates with the European community of central banks and strives to maintain public confidence. In its strategy, the Central Bank of Ukraine recognizes communication as an integral part of its activities aimed at achieving its goals.

The authors of the article analyze the essence of the «communication policy» and investigate its genesis, determine the role of communications in the activities of the central bank and establish the connection of public trust to the central bank and its communication policy.

Keywords: communication policy, target audience, agents of the financial market, public trust, communication policy tools, communication channels.

JEL Classification E50, E58, E71

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 0; bibl: 17.

КОММУНИКАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА СТРАНЫ В КОНТЕКСТЕ ВОССТАНОВЛЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО ДОВЕРИЯ К ФИНАНСОВОМУ СЕКТОРУ СТРАНЫ

Кривич Яна Николаевна,

кандидат экономических наук,

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Сумского государственного университета

e-mail: y.kryvyuch@uabs.sumdu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-3401-0878

Сердюк Екатерина Викторовна,

магистрант

кафедры финансов, банковского дела и страхования

Сумского государственного университета

e-mail: katernaserduck@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6348-2014

Аннотация. В условиях низкого общественного доверия к центральному банку страны важным является вопрос об улучшении коммуникационной политики центрального банка, которая помогла бы мониторить ожидания агентов финансового сектора и приспособить свою политику ближе к их ожиданиям. Проанализировано сущность понятия «коммуникационная политика» и исследовано ее генезис. Определена роль коммуникаций в деятельности центрального банка. Обоснована связь общественного доверия к центральному банку и его коммуникационной политики.

Ключевые слова: коммуникационная политика, целевая аудитория, агенты финансового рынка, общественное доверие, инструменты коммуникационной политики, каналы коммуникации.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; библи.: 17.

Вступ. Актуальність дослідження комунікаційної політики в контексті відновлення суспільної довіри обумовлена тим, що останніми роками довіра населення до Національного банку України, як регулятора і провідника грошово-кредитної політики країни, має тенденцію до зниження. Центральні банки виконують достатньо велику кількість функцій у забезпеченні безперервної діяльності не тільки цієї системи, а й загалом економіки країни. А отже, вони намагаються доводити до відома всіх суб'єктів економіки про останні зміни, досягнення, пріоритети розвитку та вдосконалення монетарної політики.

Дослідження дають змогу стверджувати про вкрай низьку довіру населення до центрального банку України за весь період аналізу. Тому це актуалізує питання

щодо поліпшення комунікаційної політики центрального банку, яка б допомогла моніторити очікування агентів фінансового сектору і пристосувати свою політику ближче до їхніх сподівань. За результатами загальнонаціонального дослідження, що проводиться Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру імені О. Разумкова, було виявлено, що з кожним роком, починаючи з кінця 2015 року, баланс довіри / недовіри в Україні до всіх інституцій або залишався незмінним, або, навпаки, лише погіршувався.

Тридцятого жовтня 2018 року було схвалено нову Стратегію комунікацій Національного банку України. Ця Стратегія стане основою інформаційної взаємодії банку із суспільством та іншими цільовими аудито-

ріями. Вона будується на трьох основних цілях: зміцнення довіри, максимізація впливу на поведінку споживачів фінансових послуг і мінімізація інформаційної асиметрії. Тому актуальним є питання забезпечення рівня довіри до центрального банку за допомогою проведення якісної комунікаційної політики.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання комунікаційної політики розглядають як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Проте комунікаційну політику на прикладі Національного банку України почали вивчати декілька років тому. Це питання у своїх роботах розглядають такі науковці: М. Репко, Т. Щербина, О. Уткіна, В. Піддубна, А. Сомик, Н. Жмурко, Н. Маслова, Л. Сегеда, В. Міщенко та інші.

У закордонній літературі цьому питанню присвячено набагато більше досліджень, аніж в Україні. Зокрема, варто згадати: Carola Binder, Mugur Isărescu, Jens Weidmann, Lorenzo Bini Smaghi, Stephen Hansen, Michael McMahon, Danielle Kedan, Michael Woodford.

Проте питання комунікаційної політики все-таки залишається розкритим фрагментарно, особливо в контексті відновлення суспільної довіри до центральних банків і фінансового сектору зокрема.

Мета статті полягає у формуванні теоретичного і методичного підґрунтя дослідження комунікаційної політики центрального банку, а також обґрунтування взаємозв'язку суспільної довіри та безпосередньо комунікаційної політики Національного банку України.

Результати дослідження. Головним завданням комунікаційної політики центрального банку є зростання довіри. Проте за постійного проведення комунікації, він націлений на більш довготермінову перспективу — це управління очікуваннями [1]. Самі ж центральні банки наголошують на використанні комунікації як на засобі грошово-кредитної політики [2]. Національний банк України визнає комунікацію невід'ємною частиною своєї діяльності та запорукою ефективної реалізації політики, спрямованої на досягнення цілей, установлених виключно його стратегією [3].

У науковій літературі наразі не існує єдиної думки стосовно визначення поняття «комунікаційна політика». У результаті вивчення теоретичного матеріалу щодо сутності цього поняття [4—13] можна зробити висновок, що комунікаційну політику, найчастіше, розглядають як ціль грошово-кредитної політики і систему дій, спрямованих на підвищення рівня освітленості агентів щодо стану та перспектив розвитку монетарної політики і формування позитивного іміджу влади. Також панує думка, що комунікаційна політика важлива для центральних банків для забезпечення стабільності розвитку держави та керування очікуваннями суб'єктів ринку, щоб привести їх до загального вектору грошово-кредитної політики.

Загалом, комунікація центральних банків почала розвиватися на рубежі XIX і XX століть. До того

часу банки не вважали за потрібне розкривати публічно цілі грошово-кредитної політики. Проте така думка почала змінюватися в останнє десятиліття XX століття. Причиною цього стало введення в багатьох країнах світу режиму інфляційного таргетування. А найважливішим поштовхом було те, що банки зрозуміли необхідність вивчення економічних очікувань і настроїв агентів ринку [4]. Усе більше центральних банків почали вважати, що комунікація може бути використана як інструмент для закріплення інфляційних очікувань і керівництва фінансовими ринками. У результаті центральні банки стали більш відкритими і почали інтенсивніше повідомляти про свою політику громадськості.

Загалом, можна виділити декілька причин розвитку комунікаційної політики центральних банків світу.

По-перше, це виклик перед розвитком центральних банків, насамперед, пов'язаний з еволюційним розвитком і послідовними етапами комунікаційної політики. Центральний банк повинен демонструвати відданість і здатність досягати своїх цілей шляхом систематичного впровадження своєї політики. Дії центрального банку мають бути сформульовані настільки просто, наскільки це можливо, для того, щоб побудувати знання і довіру громадськості [5].

По-друге, комунікація центрального банку є інструментом грошово-кредитної політики. Це дозволяє центральним банкам бути більш відповідальними перед громадськістю, а сама комунікація служить для того, щоб керувати очікуваннями. Якщо центральні банки використовують комунікацію як інструмент політики, то вони не можуть ухилятися від неї та надання необхідних рекомендацій просто тому, що вони бояться зустрічної реакції ринків і громадськості [6].

По-третє, це інструмент нестандартної монетарної політики. У науковій літературі виділяють три основні типи нестандартних (або нетрадиційних) заходів грошово-кредитної політики: зниження процентних ставок до нульових рівнів (або навіть нижче); попереднє керівництво, спрямоване на переконання економічних агентів у тому, що витрати на позики не збільшуватимуться протягом тривалого періоду часу; і кількісне пом'якшення грошово-кредитної політики.

Дієвим прикладом є саме останній інструмент, який застосовується на практиці багатьма центральними банками світу. Він надає інформацію про наміри центрального банку щодо майбутньої грошово-кредитної політики. Спочатку інструмент кількісного пом'якшення стосувався очікуваного шляху процентних ставок, установлених центральним банком; однак надалі він був розширений. Цей інструмент спрямований на управління очікуваннями економічних агентів щодо того, як витрати на позики можуть розвиватися в майбутньому [4].

Комунікація має бути ефективною, чіткою і достовірною [7]. Щоб зрозуміти, наскільки успішний центральний банк, він повинен розкривати інформацію про свою діяльність, а суспільство має бути впевнене в тому, що влада проводить саме ту політику, яка відповідає його інтересам. Комунікація є одним з основних каналів, через які центральні банки можуть впли-

вати на ринкові переконання щодо її майбутніх дій [8; 9].

Оскільки комунікаційна політика центральних банків є системою, а значить, вона має канали комунікації, інструменти та будуватися на відповідних принципах. На *рис. 1* представлено систему комунікаційної політики центрального банку.

Рис. 1. Система комунікаційної політики центрального банку

Примітка. Розроблено авторами.

Загалом, у країнах Європейського Союзу виділяють три різні цільові групи: це учасники фінансового ринку; інші інституційні суб'єкти, зокрема в політичній сфері, і громадськість у цілому [7].

Стосовно України, то цільовими аудиторіями комунікації Національного банку є суб'єкти державної політики, громадськість і споживачі фінансових послуг, а також, останнім часом, почали виділяти окрему групу, таку як академічна спільнота.

Отже, необхідність вивчення економічних очікувань агентів фінансового сектору є однією з головних цілей і завдань комунікаційної політики центральних банків світу. Оскільки такі очікування не можна безпосередньо спостерігати, вони повинні бути оцінені неявно через ціни фінансових активів або вони повинні

бути визначені за допомогою опитувань, спрямованих на економістів, інвесторів і споживачів зокрема.

Стосовно цілей комунікаційної політики Національного банку України, то можна виділити три основні:

- формування та управління очікуваннями суб'єктів економіки та органів влади;
- сприяння підвищенню рівня довіри до дій Національного банку України;
- надання співробітникам потрібної інформації з метою виконання ними своїх обов'язків і формування в них умовленості, відчуття належності та отримання задоволення від роботи [11].

Оскільки комунікація передбачає процес обміну інформацією, то комунікаційна політика Національного банку України становить комплекс заходів щодо його

взаємодії з користувачами і постачальниками цієї інформації. Тобто центральний банк намагається мінімізувати інформаційні ризики за допомогою спілкування з його основними цільовими аудиторіями.

Якщо економічні агенти не довіряють тому, що заявляє центральний банк, то комунікація навряд чи може допомогти центральному банку у стабілізації економіки. До того ж, сам центральний банк, намагаючись підняти довіру економічних суб'єктів до свого апарату, впевнюється в тому, що проведення різного роду комунікацій є не тільки необхідною умовою, а й запорукою успішності [10].

З другого боку, коли учасники фінансового ринку будуть розуміти стратегію і тактику грошово-кредит-

ної політики, яку проводить центральний банк, їхні очікування сприятимуть успішному виконанню поставлених ними цілей. Стосовно взаємозв'язку між довірою до центрального банку і комунікаціями, то, як уже було зазначено, підтримання довіри для банку є короткостроковою метою, щоб надалі впливати на очікування. Посилаючись на *рис. 2* помітним є те, що з кожним роком громадяни мають різну тенденцію щодо довіри до центрального банку: з 2015 до 2017 рр. вона зменшується, надалі відбувається поступове поліпшення. Хоча вияв довіри до центрального банку є низьким, але все ж таки він передбачає впевненість опитуваних у досягненні ним поставлених цілей грошово-кредитної політики [12].

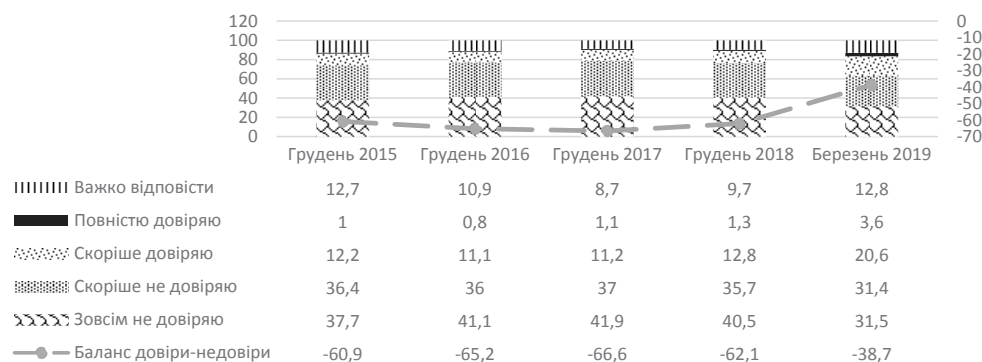

Рис. 2. Довіра громадян України до Національного банку України за період 2015—2019 рр.

Джерела: [13; 14].

Якщо проаналізувати баланс довіри до Національного банку України в річному вимірі за останні 14 років, то можна зробити висновок, що за період із 2006 до 2019 рр. він завжди є негативним. Пікового значення набуває у 2008 і 2016 роках, що можна пояснити в

першому році наслідком світової економічної кризи та у другому — кризи в Україні, нестабільність законодавства і реформ, різким збільшення курс національної валюти та неспроможністю тримати рівень інфляції на запланованому рівні (*рис. 3*).

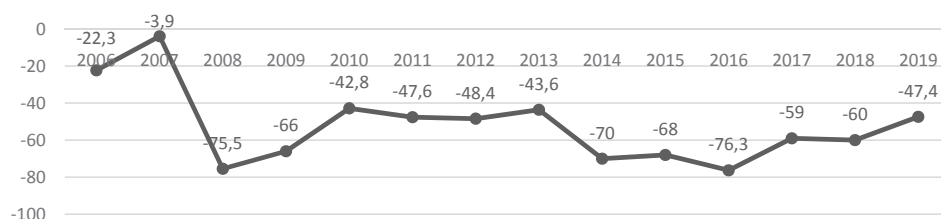

Рис. 3. Баланс довіри до Національного банку України станом на 2006—2019 роки

Джерела: [13; 14].

За даними соціологічних опитувань Центру імені О. Разумкова, рівень довіри до Національного банку України є вкрай низьким. За останні три роки рівень довіри зменшився з 16,1 % у 2016 році до 14,1 % у 2018 р. Але 2018 року ситуація дещо стабілізувалася і довіра до Національного банку порівняно з 2017-м поліпшилася на 2,4 % [14]. Зниження довіри до НБУ обумовлюється низькою довірою суспільства до комерційних банків. Поряд з цим основним фактором, що визначає довіру до Національного банку України, є його дії.

Погіршення стану банківського сектору в Україні засвідчують і світові рейтинги. Так, згідно із Всесвітнім економічним форумом за показником «Довіра до банків» Україна посідає 138-ме місце у 2017 році та 137-ме у 2018 році. Результати є вкрай низькими для України, хоча є й позитивні зрушення на цьому шляху із 144-го місця у 2013 році, довіра українців до банківської системи станом на поточний рік поліпшилася [15].

Деякі дослідники вважають, що дефектна комунікація під час фінансових криз є однією з причин сус-

пильної втрати довіри до центральних банків. Наприклад, під час кризи американська фінансова і банківська система втратила свою публіку внаслідок власного дискурсу, який іноді виявлявся «катастрофічним». Громадські очікування щодо майбутнього, включаючи майбутні рішення і вияв довіри до центрального банку, пов'язані з монетарною політикою, важливі, оскільки вони впливають на нинішню економічну поведінку [16].

Усі центральні банки різних країн світу проводять опитування серед респондентів, щоб перевірити, як різні звіти і публікації з офіційних сайтів впливають на їхню довіру. Наприклад, Центральний банк Англії навіть згрупував фактори, що впливають на позитивну і негативну відповіді респондента. Вони також стверджують, що тематичний аналіз показує: що легше буде зрозуміти інформацію центрального банку, то вищою буде довіра до нього. Тобто інформаційна складова комунікативної політики є важливим засобом для підвищення довіри [17].

Висновок. Таким чином, ми проаналізували основні зарубіжні та вітчизняні трактування поняття «комунікаційна політика», на основі яких узагальнено визначення і досліджено генезис комунікаційної політики центральних банків світу.

Отже, центральні банки активно почали застосовувати комунікації в останньому десятилітті ХХ сторіччя. Проте в Україні спостерігаються відставання від світових тенденцій у цій галузі. Національний банк

України тільки останні п'ять — сім років почав застосовувати комунікаційну політику для підтримки довіри населення і керування їхніми очікуваннями. Роль комунікацій для центрального банків є вирішальною, оскільки вони ставлять одне з головних завдань — це підтримка і зростання довіри. Проте за постійного проведення комунікації він націлений на більш довготермінову перспективу — це управління очікуваннями. Здійснений аналітичний огляд стану довіри до Національного банку України показав певні тенденції та особливості. Зокрема: 1) прояв довіри до центрального банку України за останні п'ять років є низьким, хоча з 2017 року спостерігається поступове поліпшення ситуації і збільшення вияву суспільної довіри; 2) світові рейтинги також підтверджують низьку довіру українців до Національного банку, що стало причиною того, що Україна займає останні місця в рейтингу серед країн із найнижчим рівнем довіри до банків. Зазначене доводить існування значних проблем у розвитку банківського сектору країни, зокрема з комунікаційною політикою, яка не спроможна цілком керувати економічними очікуваннями суб'єктів фінансового ринку і підтримувати довіру до центрального банку на позитивному рівні. У свою чергу, низька довіра до центрального банку може свідчити про неякісну його комунікаційну політику. Отже, вивчення основних факторів комунікаційної політики центрального банку важливе в контексті відновлення суспільної довіри до фінансового сектору країни.

Список використаних джерел

1. Репко М. Коли прогнози центробанку не збігаються із реальністю, він ризикує втратити довіру [Електронний ресурс] / М. Репко. — 2018. — Режим доступу : https://lb.ua/economics/2018/04/13/395220_golovniy_ekonomist_nordbank_koli.html. 2018.
2. Binder C. Fed speak on main street: Central bank communication and household expectations / C. Binder // *Journal of Macroeconomics*. — 2017. — № 52. — С. 238—251.
3. Основні положення Стратегії комунікацій Національного банку України [Електронний ресурс] : схвалено Правлінням НБУ. — 2018. — 30 жовтня. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=86613616>.
4. Central Bank Communication at Times of Non-Standard Monetary Policies [Electronic resource] // *Monetary Dialogue*. — 2018. — September. — Available at : http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/153223/CASE_final.pdf.
5. Mugur I. Central bank communication as a policy tool — an ongoing challenge «The 41th Meeting of the Central Banks Governors' Club of the Central Asia, Black Sea region and Balkan countries» [Electronic resource] / I. Mugur. — Istanbul, 2019. — Available at : <https://www.bis.org/review/r190327d.pdf>.
6. Weidmann J. Central bank communication as an instrument of monetary policy [Electronic resource] / J. Weidmann // *Centre for European Economic Research, Mannheim*. — 2018. — Available at : <https://www.bis.org/review/r180511a.pdf>.
7. Smaghi B. L. The value of central bank communication [Electronic resource] / L. B. Smaghi. — 2007. — Available at : https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2007/html/sp071120_2.en.html.
8. Hansen S. The nature and effectiveness of central-bank communication [Electronic resource] / S. Hansen, M. McMahon. — 2016. — Available at : <https://voxeu.org/article/nature-and-effectiveness-central-bank-communication>.
9. Sanusi A. R. Signaling effects of monetary policy in Nigeria: Evidence from the new central bank of Nigeria's communication regime / A. R. Sanusi // *Paper presented at the 52nd Annual Conference of the Nigerian Economics Society*. — 2012.
10. Woodford M. Central-Bank Communication and Policy Effectiveness Presented at the Federal Reserve Bank of Kansas City / M. Woodford // *Symposium «The Greenspan Era: Lessons for the Future»*. — Wyoming : Jackson Hole, 2005.

11. Міщенко В. Комунікаційна політика центрального банку [Електронний ресурс] / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. — 2015. — Січень. — Режим доступу : [Vnbu_2015_1_4%20\(1\).pdf](https://vnbu_2015_1_4%20(1).pdf).
12. Другов О. Сучасні аспекти формування довіри населення до Національного банку України / О. Другов // Вісник НБУ. — 2013. — № 1. — С. 32—35.
13. Громадська думка: виборчі рейтинги і рейтинги довіри [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. — 2017. — Грудень. — Режим доступу : <https://dif.org.ua/article/rejtingijfojseoj8567547>.
14. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації: результати соціологічного дослідження [Електронний ресурс] / Центр ім. О. Разумкова. — 2017. — 18 травня. — Режим доступу : <http://razumkov.org.ua>.
15. The World Economic Forum [Electronic resource]. — Available at : <https://www.weforum.org>.
16. Iacob (Bâra) R. Trust and Transparency: Perspectives upon the Communication of the National Bank of Romania during the Financial Crisis / R. Iacob (Bâra) // *Management Dynamics in the Knowledge Economy*. — 2018. — Vol. 6. — № 1. — P. 129—144.
17. Bholat D. Enhancing central bank communications with behavioural insights / D. Bholat, N. Broughton, A. Parker // *Staff Working Paper Bank of England*. — 2018. — № 750.

References

1. Repko, M. (2018). *Koly prohnozy tsentrobanku ne zbihaiutsia iz realnistiu, vin ryzykuie vtratyty doviru [When the forecasts of the central bank do not coincide with reality, it risks losing credibility]*. Retrieved from https://lb.ua/economics/2018/04/13/395220_golovniy_ekonomist_nordbank_koli.html. 2018 [in Ukrainian].
2. Binder, C. (2017). Fed speak on main street: Central bank communication and household expectations. *Journal of Macroeconomics*, 52, 238—251.
3. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2018, 30 October). *Osnovni polozhennia Stratehii komunikatsii Natsionalnoho banku Ukrainy [Key provisions of the Communications Strategy of the National Bank of Ukraine]*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=86613616> [in Ukrainian].
4. Central Bank Communication at Times of Non-Standard Monetary Policies. (2018, September). Monetary Dialogue. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/153223/CASE_final.pdf.
5. Mugur, I. (2019). Central bank communication as a policy tool — an ongoing challenge «The 41th Meeting of the Central Banks Governors' Club of the Central Asia, Black Sea region and Balkan countries». Istanbul. Retrieved from <https://www.bis.org/review/r190327d.pdf>.
6. Weidmann, J. (2018). Central bank communication as an instrument of monetary policy. Centre for European Economic Research, Mannheim. Retrieved from <https://www.bis.org/review/r180511a.pdf>.
7. Smaghi, B. L. (2007). The value of central bank communication. Retrieved from https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2007/html/sp071120_2.en.html.
8. Hansen, S., & McMahon, M. (2016). The nature and effectiveness of central-bank communication. Retrieved from <https://voxeu.org/article/nature-and-effectiveness-central-bank-communication>.
9. Sanusi, A. R. (2012). Signaling effects of monetary policy in Nigeria: Evidence from the new central bank of Nigeria's communication regime. Paper presented at the 52nd Annual Conference of the Nigerian Economics Society.
10. Woodford, M. (2005). Central-Bank Communication and Policy Effectiveness Presented at the Federal Reserve Bank of Kansas City. Symposium «The Greenspan Era: Lessons for the Future». Wyoming: Jackson Hole.
11. Mischenko, V., Krylova, V., & Nikonova, M. (2015, January). *Komunikatsiina polityka tsentralnoho banku [Communication Policy of the Central Bank]*. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 1. Retrieved from [https://vnbu_2015_1_4%20\(1\).pdf](https://vnbu_2015_1_4%20(1).pdf) [in Ukrainian].
12. Dryhov, O. (2013). *Suchasni aspekty formuvannia doviry naselennia do Natsionalnoho banku Ukrainy [Modern aspects of building public confidence in the National Bank of Ukraine]*. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 1, 32—35 [in Ukrainian].
13. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. (2017, December). *Hromadska dumka: vyborchi reitynhy i reitynhy doviry [Public Opinion: Election Ratings and Trust Ratings]*. Retrieved from <https://dif.org.ua/article/rejtingijfojseoj8567547> [in Ukrainian].
14. Tsentr im. O. Razumkova. (2017, May 18). *Stavlennia hromadian Ukrainy do suspilnykh instytutiv, elektoralni oriientatsii: rezultaty sotsiologichnoho doslidzhennia [Attitude of citizens of Ukraine to public institutions, electoral orientations: results of sociological research]*. Retrieved from <http://razumkov.org.ua> [in Ukrainian].
15. The World Economic Forum. (n. d.). www.weforum.org. Retrieved from <https://www.weforum.org>.
16. Iacob (Bâra), R. (2018). Trust and Transparency: Perspectives upon the Communication of the National Bank of Romania during the Financial Crisis. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, 1 (6), 129—144 [in Romania].
17. Bholat, D., Broughton, N., & Parker, A. (2018). Enhancing central bank communications with behavioural insights. *Staff Working Paper Bank of England*, 750.

УДК 331.556.4:314.748

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ НАСЛІДКІВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Михайлишин Богдан Ігорович,

Львівський навчально-науковий інститут

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: bohdanmm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0905-4924

Анотація. Розглянуто теоретико-методологічні засади фінансових наслідків трудової еміграції з України і методичний підхід до їхніх вимірювання та обчислення. Сформовано систему основних фінансових наслідків і запропоновано їх класифікувати на прямі і непрямі, що дозволяє зрозуміти їхню природу як загалом, так і окремо кожного.

Підкреслено можливість розрахунку у грошовому еквіваленті таких прямих фінансових наслідків трудової міграції, як грошові перекази мігрантів, зменшення навантаження на Фонд державної служби зайнятості, зменшення виробництва валового внутрішнього продукту, а також таких непрямих фінансових наслідків трудової міграції: відкриття власних справ, інвестиції мігрантів у рухоме і нерухоме майно, освітню і медичну галузь.

Розглянуто можливість визначення фінансових наслідків трудової міграції через аналіз кількості введених в експлуатацію житлових будинків, купівлю автомобілів та оцінку обсягу заощаджень домогосподарств трудових мігрантів у формі депозитів у банках та оцінку мультиплікаційного ефекту від цих процесів. Проаналізовано фінансові наслідки трудової міграції, яким притаманна соціальна складова, до них можна віднести збільшення обсягу соціальних виплат після повернення трудових мігрантів на батьківщину.

Розроблено методичні підходи до визначення та оцінювання фінансових наслідків, що є актуальним і важливим з огляду на наявність певних прогалин у наукових дослідженнях за окресленою проблемою. За результатами дослідження зроблено висновок, що запропонований методичний підхід дозволить хоча б приблизно оцінити фінансові наслідки трудової міграції та відобразити їхні обсяги у грошовому еквіваленті.

Ключові слова: фінансові наслідки, трудова міграція, грошові перекази, методичний підхід, баланс фінансових наслідків трудової міграції.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 9.

COMPLEX ANALYSIS OF FINANCIAL CONSEQUENCES OF LABOR MIGRATION

Mykhailishyn Bohdan

Lviv Educational-Scientific Institute of SHEI «Banking University»

e-mail: bohdanmm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0905-4924

Abstract. The article deals with theoretical and methodological principles of financial consequences of labor emigration from Ukraine and with a methodical approach to their measurement and calculation. The system of main financial consequences has been formed and it is proposed to classify them as direct and indirect, allowing to distinguish their nature separately and as a whole system.

Emphasizes the possibility of calculating such direct financial consequences of labor migration as a money transfer of migrants, a reduction of the burden on the state employment service fund, a reduction in the production of the gross domestic product and the following indirect financial consequences of labor migration in the monetary equivalent: opening of own affairs, investments of migrants in mobile and real estate, educational and medical industry.

The possibility of determining the financial consequences of labor migration through the analysis of the number of residential buildings commissioned, the purchase of cars and the estimation of households' savings of labor migrants in the form of bank deposits and the assessment of the multiplier effect of these processes is also considered. The financial implications of labor migration which have a social component are analyzed. These include the increase in social payments after the return of migrant workers to their homeland.

Widespread is the phenomenon of families' destruction due to the migration of one of the family members and as a consequence the process of «social orphanhood». The costs of social assistance and social programs for the rehabilitation of such orphans are assumed by the state. Labor migration also results in the loss of emigrants' skills as they carry out low-skilled labor abroad. Upon returning to their homeland, the restoration and upgrading of re-emigrants' skills will become another article of the state budget expenditures.

In the view of the existence of certain gaps in scientific researches, methodical approaches to the definition and evaluation of financial consequences are developed. According to the results of the study, it has been concluded

that the developed methodological approach could estimate the financial consequences of labor migration approximately and reflect their amounts in monetary terms.

Keywords: financial implications, labor migration, money transfers, methodical approach, balance of financial consequences of labor migration.

JEL Classification F22

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 9.

КОМПЛЕКСНЫЙ АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ ПОСЛЕДСТВИЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ

Михайлишин Богдан Игоревич,

Львовский образовательно-научный институт

ГБУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: bohdanmm@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-0905-4924

Аннотация. Рассмотрены теоретико-методологические основы финансовых последствий трудовой эмиграции из Украины и методический подход к их измерению и вычислению. Сформирована система основных финансовых последствий и предложено их классифицировать на прямые и косвенные, что позволяет понять их природу как в целом, так и отдельно каждого.

Подчеркнута возможность расчета в денежном эквиваленте таких прямых финансовых последствий трудовой миграции, как денежные переводы мигрантов, уменьшения нагрузки на Фонд государственной службы занятости, уменьшение производства валового внутреннего продукта, а также последующих косвенных финансовых последствий трудовой миграции: открытие собственного дела, инвестиции мигрантов в движимое и недвижимое имущество, образовательную и медицинскую отрасль.

Рассмотрена возможность определения финансовых последствий трудовой миграции посредством анализа количества введенных в эксплуатацию жилых домов, покупки автомобилей и оценки объема сбережений домохозяйств трудовых мигрантов в виде депозитов в банках и оценки мультипликационного эффекта от этих процессов. Проанализированы финансовые последствия трудовой миграции, обладающие социальной составляющей, к ним можно отнести увеличение объема социальных выплат после возвращения трудовых мигрантов на родину.

Разработаны методические подходы к определению и оценке финансовых последствий, что является актуальным и важным, учитывая наличие определенных пробелов в научных исследованиях по очерченной проблеме. По результатам исследования сделан вывод, что предложенный методический подход позволит хотя бы приблизительно оценить финансовые последствия трудовой миграции и отразить их объемы в денежном эквиваленте.

Ключевые слова: финансовые последствия, трудовая миграция, денежные переводы, методический подход, баланс финансовых последствий трудовой миграции.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 9.

Вступ. Протягом останнього десятиліття для України дедалі актуальнішою стає проблема виїзду її громадян за кордон з метою працевлаштування. Основною метою трудової еміграції українських заробітчан є поліпшення фінансового стану їхніх домогосподарств і добробуту членів сімей. Але разом з тим трудова міграція здійснює свій вплив прямо або опосередковано на різні сфери економіки України і країни перебування трудових мігрантів. Наслідки такого впливу можна розділити на дві групи: прямі, які є безпосереднім наслідком трудової міграції, і непрямі, тобто ті, що спричиняються процесами та обставинами, створеними в результаті трудової міграції. Для відображення та усвідомлення фінансових наслідків такого складного явища, як трудова міграція, доцільно провести повний аналіз фінансових наслідків трудової міграції, який має бути комплексним і включати як прямі, так і непрямі наслідки. До прямих фінансових наслідків трудової міграції доцільно віднести: грошові перекази мігрантів, зменшення надходжень до бюджету, пенсійного фонду і фонду соціального страхування, зменшення виплат

у зв'язку з безробіттям. До непрямих фінансових наслідків можна віднести: скорочення виробництва валового внутрішнього продукту через дефіцит робочої сили на ринку праці; зниження обсягу приватних інвестицій, інвестиції в людський капітал (освіту, здоров'я) та їхній мультиплікаційний ефект; зменшення мотивації до відкриття власної справи, а також зменшення мотивації до праці у членів сімей заробітчан, що негативно впливає на пропозицію робочої сили на ринку праці.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Основні аспекти фінансових наслідків трудової міграції відображені у працях Е. Лібанової, О. Малиновської, О. Позняка, С. Пирожкова, І. Прибиткової, У. Садової та багатьох інших. І хоча в їхніх працях відображено теоретичні основи фінансових наслідків міграційних явищ і процесів, але на сьогодні залишаються не до кінця відомими масштаби фінансових наслідків трудової еміграції українців.

Метою роботи є розроблення методичного підходу аналізу фінансових наслідків трудової міграції та визначення їхнього обсягу у грошовому еквіваленті.

Результати дослідження. Для початку спробуємо провести аналіз деяких прямих фінансових наслідків трудової міграції. Основним серед них є грошові перекази трудових мігрантів на батьківщину, які є джерелом збільшення національних доходів, але водночас є однією з причин зростання інфляції. Грошові перекази за економічною природою можна прирівняти до прямих іноземних інвестицій. І хоча обсяг приватних грошових переказів протягом 2015—2017 років знизився до 5—5,5 млрд порівняно із 6,5—8,5 млрд дол. США у 2012—2014 роках, загалом грошові перекази за обсягом перевищують прямі іноземні інвестиції майже удвічі протягом 2015—2017 років, а 2014 року у 15 разів: 6 489 млн дол. США приватних грошових пере-

казів проти 410 млн дол. США прямих іноземних інвестицій. Варто також звернути увагу на обсяг грошових переказів щодо валового внутрішнього продукту, де спостерігається постійне зростання від 4,5 % у 2013 році до 5,75% у 2015 році та до 6,7 % у 2017 році [1].

За результатами досліджень Світового банку, збільшення на 1 % частки грошових переказів у валовому внутрішньому продукті призводить до зменшення частки населення, що живе за межею бідності, у середньому приблизно на 0,4 % [6]. Вказане співвідношення використовуємо в обчисленні кількості українського населення, яке було «врятоване» від бідності за допомогою грошових переказів з-за кордону трудовими емігрантами (рис. 1).

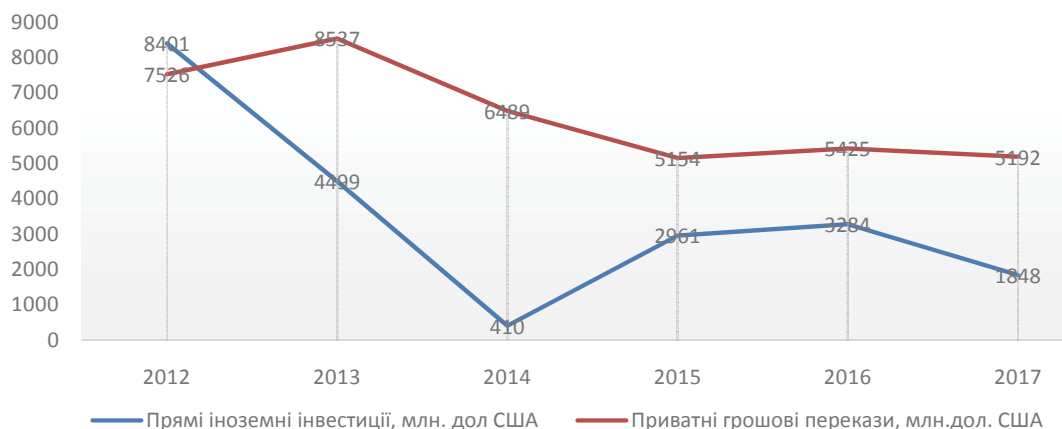

Рис. 1. Співвідношення обсягу прямих іноземних інвестицій до обсягу приватних грошових переказів в Україні

Примітка. Складено за [1].

Досліджуючи прямі фінансові наслідки трудової міграції, доцільно також звернути увагу на зменшення надходжень до бюджету внаслідок скорочення числа потенційних платників податків. Виїжджаючи з країни, трудові мігранти припиняють купувати товари і послуги в Україні, сплачувати податки до бюджету, внески до Пенсійного фонду і Фонду соціального страхування. Відповідно до даних дослідження, проведеного в рамках проекту Міжнародної організації з міграції у 2014—2015 рр., за кордоном для здійснення трудової діяльності перебувають близько 688 тис. громадян України [2]. А якщо врахувати, що сума податкових надходжень у бюджет України 2015 року в розрахунку на одну людину становила 11 825 грн, 2016-го — 14 020 грн, 2017-го — 17 588 грн, а 2018 року — 20 862 грн, то державний бюджет недоотримав протягом цих років: 2015-го — 342 млн дол. США, 2016-го — 357 млн дол. США, 2017-го — 448 млн дол. США і 2018 року — 531 млн дол. США. У свою чергу, сума надходжень до Пенсійного фонду України 2015 року становила 3 957 грн у розрахунку на одну людину, 2016-го — 2 618 грн, 2017 року — 3 740 грн, а 2018 року — 4 781 грн. При цьому Пенсійний фонд України втрачав щороку від 66 млн дол. США у 2016 році до 121 млн дол. США у 2018 році [3].

З другого боку, люди працездатного віку, які покинули батьківщину в пошуках кращого життя, не вимагають від держави соціальних гарантій, тобто потенційні безробітні не чекають на виплати у зв'язку з безробіттям, а їдуть за кордон у пошуках роботи, тим самим зменшують навантаження на фонд Державної служби зайнятості. Згідно зі звітом Міністерства соціальної політики України, 2015 року було виплачено 5 963 млн грн [4] за 490,8 тис. зареєстрованих безробітних осіб і середнього розміру допомоги 1 289 грн на місяць [5]. А 2016 року середній розмір допомоги у зв'язку з безробіттям становив близько 1 678 грн на місяць [8], а 2017-го — 2 044 грн [9]. Тобто за кількості 688 тис. трудових мігрантів, які в Україні були б потенційно безробітними й отримували б допомогу у зв'язку з безробіттям, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування «заощадив» 10,6 млн грн 2015 року, 13,9 млн грн — 2016-го і 16,9 млн грн — 2017 року.

Зростання виробництва валового внутрішнього продукту також неможливе за умови відсутності такої великої кількості економічно активного населення та відповідно невзяття участі в його виробництві, оскільки 7 % українських трудових мігрантів чоловіки, а вік 35 % з них — до 30 років [2]. Ще одним важливим

моментом у методичному підході має стати обчислення втрат потенційного валового внутрішнього продукту.

Сфера аналізу непрямих фінансових наслідків більш широка, її важче оцінити, але варто спробувати. Одним з основних чого є вплив трудової міграції на ринок праці України та відповідно наслідки, які з цього випливають. Аналіз повинен включати розрахунок заощаджених коштів державного бюджету у зв'язку з ліквідацією надлишку робочої сили і виплат, пов'язаних із безробіттям.

Оскільки найважливішим наслідком є грошові перекази, то варто проаналізувати рух цих коштів в Україні, а саме: скільки відкрито і започатковано власних справ членами сімей трудових мігрантів та самими реемігрантами, скільки вони заробляють і який внесок в економіку України вони здійснюють.

Ще двома суттєвими статтями видатків домогосподарств трудових мігрантів є освіта і здоров'я. Для аналізу треба обчислити, скільки із зароблених коштів було інвестовано в навчання і медичне обслуговування. А також проаналізувати динаміку кількості студентів вищих навчальних закладів та власників дипломів про здобуття вищої освіти відносно динаміки трудової міграції з України.

Доцільно також проаналізувати, як змінювалась кількість власних авто громадян на фоні зростання обсягів трудової еміграції загалом в Україні та в окремих регіонах, де рівень цієї ж міграції є вищим за інші. Для цього доцільно проаналізувати кількість проданих авто офіційними дилерами і проданих авто на інтернет-майданчиках та зіставити їх з обсягами трудової міграції, у результаті отримаємо наявність або відсутність зв'язку між такими показниками.

Також уявлення про вплив трудової міграції на добробут домогосподарств може дати аналіз кількості введених в експлуатацію житлових будинків і рівня забезпеченості власним житлом громадян України, оскільки відповідно до дослідження Міжнародної організації з міграції 17 % переказаних трудовими мігрантами коштів призначені для інвестицій у нерухомість. Відповідно до цього ж дослідження решта грошових переказів розподілились за такими цілями використання: 42 % — заощадження, 25 % — споживчі витрати (на щоденні потреби, у тому числі на їжу, сплату комунальних послуг), 9 % — товари тривалого зберігання, 6 % — інше і тільки 1 % — інвестування (у бізнес, акції, цінні папери тощо) [7]. Оскільки чверть отриманих коштів спрямовується на споживчі витрати, що сприяє зростанню попиту на товари і послуги, і відповідно зростанню місцевої економіки. Тут і починає діяти мультиплікаційний ефект, тобто відбувається збільшення доходів інших домогосподарств, які також збільшують обсяги споживання та інвестицій. Зростання попиту та інвестицій сприяє створенню нових робочих місць і збільшенню виробничих потужностей.

Велику роль в економічному розвитку країни відіграє стабільність банківської системи. Одним з необхідних чинників її забезпечення є збільшення обсягу депозитів населення, а згідно з дослідженнями міжнародної організації з міграції цілком передбаченою для 42 % переказаних коштів, є заощадження. Оцінка обсягу заощаджень домогосподарств трудових мігрантів, у формі депозитів у банках, дасть можливість оцінити їхній вплив на стабільність банківської системи і розвиток кредитно-фінансових інститутів.

Рис. 2. Блок-схема комплексного аналізу фінансових наслідків трудової міграції

Примітка. Складено автором.

Україна інвестувала в кожного трудового емігранта шляхом забезпечення початковою, середньою, а в деяких випадках вищою освітою, а також шляхом надання медичного обслуговування і соціального забезпечення. У свою чергу, ці трудові мігранти працюють на збільшення валового внутрішнього продукту інших держав. Ще одним показником фінансових наслідків трудової міграції буде розрахунок вищезгаданих витрат держави.

Також дуже важливими є фінансові наслідки трудової міграції, яким притаманна соціальна складова, до них можна віднести збільшення обсягу соціальних виплат. Поширеним є явище руйнування сімей у зв'язку з міграцією одного членів сім'ї і як наслідок «соціальне сирітство», витрати на соціальну допомогу та соціальні програми реабілітації таких сиріт бере на себе держава.

Трудова міграція також спричиняє втрату кваліфікації емігрантів, оскільки за кордоном вони виконують низькокваліфіковану працю. Після повернення на батьківщину відновлення або підвищення кваліфі-

кації реемігрантів стане ще однією статтею видатків державного бюджету.

Хоча під час трудової еміграції заробітчани не сплачують податків до держбюджету і Пенсійного фонду, після повернення в Україну претендуватимуть на пенсійне забезпечення, і скоріш за все з великою недостатністю трудового стажу, що знову ляже на плечі платників податків.

Висновки. Комплексний аналіз фінансових наслідків трудової міграції з України повинен містити розрахунок есіх перерахованих нами показників (рис. 2). При цьому цей розрахунок доцільно розділити на позитивні, тобто зі знаком «+», і негативні, зі знаком «-». За такого розподілу ми зможемо скласти так званий «баланс фінансових наслідків трудової міграції», різницю між позитивними і негативними наслідками трудової міграції у грошовому еквіваленті. Це дозволить провести узагальнену оцінку фінансових наслідків трудової міграції та обґрунтувати фінансову складову трудової міграції населення України на державному та індивідуальному рівнях.

Список використаної літератури

1. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355>.
2. Міграція як чинник розвитку в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
3. Сайт «Ціна держави» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cost.ua/budget/revenue>.
4. Звіт про виконання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2015 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik>.
5. Зареєстроване безробіття у 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/sz_br/sz_br_u/zb_2015_u.htm.
6. Сайт Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTLACOFFICEOFCE/Resources/ClosetoHome.pdf>.
7. Сайт Міжнародної організації з міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iom.org.ua/ua/ukrayinci-za-kordonom-naybilshi-investory-v-ukrayinsku-ekonomiku-pidverdzhuyut-rezultaty>.
8. Зареєстроване безробіття у 2016 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/sz_br/sz_br_u/zb_2016_u.htm.
9. Зареєстроване безробіття у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/sz_br/sz_br_u/zb_u2017.htm.

References

1. Sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Site of National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355> [in Ukrainian].
2. Mihratsiia yak chynnyk rozvytku v Ukraini [Migration as a factor in development in Ukraine]. (n. d.). *iom.org.ua*. Retrieved from http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf [in Ukrainian].
3. Sait «Tsina derzhavy» [Site «Price State»]. *cost.ua*. Retrieved from <http://cost.ua/budget/revenue/> [in Ukrainian].
4. Zvit pro vykonannya byudzhetu Fondu zahalnoobov'yazkovoho derzhavnogo sotsialnoho strakhuvannya Ukrainy na vypadok bezrobittya na 2015 rik [Report on the implementation of the budget of the Compulsory State Social Insurance Fund of Ukraine for Unemployment for 2015]. (n. d.). *pfu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.pfu.gov.ua/33970-zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2015-rik> [in Ukrainian].
5. Zareyestrovane bezrobittya u 2015 rotsi [Registered unemployment in 2015]. (n. d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/sz_br/sz_br_u/zb_2015_u.htm [in Ukrainian].
6. Sait Svitovoho banku [World Bank website]. *siteresources.worldbank.org*. Retrieved from <http://siteresources.worldbank.org/INTLACOFFICEOFCE/Resources/ClosetoHome.pdf> [in Ukrainian].

7. Sait Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii [International Organization for Migration website]. (n. d.). *iom.org.ua*. Retrieved from <http://iom.org.ua/ua/ukrayinci-za-kordonom-naybilshi-investory-v-ukrayinsku-ekonomiku-pidtvrdzhuyut-rezultaty> [in Ukrainian].
8. Zareyestrovane bezrobittya u 2016 rotsi [Registered unemployment in 2015]. (n. d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/sz_br/sz_br_u/zb_2016_u.htm [in Ukrainian].
9. Zareyestrovane bezrobittya u 2017 rotsi [Registered unemployment in 2015]. (n. d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/sz_br/sz_br_u/zb_2017_u.htm [in Ukrainian].

ШАНОВНІ НАУКОВЦІ! ЗАПРОШУЄМО ВАС І ВАШИХ КОЛЕГ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

ДВНЗ «Університет банківської справи» видає збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи» (сайт збірника: visnuk.ubsnbu.edu.ua). Вісник входить до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03.2017 № 374 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 28 лютого 2017 року» (Додаток 8)].

У Віснику висвітлюються тенденції та напрями розвитку фінансово-економічної науки, фінансових систем, результати аналізу особливостей функціонування банківської системи України і зарубіжних країн.

Мови публікації: українська, англійська або російська. Періодичність видання – три номери на рік.

Тематичні рубрики збірника:

- *Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем;*
- *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах;*
- *Проблеми обліку, аналізу і аудиту;*
- *Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології;*
- *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем.*

Вісник розрахований на науковців, працівників НБУ, комерційних банків, підприємств та фінансових установ, студентів.

«Вісник Університету банківської справи» представлено у міжнародних інформаційних та наукометричних базах даних: Ulrich's Periodicals Directory (США), ResearchBib (Японія), Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, міжнародній пошуковій системі Google Scholar та в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова».

До публікації приймаємо статті, які відповідають таким вимогам

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.
2. Стаття має бути написана українською, англійською або російською мовами, ретельно вчитана автором, відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності) відповідно до п. 3 Постанови ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1, а саме:
 - на першій сторінці зліва — індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК), що розміщується на початку статті;
 - посередині – назва статті;
 - метадані (інформація про автора (ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно українською, англійською і російською мовами та включають:
 - відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, e-mail);
 - анотація; кожна публікація не англійською мовою (українською або російською) супроводжується анотацією англійською мовою (Abstract) обсягом не менше ніж 1 800 знаків (включно з ключовими словами); кожна публікація не українською мовою (англійською або російською) супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менше ніж 1 800 знаків, включаючи ключові слова; анотація оригіналу статті має бути обсягом не менше ніж 150 слів (1 000 знаків);
 - ключові слова (5—8 слів);
 - кількість формул, таблиць, рисунків і літературних джерел зазначаємо так: для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);
 - текст статті, який повинен вміщати взаємопов'язані розділи, які починаються вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:
 - **Вступ** (постановка проблеми в загальному варіанті і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також із важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність);
 - **Аналіз досліджень і постановка завдання** (формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається);
 - **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів);
 - **Висновки** (наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок упровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі);

- **Список використаної літератури**, складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). Список використаних джерел має містити **не менше ніж 8 найменувань**. На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті порядковий номер першоджерела проставляють у квадратних дужках. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. До **списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних українських і російських видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках — англійською мовою. Назва статей допускається транслітерацією, згідно з правилами транслітерації (Постанова від 27 січня 2010 року № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»).

Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті (а не за абеткою).

3. Обсяг статті має становити не менше ніж 10 сторінок формату А4, набраних шрифтом «Times New Roman», 14 кеглем (розмір шрифту), через 1,5 інтервалу, верхнє і нижнє поля — 1,5 см, ліве — 3 см, праве — 1 см, абзацний відступ — 1 см.
4. Файл статті слід готувати за допомогою текстового редактора Word. У файлі не використовувати стилі тексту, сторінки нумерувати. Слова друкувати без переносів.
5. Усі нетекстові об'єкти створювати вбудованими засобами Word, формули за допомогою редактора Equation, діаграми, графіки — Graph або Excel. Весь графічний матеріал повинен бути чорно-білого кольору, заповнення виконувати штрихуванням. При створенні діаграм, графіків потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 12 кегль (розмір шрифту). Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів і грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.
6. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) — мінімальною і застосовувати їх потрібно лише в тому разі, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.
7. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер і короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Цифровий матеріал по можливості зводиться в таблиці і не дублюється в тексті.
8. Усі дані в таблиці слід набирати шрифтом «Times New Roman», 12 кеглем. Таблиці не повинні виходити за межі полів сторінки.
9. За наявності ілюстрацій їх доцільно додатково подавати окремими файлами того формату, в якому вони були виготовлені. Якщо ілюстрації виконані у програмі «Corel Draw», то потрібно надати файли у форматі *.cdr. Якщо ілюстрації відскановані — то у форматі *.tif і т. п.
10. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею і рисунком має бути зазначено джерело. Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 10 кегль (розмір шрифту).
11. У кінці статті автор має вказати, що надсилає її лише для публікації у збірнику «Вісник Університету банківської справи», поставити підпис і дату.
12. Статтю автор має подати в електронному форматі.
13. До статті додають зовнішню рецензію доктора наук, якщо автор або один із співавторів не має вченого ступеня доктора наук, і довідку про автора (авторів).
14. Наукова редколегія здійснює внутрішнє і зовнішнє рецензування статті. У разі негативної рецензії статтю може бути повернуто авторові на доопрацювання або відхилено. Статті, що оформлені з відхиленнями від вказаних вимог, редакція не розглядатиме. Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті.

Статтю, довідку про автора (ів) і скановану рецензію надсилати на електронну адресу редакції: visnuk_ubs@ukr.net.

Публікації Вісника захищені міжнародним законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Довідка про автора

У Довідці про автора треба вказати:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів);
- 2) науковий ступінь, учене звання, посаду, установу;
- 3) назву статті та її обсяг (вказати кількість сторінок);
- 4) точну поштову адресу (з поштовим індексом);
- 5) контактні телефони;
- 6) електронну скриньку (вона має містити прізвище автора), яка буде зазначена у збірнику.

З повагою і надією на плідну співпрацю

редакція збірника наукових праць «Вісник Університету банківської справи».

DEAR AUTHORS!

WE INVITE YOU AND YOUR COLLEAGUES TO COOPERATION.

University of banking publishes the Banking University Bulletin (site of the Bulletin: visnuk.ubsnbu.edu.ua). The Bulletin is devoted to the questions of Economics, Accounting, Finance and Banking.

Languages of publication: Ukrainian, Russian and English. The periodicity of Bulletin is three per year.

The topical subjects of Bulletin are following:

- *Theoretical principles and macroeconomic aspects of the financial systems development;*
- *Banks and other financial institutions development problems and prospects in modern terms;*
- *Accounting, analysis and audit problems;*
- *Ekonomik mathematical modelling and informational technologies;*
- *Social aspects of the financial-ekonomik systems' development.*

The Bulletin is intended for specialists of banking and financial systems, enterprise managers of all types of ownership, academics and students.

By the regulations of presidium of High Attestation Commission of Ukraine from M, the 13th, 2017 № 374 the Banking University Bulletin is included to the list of the specialized editions of Ukraine.

The Bulletin is presented in such international information and scientometric databases: National library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, Ulrich's Periodicals Directory (USA), Research Bib (Japan), Google Scholar International Search Engine, The national abstract database "Ukraine Science".

For publication we accept the articles meet with the following requirements:

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.
2. The paper must be written in Ukrainian, Russian or English; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of Review and include all structural elements (in specified order) in accordance with paragraph 3 of Regulation of High Attestation Commission of Ukraine from 15.01.2003 № 7-05/1, namely:
 - index of Universal decimal Classification (UDC), that is placed at the beginning of article;
 - metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in Ukrainian, Russian and English and include:
 - information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, place, E-mail);
 - title of the article;
 - keywords (5—8 words);
 - number of formulas, tables, figures and literature should be as follows (Formulas: 2; fig. 3, table 1; bibl.: 8);
 - Papers in English should have an abstract in Ukrainian with no less than 1800 characters, including keywords, where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality; abstract in English with no less than 150 words (1000 characters).
 - The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold
 - **Introduction** (statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality.)
 - **Literature review and the problem statement** (statement of purpose and methods of theme research that is considered).
 - **Research results** (description of main material with explanation of scientific results).
 - **Conclusions** (scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area).
 - **Literature.**
 - **For domestic authors.** The list of used literature should be made in accordance with Ukrainian standard bibliographic description (GOST 7.1:2006 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drawing up"). For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. **The reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic APA-2010. Names periodic Ukrainian and Russian editions (magazines, collections and other) are served transliteration, and in brackets in English. The name of articles Pets transliteration, according to the rules of transliteration

(Decision of 27 January 2010 N 55 On regulation transliteration of Ukrainian Latin alphabet). The titles of Ukrainian and Russian periodicals (magazines, books etc.) are presented with transliteration, and in brackets — in English. **Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically).** To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

- **For foreign authors.** The list of used literature should be made in accordance with international standard bibliographic APA-2010. For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically). To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.
3. The volume of the article is no less than 10 pages of A4 (Times New Roman 14 point, 1,5 line spacing, margins: top and bottom — 1,5 cm, left — 3,0 cm, right — 1,0 cm; paragraph indent — 1,0 cm).
 4. The document should be in MS Word. Don't use the text styles and don't number the pages. Print words without hyphen.
 5. Create all nontextual objects with the text redactor of Word, formula — with Equation editor, diagrams, and graphs — with Graph or Excel. All graphic material should be in black and white, fillings are made by shading. By making of diagrams, graphs and formulas it is necessary to use Times New Roman, 12 point.
 6. The presentation of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) — minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.
 7. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table.
 8. All data in tables should be presented with font Times New Roman, 12 point. The tables should not go beyond the page margins.
 9. If there are illustrations they should additionally submit as separate files in the format they were made. If illustrations are made with program Corel Draw, it is necessary to give files in format of *.cdr. If illustrations are scanned — in format of *.tif, etc.
 10. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source:). For notations should be used the font: Times New Roman, 10 point.
 11. At the end of article the author should indicate that it is submitted for publication only in the Banking University Bulletin, then sign and date.
 12. The author should submit the article to the Editorial board of Bulletin in electronic form.
 13. Add to the article the information about author.
 14. Scientific editorial board provides an internal and external review of article. In case of negative review the article can be returned to the author for improvement or can be rejected. Articles issued with deviations from these requirements, will be not considered. Editorial board has the right to reduce and correct the articles.

Article, information about author (s) should be sent to the following e-mail address of editorial board: visnuk_ubs@ukr.net.

The publications of Bulletin are protected by an international legislation and cannot be reprinted in any form without writing permission of the publisher.

Every author has the right to get one copy of Bulletin of scientific papers, in which his article is published.

Information about author

Here should be indicated the following information:

- 1) The full name of the author (co-authors),
- 2) Degree, academic title, position, institution (in two languages — Ukrainian and English);
- 3) Title of the article and its volume (indicate number of pages);
- 4) The exact postal address (with postal code) for sending the author copy;
- 5) Contact phones;
- 6) E-mail.

With kind regards and hope for fruitful cooperation,
Editorial Board of the Bulletin.

Зміст

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ

Вовчак Ольга Дмитрівна,
Мельник Тетяна Вікторівна
Розвиток монетаристських теорій та їхній вплив
на монетарне регулювання 3

Романчукевич Віталій Вікторович
Основні елементи державної фінансової політики:
науковий аналіз 10

Ткачук Наталія Миколаївна
Системно-синергетичний підхід у дослідженні
функціонування банківської системи 21

Шевчук Олександра Остапівна
Цифрова трансформація у страховій індустрії 29

Семикрас Вікторія Валеріївна
Сутність і значення фінансової безпеки
фондового ринку 35

Кавецький Володимир Ярославович
Вплив криптовалютного ринку на фінансові тенденції
сучасності 44

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Хуторна Мирослава Емілівна
Оцінка впливу інституційних трансформацій
на якість системи забезпечення фінансової стабільності
кредитних установ в Україні 51

Дмитренко Ірина Болеславівна
Міжнародні підходи до визначення операційного ризику
і перспективи запровадження в Україні 63

Заторницький Костянтин Сергійович
Управління ризиками кредитного портфеля банку:
теорія і практика 70

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ

Кундря-Висоцька Оксана Петрівна,
Любенко Андрій Миколайович,
Демко Ірина Іванівна
Сучасна облікова система в контексті
її поліфункціональності 78

Шурпенкова Руслана Казимирівна,
Сарахман Оксана Миколаївна,
Калайтан Тетяна Вікторівна
Управлінський облік як один із напрямів удосконалення
вітчизняної системи обліку (англ.) 86

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Циганчук Роман Олегович,
Мельник Надія Орестівна
Математичне моделювання попиту 93

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Жеребило Ірина Владиславівна
Публічні фінанси та їхня роль у забезпеченні
соціальної сфери економіки країни:
теоретичний аспект 98

Тимошук Мирослава Романівна,
Шишковський Сергій Вікторович,
Яворська Наталія Романівна
Фінансові індикатори соціально-економічної взаємодії
стейкхолдерів 107

Кривич Яна Миколаївна,
Сердюк Катерина Вікторівна
Комунікаційна політика центрального банку країни
у контексті відновлення суспільної довіри
до фінансового сектору країни 115

Михайлишин Богдан Ігорович
Комплексний аналіз фінансових наслідків
трудової міграції 122

До уваги авторів! 128

Information for Authors 130